Практика
Європейського суду з прав людини
Рішення. Коментарі

1'2002

2002
Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі
1

УКРАЇНСЬКА ПРАВНИЧА ФУНДАЦІЯ
UKRAINIAN LEGAL FOUNDATION

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

РІШЕННЯ. КОМЕНТАРІ

1(13)'2002

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ПРАВНИЧИХ СТУДІЙ

КИЇВ · 2002

© Українська Правнича Фундація, 2002
© Український Центр Правничих Студій, 2002

Усі надруковані в цьому числі журналу переклади є неофіційними.

Передрук матеріалів журналу можливий тільки зі згоди видавця.

Проект перекладу та видання рішень
Європейського суду з прав людини
започатковано Українською Правничою
Фундацією на честь 50-річчя Ради Європи

The project regarding the translation and publication
of the European Court of Human Rights' Judgments
has been initiated by the Ukrainian Legal Foundation in order
to mark the 50th Anniversary of the Council of Europe

Projet de traduction et de publication des Arrêts
de la Cour européenne des Droits de l'Homme. Réalisé
par la Fondation juridique ukrainienne à l'occasion
du 50-e anniversaire du Conseil de l'Europe

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

(Частина четверта статті 55 Конституції України)

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

(Частина перша статті 9 Конституції України)

Україна повністю визнає на своїй території дію статті 25 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та статті 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

(Частина перша пункту 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року)

Практика Європейського суду з прав людини Рішення. Коментарі

◆

Case Law of the European Court of Human Rights
Judgments. Commentaries

◆

Jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'Homme:
Arrêts. Commentaires

Редакційна рада:
Сергій ГОЛОВАТИЙ,
народний депутат України,
президент Української Правничої Фундації,
голова Редакційної ради

Володимир БУТКЕВИЧ,
суддя Європейського суду з прав людини

Володимир ЗАБІГАЙЛО,
завідувач кафедри порівняльного правознавства Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка

Володимир ЄВІНТОВ,
віце-президент Європейського комітету із запобігання тортурам (Рада Європи),
заступник голови Редакційної ради

Ніна КАРПАЧОВА,
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Юрій ЗАЙЦЕВ,
директор Центру правничої термінології, перекладів і словників УЦПС,
головний редактор

Олександр ПАВЛІЧЕНКО,
директор Бюро інформації Ради Європи в Україні

Василь МАЛЯРЕНКО,
заступник Голови Верховного Суду України

Петро РАБІНОВИЧ,
керівник Львівської лабораторії прав людини АПрН України

Наталя ПЕТРОВА,
адвокат

Олександр ЧАЛИЙ,
Державний секретар МЗС України з питань європейської інтеґрації

Володимир ШАПОВАЛ,
суддя Конституційного Суду України

Петро ШЕВЧУК,
заступник Голови Верховного Суду України

Юрій ГРОШЕВОЙ,
віце-президент Академії правових наук України

Станіслав ШЕВЧУК,
директор Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України

Практика Європейського суду з прав людини Рішення. Коментарі

◆

Case Law of the European Court of Human Rights Judgments. Commentaries

◆

Jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'Homme: Arrêts. Commentaires

У цьому числі журналу подаються матеріали щодо практики Європейського суду з прав людини за такими рубриками:

1. Довідково-пошуковий апарат

2. Повні тексти рішень нового Суду

3. Інформація про поточні рішення Суду

4. Рішення колишнього Суду

5. Науково-дослідницькі матеріали

6. Інформаційно-довідкові матеріали

7. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини

Матеріали до журналу надаються Бюро інформації Ради Європи в Україні, а також отримуються із ресурсів Ради Європи через глобальну мережу Internet.

This issue contains the material on the case law of the European Court of Human Rights grouped under the following headings:

1. Reference Guide

2. Full Texts of Judgments of the New Court

3. Information on Actual Judgments of the Court

4. Judgments of the Old Court

5. Research

6. Reference

7. Appeal Procedure to the European Court of Human Rights

The material is provided by the Information Office of the Council of Europe in Ukraine or obtained from the Internet resources of the Council of Europe.

Ce numéro de la revue contient le matériel concernant la pratique de la Cour européenne des Droits de l'Homme réparti en rubriques suivantes:

1. Index des références

2. Textes intégraux des arrêts de la Cour Nouvelle

3. Informations sur les arrêts récents de la Cour

4. Arrêts de l'ancienne Cour

5. Recherches et commentaires

6. Références, informations

7. La Procédure de saisine de la Cour

Le matériel publié dans la revue est aimablement mis a notre disposition par le Bureau d'information du Conseil de l'Europe en Ukraine; une partie de l'information provient des pages de l'Internet formées au Conseil de l'Europe.

ЗМІСТ • CONTENTS

Розділ ① ДОВІДКОВО-ПОШУКОВИЙ АПАРАТ
REFERENCE GUIDE

• **Довідково-пошуковий апарат (Reference Guide Based)**

— за статтями Конвенції 13

— за українським алфавітом 42

— за латинським алфавітом 53

ВІДКРИТТЯ НОВОГО РОКУ ДІЯЛЬНОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
OPENING OF THE JUDICIAL YEAR
OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

• **Промова Люціуса Вільдхабера, Голови Європейського суду з прав людини (Speech by Luzius Wildhaber, President of the European Court of Human Rights)** 65

• **Промова Гіля Карлоса Родріґеса Іґлесіаса, Голови Суду Європейських Співтовариств (Speech given by Gil Carlos Rodriguez Iglesias, President of the Court of Justice of the European Communities)** 73

Розділ ② ПОВНІ ТЕКСТИ РІШЕНЬ НОВОГО СУДУ
FULL TEXTS OF JUDGMENTS OF THE NEW COURT

• **Справа «Феррадзіні проти Італії» (Case of Ferrazzini v. Italy)** 81

Розділ ③ ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПОТОЧНІ РІШЕННЯ СУДУ
INFORMATION ON ACTUAL JUDGMENTS OF THE COURT

• **Рішення Великої палати у справах: «МакЕлгінні проти Ірландії», «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» та “Фоґарті проти Сполученого Королівства».** Комюніке Секретаря Суду. **(Grand Chamber Judgments in the Cases of: McElhinney v. Ireland, Al-Adsani v. the United Kingdom and Fogarty v. the United Kingdom)** 101

• **Рішення у справі «Церква Бессарабської митрополії та інші проти Молдови».** Комюніке Секретаря Суду. **(Judgment in the Case of Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova)** 109

• **Справу «Банкович та інші проти Бельгії та 16 інших Договірних держав» оголошено неприйнятною.** Комюніке Секретаря Суду. **(Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States Declared Inadmissible)** 113

- **Рішення палати у справі «C.G. проти Сполученого Королівства».** Комюніке Секретаря Суду. **(Chamber Judgment in the Case of C.G. v. the United Kingdom)** 117
- **Рішення у справі «Кальвеллі та Чіґліо проти Італії».** Комюніке Секретаря Суду. **(Judgment in the Case of Calvelli & Ciglio v. Italy)** 119
- **Рішення Європейського суду про першочерговий розгляд справи «Прітті проти Сполученого Королівства».** Комюніке Секретаря Суду. **(Case of Pretty v. the United Kingdom given Priority by European Court)** 123
- **Справу «Сливенко та інші проти Латвії» оголошено частково прийнятною.** Комюніке Секретаря Суду. **(Slivenko and Others v. Latvia declared partly admissible)** 125
- **Рішення у справі «Чонка проти Бельгії».** Комюніке Секретаря Суду. **(Judgment in the Case of Čonka v. Belgium)** 128
- **Рішення у справі «Мікулич проти Хорватії».** Комюніке Секретаря Суду. **(Judgment in the Case of Mikulić v. Croatia)** 134
- **Рішення у справі «Орак проти Туреччини».** Комюніке Секретаря Суду. **(Judgment in the Case of Orak v. Turkey)** 138
- **Рішення палати у справі «Кутцнер проти Німеччини».** Комюніке Секретаря Суду. **(Chamber Judgment in the Case of Kutzner v. Germany)** 144
- **Рішення палати у справі «Маґальяїш Перейра проти Португалії».** Комюніке Секретаря Суду. **(Chamber Judgment in the Case of Magalhres Pereira v. Portugal)** 148
- **Рішення палати у справі «Фретте проти Франції».** Комюніке Секретаря Суду. **(Chamber Judgment in the Case of Frette v. France)** 152
- **Рішення палати у справі «Морріс проти Сполученого Королівства».** Комюніке Секретаря Суду. **(Chamber Judgment in the Case of Morris v. the United Kingdom)** 158
- **Рішення палати у справі «Соден проти Сполученого Королівства».** Комюніке Секретаря Суду. **(Chamber Judgment in the Case of Sawden v. the United Kingdom)** 161
- **Справа «Роумен та Шміт проти Люксембурґу». Заяву оголошено частково прийнятною.** Комюніке Секретаря Суду. **(Case of Roemen and Schmit v. Luxembourg Application Partially Admissible)** 163
- **Рішення у справі «Пол та Одрей Едвардз проти Сполученого Королівства».** Комюніке Секретаря Суду. **(Judgment in the Case of Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom)** 165

Розділ ④ РІШЕННЯ КОЛИШНЬОГО СУДУ
JUDGMENTS OF THE OLD COURT

- **Справа «Унтерпертінґер проти Австрії» (Case of Unterpertinger v. Austria)** 173

- **Справа «Костовський проти Нідерландів» (Case of Kostovski v. the Netherlands)** 187

Розділ ⑤ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІ МАТЕРІАЛИ
RESEARCH

- С.Шевчук. ***Європейська правова традиція в Україні і скасування смертної кари*** (S. Shevchuk. ***European Legal Tradition in Ukraine and Abolition of Death Penalty***) 213

Розділ ⑥ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ
REFERENCE

- **Заява Слободана Мілошевича (Application by Slobodan Miloševic)** 231
- **Значне підвищення продуктивності у роботі Європейського суду з прав людини (Substantial Increase in Output for the European Court of Human Rights)** 232
- **Переобрання судді від Грузії до Суду з прав людини (Re-Election of Georgian Judge at Court of Human Rights)** . . . 233

Розділ ⑦ ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
APPEAL PROCEDURE TO THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

- **Пояснювальна нотатка для осіб, які мають намір звернутися до Європейського суду з прав людини (Explanatory Note for Persons Who Intend to Appeal to the European Court of Human Rights)** 237

ДОВІДКОВО-ПОШУКОВИЙ АПАРАТ

ДОВІДКОВО-ПОШУКОВИЙ АПАРАТ

В основу довідково-пошукового апарату покладено принцип систематизації рішень за статтями Конвенції, до яких звертався Суд при розгляді справи — незалежно від того, чи застосовувалася певна стаття окремо, чи у поєднанні з іншою, чи взагалі її застосування Суд визнав недоцільним.

Крім того, подається систематизована інформація щодо справ, вилучених з реєстру, а саме — справ, при розгляді яких застосовувалися положення колишньої Конвенції, та справ, визнаних неприйнятними повністю або частково.

Інформація подається за накопичувальним принципом, тобто за матеріалами журналу «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі» № 1–4 за 1999 рік, № 1(5)–4(8) за 2000 рік та № 1(9)–4(12) за 2001 рік. Довідково-пошуковий апарат доповнено рішеннями, опублікованими у повному обсязі «Вісником Верховного Суду України» («Вісник ВСУ»), а також пошуковим апаратом за українським та латинським алфавітами.

I. Документи

Конвенція про захист прав людини та основних свобод (офіційний переклад)	№ 2, с. 15
Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	№ 1, с. 55
Convention de sauvegarde des droits de l'Homme et des libertés foundamentales	№ 1, с. 87
Реґламенти Суду «А» та «В» (Rules of Courts «A» and «B»)	№ 1, с. 123
Реґламент Суду (від 4 листопада 1998 року) (Rules of Court (4 November 1998))	№ 1, с. 217
Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод (неофіційний переклад)	№ 4(8), с. 11
Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	№ 4(8), с. 14
Protocole N° 12 á la convention de sauvegarde des droits de l'Homme et des libertés fondamentales	№ 4(8), с. 17

II. Інформація щодо справ, розглянутих Європейським судом з прав людини

Стаття 1
Зобов'язання поважати права людини

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11

Стаття 2
Право на життя

Оґур проти Туреччини (Ogur v. Turkey)	№ 2, с. 134
Танрікулу проти Туреччини (Tanrikulu v. Turkey)	№ 3, с. 45
Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey)	№ 3, с. 50
Кіліч проти Туреччини (Kiliç v. Turkey)	№ 2(6), с. 51
Махмут Кайя проти Туреччини (Mahmut Kaya v. Turkey)	№ 2(6), с. 56
Ертак проти Туреччини (Ertak v. Turkey)	№ 2(6), с. 141
Велікова проти Болгарії (Velikova v. Bulgaria)	№ 2(6), с. 150
Тімуртас проти Туреччини (Timurtas v. Turkey)	№ 3(7), с. 111
Салман проти Туреччини (Salman v. Turkey)	№ 3(7), с. 143
G.H.H. та інші проти Туреччини (G.H.H. and Others v. Turkey)	№ 3(7), с. 189
Екінчі проти Туреччини (Ekinci v. Turkey)	№ 3(7), с. 209
Ісмаїл Ертак проти Туреччини (Ismail Ertak c. Turquie)	№ 4(8), с. 76
Аккоч проти Туреччини (Akkoç v. Turkey)	№ 4(8), с. 195
Сатік та інші проти Туреччини (Satik and Others v. Turkey)	№ 4(8), с. 205
Тас проти Туреччини (Tas v. Turkey)	№ 4(8), с. 230
Демірей проти Туреччини (Demiray v. Turkey)	№ 1(9), с. 99
Ґюль проти Туреччини (Gül v. Turkey)	№ 1(9), с. 106
Чічек проти Туреччини (Çiçek v. Turkey)	№ 1(9), с. 145
Берктай проти Туреччини (Berktay v. Turkey)	№ 2(10), с. 11
Кінон проти Сполученого Королівства (Keenan v. the United Kingdom)	№ 2(10), с.32
Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey)	№ 2(10), с. 36

Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства, Мак-Керр проти Сполученого Королівства, Келлі та інші проти Сполученого Королівства, Шенехен проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom, McKerr v. the United Kingdom, Kelly & Others v. the United Kingdom, Shanaghan v. the United Kingdom) № 2(10), с. 44

Шенехен проти Сполученого Королівства (Shanaghan v. the United Kingdom) Вісник ВСУ № 5(27)'2001

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) № 3(11), с. 11

Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus) № 3(11), с. 28

Акденіц та інші проти Туреччини (Akdeniz and Others v. Turkey) № 3(11), с. 33

Авшар проти Туреччини (Avsar v. Turkey) № 3(11), с. 71

Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey) № 3(11), с. 107

Стаття 3
Заборона катування

Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey) № 3, с. 50

Селмуні проти Франції (Selmouni v. France) № 3, с. 70

Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom) № 4, с. 13

Т. проти Сполученого Королівства і V. проти Сполученого Королівства (T. v. the United Kingdom and V. v. the United Kingdom) № 1(5), с. 54

Махмут Кайя проти Туреччини (Mahmut Kaya v. Turkey) № 2(6), с. 56

Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) № 2(6), с. 84

Ван Пельт проти Франції (Van Pelt v. France) № 2(6), с. 157

Тімуртас проти Туреччини (Timurtas v. Turkey) № 3(7), с. 111

Салман проти Туреччини (Salman v. Turkey) № 3(7), с. 143

Ільхан проти Туреччини (Ilhan v. Turkey) № 3(7), с. 148

Джабарі проти Туреччини (Jabari v. Turkey) № 3(7), с. 175

Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey) № 3(7), с. 178

G.H.H. та інші проти Туреччини (G.H.H. and Others v. Turkey) № 3(7), с. 189

Скоццарі та Дж'юнта проти Італії (Scozzari & Giunta v. Italy) № 3(7), с. 197

Калок проти Франції (Caloc v. France)	№ 3(7), с. 214
Аккоч проти Туреччини (Akkoç v. Turkey)	№ 4(8), с. 195
Сатік та інші проти Туреччини (Satik and Others v. Turkey)	№ 4(8), с. 205
Кудла проти Польщі (Kudla v. Poland)	№ 4(8), с. 217
Тас проти Туреччини (Tas v. Turkey)	№ 4(8), с. 230
Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey)	№ 4(8), с. 234
Буюкдаґ проти Туреччини (Büyükdag v. Turkey)	№ 1(9), с. 116
Еґмез проти Кіпру (Egmez v. Cyprus)	№ 1(9), с. 120
Дулас проти Туреччини (Dulas v. Turkey)	№ 1(9), с. 133
Чічек проти Туреччини (Çiçek v. Turkey)	№ 1(9), с. 145
Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases))	№ 1(9), с. 161
Берктай проти Туреччини (Berktay v. Turkey)	№ 2(10), с. 11
Хілал проти Сполученого Королівства (Hilal v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 17
Дуґоз проти Греції (Dougoz v. Greece)	№ 2(10), с. 20
Кінон проти Сполученого Королівства (Keenan v. the United Kingdom)	№ 2(10), с.32
Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey)	№ 2(10), с. 36
Пірс проти Греції (Peers v. Greece)	№ 2(10), с. 42
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 55
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey)	№ 3(11), с. 23
Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey)	Вісник ВСУ № 6(28)'2001
Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus)	№ 3(11), с. 28
Акденіц та інші проти Туреччини (Akdeniz and Others v. Turkey)	№ 3(11), с. 33
Папон проти Франції (Papon v. France)	№ 3(11), с. 43
Авшар проти Туреччини (Avşar v. Turkey)	№ 3(11), с. 71

Прайс проти Сполученого Королівства (Price v. the United Kingdom) № 3(11), с. 76

Справа Сорінґа (Soering Case) № 3(11), с. 148

Валашинас проти Литви (Valašinas v. Lithuania) № 4(12), с. 18

Іванчук проти Польщі (Iwanczuk v. Poland) № 4(12), с. 68

Стаття 4
Заборона рабства та примусової праці

Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases)) № 1(9), с. 161

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) № 3(11), с. 11

Стаття 5
Право на свободу та особисту недоторканність

Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey) № 3, с. 50

Тімуртас проти Туреччини (Timurtas v. Turkey) № 3(7), с. 111

Тас проти Туреччини (Tas v. Turkey) № 4(8), с. 230

Демірей проти Туреччини (Demiray v. Turkey) № 1(9), с. 99

Чічек проти Туреччини (Çiçek v. Turkey) № 1(9), с. 145

Берктай проти Туреччини (Berktay v. Turkey) № 2(10), с. 11

Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey) № 2(10), с. 36

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) № 3(11), с. 11

Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey) № 3(11), с. 107

Пункт 1 статті 5

Перкс та інші проти Сполученого Королівства (Perks and Others v. the United Kingdom) № 4, с. 32

Рієра Блюм та інші проти Іспанії (Riera Blume and Others v. Spain) № 4, с. 37

Т. проти Сполученого Королівства і V. проти Сполученого Королівства (T. v. the United Kingdom and V. v. the United Kingdom) №1(5), с. 54

Барановський проти Польщі (Baranowski v. Poland) № 2(6), с. 62

Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) № 2(6), с. 84

Справа Вінтерверпа (Winterwerp Case) № 2(6), с. 163

Єціус проти Литви (Jecius v. Lithuania) № 3(7), с. 236

Варбанов проти Болгарії (Varbanov v. Bulgaria) № 4(8), с. 183

Влох проти Польщі (Wloch v. Poland) № 4(8), с. 212

Еґмез проти Кіпру (Egmez v. Cyprus) № 1(9), с. 120

Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases)) № 1(9), с. 161

Дуґоз проти Греції (Dougoz v. Greece) № 2(10), с. 20

Справа Боцано (Bozano Case) № 2(10), с. 67

Акденіц та інші проти Туреччини (Akdeniz and Others v. Turkey) № 3(11), с. 33

Руттен проти Нідерландів (Rutten v. the Netherlands) № 4(12), с. 15

О'Хара проти Сполученого Королівства та Бреннан проти Сполученого Королівства (O'Hara v. the United Kingdom and Brennan v. the United Kingdom) № 4(12), с. 58

Броуґан та інші проти Сполученого Королівства (Brogan and Others v. the United Kingdom) № 4(12), с. 75

підпункт (а) пункту 1 статті 5

Справи «Т. і V. проти Сполученого Королівства», передані до Європейського суду з прав людини (Cases of T. and V. v. the United Kingdom reffered to the European Court of Human Rights) № 2, с. 94

підпункт (с) пункту 1 статті 5

Дуйєб проти Нідерландів (Douiyeb v. the Netherlands) № 3, с. 77

Пункт 2 статті 5

Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey) № 3(7), с. 178

Еґмез проти Кіпру (Egmez v. Cyprus) № 1(9), с. 120

Пункт 3 статті 5

Мюллер проти Франції (Muller v. France) № 1, с. 329

Гуд проти Сполученого Королівства (Hood v. the United Kingdom) № 2, с. 75

Ніколова проти Болгарії (Nikolova v. Bulgaria) № 2, с. 101

T.W. проти Мальти (T.W. v. Malta) № 2, с. 117

Аквіліна проти Мальти (Aquilina v. Malta) № 2, с. 121

Деббуб, він же Хусейні Алі, проти Франції (Debboub alias Husseini Ali c. France) № 1(5), с. 27

Кабальєро проти Сполученого Королівства (Caballero v. the United Kingdom) № 1(5), с. 94

Стівен Джордан проти Сполученого Королівства (Stephen Jordan v. the United Kingdom) № 2(6), с. 37
Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) № 2(6), с. 84
Сабер Бен Алі проти Мальти (Sabeur Ben Ali v. Malta) № 3(7), с. 166
Нєдбала проти Польщі (Niedbala v. Poland) № 3(7), с. 168
Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey) № 3(7), с. 178
Тжаска проти Польщі (Trzaska v. Poland) № 3(7), с. 182
Єціус проти Литви (Jecius v. Lithuania) № 3(7), с. 236
Кудла проти Польщі (Kudla v. Poland) № 4(8), с. 217
Еґмез проти Кіпру (Egmez v. Cyprus) № 1(9), с. 120
Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases)) № 1(9), с. 161
Летельєр проти Франції (Letellier v. France) № 2(10), с. 153
Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey) № 3(11), с. 23
Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey) Вісник ВСУ № 6(28)'2001
Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus) № 3(11), с. 28
О'Хара проти Сполученого Королівства та Бреннан проти Сполученого Королівства (O'Hara v. the United Kingdom and Brennan v. the United Kingdom) № 4(12), с. 58
Іванчук проти Польщі (Iwanczuk v. Poland) № 4(12), с. 68
Броуґан та інші проти Сполученого Королівства (Brogan and Others v. the United Kingdom) № 4(12), с. 75

Пункт 4 статті 5

Ніколова проти Болгарії (Nikolova v. Bulgaria) № 2, с. 101
Мусял проти Польщі (Musial v. Poland) № 2, с. 105
Аквіліна проти Мальти (Aquilina v. Malta) № 2, с. 121
Дуйєб проти Нідерландів (Douiyeb v. the Netherlands) № 3, с. 77
Т. проти Сполученого Королівства і V. проти Сполученого Королівства (T. v. the United Kingdom and V. v. the United Kingdom) № 1(5), с. 54
Барановський проти Польщі (Baranowski v. Poland) № 2(6), с. 62
Справа Вінтерверпа (Winterwerp Case) № 2(6), с. 163
Сабер Бен Алі проти Мальти (Sabeur Ben Ali v. Malta) № 3(7), с. 166
Нєдбала проти Польщі (Niedbala v. Poland) № 3(7), с. 168

Тжаска проти Польщі (Trzaska v. Poland) № 3(7), с. 182
Єціус проти Литви (Jecius v. Lithuania) № 3(7), с. 236
Варбанов проти Болгарії (Varbanov v. Bulgaria) № 4(8), с. 183
Влох проти Польщі (Wloch v. Poland) № 4(8), с. 212
Еґмез проти Кіпру (Egmez v. Cyprus) № 1(9), с. 120
Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases)) № 1(9), с. 161
Дуґоз проти Греції (Dougoz v. Greece) № 2(10), с. 20
Справа Боцано (Bozano Case) № 2(10), с. 67
Летельєр проти Франції (Letellier v. France) № 2(10), с. 153
Руттен проти Нідерландів (Rutten v. the Netherlands) № 4(12), с. 15
Броуґан та інші проти Сполученого Королівства (Brogan and Others v. the United Kingdom) № 4(12), с. 75

Пункт 5 статті 5

Гуд проти Сполученого Королівства (Hood v. the United Kingdom) № 2, с. 75
Кабальєро проти Сполученого Королівства (Caballero v. the United Kingdom) № 1(5), с. 94
Стівен Джордан проти Сполученого Королівства (Stephen Jordan v. the United Kingdom) № 2(6), с. 37
О'Хара проти Сполученого Королівства та Бреннан проти Сполученого Королівства (O'Hara v. the United Kingdom and Brennan v. the United Kingdom) № 4(12), с. 58
Броуґан та інші проти Сполученого Королівства (Brogan and Others v. the United Kingdom) № 4(12), с. 75

Стаття 6
Право на справедливий судовий розгляд

Брумареску проти Румунії (Brumărescu v. Romania) № 4, с. 50
Алмейда Ґаррет, Машкареньяш Фалкан та інші проти Португалії (Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal) № 1(5), с. 73
Роу та Дейвіс проти Сполученого Королівства, Джаспер проти Сполученого Королівства та Фітт проти Сполученого Королівства (Rowe and Davis v. the United Kingdom, Jasper v. the United Kingdom and Fitt v. the United Kingdom) № 2(6), с. 24
Хан проти Сполученого Королівства (Khan v. the United Kingdom) № 2(6), с. 147

Куам та інші проти Бельгії (Coëme and Others v. Belgium)	№ 3(7), с. 128
Фрайдлендер проти Франції (Frydlender v. France)	№ 3(7), с. 136
Гасан і Чауш проти Болгарії (Hasan and Chaush v. Bulgaria)	№ 4(8), с. 224
Чепмен проти Сполученого Королівства, Костер проти Сполученого Королівства, Біард проти Сполученого Королівства, Лі проти Сполученого Королівства і Джейн Сміт проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom, Coster v. the United Kingdom, Beard v. the United Kingdom, Lee v. the United Kingdom, Jane Smith v. the United Kingdom)	№ 1(9), с. 125
Брумареску проти Румунії (справедлива сатисфакція) (Brumărescu v. Romania (Just satisfaction))	№ 1(9), с. 131
Водель проти Франції (Vaudelle v. France)	№ 1(9), с. 137
Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases))	№ 1(9), с. 161
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 55
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
T.P. і K.M. проти Сполученого Королівства (T.P. and K.M. v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 60
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Сахін проти Німеччини, Зоммерфельд проти Німеччини і Гоффманн проти Німеччини (Sahin v. Germany, Sommerfeld v. Germany, and Hoffmann v. Germany)	№ 4(12), с. 51

Пункт 1 статті 6

Ван Ґейсегем проти Бельгії (Van Geyseghem v. Belgium)	№ 2, с. 54
Ґарсія Руїз проти Іспанії (Garsía Ruiz v. Spain)	№ 2, с. 59
Гуд проти Сполученого Королівства (Hood v. the United Kingdom)	№ 2, с. 75
Кейбл та інші проти Сполученого Королівства (Cable and Others v. the United Kingdom)	№ 2, с. 79
Уейт і Кеннеді проти Німеччини та Бір і Ріґан проти Німеччини (Waite and Kennedy v. Germany and Beer and Regan v. Germany)	№ 2, с. 82
Лаїно проти Італії (Laino v. Italy)	№ 2, с. 86
Пелісьє і Сассі проти Франції (Pélissier and Sassi v. France)	№ 2, с. 96

Три справи проти Італії (Three cases against Italy) № 2, с. 132
Ван Мехелен та інші проти Нідерландів (Van Mechelen and Others v. the Netherlands) № 2, с. 175
Кайлот проти Франції (Caillot v. France) № 3, с. 13
Нунес Віоланте проти Португалії (Nunes Violante v. Portugal) № 3, с. 18
Маттер проти Словацької Республіки (Matter v. the Slovak Republic) № 3, с. 33
Тринадцять справ проти Туреччини (Thirteen cases against Turkey) № 3, с. 35
Боттацці, А.П., Ді Мауро, А.Л.М. та Феррарі проти Італії (Bottazzi, A.P., Di Mauro, A.L.M. and Ferrari v. Italy) № 3, с. 59
«Іммобільяре Саффі» проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy) № 3, с. 64
«Іммобільяре Саффі» проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy) Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Селмуні проти Франції (Selmouni v. France) № 3, с. 70
Горнсбі проти Греції (Hornsby v. Greece) № 3, с. 133
Далбан проти Румунії (Dalban v. Romania) № 4, с. 22
Перкс та інші проти Сполученого Королівства (Perks and Others v. the United Kingdom) № 4, с. 32
Ескубе проти Бельгії (Escoubet v. Belgium) № 4, с. 41
Зелінський і Прадель та Ґонсалес і інші проти Франції (Zielinski and Pradal & Gonzalez and Others v. France) № 4, с. 44
«Остео Дойчлянд ҐмбХ» проти Німеччини (Osteo Deutschland GmbH v. Gegmany) № 4, с. 65
Справа Ейрі (Airey Case) № 4, с. 73
Пеллеґрін проти Франції (Pellegrin v. France) № 1(5), с. 40
Хальфаю проти Франції (Khalfaoui v. France) № 1(5), с. 51
Т. проти Сполученого Королівства і V. проти Сполученого Королівства (T. v. the United Kingdom and V. v. the United Kingdom) № 1(5), с. 54
Вуазін проти Франції (Voisine c. France) № 1(5), с. 98
Маярич проти Словенії (Majaric v. Slovenia) № 1(5), с. 101
Мак-Ґоннел проти Сполученого Королівства (McGonnel v. the United Kingdom) № 1(5), с. 104
Курт Нільсен проти Данії (Kurt Nielsen v. Denmark) № 2(6), с. 13
Рішення палат щодо тривалості провадження справ стосовно Італії (Chamber judgments concerning length of proceedings cases in respect of Italy) № 2(6), с. 15

Ґарсія Манібардо проти Іспанії
(García Manibardo c. Espagne) № 2(6), с. 16
Крцмар та інші проти Чеської Республіки
(Krcmár and Others v. the Czech Republic) № 2(6), с. 33
Атанассоґлу та інші проти Швейцарії
(Athanassoglou and Others v. Switzerland) № 2(6), с. 91
Тлімменос проти Греції (Thlimmenos v. Greece) № 2(6), с. 95
«Комінґерсолл С. А.» проти Португалії
(Comingersoll S. A. v. Portugal) № 2(6), с. 99
L. проти Фінляндії (L. v. Finland) № 2(6), с. 114
Куопіла проти Фінляндії (Kuopila v. Finland) № 2(6), с. 124
Кондрон проти Сполученого Королівства
(Condron v. the United Kingdom) № 2(6), с. 131
Ротару проти Румунії (Rotaru v. Romania) № 2(6), с. 135
Сандер проти Сполученого Королівства
(Sander v. the United Kingdom) № 2(6), с. 145
Ван Пельт проти Франції (Van Pelt v. France) № 2(6), с. 157
Справа Вінтерверпа (Winterwerp Case) № 2(6), с. 163
Бушемі проти Італії (Buscemi c. Italie) № 3(7), с. 38
Мак-Ґінлі та Еґан проти Сполученого Королівства
(McGinley and Egan v. the United Kingdom) № 3(7), с. 64
«Комінґерсолл С. А.» проти Португалії
(Comingersoll S. A. v. Portugal) № 3(7), с. 81
Маґі проти Сполученого Королівства
(Magee v. the United Kingdom) № 3(7), с. 104
Аверілл проти Сполученого Королівства
(Averill v. the United Kingdom) № 3(7), с. 107
Константинеску проти Румунії
(Constantinescu v. Romania) № 3(7), с. 155
Нуутінен проти Фінляндії (Nuutinen v. Finland) № 3(7), с. 160
Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey) № 3(7), с. 178
Тжаска проти Польщі (Trzaska v. Poland) № 3(7), с. 182
Гансен проти Данії (Hansen v. Denmark) № 3(7), с. 186
Ельсгольц проти Німеччини (Elsholz v. Germany) № 3(7), с. 192
Сенер проти Туреччини (Sener v. Turkey) № 3(7), с. 205
Калок проти Франції (Caloc v. France) № 3(7), с. 214
Матточча проти Італії (Mattoccia v. Italy) № 3(7), с. 220
Тьєрс та інші проти Сан-Марино
(Tierce and Others v. San Marino) № 3(7), с. 223
Брумареску проти Румунії (Brumărescu v. Romania) № 4(8), с. 23

Нуутінен проти Фінляндії (Nuutinen v. Finland)	№ 4(8), с. 111
I.J.L, G.M.R. та A.K.P. проти Сполученого Королівства (I. J. L, G. M. R. and A. K. P. v. the United Kingdom)	№ 4(8), с. 160
Мaayя проти Франції (Maaouia v. France)	№ 4(8), с. 188
Меннітто проти Італії (Mennitto v. Italy)	№ 4(8), с. 192
Дактарас проти Литви (Daktaras v. Lithuania)	№ 4(8), с. 209
Влох проти Польщі (Wloch v. Poland)	№ 4(8), с. 212
Кудла проти Польщі (Kudla v. Poland)	№ 4(8), с. 217
Гіні та Мак-Ґіннесс проти Ірландії і Квінн проти Ірландії (Heaney and McGuinness v. Ireland and Quinn v. Ireland)	№ 1(9), с. 112
Буюкдаґ проти Туреччини (Büyükdag v. Turkey)	№ 1(9), с. 116
Кромбах проти Франції (Krombach v. France)	№ 1(9), с. 142
Лука проти Італії (Lucà v. Italy)	№ 1(9), с. 155
Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства, Мак-Керр проти Сполученого Королівства, Келлі та інші проти Сполученого Королівства, Шенехен проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom, McKerr v. the United Kingdom, Kelly & Others v. the United Kingdom, Shanaghan v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 44
Справа Камасинського (Kamasinski Case)	№ 2(10), с. 104
Лала проти Нідерландів (Lala v. the Netherlands)	№ 2(10), с. 186
Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres c. Ukraine)	№ 2(10), с. 203
Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres c. Ukraine)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Ухвала за заявою № 53874/00 Геннадія Володимировича Сергєєва проти України (Décision requête n° 53874/00 présentée par Gennadiy Vladimirovich Sergeyev contre l'Ukraine)	№ 2(10), с. 212
Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey)	№ 3(11), с. 23
Кресс проти Франції (Kress v. France)	№ 3(11), с. 39
Ле Пен проти Франції (Le Pen v. France)	№ 3(11), с. 42
Атлан проти Сполученого Королівства (Atlan v. the United Kingdom)	№ 3(11), с. 46
Креуз проти Польщі (Kreuz v. Poland)	№ 3(11), с. 50
Креуз проти Польщі (Kreuz v. Poland)	Вісник ВСУ № 6(28)'2001

Звежинський проти Польщі (Zwierzyński v. Poland)	№ 3(11), с. 53
Агудімос та судноплавна компанія «Сефаллоніан скай» проти Греції (Agoudimos & Cefallonian Sky Shipping co. v. Greece)	№ 3(11), с. 60
Агудімос та судноплавна компанія «Сефаллоніан скай» проти Греції (Agoudimos & Cefallonian Sky Shipping co. v. Greece)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Філліпс проти Сполученого Королівства (Phillips v. the United Kingdom)	№ 3(11), с. 67
Феррадзіні проти Італії (Ferrazzini v. Italy)	№ 3(11), с. 90
Мальхоус проти Чеської Республіки (Malhous v. the Czech Republic)	№ 3(11), с. 94
Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany)	№ 3(11), с. 98
Об'єднання «Екін» проти Франції (Association Ekin v. France)	№ 3(11), с. 102
Справа Сорінґа (Soering Case)	№ 3(11), с. 148
Саундерс проти Сполученого Королівства (Saunders v. the United Kingdom)	№ 3(11), с. 197
Пеллеґріні проти Італії (Pellegrini v. Italy)	№ 4(12), с. 11
Перна проти Італії (Perna v. Italy)	№ 4(12), с. 21
P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства (P.G. and J.H. v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 35
I.J.L., G.M.R. та A.K.P. проти Сполученого Королівства за статтею 41 (Article 41 Chamber Judgment in the Case of I.J.L., G.M.R. and A.K.P. v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 40
Рішення палати стосовно Нідерландів (Chamber Judgment Concerning the Netherlands)	№ 4(12), с. 56
О'Хара проти Сполученого Королівства та Бреннан проти Сполученого Королівства (O'Hara v. the United Kingdom and Brennan v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 58
Солаков проти колишньої югославської республіки Македонії (Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia)	№ 4(12), с. 64
Іванчук проти Польщі (Iwanczuk v. Poland)	№ 4(12), с. 68
Справа Гаусшильдта (Hauschildt Case)	№ 4(12), с. 119
Люді проти Швейцарії (Lüdi v. Switzerland)	№ 4(12), с. 169

Пункт 2 статті 6

Кондрон проти Сполученого Королівства (Condron v. the United Kingdom)	№ 2(6), с. 131

Фрессоз і Руар проти Франції (Fressoz et Roire c. France) № 3(7), с. 15
Аверілл проти Сполученого Королівства (Averill v. the United Kingdom) № 3(7), с. 107
Гансен проти Данії (Hansen v. Denmark) № 3(7), с. 186
Дактарас проти Литви (Daktaras v. Lithuania) № 4(8), с. 209
Гіні та Мак-Ґіннесс проти Ірландії і Квінн проти Ірландії (Heaney and McGuinness v. Ireland and Quinn v. Ireland) № 1(9), с. 112
Пірс проти Греції (Peers v. Greece) № 2(10), с. 42
Філліпс проти Сполученого Королівства (Phillips v. the United Kingdom) № 3(11), с. 67
Справа Лутца (Lutz Case) № 3(11), с. 113

Пункт 3 статті 6

Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) № 2(6), с. 84
Кондрон проти Сполученого Королівства (Condron v. the United Kingdom) № 2(6), с. 131
Ван Пельт проти Франції (Van Pelt v. France) № 2(6), с. 157
Рішення палати стосовно Нідерландів (Chamber Judgment Concerning the Netherlands) № 4(12), с. 56

підпункт (а) пункту 3 статті 6

Пелісьє і Сассі проти Франції (Pélissier and Sassi v. France) № 2, с. 96
Матточча проти Італії (Mattoccia v. Italy) № 3(7), с. 220
Ле Пен проти Франції (Le Pen v. France) № 3(11), с. 42

підпункт (b) пункту 3 статті 6

Пелісьє і Сассі проти Франції (Pélissier and Sassi v. France) № 2, с. 96
Матточча проти Італії (Mattoccia v. Italy) № 3(7), с. 220
Ле Пен проти Франції (Le Pen v. France) № 3(11), с. 42

підпункт (с) пункту 3 статті 6

Ван Ґейсегем проти Бельгії (Van Geyseghem v. Belgium) № 2, с. 54
Справа Пакеллі (Pakelli Case) № 3, с. 113

Перкс та інші проти Сполученого Королівства (Perks and Others v. the United Kingdom) № 4, с. 32

Маґі проти Сполученого Королівства (Magee v. the United Kingdom) № 3(7), с. 104

Аверілл проти Сполученого Королівства (Averill v. the United Kingdom) № 3(7), с. 107

Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey) № 3(7), с. 178

Справа Камасинського (Kamasinski Case) № 2(10), с. 104

Лала проти Нідерландів (Lala v. the Netherlands) № 2(10), с. 186

Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey) № 3(11), с. 23

Справа Сорінґа (Soering Case) № 3(11), с. 148

О'Хара проти Сполученого Королівства та Бреннан проти Сполученого Королівства (O'Hara v. the United Kingdom and Brennan v. the United Kingdom) № 4(12), с. 58

підпункт (d) пункту 3 статті 6

Ван Мехелен та інші проти Нідерландів (Van Mechelen and Others v. the Netherlands) № 2, с. 175

Лука проти Італії (Lucà v. Italy) № 1(9), с. 155

Справа Сорінґа (Soering Case) № 3(11), с. 148

Перна проти Італії (Perna v. Italy) № 4(12), с. 21

Солаков проти колишньої югославської республіки Македонії (Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia) № 4(12), с. 64

Люді проти Швейцарії (Lüdi v. Switzerland) № 4(12), с. 169

Стаття 7
Ніякого покарання без закону

Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases)) № 1(9), с. 161

Пункт 1 статті 7

Тринадцять справ проти Туреччини (Thirteen cases against Turkey) № 3, с. 35

Куам та інші проти Бельгії (Coëme and Others v. Belgium) № 3(7), с. 128

Штрелец, Кесслер і Кренц проти Німеччини та К.-Н. W. проти Німеччини (Streletz, Kessler and Krenz v. Germany and K.-H. W. v. Germany) № 2(10), с. 23

Стаття 8
Право на повагу до приватного і сімейного життя

Ларкос проти Кіпру (Larkos v. Cyprus)	№ 2, с. 71
Маттер проти Словацької Республіки (Matter v. the Slovak Republic)	№ 3, с. 33
Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom)	№ 4, с. 13
Справа Ейрі (Airey Case)	№ 4, с. 73
Салґуейру да Сілва Мота проти Португалії (Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal)	№ 1(5), с. 64
Іґнакколо-Зеніде проти Румунії (Ignaccollo-Zenide v. Romania)	№ 1(5), с. 84
Мазурек проти Франції (Mazurek v. France)	№ 1(5), с. 90
Аманн проти Швейцарії (Amann v. Switzerland)	№ 2(6), с. 19
Лабіта проти Італії (Labita v. Italy)	№ 2(6), с. 84
L. проти Фінляндії (L. v. Finland)	№ 2(6), с. 114
K. і T. проти Фінляндії (K. and T. v. Finland)	№ 2(6), с. 119
Ротару проти Румунії (Rotaru v. Romania)	№ 2(6), с. 135
Хан проти Сполученого Королівства (Khan v. the United Kingdom)	№ 2(6), с. 147
Бушемі проти Італії (Buscemi c. Italie)	№ 3(7), с. 38
Деміртепе проти Франції (Demirtepe c. France)	№ 3(7), с. 53
Мак-Ґінлі та Еґан проти Сполученого Королівства (McGinley and Egan v. the United Kingdom)	№ 3(7), с. 64
Фокслі проти Сполученого Королівства (Foxley v. the United Kingdom)	№ 3(7), с. 123
Нуутінен проти Фінляндії (Nuutinen v. Finland)	№ 3(7), с. 160
Нєдбала проти Польщі (Niedbala v. Poland)	№ 3(7), с. 168
Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey)	№ 3(7), с. 178
Кіліз проти Нідерландів (Ciliz v. the Netherlands)	№ 3(7), с. 187
G.H.H. та інші проти Туреччини (G.H.H. and Others v. Turkey)	№ 3(7), с. 189
Ельсгольц проти Німеччини (Elsholz v. Germany)	№ 3(7), с. 192
Скоццарі та Дж'юнта проти Італії (Scozzari & Giunta v. Italy)	№ 3(7), с. 197

A.D.T. проти Сполученого Королівства (A.D.T. v. the United Kingdom)	№ 3(7), с. 240
Аманн проти Швейцарії (Amann v. Switzerland)	№ 4(8), с. 49
Нуутінен проти Фінляндії (Nuutinen v. Finland)	№ 4(8), с. 111
Мессіна проти Італії (№ 2) (Messina v. Italy (No. 2))	№ 4(8), с. 172
Камп і Бурімі проти Нідерландів (Camp and Bourimi v. the Netherlands)	№ 4(8), с. 177
Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey)	№ 4(8), с. 234
Чепмен проти Сполученого Королівства, Костер проти Сполученого Королівства, Біард проти Сполученого Королівства, Лі проти Сполученого Королівства і Джейн Сміт проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom, Coster v. the United Kingdom, Beard v. the United Kingdom, Lee v. the United Kingdom, Jane Smith v. the United Kingdom)	№ 1(9), с. 125
Дулас проти Туреччини (Dulas v. Turkey)	№ 1(9), с. 133
Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases))	№ 1(9), с. 161
Пірс проти Греції (Peers v. Greece)	№ 2(10), с. 42
T.P. і K.M. проти Сполученого Королівства (T.P. and K.M. v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 60
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus)	№ 3(11), с. 28
Остаточне рішення у справі «K. і T. проти Фінляндії» (Final Judgment in the Case of K. and T. v. Finland)	№ 3(11), с. 83
Валашинас проти Литви (Valašinas v. Lithuania)	№ 4(12), с. 18
P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства (P.G. and J.H. v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 35
Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and Others v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 43
Сахін проти Німеччини, Зоммерфельд проти Німеччини і Гоффманн проти Німеччини (Sahin v. Germany, Sommerfeld v. Germany, and Hoffmann v. Germany)	№ 4(12), с. 51
Справа Круслена (Kruslin Case)	№ 4(12), с. 145
Люді проти Швейцарії (Lüdi v. Switzerland)	№ 4(12), с. 169
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001

Пункт 2 статті 8

Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom) — № 4, с. 13

Стаття 9
Свобода думки, совісті і віросповідання

Бускаріні та інші проти Сан-Марино (Buscarini and Others v. San Marino) — № 2, с. 68

Рієра Блюм та інші проти Іспанії (Riera Blume and Others v. Spain) — № 4, с. 37

Серіф проти Греції (Serif v. Greece) — № 1(5), с. 47

Тлімменос проти Греції (Thlimmenos v. Greece) — № 2(6), с. 95

«Ча'ар Шалом Ве Цедек» проти Франції (Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France) — № 3(7), с. 140

Гасан і Чауш проти Болгарії (Hasan and Chaush v. Bulgaria) — № 4(8), с. 224

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) — № 3(11), с. 11

Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia) — № 3(11), с. 79

Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia) — Вісник ВСУ № 6(8)'2001

Стаття 10
Свобода вираження поглядів

Справа Лінґенса (Lingens Case) — № 1, с. 303

Яновський проти Польщі (Janowski v. Poland) — № 2, с. 50

Фрессоз і Руар проти Франції (Fressoz and Roire v. France) — № 2, с. 63

Реквеньї проти Угорщини (Rekvényi v. Hungary) — № 2, с. 139

«Бладет Тромсо» і Стенсаас проти Норвегії (Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway) — № 2, с. 144

Тринадцять справ проти Туреччини (Thirteen cases against Turkey) — № 3, с. 35

Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom) — № 4, с. 13

Далбан проти Румунії (Dalban v. Romania) — № 4, с. 22

Озтюрк проти Туреччини (Öztürk v. Turkey) — № 4, с. 26

Уілл проти Ліхтенштейну (Wille v. Liechtenstein) — № 4, с. 55

Нільсен та Йонсен проти Норвегії (Nilsen and Johnsen v. Norway)	№ 1(5), с. 30
Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства (Hashman and Harrup v. the United Kingdom)	№ 1(5), с. 35
Серіф проти Греції (Serif v. Greece)	№ 1(5), с. 47
«Ньюс Ферлаґз ҐмбХ і КоКҐ» проти Австрії (News Verlags GmbH & CoKG v. Austria)	№ 1(5), с. 77
Фуентес Бобо проти Іспанії (Fuentes Bobo v. Spain)	№ 2(6), с. 27
«Озґюр Ґюндем» проти Туреччини (Özgür Gündem v. Turkey)	№ 2(6), с. 41
Кіліч проти Туреччини (Kiliç v. Turkey)	№ 2(6), с. 51
«Берґенс Тіденде» та інші проти Норвегії (Bergens Tidende and Others v. Norway)	№ 2(6), с. 127
Фрессоз і Руар проти Франції (Fressoz et Roire c. France)	№ 3(7), с. 15
Ердоґду проти Туреччини (Erdoğdu v. Turkey)	№ 3(7), с. 118
Константинеску проти Румунії (Constantinescu v. Romania)	№ 3(7), с. 155
Сенер проти Туреччини (Sener v. Turkey)	№ 3(7), с. 205
«Теле-1 Приватфернсегезельшафт мбХ» проти Австрії (Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria)	№ 4(8), с. 166
Лопіш Ґоміш да Сілва проти Португалії (Lopes Gomes da Silva v. Portugal)	№ 4(8), с. 169
Дю Рой і Малорі проти Франції (Du Roy and Malaurie v. France)	№ 4(8), с. 180
Аккоч проти Туреччини (Akkoç v. Turkey)	№ 4(8), с. 195
Ібрагім Аксой проти Туреччини (Ibrahim Aksoy v. Turkey)	№ 4(8), с. 201
Яновський проти Польщі (Janowski v. Poland)	№ 1(9), с. 35
Ердоґду проти Туреччини (Erdoğdu c. Turquie)	№ 1(9), с. 54
«Теле-1 Приватфернсегезельшафт мбХ» проти Австрії (Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria)	№ 1(9), с. 81
Таммер проти Естонії (Tammer v. Estonia)	№ 1(9), с. 139
Єрусалем проти Австрії (Jerusalem v. Austria)	№ 1(9), с. 151
Тома проти Люксембургу (Thoma v. Luxembourg)	№ 2(10), с. 29
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)	№ 3(11), с. 63
Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001

Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia)	№ 3(11), с. 79
Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia)	Вісник ВСУ № 6(8)'2001
Об'єднання «Екін» проти Франції (Association Ekin v. France)	№ 3(11), с. 102
Перна проти Італії (Perna v. Italy)	№ 4(12), с. 21

Стаття 11
Свобода зібрань та об'єднання

Шассанью та інші проти Франції (Chassagnou and Others v. France)	№ 2, с. 125
Реквеньї проти Угорщини (Rekvényi v. Hungary)	№ 2, с. 139
Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства (Hashman and Harrup v. the United Kingdom)	№ 1(5), с. 35
Партія свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини (Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey)	№ 1(5), с. 43
Гасан і Чауш проти Болгарії (Hasan and Chaush v. Bulgaria)	№ 4(8), с. 224
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Партія добробуту, Ербакан, Казан і Текдаль проти Туреччини (Refah Partisi (the Welfare Party) Erbakan, Kazan and Tekdal v. Turkey)	№ 4(12), с. 27
Станков та об'єднана македонська організація «Ілінден» проти Болгарії (Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria)	№ 4(12), с. 47

Стаття 13
Право на ефективний засіб правового захисту

Ніколова проти Болгарії (Nikolova v. Bulgaria)	№ 2, с. 101
Танрікулу проти Туреччини (Tanrikulu v. Turkey)	№ 3, с. 45
Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey)	№ 3, с. 50
Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom)	№ 4, с. 13
Зелінський і Прадель та Ґонсалес і інші проти Франції (Zielinski and Pradal & Gonzalez and Others v. France)	№ 4, с. 44
Уілл проти Ліхтенштейну (Wille v. Liechtenstein)	№ 4, с. 55
Справа Ейрі (Airey Case)	№ 4, с. 73

Алмейда Ґаррет, Машкареньяш Фалкан та інші проти Португалії (Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal)	№ 1(5), с. 73
Аманн проти Швейцарії (Amann v. Switzerland)	№ 2(6), с. 19
Кіліч проти Туреччини (Kiliç v. Turkey)	№ 2(6), с. 51
Махмут Кайя проти Туреччини (Mahmut Kaya v. Turkey)	№ 2(6), с. 56
Атанассоґлу та інші проти Швейцарії (Athanassoglou and Others v. Switzerland)	№ 2(6), с. 91
L. проти Фінляндії (L. v. Finland)	№ 2(6), с. 114
K. і T. проти Фінляндії (K. and T. v. Finland)	№ 2(6), с. 119
Ротару проти Румунії (Rotaru v. Romania)	№ 2(6), с. 135
Хан проти Сполученого Королівства (Khan v. the United Kingdom)	№ 2(6), с. 147
Велікова проти Болгарії (Velikova v. Bulgaria)	№ 2(6), с. 150
Тімуртас проти Туреччини (Timurtas v. Turkey)	№ 3(7), с. 111
Салман проти Туреччини (Salman v. Turkey)	№ 3(7), с. 143
Ільхан проти Туреччини (Ilhan v. Turkey)	№ 3(7), с. 148
Джабарі проти Туреччини (Jabari v. Turkey)	№ 3(7), с. 175
G.H.H. та інші проти Туреччини (G.H.H. and Others v. Turkey)	№ 3(7), с. 189
Аманн проти Швейцарії (Amann v. Switzerland)	№ 4(8), с. 49
Мессіна проти Італії (№ 2) (Messina v. Italy (No. 2))	№ 4(8), с. 172
Аккоч проти Туреччини (Akkoç v. Turkey)	№ 4(8), с 195
Кудла проти Польщі (Kudla v. Poland)	№ 4(8), с. 217
Гасан і Чауш проти Болгарії (Hasan and Chaush v. Bulgaria)	№ 4(8), с. 224
Тас проти Туреччини (Tas v. Turkey)	№ 4(8), с. 230
Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey)	№ 4(8), с. 234
Ґюль проти Туреччини (Gül v. Turkey)	№ 1(9), с. 106
Буюкдаґ проти Туреччини (Büyükdag v. Turkey)	№ 1(9), с. 116
Дулас проти Туреччини (Dulas v. Turkey)	№ 1(9), с. 133
Чічек проти Туреччини (Çiçek v. Turkey)	№ 1(9), с. 145
Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases))	№ 1(9), с. 161
Берктай проти Туреччини (Berktay v. Turkey)	№ 2(10), с. 11
Хілал проти Сполученого Королівства (Hilal v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 17

Кінон проти Сполученого Королівства (Keenan v. the United Kingdom)	№ 2(10), с.32
Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey)	№ 2(10), с. 36
Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства, Мак-Керр проти Сполученого Королівства, Келлі та інші проти Сполученого Королівства, Шенехен проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom, McKerr v. the United Kingdom, Kelly & Others v. the United Kingdom, Shanaghan v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 44
Шенехен проти Сполученого Королівства (Shanaghan v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 55
Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
T.P. і K.M. проти Сполученого Королівства (T.P. and K.M. v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 60
Справа Камасинського (Kamasinski Case)	№ 2(10), с. 104
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Акденіц та інші проти Туреччини (Akdeniz and Others v. Turkey)	№ 3(11), с. 33
Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)	№ 3(11), с. 63
Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Авшар проти Туреччини (Avsar v. Turkey)	№ 3(11), с. 71
Остаточне рішення у справі «К. і Т. проти Фінляндії» (Final Judgment in the Case of K. and T. v. Finland)	№ 3(11), с. 83
Об'єднання «Екін» проти Франції (Association Ekin v. France)	№ 3(11), с. 102
Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey)	№ 3(11), с. 107
P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства (P.G. and J.H. v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 35
Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and Others v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 43
Броуґан та інші проти Сполученого Королівства (Brogan and Others v. the United Kingdom)	№ 4(12), с. 75

Стаття 14
Заборона дискримінації

Ларкос проти Кіпру (Larkos v. Cyprus)	№ 2, с. 71
Метьюз проти Сполученого Королівства (Matthews v. the United Kingdom)	№ 2, с. 90

1

Справи «Т. і V. проти Сполученого Королівства», передані до Європейського суду з прав людини (Cases of T. and V. v. the United Kingdom reffered to the European Court of Human Rights)	№ 2, с. 94
Шассанью та інші проти Франції (Chassagnou and Others v. France)	№ 2, с. 125
Реквеньї проти Угорщини (Rekvényi v. Hungary)	№ 2, с. 139
Танрікулу проти Туреччини (Tanrikulu v. Turkey)	№ 3, с. 45
Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey)	№ 3, с. 50
Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom)	№ 4, с. 13
Справа Ейрі (Airey Case)	№ 4, с. 73
Т. проти Сполученого Королівства і V. проти Сполученого Королівства (T. v. the United Kingdom and V. v. the United Kingdom)	№ 1(5), с. 54
Салґуейру да Сілва Мота проти Португалії (Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal)	№ 1(5), с. 64
Беєлер проти Італії (Beyeler v. Italy)	№ 1(5), с. 68
«Ньюс Ферлаґз ҐмбХ і КоКҐ» проти Австрії (News Verlags GmbH & CoKG v. Austria)	№ 1(5), с. 77
Мазурек проти Франції (Mazurek v. France)	№ 1(5), с. 90
Кабальєро проти Сполученого Королівства (Caballero v. the United Kingdom)	№ 1(5), с. 94
Фуентес Бобо проти Іспанії (Fuentes Bobo v. Spain)	№ 2(6), с. 27
«Озґюр Ґюндем» проти Туреччини (Özgür Gündem v. Turkey)	№ 2(6), с. 41
Kіліч проти Туреччини (Kiliç v. Turkey)	№ 2(6), с. 51
Махмут Кайя проти Туреччини (Mahmut Kaya v. Turkey)	№ 2(6), с. 56
Тлімменос проти Греції (Thlimmenos v. Greece)	№ 2(6), с. 95
Велікова проти Болгарії (Velikova v. Bulgaria)	№ 2(6), с. 150
Маґі проти Сполученого Королівства (Magee v. the United Kingdom)	№ 3(7), с. 104
«Ча'ар Шалом Ве Цедек» проти Франції (Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France)	№ 3(7), с. 140
Ельсгольц проти Німеччини (Elsholz v. Germany)	№ 3(7), с. 192
A.D.T. проти Сполученого Королівства (A.D.T. v. the United Kingdom)	№ 3(7), с. 240
Камп і Бурімі проти Нідерландів (Camp and Bourimi v. the Netherlands)	№ 4(8), с. 177

Ібрагім Аксой проти Туреччини (Ibrahim Aksoy v. Turkey)	№ 4(8), с. 201
Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey)	№ 4(8), с. 234
Колишній король Греції та інші проти Греції (the Former King of Greece and Others v. Greece)	№ 1(9), с. 103
Чепмен проти Сполученого Королівства, Костер проти Сполученого Королівства, Біард проти Сполученого Королівства, Лі проти Сполученого Королівства і Джейн Сміт проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom, Coster v. the United Kingdom, Beard v. the United Kingdom, Lee v. the United Kingdom, Jane Smith v. the United Kingdom)	№ 1(9), с. 125
Чічек проти Туреччини (Çiçek v. Turkey)	№ 1(9), с. 145
Штрелец, Кесслер і Кренц проти Німеччини та K.-H. W. проти Німеччини (Streletz, Kessler and Krenz v. Germany and K.-H. W. v. Germany)	№ 2(10), с. 23
Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey)	№ 2(10), с. 36
Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства, Мак-Керр проти Сполученого Королівства, Келлі та інші проти Сполученого Королівства, Шенехен проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom, McKerr v. the United Kingdom, Kelly & Others v. the United Kingdom, Shanaghan v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 44
Шенехен проти Сполученого Королівства (Shanaghan v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Справа Камасинського (Kamasinski Case)	№ 2(10), с. 104
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus)	№ 3(11), с. 28
Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)	№ 3(11), с. 63
Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Авшар проти Туреччини (Avşar v. Turkey)	№ 3(11), с. 71
Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia)	№ 3(11), с. 79
Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia)	Вісник ВСУ № 6(8)'2001
Феррадзіні проти Італії (Ferrazzini v. Italy)	№ 3(11), с. 90
Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany)	№ 3(11), с. 98
Об'єднання «Екін» проти Франції (Association Ekin v. France)	№ 3(11), с. 102

Сахін проти Німеччини, Зоммерфельд проти Німеччини і Гоффманн проти Німеччини (Sahin v. Germany, Sommerfeld v. Germany, and Hoffmann v. Germany) № 4(12), с. 51

Стаття 17
Заборона зловживання правами

Алмейда Ґаррет, Машкареньяш Фалкан та інші проти Португалії (Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal) № 1(5), с. 73

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) № 3(11), с. 11

Стаття 18
Обмеження у застосуванні обмежень на права

Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey) № 3, с. 50

Тімуртас проти Туреччини (Timurtas v. Turkey) № 3(7), с. 111

Сенер проти Туреччини (Sener v. Turkey) № 3(7), с. 205

Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey) № 4(8), с. 234

Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey) № 2(10), с. 36

Справа Боцано (Bozano Case) № 2(10), с. 67

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) № 3(11), с. 11

Стаття 34
Індивідуальні заяви

Дулас проти Туреччини (Dulas v. Turkey) № 1(9), с. 133

Акденіц та інші проти Туреччини (Akdeniz and Others v. Turkey) № 3(11), с. 33

Валашинас проти Литви (Valašinas v. Lithuania) № 4(12), с. 18

ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД

Париж, 20.III.1952

Стаття 1
Захист права власності

Ларкос проти Кіпру (Larkos v. Cyprus) № 2, с. 71

Ятрідіс проти Греції (Iatridis v. Greece) № 2, с. 109

Папахелас проти Греції (Papachelas v. Greece) № 2, с. 113

Шассанью та інші проти Франції (Chassagnou and Others v. France)	№ 2, с. 125
Зубані проти Італії (Zubani v. Italy)	№ 3, с. 22
«Іммобільяре Саффі» проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy)	№ 3, с. 64
«Іммобільяре Саффі» проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Озтюрк проти Туреччини (Öztürk v. Turkey)	№ 3, с. 26
Брумареску проти Румунії (Brumãrescu v. Romania)	№ 4, с. 50
Антонакопулос, Ворцела і Антонакопулу проти Греції (Antonakopoulos, Vortsela and Antonakopoulou v. Greece)	№ 1(5), с. 61
Беєлер проти Італії (Beyeler v. Italy)	№ 1(5), с. 68
Алмейда Ґаррет, Машкареньяш Фалкан та інші проти Португалії (Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal)	№1(5), с. 73
Брумареску проти Румунії (Brumãrescu v. Romania)	№ 4(8), с. 23
Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey)	№ 4(8), с. 234
Колишній король Греції та інші проти Греції (the Former King of Greece and Others v. Greece)	№ 1(9), с. 103
Чепмен проти Сполученого Королівства, Костер проти Сполученого Королівства, Біард проти Сполученого Королівства, Лі проти Сполученого Королівства і Джейн Сміт проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom, Coster v. the United Kingdom, Beard v. the United Kingdom, Lee v. the United Kingdom, Jane Smith v. the United Kingdom)	№ 1(9), с. 125
Брумареску проти Румунії (справедлива сатисфакція) (Brumãrescu v. Romania (Just satisfaction))	№ 1(9), с. 131
Дулас проти Туреччини (Dulas v. Turkey)	№ 1(9), с. 133
Ухвала за заявою № 53874/00 Геннадія Володимировича Сергєєва проти України (Décision requête n° 53874/00 présentée par Gennadiy Vladimirovich Sergeyev contre l'Ukraine)	№ 2(10), с. 212
Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey)	№ 3(11), с. 11
Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus)	№ 3(11), с. 28
Звежинський проти Польщі (Zwierzyñski v. Poland)	№ 3(11), с. 53
Філліпс проти Сполученого Королівства (Phillips v. the United Kingdom)	№ 3(11), с. 67
Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany)	№ 3(11), с. 98
Компанія «Елія» проти Італії (Elia Srl v. Italy)	№ 4(12), с. 30

Стаття 2
Право на освіту

Скоццарі та Дж'юнта проти Італії (Scozzari & Giunta v. Italy) — № 3(7), с. 197

Чепмен проти Сполученого Королівства, Костер проти Сполученого Королівства, Біард проти Сполученого Королівства, Лі проти Сполученого Королівства і Джейн Сміт проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom, Coster v. the United Kingdom, Beard v. the United Kingdom, Lee v. the United Kingdom, Jane Smith v. the United Kingdom) — № 1(9), с. 125

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) — № 3(11), с. 11

Стаття 3
Право на вільні вибори

Метьюз проти Сполученого Королівства (Matthews v. the United Kingdom) — № 2, с. 90

Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) — № 2(6), с. 84

ПРОТОКОЛ № 4 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД

Страсбурґ, 16.IX.1963

Стаття 2
Свобода пересування

Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) — № 2(6), с. 84

Справа Боцано (Bozano Case) — № 2(10), с. 67

Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus) — № 3(11), с. 28

Стаття 3
Заборона вислання громадян

Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus) — № 3(11), с. 28

ПРОТОКОЛ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД

Страсбурґ, 22.XI.1984

Стаття 2
Право на оскарження у кримінальних справах

Кромбах проти Франції (Krombach v. France) — № 1(9), с. 142

Справи, розглянуті за положеннями колишньої Конвенції:

Пункт 1 статті 25

Танрікулу проти Туреччини (Tanrikulu v. Turkey) № 3, с. 45

Справи, вилучені з реєстру:

Цавахідіс проти Греції (Tsavachidis v. Greece)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2, с. 47
АТ «Троме» проти Іспанії (Trome S. A. c. Espagne)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2, с. 149
Лемуан проти Франції (Lemoine c. France)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2, с. 155
Антунес Томас Ребочо проти Португалії (Antunes Tomás Rebocho c. Portugal)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2, с. 160
Жафреду проти Франції (Jafredou c. France)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2, с. 163
М.К. проти Франції (M.K. v. France)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 3, с. 81
Абдуррахім Інседурсун проти Нідерландів (Abdurrahim Incedursun v. the Netherlands)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 3, с. 85
Міллан-і-Торнес проти Андорри (Millan i Tornes c. Andorre)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 3, с. 92
«ERI, Lda» проти Португалії (ERI, Lda c. Portugal)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 3, с. 99
Каетано Баета проти Португалії (Caetano Baeta c. Portugal)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 3, с. 104
Сіве проти Франції (Civet v. France)	(підстава: *невичерпання національних засобів правового захисту*)	№ 4, с. 19
Ескубе проти Бельгії (Escoubet v. Belgium)	(підстава: *несумісність із положеннями Конвенції*)	№ 4, с. 41
A.L.M. проти Італії (A.L.M. v. Italy)	(підстава: *порушення процесуальних строків*)	№ 4, с. 60
«Остео Дойчлянд ҐмбХ» проти Німеччини (Osteo Deutschland GmbH v. Gegmany)	(підстава: *заявник не має наміру підтримувати свою заяву*)	№ 4, с. 65
Рішення палат щодо тривалості провадження справ стосовно Італії (Chamber judgments concerning length of proceedings cases in respect of Italy)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2(6), с. 15
Справа Вінтерверпа (стаття 50) (Winterwerp Case (Article 50))	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2(6), с. 191

Рішення палати щодо Греції (Chamber judgment concerning Greece)	(*відсутність підстави вважати заявника потерпілим*)	№ 3(7), с. 165
Акін проти Нідерландів (Akin v. the Netherlands)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 3(7), с. 172
Валентина Іванівна Бондарчук проти України (Valentina Ivanovna Bondarchuk contre l'Ukraine)	(підстава: *заявник не має наміру підтримувати свою заяву*)	№ 3(7), с. 261
Рішення палати стосовно Естонії (Chamber judgment concerning Estonia)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 4(8), с. 159
Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres c. Ukraine)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2(10), с. 203
Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres c. Ukraine)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Микола Скубенко проти України (Nikolay Skubenko contre l'Ukraine)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2(10), с. 209
Геннадій Володимирович Сергєєв проти України (Gennadiy Vladimirovich Sergeyev contre l'Ukraine)	(підстава: *дружнє врегулювання*)	№ 2(10), с. 212

Питання прийнятності

Ях'яуї проти Франції (Yahiaoui c. France)	№ 1(5), с. 81
Борислав Євгенович Полторацький проти України (Borislav Yevgenyevich Poltoratskiy against Ukraine)	№ 1(5), с. 111
Михайло Сергійович Кузнецов проти України (Mikhail Sergeyevich Kuznetsov against Ukraine)	№ 1(5), с. 118
Ігор Миколайович Назаренко проти України (Igor Nikolayevich Nazarenko against Ukraine)	№ 1(5), с. 124
Юрій Олександрович Данькевич проти України (Yuriy Oleksandrovich Dankevich against Ukraine)	№ 1(5), с. 135
Пахрудін Мухтарович Алієв проти України (Pakhrudin Mukhtarovich Aliev against Ukraine)	№ 1(5), с. 148
Микола Хохлич проти України (Mykola Khokhlich against Ukraine)	№ 1(5), с. 162
Олексій Володимирович Кучеренко проти України (Aleksey Vladimirovich Kucherenko contre l'Ukraine)	№ 1(5), с. 176
Костянтин Анатолійович Бабенко проти України (Konstantin Anatolyevich Babenko contre l'Ukraine)	№ 1(5), с. 180
Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres contre l'Ukraine)	№ 1(5), с. 185
Сергій Михайлович Фалькович проти України (Sergey Mikhaylovich Falkovich contre l'Ukraine)	№ 3(7), с. 251

Пошуковий апарат за українським алфавітом

Абдуррахім Інседурсун проти Нідерландів (Abdurrahim Incedursun v. the Netherlands) — № 3, с. 85у

Аверілл проти Сполученого Королівства (Averill v. the United Kingdom) — № 3(7), с. 107

Авшар проти Туреччини (Avsar v. Turkey) — № 3(11), с. 71

Агудімос та **судноплавна компанія «Сефаллоніан скай»** проти Греції (Agoudimos & Cefallonian Sky Shipping co. v. Greece) — № 3(11), с. 60

Агудімос та **судноплавна компанія «Сефаллоніан скай»** проти Греції (Agoudimos & Cefallonian Sky Shipping co. v. Greece) — Вісник ВСУ № 5(27)'2001

Аквіліна проти Мальти (Aquilina v. Malta) — № 2, с. 121

Акденіц та інші проти Туреччини (Akdeniz and Others v. Turkey) — № 3(11), с. 33

Акін проти Нідерландів (Akin v. the Netherlands) — № 3(7), с. 172

Аккоч проти Туреччини (Akkoç v. Turkey) — № 4(8), с. 195

Пахрудін Мухтарович **Алієв** проти України (Pakhrudin Mukhtarovich Aliev against Ukraine) — № 1(5), с. 148

Алмейда Ґаррет, **Машкареньяш Фалкан** та інші проти Португалії (Almeida Garrett, Mascarenhas Falcao and Others v. Portugal) — № 1(5), с. 73

Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey) — № 3(11), с. 23

Алтай проти Туреччини (Altay v. Turkey) — Вісник ВСУ № 6(28)'2001

Аманн проти Швейцарії (Amann v. Switzerland) — № 2(6), с. 19

Аманн проти Швейцарії (Amann v. Switzerland) — № 4(8), с. 49

Антонакопулос, **Ворцела** і **Антонакопулу** проти Греції (Antonakopoulos, Vortsela and Antonakopoulou v. Greece) — № 1(5), с. 61

Антунес Томас Ребочо проти Португалії (Antunes Tomás Rebocho c. Portugal) — № 2, с. 160

Атанассоґлу та інші проти Швейцарії (Athanassoglou and Others v. Switzerland) — № 2(6), с. 91

Атлан проти Сполученого Королівства (Atlan v. the United Kingdom) — № 3(11), с. 46

АТ «Троме» проти Іспанії (Trome S. A. c. Espagne) — № 2, с. 149

Костянтин Анатолійович **Бабенко** проти України (Konstantin Anatolyevich Babenko contre l'Ukraine) — № 1(5), с. 180

Барановський проти Польщі (Baranowski v. Poland) — № 2(6), с. 62

Беєлер проти Італії (Beyeler v. Italy) — № 1(5), с. 68

«Берґенс Тіденде» та інші проти Норвегії (Bergens Tidende and Others v. Norway) № 2(6), с. 127

Берктай проти Туреччини (Berktay v. Turkey) № 2(10), с. 11

Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey) № 4(8), с. 234

Більґін проти Туреччини (Bilgin v. Turkey) № 3(11), с. 107

«Бладет Тромсо» і **Стенсаас** проти Норвегії (Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway) № 2, с. 144

Валентина Іванівна **Бондарчук** проти України (Valentina Ivanovna Bondarchuk contre l'Ukraine) № 3(7), с. 261

Боттацці, А.П., Ді Мауро, А.Л.М. та Феррарі проти Італії (Bottazzi, A.P., Di Mauro, A.L.M. and Ferrari v. Italy) № 3, с. 59

Боцано проти Франції (Bozano v. France) № 2(10), с. 67

Броуґан та інші проти Сполученого Королівства (Brogan and Others v. the United Kingdom) № 4(12), с. 75

Брумареску проти Румунії (Brumărescu v. Romania) № 4, с. 50

Брумареску проти Румунії (Brumărescu v. Romania) № 4(8), с. 23

Брумареску проти Румунії (справедлива сатисфакція) (Brumărescu v. Romania (Just satisfaction)) № 1(9), с. 131

Бускаріні та інші проти Сан-Марино (Buscarini and Others v. San Marino) № 2, с. 68

Бушемі проти Італії (Buscemi c. Italie) № 3(7), с. 38

Буюкдаґ проти Туреччини (Büyükdag v. Turkey) № 1(9), с. 116

Валашинас проти Литви (Valašinas v. Lithuania) № 4(12), с. 18

Ван Ґейсегем проти Бельгії (Van Geyseghem v. Belgium) № 2, с. 54

Ван Мехелен та інші проти Нідерландів (Van Mechelen and Others v. the Netherlands) № 2, с. 175

Ван Пельт проти Франції (Van Pelt v. France) № 2(6), с. 157

Варбанов проти Болгарії (Varbanov v. Bulgaria) № 4(8), с. 183

Велікова проти Болгарії (Velikova v. Bulgaria) № 2(6), с. 150

Вінтерверп проти Нідерландів (Winterwerp v. the Netherlands) № 2(6), с. 163

Вінтерверп проти Нідерландів (стаття 50) (Winterwerp v. the Netherlands (Article 50)) № 2(6), с. 191

Влох проти Польщі (Wloch v. Poland) № 4(8), с. 212

Водель проти Франції (Vaudelle v. France) № 1(9), с. 137

Вуазін проти Франції (Voisine c. France) № 1(5), с. 98

Гансен проти Данії (Hansen v. Denmark) № 3(7), с. 186

Гасан і **Чауш** проти Болгарії (Hasan and Chaush v. Bulgaria) № 4(8), с. 224

Гаусшильдт проти Данії (Hauschildt v. Denmark) № 4(12), с. 119

Гіні та **Мак-Ґіннесс** проти Ірландії і **Квінн** проти Ірландії (Heaney and McGuinness v. Ireland and Quinn v. Ireland) № 1(9), с. 112

Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and Others v. the United Kingdom) № 4(12), с. 43

Гешмен і **Геррул** проти Сполученого Королівства (Hashman and Harrup v. the United Kingdom) № 1(5), с. 35

Горнсбі проти Греції (Hornsby v. Greece) № 3, с. 133

Гуд проти Сполученого Королівства (Hood v. the United Kingdom) № 2, с. 75

Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства, **Мак-Керр** проти Сполученого Королівства, **Келлі** та інші проти Сполученого Королівства, **Шенехен** проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom, McKerr v. the United Kingdom, Kelly & Others v. the United Kingdom, Shanaghan v. the United Kingdom) № 2(10), с. 44

Ґарсія Манібардо проти Іспанії (García Manibardo c. Espagne) № 2(6), с. 16

Ґарсія Руїз проти Іспанії (Garsía Ruiz v. Spain) № 2, с. 59

Ґюль проти Туреччини (Gül v. Turkey) № 1(9), с. 106

Дактарас проти Литви (Daktaras v. Lithuania) № 4(8), с. 209

Далбан проти Румунії (Dalban v. Romania) № 4, с. 22

Юрій Олександрович **Данькевич** проти України (Yuriy Oleksandrovich Dankevich against Ukraine) № 1(5), с. 135

Деббуб, він же **Хусейні Алі**, проти Франції (Debboub alias Husseini Ali c. France) № 1(5), с. 27

Справи **Де Вільда**, **Оомса** і **Версипа** (справи про «бродяжництво») (De Wilde, Ooms and Versyp Cases («Vagrancy» Cases)) № 1(9), с. 161

Демірей проти Туреччини (Demiray v. Turkey) № 1(9), с. 99

Деміртепе проти Франції (Demirtepe c. France) № 3(7), с. 53

Деніці та інші проти Кіпру (Denizci and Others v. Cyprus) № 3(11), с. 28

Джабарі проти Туреччини (Jabari v. Turkey) № 3(7), с. 175

Дікме проти Туреччини (Dikme v. Turkey) № 3(7), с. 178

Дуґоз проти Греції (Dougoz v. Greece) № 2(10), с. 20

Дуйєб проти Нідерландів (Douiyeb v. the Netherlands) № 3, с. 77

Дулас проти Туреччини (Dulas v. Turkey) № 1(9), с. 133
Дю Рой і **Малорі** проти Франції (Du Roy and Malaurie v. France) № 4(8), с. 180
Еґмез проти Кіпру (Egmez v. Cyprus) № 1(9), с. 120
Ейрі проти Ірландії (Airey v. Ireland) № 4, с. 73
Екінчі проти Туреччини (Ekinci v. Turkey) № 3(7), с. 209
Компанія **«Елія»** проти Італії (Elia Srl v. Italy) № 4(12), с. 30
Ельсгольц проти Німеччини (Elsholz v. Germany) № 3(7), с. 192
Ердоґду проти Туреччини (Erdoğdu v. Turkey) № 3(7), с. 118
Ердоґду проти Туреччини (Erdoğdu c. Turquie) № 1(9), с. 54
Ертак проти Туреччини (Ertak v. Turkey) № 2(6), с. 141
Ескубе проти Бельгії (Escoubet v. Belgium) № 4, с. 41
Єрусалем проти Австрії (Jerusalem v. Austria) № 1(9), с. 151
Єціус проти Литви (Jecius v. Lithuania) № 3(7), с. 236
Жафреду проти Франції (Jafredou c. France) № 2, с. 163
Звежинський проти Польщі (Zwierzyñski v. Poland) № 3(11), с. 53
Зелінський і **Прадель** та **Ґонсалес** і інші проти Франції (Zielinski and Pradal & Gonzalez and Others v. France) № 4, с. 44
Зубані проти Італії (Zubani v. Italy) № 3, с. 22
Ібрагім Аксой проти Туреччини (Ibrahim Aksoy v. Turkey) № 4(8), с. 201
Іванчук проти Польщі (Iwanczuk v. Poland) № 4(12), с. 68
Іґнакколо-Зеніде проти Румунії (Ignaccollo-Zenide v. Romania) № 1(5), с. 84
Ільхан проти Туреччини (Ilhan v. Turkey) № 3(7), с. 148
«Іммобільяре Саффі» проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy) № 3, с. 64
«Іммобільяре Саффі» проти Італії (Immobiliare Saffi v. Italy) Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Ісмаїл Ертак проти Туреччини (Ismail Ertak c. Turquie) № 4(8), с. 76
Кабальєро проти Сполученого Королівства (Caballero v. the United Kingdom) № 1(5), с. 94
Каетано Баета проти Португалії (Caetano Baeta c. Portugal) № 3, с. 104
Кайлот проти Франції (Caillot v. France) № 3, с. 13

Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres contre l'Ukraine) № 1(5), с. 185

Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres c. Ukraine) № 2(10), с. 203

Кайсин та інші проти України (Kaysin et autres contre l'Ukraine Вісник ВСУ № 4(26)'2001

Калок проти Франції (Caloc v. France) № 3(7), с. 214

Камасинський проти Австрії (Kamasinski v. Austria) № 2(10), с. 104

Камп і **Бурімі** проти Нідерландів (Camp and Bourimi v. the Netherlands) № 4(8), с. 177

Кейбл та інші проти Сполученого Королівства (Cable and Others v. the United Kingdom) № 2, с. 79

Кіліз проти Нідерландів (Ciliz v. the Netherlands) № 3(7), с. 187

Кіліч проти Туреччини (Kiliç v. Turkey) № 2(6), с. 51

Кінон проти Сполученого Королівства (Keenan v. the United Kingdom) № 2(10), с.32

Кіпр проти Туреччини (Cyprus v. Turkey) № 3(11), с. 11

Колишній король Греції та інші проти Греції (the Former King of Greece and Others v. Greece) № 1(9), с. 103

«Комінґерсолл С. А.» проти Португалії (Comingersoll S. A. v. Portugal) № 2(6), с. 99

«Комінґерсолл С. А.» проти Португалії (Comingersoll S. A. v. Portugal) № 3(7), с. 81

Кондрон проти Сполученого Королівства (Condron v. the United Kingdom) № 2(6), с. 131

Константинеску проти Румунії (Constantinescu v. Romania) № 3(7), с. 155

Кресс проти Франції (Kress v. France) № 3(11), с. 39

Креуз проти Польщі (Kreuz v. Poland) № 3(11), с. 50

Креуз проти Польщі (Kreuz v. Poland) Вісник ВСУ № 6(28)'2001

Кромбах проти Франції (Krombach v. France) № 1(9), с. 142

Круслен проти Франції (Kruslin v. France) № 4(12), с. 145

Куам та інші проти Бельгії (Coëme and Others v. Belgium) № 3(7), с. 128

Кудла проти Польщі (Kudla v. Poland) № 4(8), с. 217

Михайло Сергійович **Кузнецов** проти України (Mikhail Sergeyevich Kuznetsov against Ukraine) № 1(5), с. 118

Куопіла проти Фінляндії (Kuopila v. Finland) № 2(6), с. 124

Курт Нільсен проти Данії (Kurt Nielsen v. Denmark) № 2(6), с. 13

Олексій Володимирович **Кучеренко** проти України (Aleksey Vladimirovich Kucherenko contre l'Ukraine) № 1(5), с. 176

Крцмар та інші проти Чеської Республіки (Krcmár and Others v. the Czech Republic) № 2(6), с. 33

Лабіта проти Італії (Labita v. Italy) № 2(6), с. 84

Лаїно проти Італії (Laino v. Italy) № 2, с. 86

Лала проти Нідерландів (Lala v. the Netherlands) № 2(10), с. 186

Ларкос проти Кіпру (Larkos v. Cyprus) № 2, с. 71

Ластіґ-Прін і **Бекетт** проти Сполученого Королівства та **Сміт** і **Ґрейді** проти Сполученого Королівства (Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom and Smith and Grady v. the United Kingdom) № 4, с. 13

Лемуан проти Франції (Lemoine c. France) № 2, с. 155

Ле Пен проти Франції (Le Pen v. France) № 3(11), с. 42

Летельєр проти Франції (Letellier v. France) № 2(10), с. 153

Лінґенс проти Австрії (Lingens v. Austria) № 1, с. 303

Лопіш Ґоміш да Сілва проти Португалії (Lopes Gomes da Silva v. Portugal) № 4(8), с. 169

Лука проти Італії (Lucà v. Italy) № 1(9), с. 155

Лутц проти Німеччини (Lutz v. Germany) № 3(11), с. 113

Люді проти Швейцарії (Lüdi v. Switzerland) № 4(12), с. 169

Мaауя проти Франції (Maaouia v. France) № 4(8), с. 188

Маґі проти Сполученого Королівства (Magee v. the United Kingdom) № 3(7), с. 104

Мазурек проти Франції (Mazurek v. France) № 1(5), с. 90

Мак-Ґінлі та **Еґан** проти Сполученого Королівства (McGinley and Egan v. the United Kingdom) № 3(7), с. 64

Мак-Ґоннел проти Сполученого Королівства (McGonnel v. the United Kingdom) № 1(5), с. 104

Мальхоус проти Чеської Республіки (Malhous v. the Czech Republic) № 3(11), с. 94

Маттер проти Словацької Республіки (Matter v. the Slovak Republic) № 3, с. 33

Матточча проти Італії (Mattoccia v. Italy) № 3(7), с. 220

Метьюз проти Сполученого Королівства (Matthews v. the United Kingdom) № 2, с. 90

Махмут Кайя проти Туреччини (Mahmut Kaya v. Turkey) № 2(6), с. 56

Маярич проти Словенії (Majaric v. Slovenia) № 1(5), с. 101

Меннітто проти Італії (Mennitto v. Italy) № 4(8), с. 192

Мессіна проти Італії (№ 2) (Messina v. Italy (No. 2)) № 4(8), с. 172

Міллан-і-Торнес проти Андорри (Millan i Tornes c. Andorre) № 3, с. 92

Мусял проти Польщі (Musial v. Poland) № 2, с. 105

Мюллер проти Франції (Muller v. France) № 1, с. 329

Ігор Миколайович **Назаренко** проти України (Igor Nikolayevich Nazarenko against Ukraine) № 1(5), с. 124

Нєдбала проти Польщі (Niedbala v. Poland) № 3(7), с. 168

Ніколова проти Болгарії (Nikolova v. Bulgaria) № 2, с. 101

Нільсен та **Йонсен** проти Норвегії (Nilsen and Johnsen v. Norway) № 1(5), с. 30

Нунес Віоланте проти Португалії (Nunes Violante v. Portugal) № 3, с. 18

Нуутінен проти Фінляндії (Nuutinen v. Finland) № 3(7), с. 160

Нуутінен проти Фінляндії (Nuutinen v. Finland) № 4(8), с. 111

«Ньюс Ферлаґз ҐмбХ і КоКҐ» проти Австрії (News Verlags GmbH & CoKG v. Austria) № 1(5), с. 77

Об'єднання «Екін» проти Франції (Association Ekin v. France) № 3(11), с. 102

Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland) № 3(11), с. 63

Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії (VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland) Вісник ВСУ № 5(27)'2001

О'Хара проти Сполученого Королівства та **Бреннан** проти Сполученого Королівства (O'Hara v. the United Kingdom and Brennan v. the United Kingdom) № 4(12), с. 58

Оґур проти Туреччини (Ogur v. Turkey) № 2, с. 134

«Озґюр Ґюндем» проти Туреччини (Özgür Gündem v. Turkey) № 2(6), с. 41

Озтюрк проти Туреччини (Öztürk v. Turkey) № 3, с. 26

Озтюрк проти Туреччини (Öztürk v. Turkey) № 4, с. 26

«Остео Дойчлянд ҐмбХ» проти Німеччини (Osteo Deutschland GmbH v. Gegmany) № 4, с. 65

Пакеллі проти Федеративної Республіки Німеччини (Pakelli v. Federal Republic of Germany) № 3, с. 113

Папахелас проти Греції (Papachelas v. Greece) № 2, с. 113

Папон проти Франції (Papon v. France) № 3(11), с. 43

Партія добробуту, Ербакан, Казан і **Текдаль** проти Туреччини (Refah Partisi (the Welfare Party) Erbakan, Kazan and Tekdal v. Turkey) № 4(12), с. 27

Партія свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини (Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey) № 1(5), с. 43

Пелісьє і **Сассі** проти Франції (Pélissier and Sassi v. France) № 2, с. 96

Пеллеґрін проти Франції (Pellegrin v. France) № 1(5), с. 40

Пеллеґріні проти Італії (Pellegrini v. Italy) № 4(12), с. 11

Перкс та інші проти Сполученого Королівства (Perks and Others v. the United Kingdom) № 4, с. 32

Перна проти Італії (Perna v. Italy) № 4(12), с. 21

Пірс проти Греції (Peers v. Greece) № 2(10), с. 42

Борислав Євгенович **Полторацький** проти України (Borislav Yevgenyevich Poltoratskiy against Ukraine) № 1(5), с. 111

Прайс проти Сполученого Королівства (Price v. the United Kingdom) № 3(11), с. 76

Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany) № 3(11), с. 98

Реквеньї проти Угорщини (Rekvényi v. Hungary) № 2, с. 139

Рієра Блюм та інші проти Іспанії (Riera Blume and Others v. Spain) № 4, с. 37

Ротару проти Румунії (Rotaru v. Romania) № 2(6), с. 135

Роу та **Дейвіс** проти Сполученого Королівства, **Джаспер** проти Сполученого Королівства та **Фітт** проти Сполученого Королівства (Rowe and Davis v. the United Kingdom, Jasper v. the United Kingdom and Fitt v. the United Kingdom) № 2(6), с. 24

Руттен проти Нідерландів (Rutten v. the Netherlands) № 4(12), с. 15

Сабер Бен Алі проти Мальти (Sabeur Ben Ali v. Malta) № 3(7), с. 166

Салґуейру да Сілва Мота проти Португалії (Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal) № 1(5), с. 64

Салман проти Туреччини (Salman v. Turkey) № 3(7), с. 143

Сандер проти Сполученого Королівства (Sander v. the United Kingdom) № 2(6), с. 145

Сатік та інші проти Туреччини (Satik and Others v. Turkey) № 4(8), с. 205

Саундерс проти Сполученого Королівства (Saunders v. the United Kingdom) № 3(11), с. 197

Сахін проти Німеччини, **Зоммерфельд** проти Німеччини і **Гоффманн** проти Німеччини (Sahin v. Germany, Sommerfeld v. Germany, and Hoffmann v. Germany) № 4(12), с. 51

Селмуні проти Франції (Selmouni v. France) № 3, с. 70

Сенер проти Туреччини (Sener v. Turkey) № 3(7), с. 205

Геннадій Володимирович **Сергєєв** проти України (Gennadiy Vladimirovich Sergeyev contre l'Ukraine) № 2(10), с. 212

Серіф проти Греції (Serif v. Greece) № 1(5), с. 47

Сіве проти Франції (Civet v. France) № 4, с. 19

Скоццарі та **Дж'юнта** проти Італії (Scozzari & Giunta v. Italy) № 3(7), с. 197

Микола **Скубенко** проти України (Nikolay Skubenko contre l'Ukraine) № 2(10), с. 209

Солаков проти колишньої югославської республіки Македонії (Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia) № 4(12), с. 64

Сорінґ проти Сполученого Королівства (Soering v. the United Kingdom) № 3(11), с. 148

Станков та **об'єднана македонська організація «Ілінден»** проти Болгарії (Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria) № 4(12), с. 47

Стівен Джордан проти Сполученого Королівства (Stephen Jordan v. the United Kingdom) № 2(6), с. 37

Таммер проти Естонії (Tammer v. Estonia) № 1(9), с. 139

Танлі проти Туреччини (Tanli v. Turkey) № 2(10), с. 36

Танрікулу проти Туреччини (Tanrikulu v. Turkey) № 3, с. 45

Тас проти Туреччини (Tas v. Turkey) № 4(8), с. 230

«Теле-1 Приватфернсегезельшафт мбХ» проти Австрії (Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria) № 4(8), с. 166

«Теле-1 Приватфернсегезельшафт мбХ» проти Австрії (Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria) № 1(9), с. 81

Тжаска проти Польщі (Trzaska v. Poland) № 3(7), с. 182

Тімуртас проти Туреччини (Timurtas v. Turkey) № 3(7), с. 111

Тлімменос проти Греції (Thlimmenos v. Greece) № 2(6), с. 95

Тома проти Люксембургу (Thoma v. Luxembourg) № 2(10), с. 29

Тьєрс та інші проти Сан-Марино (Tierce and Others v. San Marino) № 3(7), с. 223

Уейт і **Кеннеді** проти Німеччини та **Бір** і **Ріґан** проти Німеччини (Waite and Kennedy v. Germany and Beer and Regan v. Germany) № 2, с. 82

Уїлл проти Ліхтенштейну (Wille v. Liechtenstein) № 4, с. 55

Сергій Михайлович **फалькович** проти України (Sergey Mikhaylovich Falkovich contre l'Ukraine) № 3(7), с. 251

Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia) № 3(11), с. 79

Фельдек проти Словаччини (Feldek v. Slovakia)	Вісник ВСУ № 6(28)'2001
Феррадзіні проти Італії (Ferrazzini v. Italy)	№ 3(11), с. 90
Філліпс проти Сполученого Королівства (Phillips v. the United Kingdom)	№ 3(11), с. 67
Фокслі проти Сполученого Королівства (Foxley v. the United Kingdom)	№ 3(7), с. 123
Фрайдлендер проти Франції (Frydlender v. France)	№ 3(7), с. 136
Фрессоз і **Руар** проти Франції (Fressoz and Roire v. France)	№ 2, с. 63
Фрессоз і **Руар** проти Франції (Fressoz et Roire c. France)	№ 3(7), с. 15
Фуентес Бобо проти Іспанії (Fuentes Bobo v. Spain)	№ 2(6), с. 27
Хальфаю проти Франції (Khalfaoui v. France)	№ 1(5), с. 51
Хан проти Сполученого Королівства (Khan v. the United Kingdom)	№ 2(6), с. 147
Хілал проти Сполученого Королівства (Hilal v. the United Kingdom)	№ 2(10), с. 17
Микола **Хохлич** проти України (Mykola Khokhlich against Ukraine)	№ 1(5), с. 162
Цавахідіс проти Греції (Tsavachidis v. Greece)	№ 2, с. 47
«Ча'ар Шалом Ве Цедек» проти Франції (Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France)	№ 3(7), с. 140
Чакічі проти Туреччини (Çakici v. Turkey)	№ 3, с. 50
Чепмен проти Сполученого Королівства, **Костер** проти Сполученого Королівства, **Біард** проти Сполученого Королівства, **Лі** проти Сполученого Королівства і **Джейн Сміт** проти Сполученого Королівства (Chapman v. the United Kingdom, Coster v. the United Kingdom, Beard v. the United Kingdom, Lee v. the United Kingdom, Jane Smith v. the United Kingdom)	№ 1(9), с. 125
Чічек проти Туреччини (Çiçek v. Turkey)	№ 1(9), с. 145
Шассаньо та інші проти Франції (Chassagnou and Others v. France)	№ 2, с. 125
Шенехен проти Сполученого Королівства (Shanaghan v. the United Kingdom)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Штрелец, **Кесслер** і **Кренц** проти Німеччини та **К.-Н. W.** проти Німеччини (Streletz, Kessler and Krenz v. Germany and K.-H. W. v. Germany)	№ 2(10), с. 23
Яновський проти Польщі (Janowski v. Poland)	№ 2, с. 50
Яновський проти Польщі (Janowski v. Poland)	№ 1(9), с. 35

Ятрідіс проти Греції (Iatridis v. Greece) № 2, с. 109

Ях'яуї проти Франції (Yahiaoui c. France) № 1(5), с. 81

A.D.T. проти Сполученого Королівства (A.D.T. v. the United Kingdom) № 3(7), с. 240

A.L.M. проти Італії (A.L.M. v. Italy) № 4, с. 60

«ERI, Lda» проти Португалії (ERI, Lda c. Portugal) № 3, с. 99

I.J.L, **G.M.R.** та **A.K.P.** проти Сполученого Королівства (I. J. L, G. M. R. and A. K. P. v. the United Kingdom) № 4(8), с. 160

I.J.L., **G.M.R.** та **A.K.P.** проти Сполученого Королівства за статтею 41 (Article 41 Chamber Judgment in the Case of I.J.L., G.M.R. and A.K.P. v. the United Kingdom) № 4(12), с. 40

G.H.H. та інші проти Туреччини (G.H.H. and Others v. Turkey) № 3(7), с. 189

K. і **T.** проти Фінляндії (K. and T. v. Finland) № 2(6), с. 119

Остаточне рішення у справі **K.** і **T.** проти Фінляндії (Final Judgment in the Case of K. and T. v. Finland) № 3(11), с. 83

L. проти Фінляндії (L. v. Finland) № 2(6), с. 114

M.K. проти Франції (M.K. v. France) № 3, с. 81

P.G. та **J.H.** проти Сполученого Королівства (P.G. and J.H. v. the United Kingdom) № 4(12), с. 35

Справи **T.** і **V.** проти Сполученого Королівства, передані до Європейського суду з прав людини (Cases of T. and V. v. the United Kingdom reffered to the European Court of Human Rights) № 2, с. 94

T. проти Сполученого Королівства і **V.** проти Сполученого Королівства (T. v. the United Kingdom and V. v. the United Kingdom) № 1(5), с. 54

T.P. і **K.M.** проти Сполученого Королівства (T.P. and K.M. v. the United Kingdom) № 2(10), с. 60

T.W. проти Мальти (T.W. v. Malta) № 2, с. 117

Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom) № 2(10), с. 55

Z. та інші проти Сполученого Королівства (Z. and Others v. the United Kingdom) Вісник ВСУ № 4(26)'2001

Рішення палати стосовно Нідерландів (Chamber Judgment Concerning the Netherlands) № 4(12), с. 56

Пошуковий апарат за латинським алфавітом

A.D.T. v. the United Kingdom
(A.D.T. проти Сполученого Королівства) № 3(7), с. 240

Abdurrahim Incedursun v. the Netherlands
(Абдуррахім Інседурсун проти Нідерландів) № 3, с. 85у

Agoudimos & **Cefallonian Sky Shipping co.** v. Greece (Агудімос та судноплавна компанія «Сефаллоніан скай» проти Греції) № 3(11), с. 60

Agoudimos & **Cefallonian Sky Shipping co.** v. Greece (Агудімос та судноплавна компанія «Сефаллоніан скай» проти Греції) Вісник ВСУ № 5(27)'2001

Airey v. Ireland (Ейрі проти Ірландії) № 4, с. 73

Akdeniz and Others v. Turkey (Акденіц та інші проти Туреччини) № 3(11), с. 33

Akin v. the Netherlands (Акін проти Нідерландів) № 3(7), с. 172

Akkoç v. Turkey (Аккоч проти Туреччини) № 4(8), с. 195

Pakhrudin Mukhtarovich **Aliev** against Ukraine
(Пахрудін Мухтарович Алієв проти України) № 1(5), с. 148

A.L.M. v. Italy (A.L.M. проти Італії) № 4, с. 60

Almeida Garrett, **Mascarenhas Falcao** and Others v. Portugal (Алмейда Ґаррет, Машкареньяш Фалкан та інші проти Португалії) № 1(5), с. 73

Altay v. Turkey (Алтай проти Туреччини) № 3(11), с. 23

Altay v. Turkey (Алтай проти Туреччини) Вісник ВСУ № 6(28)'2001

Amann v. Switzerland (Аманн проти Швейцарії) № 2(6), с. 19

Amann v. Switzerland (Аманн проти Швейцарії) № 4(8), с. 49

Antonakopoulos, **Vortsela** and **Antonakopoulou** v. Greece
(Антонакопулос, Ворцела і Антонакопулу проти Греції) № 1(5), с. 61

Antunes Tomás Rebocho c. Portugal
(Антунес Томас Ребочо проти Португалії) № 2, с. 160

Aquilina v. Malta (Аквіліна проти Мальти) № 2, с. 121

Association Ekin v. France (Об'єднання «Екін» проти Франції) № 3(11), с. 102

Athanassoglou and Others v. Switzerland (Атанассоґлу та інші проти Швейцарії) № 2(6), с. 91

Atlan v. the United Kingdom (Атлан проти Сполученого Королівства) № 3(11), с. 46

Averill v. the United Kingdom (Аверілл проти Сполученого Королівства) № 3(7), с. 107

Avşar v. Turkey (Авшар проти Туреччини) № 3(11), с. 71

Konstantin Anatolyevich **Babenko** contre l'Ukraine
(Костянтин Анатолійович Бабенко проти України) № 1(5), с. 180

Baranowski v. Poland (Барановський проти Польщі) № 2(6), с. 62

Bergens Tidende and Others v. Norway («Берґенс Тіденде» та інші проти Норвегії) № 2(6), с. 127

Berktay v. Turkey (Берктай проти Туреччини) № 2(10), с. 11

Beyeler v. Italy (Беєлер проти Італії) № 1(5), с. 68

Bilgin v. Turkey (Більґін проти Туреччини) № 4(8), с. 234

Bilgin v. Turkey (Більґін проти Туреччини) № 3(11), с. 107

Bladet Tromsø and **Stensaas** v. Norway («Бладет Тромсо» і Стенсаас проти Норвегії) № 2, с. 144

Valentina Ivanovna **Bondarchuk** contre l'Ukraine (Валентина Іванівна Бондарчук проти України) № 3(7), с. 261

Bottazzi, A.P., **Di Mauro**, **A.L.M.** and **Ferrari** v. Italy (Боттацці, А.П., Ді Мауро, А.Л.М. та Феррарі проти Італії) № 3, с. 59

Bozano v. France (Боцано проти Франції) № 2(10), с. 67

Brogan and Others v. the United Kingdom (Броуґан та інші проти Сполученого Королівства) № 4(12), с. 75

Brumărescu v. Romania (Брумареску проти Румунії) № 4, с. 50

Brumărescu v. Romania (Брумареску проти Румунії) № 4(8), с. 23

Brumărescu v. Romania (Just satisfaction) (Брумареску проти Румунії (справедлива сатисфакція)) № 1(9), с. 131

Büyükdag v. Turkey (Буюкдаґ проти Туреччини) № 1(9), с. 116

Buscarini and Others v. San Marino (Бускаріні та інші проти Сан-Марино) № 2, с. 68

Buscemi c. Italie (Бушемі проти Італії) № 3(7), с. 38

Caballero v. the United Kingdom (Кабальєро проти Сполученого Королівства) № 1(5), с. 94

Cable and Others v. the United Kingdom (Кейбл та інші проти Сполученого Королівства) № 2, с. 79

Caetano Baeta c. Portugal (Каетано Баета проти Португалії) № 3, с. 104

Caillot v. France (Кайлот проти Франції) № 3, с. 13

Çakici v. Turkey (Чакічі проти Туреччини) № 3, с. 50

Caloc v. France (Калок проти Франції) № 3(7), с. 214

Camp and **Bourimi** v. the Netherlands (Камп і Бурімі проти Нідерландів) № 4(8), с. 177

Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France («Ча'ар Шалом Ве Цедек» проти Франції) № 3(7), с. 140

Chapman v. the United Kingdom, **Coster** v. the United Kingdom, **Beard** v. the United Kingdom, **Lee** v. the United Kingdom, **Jane Smith** v. the United Kingdom (Чепмен проти Сполученого Королівства, Костер проти Сполученого Королівства, Біард проти Сполученого Королівства, Лі проти Сполученого Королівства і Джейн Сміт проти Сполученого Королівства) № 1(9), с. 125

Chassagnou and Others v. France (Шассанью та інші проти Франції) № 2, с. 125

Çiçek v. Turkey (Чічек проти Туреччини) № 1(9), с. 145

Ciliz v. the Netherlands (Кіліз проти Нідерландів) № 3(7), с. 187

Civet v. France (Сіве проти Франції) № 4, с. 19

Coëme and Others v. Belgium (Куам та інші проти Бельгії) № 3(7), с. 128

Comingersoll S. A. v. Portugal («Комінґерсолл С. А.» проти Португалії) № 2(6), с. 99

Comingersoll S. A. v. Portugal («Комінґерсолл С. А.» проти Португалії) № 3(7), с. 81

Condron v. the United Kingdom (Кондрон проти Сполученого Королівства) № 2(6), с. 131

Constantinescu v. Romania (Константинеску проти Румунії) № 3(7), с. 155

Cyprus v. Turkey (Кіпр проти Туреччини) № 3(11), с. 11

Daktaras v. Lithuania (Дактарас проти Литви) № 4(8), с. 209

Dalban v. Romania (Далбан проти Румунії) № 4, с. 22

Yuriy Oleksandrovich **Dankevich** against Ukraine (Юрій Олександрович Данькевич проти України) № 1(5), с. 135

Debboub alias **Husseini Ali** c. France (Деббуб, він же Хусейні Алі, проти Франції) № 1(5), с. 27

Demiray v. Turkey (Демірей проти Туреччини) № 1(9), с. 99

Demirtepe c. France (Деміртепе проти Франції) № 3(7), с. 53

Denizci and Others v. Cyprus (Деніці та інші проти Кіпру) № 3(11), с. 28

De Wilde, **Ooms** and **Versyp** Cases («Vagrancy» Cases) (Справи Де Вільда, Оомса і Версипа (справи про «бродяжництво»)) № 1(9), с. 161

Dikme v. Turkey (Дікме проти Туреччини) № 3(7), с. 178

Dougoz v. Greece (Дуґоз проти Греції) № 2(10), с. 20

Douiyeb v. the Netherlands (Дуйєб проти Нідерландів) № 3, с. 77

Dulas v. Turkey (Дулас проти Туреччини) № 1(9), с. 133

Du Roy and **Malaurie** v. France (Дю Рой і Малорі проти Франції) № 4(8), с. 180

Egmez v. Cyprus (Еґмез проти Кіпру)	№ 1(9), с. 120
Ekinci v. Turkey (Екінчі проти Туреччини)	№ 3(7), с. 209
Elia Srl v. Italy (Компанія «Елія» проти Італії)	№ 4(12), с. 30
Elsholz v. Germany (Ельсгольц проти Німеччини)	№ 3(7), с. 192
Erdoğdu v. Turkey (Ердоґду проти Туреччини)	№ 3(7), с. 118
Erdoğdu c. Turquie (Ердоґду проти Туреччини)	№ 1(9), с. 54
ERI, Lda c. Portugal («ERI, Lda» проти Португалії)	№ 3, с. 99у
Ertak v. Turkey (Ертак проти Туреччини)	№ 2(6), с. 141
Escoubet v. Belgium (Ескубе проти Бельгії)	№ 4, с. 41
Sergey Mikhaylovich **Falkovich** contre l'Ukraine (Сергій Михайлович Фалькович проти України)	№ 3(7), с. 251
Feldek v. Slovakia (Фельдек проти Словаччини)	№ 3(11), с. 79
Feldek v. Slovakia (Фельдек проти Словаччини)	Вісник ВСУ № 6(28)'2001
Ferrazzini v. Italy (Феррадзіні проти Італії)	№ 3(11), с. 90
The Former King of Greece and Others v. Greece (Колишній король Греції та інші проти Греції)	№ 1(9), с. 103
Foxley v. the United Kingdom (Фокслі проти Сполученого Королівства)	№ 3(7), с. 123
Freedom and Democracy Party (ÖZDEP) v. Turkey (Партія свободи і демократії (ÖZDEP) проти Туреччини)	№ 1(5), с. 43
Fressoz and **Roire** v. France (Фрессоз і Руар проти Франції)	№ 2, с. 63
Fressoz et **Roire** c. France (Фрессоз і Руар проти Франції)	№ 3(7), с. 15
Frydlender v. France (Фрайдлендер проти Франції)	№ 3(7), с. 136
Fuentes Bobo v. Spain (Фуентес Бобо проти Іспанії)	№ 2(6), с. 27
García Manibardo c. Espagne (Ґарсія Манібардо проти Іспанії)	№ 2(6), с. 16
Garsía Ruiz v. Spain (Ґарсія Руїз проти Іспанії)	№ 2, с. 59
G.H.H. and Others v. Turkey (G.H.H. та інші проти Туреччини)	№ 3(7), с. 189
Gül v. Turkey (Ґюль проти Туреччини)	№ 1(9), с. 106
Hansen v. Denmark (Гансен проти Данії)	№ 3(7), с. 186
Hasan and **Chaush** v. Bulgaria (Гасан і Чауш проти Болгарії)	№ 4(8), с. 224
Hashman and **Harrup** v. the United Kingdom. (Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства)	№ 1(5), с. 35

Hatton and Others v. the United Kingdom (Геттон та інші проти Сполученого Королівства)	№ 4(12), с. 43
Hauschildt v. Denmark (Гаусшильдт проти Данії)	№ 4(12), с. 119
Heaney and **McGuinness** v. Ireland and **Quinn** v. Ireland (Гіні та Мак-Ґіннесс проти Ірландії і Квінн проти Ірландії)	№ 1(9), с. 112
Hilal v. the United Kingdom (Хілал проти Сполученого Королівства)	№ 2(10), с. 17
Hood v. the United Kingdom (Гуд проти Сполученого Королівства)	№ 2, с. 75
Hornsby v. Greece (Горнсбі проти Греції)	№ 3, с. 133
Hugh Jordan v. the United Kingdom, **McKerr** v. the United Kingdom, **Kelly** & Others v. the United Kingdom, **Shanaghan** v. the United Kingdom (Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства, Мак-Керр проти Сполученого Королівства, Келлі та інші проти Сполученого Королівства, Шенехен проти Сполученого Королівства)	№ 2(10), с. 44
Iatridis v. Greece (Ятрідіс проти Греції)	№ 2, с. 109
Ibrahim Aksoy v. Turkey (Ібрагім Аксой проти Туреччини)	№ 4(8), с. 201
Ignaccollo-Zenide v. Romania (Іґнакколо-Зеніде проти Румунії)	№ 1(5), с. 84
I. J. L, **G. M. R.** and **A. K. P.** v. the United Kingdom (I.J.L, G.M.R. та A.K.P. проти Сполученого Королівства)	№ 4(8), с. 160
Article 41 Chamber Judgment in the Case of **I.J.L.**, **G.M.R.** and **A.K.P.** v. the United Kingdom (I.J.L., G.M.R. та A.K.P. проти Сполученого Королівства за статтею 41)	№ 4(12), с. 40
Ilhan v. Turkey (Ільхан проти Туреччини)	№ 3(7), с. 148
Immobiliare Saffi v. Italy («Іммобільяре Саффі» проти Італії)	№ 3, с. 64
Immobiliare Saffi v. Italy («Іммобільяре Саффі» проти Італії)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Ismail Ertak c. Turquie (Ісмаїл Ертак проти Туреччини)	№ 4(8), с. 76
Iwanczuk v. Poland (Іванчук проти Польщі)	№ 4(12), с. 68
Jabari v. Turkey (Джабарі проти Туреччини)	№ 3(7), с. 175
Jafredou c. France (Жафреду проти Франції)	№ 2, с. 163
Janowski v. Poland (Яновський проти Польщі)	№ 2, с. 50
Janowski v. Poland (Яновський проти Польщі)	№ 1(9), с. 35
Jecius v. Lithuania (Єціус проти Литви)	№ 3(7), с. 236
Jerusalem v. Austria (Єрусалем проти Австрії)	№ 1(9), с. 151
K. and **T.** v. Finland (К. і Т. проти Фінляндії)	№ 2(6), с. 119

Final Judgment in the Case of **K.** and **T.** v. Finland (Остаточне рішення у справі К. і Т. проти Фінляндії) — № 3(11), с. 83

Kaysin et autres contre l'Ukraine (Кайсин та інші проти України) — № 1(5), с. 185

Kaysin et autres c. Ukraine (Кайсин та інші проти України) — № 2(10), с. 203

Kaysin et autres c. Ukraine (Кайсин та інші проти України) — Вісник ВСУ № 4(26)'2001

Kamasinski v. Austria (Камасинський проти Австрії) — № 2(10), с. 104

Keenan v. the United Kingdom (Кінон проти Сполученого Королівства) — № 2(10), с.32

Khalfaoui v. France (Хальфаю проти Франції) — № 1(5), с. 51

Khan v. the United Kingdom (Хан проти Сполученого Королівства) — № 2(6), с. 147

Mykola **Khokhlich** against Ukraine (Микола Хохлич проти України) — № 1(5), с. 162

Kiliç v. Turkey (Кіліч проти Туреччини) — № 2(6), с. 51

Krcmár and Others v. the Czech Republic (Крцмар та інші проти Чеської Республіки) — № 2(6), с. 33

Kress v. France (Кресс проти Франції) — № 3(11), с. 39

Kreuz v. Poland (Креуз проти Польщі) — № 3(11), с. 50

Kreuz v. Poland (Креуз проти Польщі) — Вісник ВСУ № 6(28)'2001

Krombach v. France (Кромбах проти Франції) — № 1(9), с. 142

Kruslin v. France (Круслен проти Франції) — № 4(12), с. 145

Aleksey Vladimirovich **Kucherenko** contre l'Ukraine (Олексій Володимирович Кучеренко проти України) — № 1(5), с. 176

Kudla v. Poland (Кудла проти Польщі) — № 4(8), с. 217

Kuopila v. Finland (Куопіла проти Фінляндії) — № 2(6), с. 124

Kurt Nielsen v. Denmark (Курт Нільсен проти Данії) — № 2(6), с. 13

Mikhail Sergeyevich **Kuznetsov** against Ukraine (Михайло Сергійович Кузнецов проти України) — № 1(5), с. 118

L. v. Finland (L. проти Фінляндії) — № 2(6), с. 114

Labita v. Italy (Лабіта проти Італії) — № 2(6), с. 84

Laino v. Italy (Лаїно проти Італії) — № 2, с. 86

Lala v. the Netherlands (Лала проти Нідерландів) — № 2(10), с. 186

Larkos v. Cyprus (Ларкос проти Кіпру) — № 2, с. 71

Lemoine c. France (Лемуан проти Франції) № 2, с. 155

Le Pen v. France (Ле Пен проти Франції) № 3(11), с. 42

Letellier v. France (Летельєр проти Франції) № 2(10), с. 153

Lingens v. Austria (Лінґенс проти Австрії) № 1, с. 303

Lopes Gomes da Silva v. Portugal (Лопіш Ґоміш да Сілва проти Португалії) № 4(8), с. 169

Lüdi v. Switzerland (Люді проти Швейцарії) № 4(12), с. 169

Lucà v. Italy (Лука проти Італії) № 1(9), с. 155

Lustig-Prean and **Beckett** v. the United Kingdom and **Smith** and **Grady** v. the United Kingdom (Ластіґ-Прін і Бекетт проти Сполученого Королівства та Сміт і Ґрейді проти Сполученого Королівства) № 4, с. 13

Lutz v. Germany (Лутц проти Німеччини) № 3(11), с. 113

Maaouia v. France (Мааyя проти Франції) № 4(8), с. 188

Magee v. the United Kingdom (Маґі проти Сполученого Королівства) № 3(7), с. 104

Mahmut Kaya v. Turkey (Махмут Кайя проти Туреччини) № 2(6), с. 56

Majaric v. Slovenia (Маярич проти Словенії) № 1(5), с. 101

Malhous v. the Czech Republic (Мальхоус проти Чеської Республіки) № 3(11), с. 94

Matter v. the Slovak Republic (Маттер проти Словацької Республіки) № 3, с. 33

Matthews v. the United Kingdom (Метьюз проти Сполученого Королівства) № 2, с. 90

Mattoccia v. Italy (Матточча проти Італії) № 3(7), с. 220

Mazurek v. France (Мазурек проти Франції) № 1(5), с. 90

McGinley and **Egan** v. the United Kingdom (Мак-Ґінлі та Еґан проти Сполученого Королівства) № 3(7), с. 64

McGonnel v. the United Kingdom (Мак-Ґоннел проти Сполученого Королівства) № 1(5), с. 104

Mennitto v. Italy (Меннітто проти Італії) № 4(8), с. 192

Messina v. Italy (No. 2) (Мессіна проти Італії (№ 2)) № 4(8), с. 172

Millan i Tornes c. Andorre (Міллан-і-Торнес проти Андорри) № 3, с. 92

M.K. v. France (М.К. проти Франції) № 3, с. 81

Muller v. France (Мюллер проти Франції) № 1, с. 329

Musial v. Poland (Мусял проти Польщі)	№ 2, с. 105
Igor Nikolayevich **Nazarenko** against Ukraine (Ігор Миколайович Назаренко проти України)	№ 1(5), с. 124
News Verlags GmbH & CoKG v. Austria («Ньюс Ферлаґз ҐмбХ і КоКҐ» проти Австрії)	№ 1(5), с. 77
Niedbala v. Poland (Нєдбала проти Польщі)	№ 3(7), с. 168
Nikolova v. Bulgaria (Ніколова проти Болгарії)	№ 2, с. 101
Nilsen and **Johnsen** v. Norway (Нільсен та Йонсен проти Норвегії)	№ 1(5), с. 30
Nunes Violante v. Portugal (Нунес Віоланте проти Португалії)	№ 3, с. 18
Nuutinen v. Finland (Нуутінен проти Фінляндії)	№ 3(7), с. 160
Nuutinen v. Finland (Нуутінен проти Фінляндії)	№ 4(8), с. 111
O'Hara v. the United Kingdom and **Brennan** v. the United Kingdom (О'Хара проти Сполученого Королівства та Бреннан проти Сполученого Королівства)	№ 4(12), с. 58
Ogur v. Turkey (Оґур проти Туреччини)	№ 2, с. 134
Osteo Deutschland GmbH v. Gegmany («Остео Дойчлянд ҐмбХ» проти Німеччини)	№ 4, с. 65
Özgür Gündem v. Turkey («Озґюр Ґюндем» проти Туреччини)	№ 2(6), с. 41
Öztürk v. Turkey (Озтюрк проти Туреччини)	№ 3, с. 26
Öztürk v. Turkey (Озтюрк проти Туреччини)	№ 4, с. 26
Pakelli v. Federal Republic of Germany (Пакеллі проти Федеративної Республіки Німеччини)	№ 3, с. 113
Papachelas v. Greece (Папахелас проти Греції)	№ 2, с. 113
Papon v. France (Папон проти Франції)	№ 3(11), с. 43
Peers v. Greece (Пірс проти Греції)	№ 2(10), с. 42
Phillips v. the United Kingdom (Філліпс проти Сполученого Королівства)	№ 3(11), с. 67
P.G. and **J.H.** v. the United Kingdom (P.G. та J.H. проти Сполученого Королівства)	№ 4(12), с. 35
Pélissier and **Sassi** v. France (Пелісьє і Сассі проти Франції)	№ 2, с. 96
Pellegrin v. France (Пеллеґрін проти Франції)	№ 1(5), с. 40
Pellegrini v. Italy (Пеллеґріні проти Італії)	№ 4(12), с. 11
Perks and Others v. the United Kingdom (Перкс та інші проти Сполученого Королівства)	№ 4, с. 32

Perna v. Italy (Перна проти Італії) № 4(12), с. 21

Borislav Yevgenyevich **Poltoratskiy** against Ukraine (Борислав Євгенович Полторацький проти України) № 1(5), с. 111

Price v. the United Kingdom (Прайс проти Сполученого Королівства) № 3(11), с. 76

Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany (Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини) № 3(11), с. 98

Refah Partisi (the Welfare Party) Erbakan, Kazan and **Tekdal** v. Turkey (Партія добробуту, Ербакан, Казан і Текдаль проти Туреччини) № 4(12), с. 27

Rekvényi v. Hungary (Реквеньї проти Угорщини) № 2, с. 139

Riera Blume and Others v. Spain (Рієра Блюм та інші проти Іспанії) № 4, с. 37

Rotaru v. Romania (Ротару проти Румунії) № 2(6), с. 135

Rowe and **Davis** v. the United Kingdom, **Jasper** v. the United Kingdom and **Fitt** v. the United Kingdom (Роу та Дейвіс проти Сполученого Королівства, Джаспер проти Сполученого Королівства та Фітт проти Сполученого Королівства) № 2(6), с. 24

Rutten v. the Netherlands (Руттен проти Нідерландів) № 4(12), с. 15

Sabeur Ben Ali v. Malta (Сабер Бен Алі проти Мальти) № 3(7), с. 166

Sahin v. Germany, **Sommerfeld** v. Germany, and **Hoffmann** v. Germany (Сахін проти Німеччини, Зоммерфельд проти Німеччини і Гоффманн проти Німеччини) № 4(12), с. 51

Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal (Салґуейру да Сілва Мота проти Португалії) № 1(5), с. 64

Salman v. Turkey (Салман проти Туреччини) № 3(7), с. 143

Sander v. the United Kingdom (Сандер проти Сполученого Королівства) № 2(6), с. 145

Satik and Others v. Turkey (Сатік та інші проти Туреччини) № 4(8), с. 205

Saunders v. the United Kingdom (Саундерс проти Сполученого Королівства) № 3(11), с. 197

Scozzari & **Giunta** v. Italy (Скоццарі та Дж'юнта проти Італії) № 3(7), с. 197

Selmouni v. France (Селмуні проти Франції) № 3, с. 70

Sener v. Turkey (Сенер проти Туреччини) № 3(7), с. 205

Gennadiy Vladimirovich **Sergeyev** contre l'Ukraine (Геннадій Володимирович Сергєєв проти України) № 2(10), с. 212

Serif v. Greece (Серіф проти Греції) № 1(5), с. 47

Shanaghan v. the United Kingdom (Шенехен проти Сполученого Королівства) Вісник ВСУ № 5(27)'2001

Nikolay **Skubenko** contre l'Ukraine (Микола Скубенко проти України)	№ 2(10), с. 209
Soering v. the United Kingdom (Сорінґ проти Сполученого Королівства)	№ 3(11), с. 148
Solakov v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia (Солаков проти колишньої югославської республіки Македонії)	№ 4(12), с. 64
Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria (Станков та об'єднана македонська організація «Ілінден» проти Болгарії)	№ 4(12), с. 47
Stephen Jordan v. the United Kingdom (Стівен Джордан проти Сполученого Королівства)	№ 2(6), с. 37
Streletz, **Kessler** and **Krenz** v. Germany and **K.-H.W.** v. Germany (Штрелец, Кесслер і Кренц проти Німеччини та K.-H.W. проти Німеччини)	№ 2(10), с. 23
Tammer v. Estonia (Таммер проти Естонії)	№ 1(9), с. 139
Tanli v. Turkey (Танлі проти Туреччини)	№ 2(10), с. 36
Tanrikulu v. Turkey (Танрікулу проти Туреччини)	№ 3, с. 45
Tas v. Turkey (Тас проти Туреччини)	№ 4(8), с. 230
T.P. and **K.M.** v. the United Kingdom (T.P. і K.M. проти Сполученого Королівства)	№ 2(10), с. 60
T.W. v. Malta (T.W. проти Мальти)	№ 2, с. 117
Cases of **T.** and **V.** v. the United Kingdom reffered to the European Court of Human Rights (Справи T. і V. проти Сполученого Королівства, передані до Європейського суду з прав людини)	№ 2, с. 94
T. v. the United Kingdom and **V.** v. the United Kingdom (T. проти Сполученого Королівства і V. проти Сполученого Королівства)	№ 1(5), с. 54
Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria («Теле-1 Приватфернсегезельшафт мбХ» проти Австрії)	№ 4(8), с. 166
Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mbH v. Austria («Теле-1 Приватфернсегезельшафт мбХ» проти Австрії)	№ 1(9), с. 81
Thlimmenos v. Greece (Тлімменос проти Греції)	№ 2(6), с. 95
Thoma v. Luxembourg (Тома проти Люксембургу)	№ 2(10), с. 29
Tierce and Others v. San Marino (Тьєрс та інші проти Сан-Марино)	№ 3(7), с. 223
Timurtas v. Turkey (Тімуртас проти Туреччини)	№ 3(7), с. 111
Trome S. A. c. Espagne (АТ «Троме» проти Іспанії)	№ 2, с. 149
Trzaska v. Poland (Тжаска проти Польщі)	№ 3(7), с. 182

Tsavachidis v. Greece (Цавахідіс проти Греції)	№ 2, с. 47
Valašinas v. Lithuania (Валашинас проти Литви)	№ 4(12), с. 18
Van Geyseghem v. Belgium (Ван Ґейсегем проти Бельгії)	№ 2, с. 54
Van Mechelen and Others v. the Netherlands (Ван Мехелен та інші проти Нідерландів)	№ 2, с. 175
Van Pelt v. France (Ван Пельт проти Франції)	№ 2(6), с. 157
Varbanov v. Bulgaria (Варбанов проти Болгарії)	№ 4(8), с. 183
Vaudelle v. France (Водель проти Франції)	№ 1(9), с. 137
Velikova v. Bulgaria (Велікова проти Болгарії)	№ 2(6), с. 150
VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland (Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії)	№ 3(11), с. 63
VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland (Об'єднання «Ферайн ґеґен Тьєрфабрікен» проти Швейцарії)	Вісник ВСУ № 5(27)'2001
Voisine c. France (Вуазін проти Франції)	№ 1(5), с. 98
Waite and **Kennedy** v. Germany and **Beer** and **Regan** v. Germany (Уейт і Кеннеді проти Німеччини та Бір і Ріґан проти Німеччини)	№ 2, с. 82
Wille v. Liechtenstein (Уїлл проти Ліхтенштейну)	№ 4, с. 55
Winterwerp v. the Netherlands (Вінтерверп проти Нідерландів)	№ 2(6), с. 163
Winterwerp v. the Netherlands (Article 50) (Вінтерверп проти Нідерландів (стаття 50))	№ 2(6), с. 191
Wloch v. Poland (Влох проти Польщі)	№ 4(8), с. 212
Yahiaoui c. France (Ях'яуї проти Франції)	№ 1(5), с. 81
Z. and Others v. the United Kingdom (Z. та інші проти Сполученого Королівства)	№ 2(10), с. 55
Z. and Others v. the United Kingdom (Z. та інші проти Сполученого Королівства)	Вісник ВСУ № 4(26)'2001
Zielinski and **Pradal** & **Gonzalez** and Others v. France (Зелінський і Прадель та Ґонсалес і інші проти Франції)	№ 4, с. 44
Zubani v. Italy (Зубані проти Італії)	№ 3, с. 22
Zwierzyński v. Poland (Звежинський проти Польщі)	№ 3(11), с. 53
Chamber Judgment Concerning the Netherlands (Рішення палати стосовно Нідерландів)	№ 4(12), с. 56

ВІДКРИТТЯ НОВОГО РОКУ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

31 січня 2002 року

Промова Люціуса Вільдхабера, Голови Європейського суду з прав людини

Шановні голови судів, Ваші Високоповажності, високі гості, пане Генеральний секретарю, друзі та колеґи, пані та панове!

Дозвольте мені спочатку всіх вас тепло привітати. Мені особливо приємно мати можливість привітати стільки поважних осіб судової сфери з різних Договірних Сторін Ради Європи; Вас так багато, що не перелічуватиму вас на ім'я, але маю сказати, що наша сьогоднішня вечірня зустріч є ще одним доказом тісних зв'язків, які сформувалися між Європейським судом з прав людини та вищими судами Договірних Сторін. Особливо приємно зазначити, що на сьогоднішній зустрічі присутні двоє голів міжнародних судів, пан Родріґес Іґлесіас, Голова Суду Європейських Співтовариств, та пан Йорда *(Jorda)*, Голова Міжнародного трибуналу з розгляду злочинів у колишній Югославії.

Наше сприйняття минулого року забарвлене трагічними подіями 11 вересня та їхніми наслідками. Тероризм порушує два основоположні питання, які мають вирішуватися у світлі законів, що реґулюють права людини. По-перше, він завдає удару безпосередньо по демократії та принципу верховенства права, цим двом основним опорам Європейської конвенції з прав людини. Отже, необхідно забезпечити можливість для демократичних держав, які керуються принципом верховенства права, ефективно захищати себе від тероризму; норми, що реґулюють права людини, повинні мати спроможність вирішувати таке завдання. Європейська конвенція з прав людини не повинна застосовуватися у спосіб, який заважає державам вживати розумних і відповідних заходів для захисту демократії та верховенства права.

По-друге, небезпекою, яку тероризм становить для демократії та прав людини, є те, що він, віроломно підриваючи засади демократичного суспільства, спонукає держави вдаватися до репресивних заходів. Отже, нашою відповіддю на тероризм має бути забезпечення рівноваги між необхідністю вжиття захисних заходів та необхідністю збереження таких прав і свобод, без яких немає демократії. З іншого боку і якщо дивитися в більш загальній перспективі, саме ситуація, коли відсутня повага до людської гідності, немає ефективного захисту прав людини, служить живильним середовищем для тероризму. Отже, зусилля запобігти поширенню міжнародного тероризму мають включати в себе міжнародні заходи із забезпечення прав людини.

Добираючи слово, щоб охарактеризувати діяльність Суду за останні дванадцять місяців, на думку спадає слово «ефективність». Суд іще ніколи не видавав так багато рішень та ухвал; але він також ніколи не одержував так багато заяв. Дозвольте мені навести лише кілька цифр: минулого року було зареєстровано 13 858 заяв, що приблизно на 130 відсотків більше, ніж у 1998 році, коли цей Суд почав свою діяльність. Було одержано 31 398 тимчасових заяв, що приблизно на 93 відсотки більше, ніж у 1998 році. Іншими словами, кількість заяв, що надходять на розгляд до Суду, і далі зростає. Суд і його канцелярія знову відповіли підвищенням продуктивності своєї роботи, прийнявши майже 9000 ухвал про оголошення заяв неприйнятними чи вилучення їх з реєстру та постановивши майже 900 рішень.

Конференція міністрів у Римі в листопаді 2000 року, проведена на честь 50-ї річниці Конвенції, надала новий імпульс заходам щодо забезпечення ефективності діяльності Суду. На виконання рішення конференції, заступники міністрів створили Аналітичну групу *(Evaluation Group)* для «розгляду всіх потенційних засобів постійного забезпечення ефективності діяльності Суду і подання, за необхідності, пропозицій щодо реформування». Група звітувала, як і передбачав графік, 30 вересня минулого року. Зокрема, я вдячний голові групи, послу Харману, який приділив чимало часу та енергії роботі групи, а також п. Крюґеру, заступникові Генерального секретаря і його представникові в групі. Звіт був тепло прийнятний заступниками міністрів, яким я вдячний за їхню підтримку. У декларації, ухваленій на зустрічі міністрів у листопаді минулого року, також містилося щире схвалення звіту та доручення заступникам негайно розглянути всі рекомендації, включно із заходами, які передбачають внесення поправок до Конвенції. Користуючись нагодою, хочу подякувати Генеральному секретареві за підтримку; його сприяння заходам, розпочатим Аналітичною групою, буде надзвичайно корисною.

Група висловилася про велику потребу збільшення штату фахівців, які опрацьовують матеріали справ, і подала кілька пропозицій стосовно, зокрема, національних заходів та виконання рішень. Вона також рекомендувала негайно вирішити певні питання, які стосуються інституційного статусу Суду в межах Ради Європи. Передусім група запропонувала вжити заходів для підготовки проекту протоколу, який би «уповноважив Суд відхиляти докладний розгляд заяв, які не порушують жодного суттєво важливого питання за Конвенцією». Вона також рекомендувала «вивчити можливості створення в Суді нового окремого підрозділу для здійснення попереднього розгляду заяв».

Це — дві головні нові ідеї, які протягом наступних місяців мають бути доопрацьовані всіма відповідними органами, включаючи Суд. Потрібні зміни, і ми повинні підтримувати взятий темп. Метою будь-яких змін є забезпечення ефективності системи, іншими словами, як найкращим

чином забезпечити подальше функціонування Суду та Конвенції як засобів, за допомогою яких надалі зміцнюватиметься система захисту основних прав у національному правовому порядку нашого зростаючого співтовариства держав, яким чином забезпечити, щоб особи, які перебувають під юрисдикцією Договірних Сторін, могли на практиці найбільш ефективно відстоювати ці права в межах національної правової системи і зверталися до Страсбурґа лише в надзвичайному випадку.

У пошуку шляхів забезпечення ефективності Суд вжив досить радикальних заходів щодо власних внутрішніх методів роботи. У грудні минулого року на пленарному адміністративному засіданні було прийнято кілька рекомендацій, поданих робочою групою Суду з опрацювання робочих методів *(Working Party on Working Methods)*, а також нову процедуру розгляду справ комісією. Досі канцелярія надсилала, як це робив до неї секретаріат Європейської комісії з прав людини, так звані попереджувальні листи перед реєстрацією, вказуючи заявникам на ті чи інші можливі перешкоди для винесення ухвали про прийнятність їхньої заяви. З цією практикою треба покінчити. Заяви, що є явно неприйнятними, реєструватимуться і подаватимуться безпосередньо комісії для прийняття ухвали. Крім того, заявників повідомлятимуть про ухвалу комісії листом, а не ухвалою, і цей лист, на відміну від ухвали, складатиметься мовою даного заявника. Ці заходи допоможуть прискорити процес опрацювання і прийняття рішення щодо явно неприйнятних заяв.

Це знаменує собою відхід від норм, яких Суд, як і Європейська комісія, намагався дотримуватися під час роботи з індивідуальними заявами, навіть з тими з них, які з найбільшою очевидністю давали зрозуміти, що жодним чином не можна приймати дані скарги за основними критеріями прийнятності. Ми мусили визнати, що такий підхід є розкішшю, якої Суд надалі не може дозволити собі. Це не є питанням обмеження права доступу до механізму Конвенції як такого, а просто визнання того, що судове вирішення справ різних категорій має здійснюватися на різному рівні компетенції.

Питання ефективності треба також розглядати у зв'язку з місцем Конвенції в загальній системі міжнародного права та гармонійного функціонування Суду в цій системі. Фактично Суд часто посилався на міжнародне право під час розгляду справ у 2001 році, починаючи з міждержавної справи «Кіпр проти Туреччини» *(Cyprus v. Turkey)*. Суд підтвердив свій висновок у рішенні у справі Луїзіду *(Loizidou)* стосовно відповідальності держави-відповідача і, зокрема, про те, що, згідно з відповідними принципами міжнародного права, відповідальність Договірної держави може також виникати, якщо внаслідок військової акції — незалежно від того, законна вона чи ні, — ця держава здійснювала ефективний контроль у зоні поза межами своєї національної території. Водночас Суд, докладно посилаючись на консультативну думку

Міжнародного суду ЄС стосовно Намібії, постановив, що від мешканців Північного Кіпру можна зажадати вичерпання національних засобів правового захисту, наданих їм органами, які володіють реальною владою на даній території, якщо не можна довести відсутність та неефективність таких засобів.

Ще однією помітною справою, розглянутою минулого року, була справа «Штрелец, Кесслер та Кренц проти Німеччини» *(Streletz, Kessler and Krenz v. Germany)*. Вона стосувалася засудження заявників за їхні дії при забезпеченні поліційної служби на кордоні колишньої Німецької Демократичної Республіки. Заявники стверджували, що їхні дії не становили правопорушення, згідно із застосовним у НДР на час їх вчинення кримінальним законодавством, і що, отже, їхнє засудження порушило заборону застосування із зворотною силою кримінального законодавства у світлі статті 7 Конвенції. Вони також стверджували, що їхні дії не становили правопорушення й відповідно до міжнародного права. Але відповідні положення законодавства НДР прямо проголошували принцип охорони людського життя і передбачали щодо використання сили застосування принципу пропорційності. Той факт, що застосування цього законодавства на практиці допускало дії, які реально вихолощували суть даних положень, не міг допомогти заявникам. Таку практику, яка становила волаюче порушення прав людини і передусім права на життя, не можна було захищати пунктом 1 статті 7 Конвенції. Заявники створили видимість законності, але потім на практиці допускали дії, які були відвертим зневаженням цих принципів. Мета статті 7 полягає в тому, щоб запобігти свавільному переслідуванню, засудженню чи покаранню, а не в тому, щоб захищати тих, хто глумиться над основними правами під маскою законності.

Отже, Суд встановив, що дії заявників становили правопорушення, які в законодавстві НДР достатньо визначені, щоб бути доступними й передбачуваними. Але Суд був зобов'язаний розглянути цю справу також з погляду міжнародного права і, зокрема, з'ясувати, чи становили ці самі дії правопорушення, які міжнародне право визначає з достатньою доступністю й передбачуваністю. Суд ухвалив, що становили. Він, зокрема, послався на Загальну декларацію прав людини і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ратифікований НДР у 1974 році. Практика поліційної служби на кордоні НДР явно не враховувала необхідності захисту людського життя, проголошеної відповідними міжнародними документами. Заявники не могли бути необізнаними про взяті на себе НДР міжнародні зобов'язання чи про неодноразову міжнародну критику цієї практики. Крім того, у Кримінальному кодексі НДР прямо зазначено, що ті, хто порушив міжнародні зобов'язання НДР, мають нести особисту кримінальну відповідальність. Це рішення Суду служить важливим сиґналом режимам, які лише на словах поважають права людини та верховенство права. У цьому рішенні Суд також визнає

леґітимність розпочатого кримінального провадження державою, яка керується принципом верховенства права, проти осіб, які вчинили злочини під час колишнього режиму, і що чинні на той час правові положення можуть тлумачитися у світлі керівних принципів держави, підпорядкованих принципові верховенства права.

Справа «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» *(Al-Adsani v. the United Kingdom)* порушила питання доступу до суду в контексті пункту 1 статті 6 Конвенції, адже в ній ідеться про заявлення права на імунітет держави у цивільному провадженні, порушеному в судах Сполученого Королівства у зв'язку з твердженнями про катування, допущене органами влади Кувейту. Суд спершу погодився з тим, що заборона катування є імперативною нормою загального міжнародного права *(ius cogens)*, але Суд був неготовий зробити подальший крок, визнавши, що держави, особливо у світлі останніх еволюційних процесів у міжнародному праві, вже не мають права на імунітет по відношенню до цивільних позовів про відшкодування шкоди, завданої стверджуваним катуванням, вчиненим поза межами держави, в якій міститься суд. Суд визнав, що надання суверенного імунітету державі в цивільному провадженні має законну мету дотримання принципів міжнародного права, а саме — забезпечення міжнародної ввічливості та добрих відносин між державами. Щодо принципу пропорційності, Суд зауважив, що вжиті Високою Договірною Стороною заходи, які відбивають загальновизнані норми міжнародного публічного права стосовно імунітету держави, не можуть у принципі вважатися такими, що встановлюють непропорційне обмеження на право доступу до суду. Але думки суддів розійшлися, як це видно з доданих до рішення Суду окремих думок, стосовно того, на якому еволюційному етапі перебуває зараз вирішення цього питання в міжнародному публічному праві. Більшість вважала, що треба розмежовувати кримінальні провадження проти фізичних осіб та цивільні провадження проти держави у зв'язку із завданою шкодою. Але й досі немає твердих доказів на підтвердження думки, що, згідно з чинним міжнародним правом, держава більше не користується імунітетом від цивільного позову в судах іншої держави, коли йдеться про катування. Більшість, очевидно, керувалася практичними міркуваннями — можна знову сказати — міркуваннями ефективності.

Думка меншості полягала в тому, що у вертикальній системі міжнародного права, яка нині існує, норма *ius cogens* має переважне юридичне значення перед будь-якою іншою нормою міжнародного права, яка не має такого самого статусу. Можна стверджувати, що меншість опікувалася питанням ефективності норми *ius cogens*. Обмеження доступу до суду, яке дозволяло менш значимій нормі, нормі державного імунітету, превалювати над вищою нормою, втіленою у положенні про заборону катування, не може бути сумісною з вимогами Конвенції.

Суд був покликаний ухвалити рішення щодо того, якою мірою Конвенція застосовується у справі Банковича та інших *(Bankovic and Others)* проти 17 держав — членів НАТО. Заявники сербського походження скаржилися, зокрема, на порушення статей 2 та 10 Конвенції у зв'язку з бомбардуванням телевізійної станції *RTS* у Белграді під час Косовського конфлікту. Головним питанням, яке мав вирішити Суд, полягало в тому, чи була дана екстериторіальна дія, тобто бомбардування, достатньою для того, щоб віднести справу заявників та їхніх загиблих родичів до юрисдикції держав-відповідачів, як цього вимагає стаття 1 Конвенції. По-перше, Суд встановив, що стаття 1 відбиває, по суті, територіальне поняття юрисдикції. На думку Суду, поширення положень Конвенції на екстериторіальні дії має визнаватися у виняткових випадках, коли, наприклад, має місце реальний контроль над відповідною територією. Крім того, Конвенція є багатостороннім договором, який діє, по суті, у реґіональному контексті і, зокрема, у правовому просторі Договірних держав. Федеративна Республіка Югославія явно не перебувала в цьому правовому просторі, і заявники не могли претендувати на захист з боку Конвенції. Проте ми повинні усвідомлювати, що Конвенція ніколи не передбачалася як засіб лікування всіх негараздів на планеті і справді не може ефективно робити це; це знову привертає нашу увагу до ефективності Конвенції та передбачених нею прав. Застосовуючи Конвенцію, ми не повинні втрачати з поля зору можливий практичний ефект такого застосування для цих прав.

Звертаючись до запрошеного нами доповідача, Голови Суду ЄС Іґлесіаса, зазначу, що існує ще один чинник, який великою мірою визначатиме довготривалу ефективність системи захисту прав людини в Європі. Це — узгодженість підходів між системою Конвенції та правом Європейського Союзу.

Останні досягнення права Європейського Союзу у сфері захисту прав людини заслуговують на увагу. Основні права відіграють дедалі важливішу роль у праві Співтовариства, передусім завдяки Суду Європейських Співтовариств. Уже від самого початку діяльності, взявши на себе зобов'язання контролювати дотримання прав людини, Суд ЄС спромігся надати праву Співтовариства етичний вимір, якого раніше договори не мали. До такого підходу у своїй практиці його значною мірою надихнула Європейська конвенція з прав людини та прецедентна практика нашого Суду, яким він завжди надавав «особливого значення», таким чином демонструючи із самого початку свою відданість логічно послідовній концепції основних прав у Європі.

Саме якість і доречність цієї прецедентної практики спонукала Союз закласти її 1992 року у свої установчі документи. Тепер пункт 2 статті 6 Договору Європейського Союзу встановлює формальний зв'язок між Союзом та основними правами, і з цього приводу необхідно зазначити,

що в статті 6 текст Європейської конвенції з прав людини іменується єдиним стандартом.

Потім з'явилася Хартія основних прав Європейського Союзу, проголошена в Ніці 7 грудня 2000 року, яка надає задовільне розв'язання проблеми взаємозв'язку між Хартією та Європейською конвенцією з прав людини, визнаючи Конвенцію документом, який встановлює мінімальний рівень ґарантованого захисту. При цьому Хартія дає чітко зрозуміти, що мінімальний рівень не перешкоджає забезпечувати вищий рівень ґарантій. Таке розв'язання проблеми, що повністю відповідає Конвенції, тим більш необхідне, оскільки держави — члени Союзу, які реалізують право Співтовариства, можуть нести відповідальність як за названим правом, так і за Європейською конвенцією з прав людини. Ось чому важливо забезпечувати узгодженість рішень у цій сфері.

Нарешті, як найостаннішу подію в процесі, про який ідеться, я повинен згадати Лакенську декларацію від 15 грудня 2001 року, яка запрошує систему Конвенції, на яку покладено місію підготовки інституційної реформи Союзу, подумати над тим, «чи треба включати Хартію основних свобод до основного договору і чи слід Європейському Співтовариству приєднуватися до Європейської конвенції з прав людини». Ця фраза акцентує увагу як на автономному існуванні систем Конвенції та Співтовариства, призначених захищати основні права, так і на взаємозалежність між ними.

Пане Голово, у минулому обидва наші Суди не шкодували зусиль для забезпечення узгоджених дій у сфері захисту основних прав у Європі. Вони й надалі робитимуть це з таким самим успіхом, оскільки це — їхня спільна відповідальність та їхня спільна воля. На додаток до особистих консультацій між нами відбуваються реґулярні зустрічі делеґацій із наших Судів, обмін думками, які є такими ж цікавими, як і корисними. У своїй прецедентній практиці ви враховуєте нашу практику, і це є прикладом не лише важливості правової певності в цій сфері, а й існування певної концепції основних прав. Тепер, коли Європа подолала свій політичний поділ і коли Європейський Союз готується привітати своїх перших членів із Центральної та Східної Європи, для нашого континенту буде недоречним знову опинитися поділеним, але тепер уже стосовно основних прав, адже на міжнародній арені Союз закликає до універсального характеру прав людини.

Тепер Європейський Союз має намір розглянути майбутнє Хартії, а також питання приєднання Європейського Співтовариства до Європейської конвенції з прав людини. Рада Європи завжди розглядала ці два вибори як взаємодоповнюючі, а не як альтернативні. Фактично, резонним буде запитання, чи є ще підстави, з огляду на взаємозалежність, яка природним чином виникла між Конвенцією та правом Європейського Союзу і яка, безсумнівно, і далі посилюється, уявляти собі

майбутнє цих двох систем та їхній подальший розвиток такими, ніби вони є цілковито взаємонепроникні, тимчасом як насправді це не так.

Я вважаю, що та робота, яка зараз проводиться одночасно в Страсбурзі та Брюсселі, надає нам унікальну можливість спільно обмірковувати нову ситуацію та питання, які вона вимагає від нас вирішити, якщо ми бажаємо підтримувати узгоджену та ефективну систему захисту основних прав у Європі. У будь-якому разі, Суд і Рада Європи готові, як це було й під час підготовки Хартії, взяти участь в обговоренні цього питання, якщо Європейський Союз забажає провести його за участю цих сторін.

Пане Голово, нам усім відомо про Ваш особистий внесок у досягнення Суду ЄС та Вашу відданість справі зміцнення системи захисту основних прав у сфері права Співтовариства.

Те, що наші Суди мають такі тісні й теплі взаємини, це передусім завдяки Вам. Ви не просто сусід, Ви також друг, і надати Вам слово є для мене великим задоволенням.

Промова пана Гіля Карлоса Родріґеса, Голови Суду Європейських Співтовариств

Пане Голово, члени Європейського суду з прав людини, голови конституційних судів та верховних судів, Ваші Високоповажності, пані та панове!

Надаючи мені нагоду виступити на цьому офіційному засіданні, ви виявляєте велику шану установі, головою якої я є, та мені особисто.

Дозвольте мені насамперед подякувати Вам, пане Голово, за люб'язне запрошення взяти участь у цьому офіційному засіданні. Я оцінюю це не лише як знак Вашої та Суду, головою якого Ви є, дружби і колеґіальності, а і як яскравий приклад тісного співробітництва, яке зміцнювалося протягом років між Європейським судом з прав людини та Судом Європейських Співтовариств.

Це співробітництво існує вже багато років, але воно значно зміцніло після того, як у 1998 році було створено «новий» Європейський суд з прав людини.

Крім того, воно задовольняє потреби, що їх усвідомлюють обидва Суди.

Ці два європейські Суди відрізняються один від одного не лише питаннями, які вони розглядають, та сферою відповідної компетенції з матеріального погляду, а й своєю територіальною юрисдикцією, яка у випадку Суду Європейських Співтовариств є вужчою.

Однак наші два Суди мають чимало спільного.

З цього приводу дозвольте мені передусім наголосити на новизні судових моделей, яка втілена в обох Судах. Відповідний статус цих Судів як інститутів не схожий на жодну традиційну модель, так само як і Європейська конвенція з прав людини та правовий порядок Європейського Співтовариства не відбивають будь-якої класичної моделі тієї чи іншої міжнародної або національної судової системи. Засоби правового захисту, до яких особи отримують доступ, звертаючись до цих двох Судів, також загально визнаються як новітнє досягнення в історії розвитку правового захисту.

Ці два Суди також мають безперечне визнання як європейські «конституційні» суди, що вони прямо підтверджували. Так, Європейський суд з прав людини охарактеризував себе як «міжнародний суд, відповідальний за європейську конституцію, яка реґулює права людини», при цьому Конвенція розглядається як «конституційний інструмент європейського публічного порядку». Зі свого боку, Суд Європейських Співтовариств охарактеризував Договір, яким засноване Європейське Співтовариство, дотримання якого цей Суд забезпечує, як «конституційну хартію Співтовариства, яка ґрунтується на верховенстві права».

Крім того, обидва Суди визнають неодмінну потребу у співпраці з національними судами. Така співпраця більш органічно виявляє себе в діяльності Суду Європейських Співтовариств, з огляду на існування встановленого Договором механізму посилання на попередні рішення; але, на мій погляд, така співпраця має таке саме вирішальне значення і в діяльності Європейського суду з прав людини, оскільки ефективна імплементація Європейської конвенції з прав людини великою мірою ґрунтується на визнанні та застосуванні національними судами прецедентної практики, напрацьованої цим Судом, — так само, як і ефективність прецедентної практики Суду Європейських Співтовариств (Суд ЄС) залежить від застосування цієї практики у правовому та соціальному контексті національними судами держав — членів Європейського Союзу.

Нарешті, ці два Суди поділяють неодмінну прихильність основним цінностям, які становлять невід'ємну частину спільної спадщини Європи, ґрунтуються на демократії та основних правах, завдяки чому вони, разом з верховними та конституційними судами, сприяють становленню того, що називається «європейським конституційним полем».

Що стосується захисту основних прав, то добре відомо, що нині немає жодної нормативної системи, яка всебічно реґулювала б взаємозв'язок між Європейською конвенцією з прав людини та правовим порядком Співтовариства. З огляду на цю прогалину, на обидва Суди покладено особливу відповідальність за налагодження взаємодії між цими двома правовими порядками.

Було чимало ситуацій, які спонукали Європейський суд з прав людини під час застосування ним різних методів брати до уваги аспект правового порядку Співтовариства. Я не маю наміру коментувати вашу прецедентну практику в цьому відношенні чи, і це зрозуміло, будь-які інші справи, розгляд яких триває і які порушують питання взаємозв'язку між Конвенцією та правопорядком Співтовариства.

Натомість я хотів би скористатися нагодою, щоб висунути низку ідей стосовно ролі, яку, згідно з прецедентною практикою Суду ЄС, відіграє Конвенція в правовому порядку Співтовариства, та стосовно можливих перспектив на майбутнє.

Насамперед, є два фактори, які можуть, на перший погляд, здаватися суперечливими, але які пояснюють, чому на Суд ЄС покладена особлива відповідальність у питаннях, що стосуються захисту основних прав: по-перше, відсутність у правовому порядку Співтовариства вичерпного списку основних прав, які мають конституційний чи законодавчий статус; і, по-друге, обов'язковість або доконечна важливість поваги до прав людини як центральний елемент спільної спадщини, на якій ґрунтується Співтовариство.

Треба зазначити, що у своїх найперших рішеннях Суд ЄС зайняв дещо неґативну позицію стосовно захисту основних прав: спочатку відповідь Суду на заяви підстав позову чи захисту і на арґументи, висунуті з посиланням на основні права, ґарантовані конституціями держав-членів, свідчили про його намір проголосити, що чинність заходів Співтовариства може бути оцінена лише у світлі самого права Європейського Співтовариства, що виключало будь-яке посилання на національні закони.

Однак позиція верховних та конституційних судів допомогла Суду ЄС дуже швидко визнати пріоритетність основних прав у праві Європейського Співтовариства і підтвердити, що заходи, несумісні з повагою до прав людини, неприпустимі в Співтоваристві.

Доходячи цього висновку, Суд ЄС дотримувався думки, що захист основних прав є частиною загальних принципів права, додержання яких він забезпечує.

У запровадженні цих загальних принципів джерелом натхнення для Суду ЄС були внутрішні закони держав-членів та міжнародні зобов'язання, взяті на себе різними державами.

Звертаючись до національних законів як джерела такого натхнення, Суд ЄС спирається передусім на спільні для держав-членів конституційні традиції.

Щодо міжнародних зобов'язань, узятих на себе різними державами, він бере до уваги дуже широке коло міжнародних документів, включаючи, зокрема, Європейську соціальну хартію, конвенції Міжнародної організації праці та Міжнародний пакт про цивільні та політичні права. Ці положення про захист прав людини Суд ЄС не застосовує формально як міжнародні норми, але бере їх до уваги з метою визначення загальних принципів.

Серед міжнародних зобов'язань, узятих на себе різними державами, Суд ЄС дуже швидко зосередив увагу на Європейській конвенції з прав людини, наголошуючи на «особливому її значенні». Таким чином, Суд ЄС багато разів проголошував, що він забезпечує повагу до прав людини і, я цитую, «як це сформульовано, зокрема, в Європейській конвенції з прав людини».

Враховуючи те, що всі, без винятку, держави — члени Співтовариства приєдналися до Конвенції, можна вважати, що її основні положення мають бути обов'язковими для виконання Співтовариством як сукупність доручених йому державами-членами повноважень.

Однак Суд ЄС іде іншим шляхом, сформулювавши менш радикальне тлумачення, в якому Конвенція розглядається як особливе джерело натхнення. Незважаючи на це, такий підхід уможливив, по суті,

досягнення результату, тотожного прямому застосуванню основних положень Конвенції.

У цьому контексті Суд ЄС, разом із Судом першої інстанції, чітко засвідчив свою готовність поважати не лише положення Конвенції, а й прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

Як приклад я навів би рішення Суду ЄС від 28 березня 2000 року у справі Кромбаха *(Krombach)*, що стосувалося визнання, згідно з Брюссельською конвенцією, судового рішення, яке, як стверджувалося, було винесене на порушення права на справедливий судовий розгляд.

Нагадуючи, що Європейський суд з прав людини вже неодноразово постановляв, що право кожної особи, обвинуваченої у правопорушенні, на ефективний захист адвокатом, який, за необхідності, призначається судом, є одним з основоположних елементів справедливого судового розгляду і що обвинувачена особа не позбавляється такого права лише через свою відсутність на слуханні, Суд ЄС постановив, що відмова заслухати арґументи захисту обвинуваченої особи, яка відсутня на слуханні, становить явне порушення основного права і, отже, може у виняткових випадках служити підставою для відмови визнати судове рішення — на тій підставі, що це суперечить державній політиці країни, у якій вживаються заходи із забезпечення виконання такого рішення.

У підсумку, навіть якщо Конвенція формально не застосовується як складовий елемент права Співтовариства, а лише береться до уваги як джерело натхнення з метою визначення загальних принципів, прецедентна практика Суду ЄС чітко показує, що цей Суд застосовує Конвенцію так, немов її положення становлять невід'ємну частину права Співтовариства.

Така прецедентна практика Суду ЄС знаходить конституційне вираження в Маастрихтському договорі. Зокрема, я пошлюся на чинний пункт 2 статті 6 Договору Європейського Союзу, в якому сказано: «Союз поважає основні права, які ґарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод, підписаною в Римі 4 листопада 1950 року, і які є наслідком конституційних традицій, спільних для держав-членів, як загальні принципи права Співтовариства».

Я не можу не згадати питання приєднання Європейського Співтовариства до Конвенції, що протягом багатьох років було предметом великої дискусії. Як відомо, це питання в 1996 році послужило темою Висновку 2/94 Суду ЄС, у якому було порушено проблему компетенції, яку «має тепер вирішити право Співтовариства». Суд ЄС, нагадуючи, що Співтовариство має лише такі повноваження, які були надані йому, постановив, що жодне положення Договору не надає інституціям Співтовариства будь-якого загального повноваження запроваджувати норми стосовно прав людини чи укладати міжнародні конвенції у цій сфері. Він

також виключив можливість посилання на колишню статтю 235 Договору (тепер це стаття 308 *ЕС*), вважаючи, що приєднання до Конвенції матиме конституційне значення, з огляду на його фундаментальні інституційні наслідки для Співтовариства і держав-членів.

Я хотів би наголосити, що цей Висновок жодним чином не свідчив про неґативне ставлення з боку Суду ЄС до принципу такого приєднання, тим паче про будь-яке небажання зайняти позицію, підпорядковану Суду в Страсбурзі. Треба пам'ятати, що цей Висновок було оголошено напередодні міжурядової конференції, на якій не складно було створити конституційне підґрунтя для надання компетенції, потрібної для приєднання, якби існувала така політична воля.

Хоча Суд ЄС завжди уникав прийняття тієї чи іншої позиції стосовно бажаності приєднання до Конвенції належним чином, на мою думку, дехто з його членів, включаючи мене самого, вже висловив особисту думку на користь такого приєднання, яке зміцнило б узгодженість системи захисту основних прав у Європі.

На закінчення я не можу не згадати нову Хартію основних прав Європейського Союзу, проголошену Європейським парламентом 7 грудня 2000 року, Радою та Комісією. Вона містить довгий перелік основних прав, не лише громадянських і політичних, а й соціальних та економічних прав, що виходять за межі питань, які розглядає Суд ЄС у справах, котрі він вирішує.

На цей час Хартія не має формальної юридичної сили. Кілька генеральних адвокатів Суду ЄС уже подали коментарі стосовно неї, зауваживши, по суті, що вона призначена служити принаймні «реальною вихідною точкою». Суд ЄС не висловлював з цього приводу своєї позиції, тому вам буде зрозуміло, що я маю утриматися від формулювання взагалі будь-якої думки з цього питання.

Якщо коли-небудь у майбутньому Хартія офіційно отримає нормативну чи навіть конституційну юридичну силу, це може збільшити ризик виникнення конфлікту між прецедентною практикою Європейського суду з прав людини та практикою Суду ЄС, особливо, якщо зважити на розбіжності у змісті й формулюванні текстів Хартії та Конвенції.

Однак зауважу, що ті, хто складав Хартію, усвідомлюючи важливість взаємозв'язку між Хартією та Конвенцією, вмістили до неї положення, призначені забезпечити такий взаємозв'язок.

Насамперед я маю на увазі «пункт відповідності» в статті 52 Хартії, де сказано: «Оскільки ця Хартія містить права, які відповідають правам, що ґарантуються Конвенцією про захист прав людини та основних свобод, зміст і межі цих прав мають бути такими самими, як і ті, що проголошуються зазначеною Конвенцією». Крім того, згідно зі статтею 53 Хартії, «Ніщо в цій Хартії не тлумачиться як таке, що обмежує чи завдає

шкоди правам людини і основним свободам, які визнані Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод...»

Я також зауважу, що преамбула Хартії містить пряме посилання не лише на Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод, а й на прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

Ці положення забезпечують цінне керівництво стосовно того, яким чином має тлумачитися Хартія. Зокрема, вони мають забезпечувати можливість подальшого повного врахування прецедентної практики Європейського суду з прав людини у сфері діяльності Співтовариства.

Отже, замість того, щоб конкурувати між собою і створювати розкол у захисті основних прав у Європі, Конвенція та Хартія мають служити збагаченню одна одної.

З цього приводу треба пригадати, що, згідно з нещодавньою Лакенською *(Laeken)* декларацією стосовно майбутнього Європейського Союзу: «Необхідно також вирішити, чи треба включати Хартію основних свобод до основного договору і чи слід Європейському Співтовариству приєднуватися до Європейської конвенції з прав людини».

Очевидно, що це передбачає не альтернативне, а взаємодоповнююче рішення. Усі ці питання мають бути розглянуті З'їздом, який уже було скликано і який почне свою роботу цього року.

Таким чином, сфера захисту прав людини в Європі і, зокрема, в Європейському співтоваристві має й надалі просуватися у своєму розвиткові.

Дуже приємно зазначити, що такий розвиток може відбуватися в атмосфері тісного співробітництва між нашими двома Судами, про що свідчить запрошення, надіслане мені як Голові Суду Європейських Співтовариств, виступити сьогодні перед вами.

Дякую за щиру увагу.

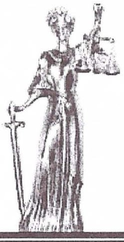

ПОВНІ ТЕКСТИ РІШЕНЬ НОВОГО СУДУ

2

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

СПРАВА «ФЕРРАДЗІНІ ПРОТИ ІТАЛІЇ» (CASE OF FERRAZZINI v. ITALY)

(Заява № 44759/98)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРҐ

12 липня 2001 року

У справі «Феррадзіні проти Італії»

Європейський суд з прав людини, засідаючи у складі Великої палати, до якої увійшли такі судді:

п. **Л. Вільдхабер** (L. Wildhaber), **Голова Суду**
пані **Е. Палм** (E. Palm)
п. **К. Л. Розакіс** (C.L. Rozakis)
п. **Ґ. Ресс** (G. Ress)
п. **Ж.-П. Коста** (J.-P. Costa)
п. **А. Пастор Рідруехо** (A. Pastor Ridruejo)
п. **Л. Феррарі Браво** (L. Ferrari Bravo)
п. **Дж. Бонелло** (G. Bonello)
п. **П. Куріс** (P. Kuris)
п. **Р. Тюрмен** (R. Türmen)
пані **В. Стражницька** (V. Strážnická)
п. **К. Бірсан** (C. Bîrsan)
п. **П. Лоренцен** (P. Lorenzen)
п. **М. Фішбах** (M. Fischbach)
пані **Х. С. Ґрев** (H.S. Greve)
п. **А. Б. Бака** (A.B. Baka)
п. **М. Уґрекхелідзе** (M. Ugrekhelidze),

а також п. **П. Махоуні** (P. Mahoney), **Секретар Суду**,

після наради за зачиненими дверима 28 березня 2001 року та 13 червня 2001 року

постановляє таке рішення, ухвалене в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 44759/98) проти Республіки Італія, поданою громадянином Італії п. Джоржо Феррадзіні *(Giorgio Ferrazzini)* (заявник) до Європейської комісії з прав людини (Комісія) 26 лютого 1998 року, відповідно до колишньої статті 25 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція).

2. Уряд Італії (Уряд) представляли уповноважена особа, п. У. Лінза *(U. Leanza)*, та її помічник, п. В. Еспозіто *(V. Esposito)*.

3. Заявник стверджував, що було допущено порушення пункту 1 статті 6 з огляду на тривалість трьох податкових проваджень, у яких він був стороною. Він також скаржився на порушення статті 14 Конвенції, стверджуючи, що зазнав «переслідування з боку італійських судів».

4. Заяву було передано до Суду 1 листопада 1998 року — після набрання чинності Протоколом № 11 до Конвенції (пункт 2 статті 5 Протоколу № 11).

5. Розгляд заяви було доручено другій секції Суду (пункт 1 правила 52 Реґламенту Суду). 18 травня 2000 року палата зі складу цієї секції, до якої увійшли такі судді: п. К. Л. Розакіс, п. А. Б. Бака, п. Б. Конфорті *(B. Conforti)*, п. Дж. Бонелло, п. М. Фішбах, п. Е. Левіц *(E. Levits)*, п. П. Лоренцен, а також п. Е. Фріберг *(E. Fribergh)*, секретар секції, відмовилася від юрисдикції на користь Великої палати. Жодна сторона не заперечувала проти цього (стаття 30 Конвенції та правило 72).

6. Склад Великої палати було визначено відповідно до положень пунктів 2 і 3 статті 27 Конвенції та правила 24. Замість Б. Конфорті, судді, обраного від Італії (правило 28), який вийшов зі складу палати, Уряд призначив п. Л. Феррарі Браво, суддю, обраного від Сан-Марино (пункт 2 статті 27 Конвенції та пункт 1 правила 29).

7. І заявник, і Уряд подали письмові зауваження стосовно прийнятності та суті справи. Порадившись зі сторонами, Велика палата вирішила, що в проведенні слухання необхідності немає (пункт 4 правила 54).

8. 28 березня 2001 року Суд, вважаючи скаргу на підставі статті 6 прийнятною, вирішив, згідно з пунктом 3 статті 29 Конвенції, прийняти ухвалу, яка одночасно стосуватиметься прийнятності заяви та конкретних обставин справи.

ЩОДО ФАКТІВ

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9. Заявник — громадянин Італії, 1947 року народження, проживає в м. Орістано *(Oristano)*, Італія.

10. Заявник та інша особа передали землю, майно і певну суму грошей компанії з обмеженою відповідальністю, А., яку заявник тільки-но

створив і був власником, безпосередньо та опосередковано, майже всього її акціонерного капіталу, а також її представником. Компанія, мета якої полягала в організації «зеленого туризму» *(agriturismo)*, звернулася до податкових органів з проханням зменшити чинну ставку певних податків, встановлену на згадане вище передання майна, відповідно до нормативного акта, який вона вважала застосовним у цьому випадку, і сплатила суму, яку вона вважала належною.

11. Ця справа стосується трьох проваджень. Перше стосувалося, зокрема, сплати податку на збільшення ринкової вартості капіталу *(IN.V.IM, imposta sull'incremento di valore immobiliare)*, а два інших — чинної ставки гербового збору, податку на реєстрацію застави та податку на передачу капіталу *(imposta di registro, ipotecaria e voltura)*, а також застосування зменшення ставки.

12. У першому провадженні податкові органи вручили заявникові 31 серпня 1987 року повідомлення про додаткову суму, що підлягає оподаткуванню, у зв'язку з неправильною оцінкою вартості майна, переданого компанії. Вони зажадали сплати загальної суми в 43 624 700 італійських лір, що включала податки та штрафи. 14 січня 1988 року заявник звернувся до районної податкової комісії в м. Орістано з проханням скасувати цю додаткову суму оподаткування. Листом від 7 лютого 1998 року районна податкова комісія в м. Орістано повідомила заявника, що слухання заплановано на 21 березня 1998 року. Тим часом 23 лютого 1998 року податкові органи повідомили комісію, що вони погодилися із зауваженнями заявника і попрохали вилучити справу з реєстру. Рішенням від 21 березня 1998 року, текст якого було віддано на зберігання 4 квітня 1998 року, районна податкова комісія вилучила справу з реєстру.

13. В інших двох провадженнях податкові органи зажадали від компанії сплати двох додаткових сум оподаткування на тій підставі, що компанія не мала права на меншу ставку податку, на яку вона послалася. У повідомленні податкових органів зазначалося, що в разі несплати цієї суми упродовж шістдесяти днів компанія буде зобов'язана сплатити адміністративний штраф у розмірі 20 % від сум, що вимагалися.

15 січня 1988 року заявник, діючи від власного імені, хоча дане питання стосувалося компанії А., подав дві заяви до районної податкової комісії в м. Орістано з проханням скасувати згадані вище додаткові суми оподаткування.

Двома листами від 20 березня 1998 року районна податкова комісія повідомила заявника, як представника компанії А., що 9 травня 1998 року заплановано провести слухання у двох інших справах. Двома наказами від цієї дати районна податкова комісія відклала розгляд справ на невизначений строк і дала заявникові тридцять днів на призначення адвоката. Згодом слухання було заплановано на 24 квітня 1999 року.

Двома рішеннями від 22 травня 1999 року, текст яких було віддано на зберігання до канцелярії 16 липня 1999 року, районна податкова комісія відхилила заяви компанії А. на тій підставі, що передана власність, серед якої, зокрема, були плавальний басейн і тенісний корт, не можна було вважати звичайним майном сільськогосподарського підприємства.

27 жовтня 2000 року компанія А. подала апеляцію до районної податкової комісії.

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

14. Заявник скаржився, що тривалість судового провадження перевищила «розумний строк», на порушення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, у відповідній частині якого сказано:

> «Кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на ...розгляд упродовж розумного строку ...судом ...»

Заявник також скаржився, що його «переслідували італійські суди», і посилався на статтю 14 Конвенції.

15. Що стосується першого провадження, строк, який має розглядатися, тривав з 14 січня 1988 року до 4 квітня 1998 року, тобто понад десять років і два місяці на одному рівні юрисдикції.

Що стосується інших проваджень, то період, що брався до уваги, почався 15 січня 1988 року, і, отже, тривалість провадження відтоді, станом на 27 жовтня 2000 року, становила понад дванадцять років і дев'ять місяців на двох рівнях юрисдикції.

А. Прийнятність скарги, поданої з посиланням на пункт 1 статті 6

16. У поданні Уряд стверджував, що цю скаргу слід оголосити неприйнятною з огляду на пункт 3 статті 35 Конвенції, оскільки пункт 1 статті 6 не застосовується до спорів, пов'язаних з податковими провадженнями. Уряд доводив, що згадані провадження не стосувалися «кримінального обвинувачення». Він вказував на те, що в Італії виконання рішень податкових судів забезпечується згідно з процедурою, яка застосовується для забезпечення виконання цивільних обов'язків. Суму, яка підлягала сплаті заявником, не можна було замінити строком позбавлення волі. Можна було застосувати лише заходи примусового забезпечення виконання рішення суду, наприклад, арешт і можливий продаж майна боржника. Стосовно «цивільного» аспекту, Уряд знову наголосив, що, згідно з установленою практикою органів Конвенції, питання оподаткування належать лише до сфери публічного права.

2

17. Заявник, зі свого боку, погоджувався з Урядом у тому, що справа, яка розглядається, не є кримінальною. Однак він наголошував на фінансовому аспекті цього провадження, вказуючи, що воно стосувалося «цивільного права».

18. Суд бере до уваги, що обидві сторони визнали, що положення статті 6, яке стосується кримінальних обвинувачень, не застосовується. Щодо положення статті 6, яке стосується цивільних обвинувачень, Суд переконаний, незважаючи на існуюче напрацьоване прецедентне право, на яке посилається Уряд, що скарга порушує питання права достатньо складні, щоб їх можна було вирішити на етапі розгляду прийнятності. З огляду на це, вирішення цієї скарги, включаючи порушене Урядом питання застосовності пункту 1 статті 6 Конвенції, залежить від результатів розгляду цієї скарги по суті.

19. За цих обставин скаргу не можна оголосити неприйнятною, посилаючись на те, що вона несумісна з положеннями Конвенції *ratione materiae.* Суд також зазначає, що жодних інших підстав для оголошення її неприйнятною встановлено не було, і тому він має оголосити її прийнятною.

В. Застосовність пункту 1 статті 6

20. Оскільки сторони погодилися, що «кримінальні обвинувачення» не становлять предмета розгляду, а Суд, зі свого боку, не вважає, що ця справа має будь-який кримінальний контекст (див., з іншого боку, рішення у справі «Бенденун проти Франції» *(Bendenoun v. France)* від 24 лютого 1994 року, серія А, № 284, с. 20, п. 47), залишається розглянути, чи становили дані провадження «вирішення цивільних прав і обов'язків».

21. Уряд стверджував, що стаття 6 до згаданих проваджень не застосовується, вважаючи, що провадження не стосувалися «цивільного права». Він доводив, що існування податкового обов'язку фізичної особи перед державою належить виключно до сфери публічного права. Цей обов'язок був частиною цивільних прав, встановлених у демократичному суспільстві, і мета конкретних положень публічного права полягала в підтримці національної економічної політики.

22. Заявник, зі свого боку, вказував на матеріальний аспект своїх скарг і стверджував, що у зв'язку з цим провадження стосувалися «цивільних прав і обов'язків».

23. Оскільки обидві сторони визнають, що справа містила «спірне питання» *(contestation)*, завдання Суду обмежується з'ясуванням того, чи стосувався предмет спору «цивільних прав і обов'язків».

24. Згідно з прецедентною практикою Суду, поняття «цивільних прав і обов'язків» не може перекладатися виключно посиланням на національне право відповідної держави. У кількох випадках Суд уже

підтверджував принцип, що це поняття, у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції, є «автономним» (див., зокрема, рішення у справі «Кеніґ проти Федеративної Республіки Німеччини» *(König v. Federal Republic of Germany)* від 28 червня 1978 року, серія А, № 27, с. 29–30, п. 88–89; та у справі «Бараона проти Португалії» *(Baraona v. Portugal)* від 8 липня 1987 року, серія А, № 122, с. 17–18, п. 42). Суд дотримується цього принципу своєї практики і в даній справі. Він вважає, що інше рішення може призвести до результатів, які будуть несумісними з предметом і метою Конвенції (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі «Кеніґ проти Федеративної Республіки Німеччини», п. 88, та рішення у справі «Маауйя проти Франції» *(Maaouia v. France)* [GC], № 39652/98, п. 34, ECHR 2000-X).

25. Безсумнівно, у податковому провадженні вирішуються матеріальні інтереси, але просте доведення, що спір має «матеріальний» характер, не є саме по собі достатнім для визнання застосовності пункту 1 статті 6 у контексті положення, яке стосується цивільних обвинувачень (див. рішення у справі «Пьєр-Блок проти Франції» *(Pierre-Bloch v. France)* від 21 жовтня 1997 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VI, с. 2223, п. 51; та у справі «Пеллеґрін проти Франції» *(Pellegrin v. France)* [GC], № 28541/95, п. 60, ECHR 1999-VIII; порівняйте: рішення у справі «Видання "Перископ" проти Франції» *(Editions Périscope v. France)* від 26 березня 1992 року, серія А, № 234-В, с. 66, п. 40). Зокрема, згідно з традиційним прецедентним правом органів Конвенції,

> «Стосовно держави чи підконтрольних їй органів можуть існувати «матеріальні» обов'язки, які, для цілей пункту 1 статті 6, мають розглядатися як такі, що належать виключно до сфери публічного права, і тому не охоплюються поняттям «цивільних прав і обов'язків». Крім штрафів, які встановлюються як «міра кримінального покарання», це, зокрема, відбуватиметься у випадку, коли обов'язок, матеріальний за своїм характером, випливає з податкового законодавства або, за будь-яких інших умов, є частиною звичайних цивільних обов'язків у демократичному суспільстві» (див., зокрема, рішення у справі «Шутен та Мельдрум проти Нідерландів» *(Schouten and Meldrum v. the Netherlands)* від 9 грудня 1994 року, серія А, № 304, с. 21, п. 50; заява № 11189/84, ухвала Комісії від 11 грудня 1986 року, *Decisions and Reports (DR)* 50, с. 121, на с. 140; та заява № 20471/92, ухвала Комісії від 15 квітня 1996 року, DR 85, с. 29, на с. 46).

26. Однак Конвенція є живим документом, який має тлумачитися у світлі сьогоденних реалій (див., зокрема, рішення у справі «Джонстон та інші проти Ірландії» *(Johnston and Others v. Ireland)*, серія А, № 112, с. 25, п. 53), і Суд повинен перевірити, чи не слід, у контексті змінених поглядів у суспільстві на правовий захист, який має надаватися фізичним

особам у їхніх стосунках з державою, поширити сферу застосування пункту 1 статті 6 на спори між громадянами та державними органами щодо законності у світлі національного законодавства рішень податкових органів.

27. За п'ятдесят років, що минули з часу прийняття Конвенції, відносини між особою та державою набули очевидного розвитку в багатьох сферах, при цьому державне реґулювання дедалі більше поширюється у сфері приватно-правових відносин. Це спонукало Суд зробити висновок, що провадження, які за національним правом класифікуються як частина «публічного права», можуть підпадати під сферу застосування «цивільної» частини статті 6, якщо підсумок розгляду даної справи має вирішальне значення для приватних прав і обов'язків, коли йдеться, наприклад, про продаж землі, управління приватною клінікою, майнові інтереси, надання адміністративного дозволу стосовно умов професійної практики чи ліцензії на обслуговування алкогольними напоями (див., зокрема, рішення у справі «Рінґайсен проти Австрії» *(Ringeisen v. Austria)* від 16 липня 1971 року, серія А, № 13, с. 39, п. 94; згадане вище рішення у справі Кеніґа, с. 32, п. 94–95; рішення у справі «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції» *(Sporrong and Lönnroth v. Sweden)* від 23 вересня 1982 року, серія А, № 52, с. 19, п. 79; у справі «Аллан Якобссон проти Швеції» *(Allan Jacobsson v. Sweden)* від 25 жовтня 1989 року, серія А, № 163, с. 20–21, п. 73; у справі «Бентем проти Нідерландів» *(Benthem v. the Netherlands)* від 23 жовтня 1985 року, серія А, № 97, с. 16, п. 36; та у справі «"Тре Тракторер Актіболаґ" проти Швеції» *(Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden)* від 7 липня 1989 року, серія А, № 159, с. 19, п. 43). Крім того, дедалі більше втручання держави у сферу повсякденного життя людини, наприклад, у питання її соціального захисту, вимагають від Суду аналізу наявності характеристик публічного права і приватного права перед тим, як робити висновок про класифікацію заявленого права як «цивільного» (див., зокрема, рішення у справі «Фельдбруґґе проти Нідерландів» *(Feldbrugge v. the Netherlands)* від 29 травня 1986 року, серія А, № 99, с. 16, п. 40; у справі «Доймлянд проти Німеччини» *(Deumeland v. Germany)* від 29 травня 1986 року, серія А, № 100, с. 25, п. 74; у справі «Салезі проти Італії» *(Salesi v. Italy)* від 26 лютого 1993 року, серія А, № 257-Е, с. 59–60, п. 19; згадане вище рішення у справі Шутена і Мельдрума, с. 24, п. 60).

28. Однак права й обов'язки, які має людина, не обов'язково мають цивільний характер. Наприклад, такі політичні права та обов'язки, як право виставляти свою кандидатуру на виборах до Національної асамблеї (див. згадане вище рішення у справі Пьєра-Блока, с. 2223, п. 50), навіть незважаючи на те, що ці провадження торкалися фінансових інтересів заявника (див. там само, п. 51), не мають цивільного характеру, а отже, пункт 1 статті 6 не застосовується. Не застосовується це положення і до спорів між адміністративними органами і тими його

працівниками, посади яких передбачають їхню участь у застосуванні повноважень, наданих за публічним правом (див. рішення у справі «Пеллеґрін проти Франції» [GC], № 28541/95, п. 66–67, ECHR 1999-VIII). Так само і вислання іноземців не надає підстав для порушення спорів *(contestations)* навколо цивільних прав для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції, і це положення, у зв'язку з цим, не застосовується (див. згадане вище рішення у справі «Маауйя проти Франції» п. 37–38).

29. Однак зміни, що, можливо, відбулися у сфері оподаткування в демократичних суспільствах, не торкаються сутності обов'язку фізичних осіб чи компаній сплачувати податок. Порівняно із ситуацією на момент прийняття Конвенції, ці зміни не призвели до подальшого втручання держави у «цивільну» сферу життя людини. Суд вважає, що податкові питання і досі становлять частину основного пакету прероґатив державних органів. При цьому відносини між платником податків та податковим органом і далі мають переважно публічний характер. Беручи до уваги, що Конвенція та протоколи до неї мають тлумачитися в контексті всієї сукупності їхніх положень, Суд також зазначає, що стаття 1 Протоколу № 1, яка стосується захисту права власності, зберігає право за державою запроваджувати такі закони, які, на її думку, необхідні для забезпечення сплати податків (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ґасус-Досьєр — унд Фордертехнік ҐмбХ проти Нідерландів» *(Gasus-Dosier — und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands)* від 23 лютого 1995 року, серія A, № 306-B, с. 48–49, п. 60). Хоча Суд не надає вирішального значення цьому факторові, він все-таки бере його до уваги. Суд вважає, що податкові спори виходять за межі сфери цивільних прав та обов'язків, незважаючи на матеріальні наслідки, які вони обов'язково створюють для платника податків.

30. Принцип, згідно з яким автономні концепції, втілені в Конвенції, мають тлумачитися у світлі сьогоденних умов демократичного суспільства, не уповноважує Суд тлумачити пункт 1 статті 6 таким чином, немов прикметник «цивільний» відсутній у тексті (за винятком його обов'язкової присутності у сполученні з категорією «прав і обов'язків», до якої застосовується ця стаття).

31. Отже, пункт 1 статті 6 не застосовується в цій справі.

II. СКАРГА З ПОСИЛАННЯМ НА СТАТТЮ 14 КОНВЕНЦІЇ

Прийнятність

32. Заявник також скаржився, що він зазнав «переслідування з боку італійських судів», і посилався на статтю 14 Конвенції, в якій сказано:

> «Здійснення прав і свобод, викладених у цій Конвенції, ґарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного

або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин».

33. Суд знову наголошує, що Конвенція забороняє дискримінацію, що виявляється у вжитті різних заходів стосовно осіб у порівняних ситуаціях (див. рішення від 23 липня 1968 року в «Бельгійській мовній» справі *(«Belgian Linguistic» case)*, серія А, № 6, с. 33–34, п. 9–10).

34. Заявник не пояснив, яким чином відбулося порушення цього положення. Отже, оскільки ця скарга не обґрунтована, Суд вважає, що немає ознак порушення цього положення, і тому скарга має бути відхилена як явно необґрунтована у світлі пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

На цих підставах Суд

1. Одноголосно *приєднується до суті* подання Уряду стосовно прийнятності пункту 1 статті 6 Конвенції і, отже, *оголошує прийнятною* скаргу, яка ґрунтується на цій статті.

2. *Постановляє,* одинадцятьма голосами проти шести, що пункт 1 статті 6 Конвенції в цій справі не застосовується.

3. *Оголошує неприйнятною*, шістнадцятьма голосами проти одного, скаргу з посиланням на статтю 14 Конвенції.

Вчинено англійською і французькою мовами й оголошено на відкритому засіданні у Палаці прав людини, Страсбурґ, 12 липня 2001 року.

Люціус Вільдхабер,
Голова Суду

Пол Махоуні,
Секретар Суду

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Реґламенту Суду, до цього рішення додаються такі окремі думки:

a) окрема думка судді Ресса, яка збігається з позицією більшості;

b) окрема думка, яка не збігається з позицією більшості, висловлена суддею Лоренценом, до якого приєдналися судді Розакіс, Бонелло, Стражницька, Бірсан та Фішбах.

Л. В.

П.Дж.М.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ РЕССА, ЯКА ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

Як Суд слушно наголошував, дедалі більше втручання держави в повсякденне життя людини вимагає від Суду аналізувати наявність характеристик публічного права та приватного права перед тим, як робити висновок про класифікацію заявленого права як «цивільного». Крім того, висновок у справі Маауйя про незастосовність статті 6 було зроблено не через те, що провадження стосовно вислання іноземців мало, за своєю суттю, публічно-правовий характер, а через застосування Протоколу № 7, особливо його статті 1, взятої у поєднанні із самою Конвенцією (див. рішення у справі «Маауйя проти Франції» [GC], № 39652/98, ECHR 2000-X, п. 36 і 37).

Суд визнав, що розвиток податкової сфери не торкається сутності обов'язку фізичних осіб чи компаній сплачувати податок. Однак у податкових провадженнях є елемент, який може призвести до іншого результату, принаймні у деяких справах. Оскільки кримінальні аспекти податкових справ зі сфери застосування статті 6 не виключаються (див. рішення у справі «Бенденун проти Франції» від 24 лютого, серія A, № 284), я вважаю, що аспект негайного забезпечення виконання судового рішення, який має ефект, схожий з ефектом покарання, і може бути навіть ще сильнішим з економічної точки зору, не може виключатися *a priori* зі сфери застосування статті 6.

Хоча податкові питання, принаймні в загальному сенсі, і далі формують частину основного пакета прероґатив державних органів, існує аспект, у якому держава порушує ці прероґативи і вступає у сферу, в якій людина в демократичному суспільстві повинна мати змогу заперечувати проти такого обов'язку платника податків, посилаючись на допущене зловживання правами у процедурі негайного правозастосування. На мою думку, встановлений Судом обов'язок не застосовувати санкції шляхом процедури правозастосування доти, доки фізична особа не отримає можливості перевірити законність рішення стосовно даних санкцій, також правомірний щодо податкових проваджень. Якщо процедура в податкових справах у деяких Договірних державах не передбачає зупинення провадження у випадку, коли дана особа оспорює свій обов'язок сплати податків, або не передбачає бодай можливості для неї клопотати про відстрочення виконання рішення перед сплатою суми, іноді значної, тимчасом як законність цього рішення є предметом спору, то тоді можна вважати, що дана держава зловживає наданою їй вищими прероґативами домінуючою позицією. Це може також мати місце у випадку, коли держава вимагає, у разі зупинення процедури правозастосування, банківських ґарантій, які покладають на дану фізичну особу надмірний тягар.

Якщо взяти до уваги тривалість податкових проваджень, які іноді дуже довго здійснюються у податкових органах і судах, які займаються податковими справами, то ситуацію, в якій опиняється платник податків, буде важко назвати «частиною звичайних цивільних обов'язків у демократичному суспільстві» (див. рішення у справі «Шутен і Мельдрум проти Нідерландів» від 9 грудня 1994 року, серія А, № 304, с. 21, п. 50). Це — чинник, який, на мою думку, може спонукати Суд переглянути певні аспекти застосування статті 6 у податкових справах.

З огляду на подану інформацію, цей аспект у справі Феррадзіні не має вирішального значення, оскільки, після отримання повідомлення від 31 серпня 1987 року про додаткову суму податку для сплати заявник не сплатив різницю податкового платежу, заборгованого за період з 1987 по 1998 рік, коли податкова комісія вилучила справу з реєстру. Те саме стосується двох заяв компанії А. про те, що вона ще не сплатила суми, яка, як стверджується, була заборгована після вручення додаткової суми оподаткування від 16 листопада 1987 року. Це, ймовірно, завдячує тому факту, що, згідно з італійським законодавством, стаття 47 Законодавчого декрету № 546 від 31.12.1992 року[1] передбачає відстрочення виконання рішення, якщо в іншому випадку може буде завдано серйозної і непоправної шкоди.

ОКРЕМА ДУМКА, ЯКА НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ, ВИСЛОВЛЕНА СУДДЕЮ ЛОРЕНЦЕНОМ, ДО ЯКОГО ПРИЄДНАЛИСЯ СУДДІ РОЗАКІС, БОНЕЛЛО, СТРАЖНИЦЬКА, БІРСАН ТА ФІШБАХ

1. Ця справа порушує важливе питання про те, чи застосовується положення пункту 1 статті 6 Конвенції, яке стосується цивільних обвинувачень, до проваджень, порушених з метою стягнення сум оподаткування. Наразі більшість підтримала принцип прецедентного права органів Конвенції, який постійно визнавався таким, що має переглядатися. Я не можу поділити думку більшості з причин, наведених нижче.

---

[1] D.Lgs. 31.12.1992 № 546 (стаття 47, п. 1 і 5 рішення про «зупинення судового провадження» приймається за принципом змагальності судового процесу).

1) Позивач — у випадку, коли судовий позов може спричинити йому серйозну й непоправну шкоду, — має право звернутися до компетентної комісії провінції з проханням зупинити чинність такого позову, склавши відповідну заяву з викладом арґументованих причин або відправивши всім заінтересованим сторонам повідомлення, копія якого має бути подана до канцелярії суду з дотриманням усіх положень статті 22.

5) Зупинення може бути частковим або залежати від надання повноцінних ґарантій у вигляді застави чи банківської (страхової) ґарантії у строки та у спосіб, зазначені в положенні.

2. Конвенція не містить визначення того, що мається на увазі під «цивільними правами і обов'язками». Хоча протягом років органи Конвенції вже неодноразово постановляли рішення стосовно цього питання і неодноразово переглядали раніше встановлений принцип прецедентного права, таке визначення неможливо знайти в прецедентному праві. Органи Конвенції ухвалювали рішення щодо застосовності статті 6 у цьому відношенні залежно від конкретних обставин справи, хоча було визначено деякі важливі загальні елементи.

3. Для того щоб зрозуміти існуючий принцип прецедентної практики та можливу необхідність його перегляду, на мою думку, потрібно згадати передісторію запровадження поняття «цивільний» у пункті 1 статті 6 — поняття, якого немає в англійському тексті відповідної статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Стаття 8 Американської конвенції з прав людини, навпаки, містить положення, яке прямо стосується податкових спорів («права і обов'язки цивільного, трудового, фіскального чи будь-якого іншого характеру»).

Із збірника *«Travaux Preparatoires»*, протоколів з підготовки Конвенції, у тому місці, де йдеться про статтю 6 Конвенції — безпосередньо пов'язану з положеннями статті 14 Пакту, — на мою думку, випливає таке: 1) намір авторів статті полягав у тому, щоб виключити зі сфери її застосування спори між фізичними особами та урядами стосовно більш загальних питань; головним чином з огляду на те, що в той час було важко забезпечувати чіткий поділ влади між, з одного боку, адміністративними органами, які здійснюють дискреційні повноваження, та, з іншого боку, судовими органами. 2) Не робилося жодного конкретного посилання на податкові питання, які, як правило, ґрунтуються не на дискреційному праві, а на застосуванні більш-менш чітких юридичних норм. 3) Після виключення застосовності статті 6 має відбуватися більш детальне вивчення проблем, які стосуються «здійснення правосуддя у відносинах між фізичними особами та урядами». Отже, 4) очевидно, до задумів авторів статті не входило виключення назавжди спорів у сфері адміністративної діяльності зі сфери застосування пункту 1 статті 6 (див., для докладного аналізу, п. 19–22 спільної окремої думки, що не збігалася з позицією більшості, суддів Рюссдаля *(Ryssdal)*, Біндшедлер-Роберт *(Bindschedler-Robert)*, Лаґерґрена *(Lagergren)*, Матчера *(Matscher)*, сера Вінсента Еванса *(Sir Vincent Evans)*, Бернхардта *(Bernhardt)* та Ґерсінґа *(Gersing)* в рішенні у справі Доймлянда від 29 травня 1986 року, серія A, № 100, та думкою п. Спердуті *(Sperduti)*, яка збігалася з позицією більшості, в рішенні у справі Салезі від 26 лютого 1993 року (додається до думки Комісії), серія A, № 257-E).

4. На тлі цієї передісторії стає зрозумілим, що протягом перших років після набрання Конвенцією чинності органи Конвенції застосовували щодо спорів між фізичними особами та урядами положення пункту 1

статті 6, яке стосується цивільних обвинувачень, рестриктивно, тобто за принципом утримання. З іншого боку, важко погодитися з тим, що збірник *«Travaux Preparatoires»*, якому вже понад 50 років і в частині якого наводяться передумови, що не були виконані або вже не є доречними, має залишатися постійною перешкодою розумному розвиткові прецедентного права стосовно сфери застосування статті 6 — зокрема до сфер, де існує очевидна потреба поширити передбачені цією статтею ґарантії на фізичних осіб. Існуюче прецедентне право фактично чітко демонструє, що органи Конвенції не вважають за доцільне дотримуватися згаданого принципу утримання і, навпаки, вже поширили застосовність пункту 1 статті 6 на значну кількість аспектів у стосунках між фізичними особами та урядами — аспектів, які раніше вони мали б визнавати виключеними зі сфери застосування цього пункту.

Можна навести такі приклади, для того щоб проілюструвати, які спори між фізичними особами та урядами Суд досі визнавав такими, на які поширюється положення статті 6, яке стосується цивільних обвинувачень:

Провадження щодо експропріації, рішень, пов'язаних із землеплануванням, дозволів на будівництво і, в більш загальному сенсі, рішень, які втручаються у право володіти майном (див., наприклад, рішення у справі «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції» від 23 вересня 1982 року, серія А, № 52; у справі «Еттл та інші, Еркнер і Хофауер та Пойсс проти Австрії» *(Ettl and Others, Erkner and Hofauer and Poiss v. Austria)* від 23 квітня 1987 року, серія А, № 117; у справі «Хаканссон та Стурессон проти Швеції» *(Håkansson and Sturesson v. Sweden)* від 21 лютого 1990 року, серія А, № 171-А; та у справі «Якобссон та Шкарбі проти Швеції» *(Jacobsson and Skärby v. Sweden)* від 28 червня 1992 року, серія А, № 180 А та В).

Провадження, які стосуються дозволу, ліцензії чи іншого акта державного органу влади, який створює умову законності контракту між приватними особами (див., наприклад, рішення у справі «Рінґайсен проти Австрії» від 16 липня 1971 року, серія А, № 13).

Провадження, які стосуються надання державним органом влади або анулювання ним ліцензії, яка потребується для проведення певної економічної діяльності (див., наприклад, рішення у справі «Бентем проти Нідерландів» від 23 жовтня 1985 року, серія А, № 97; у справі «Пудас проти Швеції» *(Pudas v. Sweden)* від 27 жовтня 1987 року, серія А, № 125-А; у справі «"Тре Тракторер Актіболаґ" проти Швеції» від 7 липня 1989 року, серія А, № 159; та у справі «Фредін проти Швеції» *(Fredin v. Sweden)* від 18 лютого 1991 року, серія А, № 192).

Провадження, які стосуються анулювання державним органом влади чи зупинення ним права займатися певним видом професійної діяльності тощо (див., наприклад, рішення у справі «Кеніґ проти Федеративної Республіки Німеччини» від 28 червня 1978 року, серія А, № 27; та у

справі «Дінне проти Франції» *(Diennet v. France)* від 26 вересня 1995 року, серія А, № 325-А).

Провадження, які стосуються компенсації шкоди в адміністративному провадженні (див., наприклад, рішення у справі «Видання "Перископ" проти Франції» від 26 березня 1992 року, серія А, № 234-В).

Провадження, які стосуються обов'язку сплачувати внески в рамках програми громадської безпеки (див., наприклад, рішення у справі «Фельдбруґґе проти Нідерландів» та у справі «Доймлянд проти Німеччини» від 29 травня 1986 року, серія А, № 99 і 100).

Провадження, які стосуються спорів у сфері працевлаштування на державній службі, якщо заявлене право є «виключно економічним», — наприклад, коли оскаржено рівень оплати за працю, — а дискреційні повноваження «адміністративних органів» не є предметом спору (див., наприклад, рішення у справі Де Санта *(De Santa)* від 2 вересня 1997 року, *Reports* 1997-V, с. 1659). Якщо, з одного боку, «економічний аспект» залежав від попереднього визнання діяння незаконним чи, з огляду на здійснення дискреційних повноважень, статтю 6 визнано незастосовною (див., наприклад, рішення у справі Спуріо та інших *(Spurio and Others)* від 2 вересня 1997 року, *Reports* 1997-V, с.1576). У цьому відношенні принцип прецедентного права Суду пізніше змінювався (див. пункт 6 нижче стосовно рішення у справі Пеллеґріна від 8 грудня 1999 року).

Однак фактом є те — і на цьому наголошувала більшість, — що в інших випадках Суд визнав, що стаття 6 не застосовується до спорів між фізичними особами та урядами (див., зокрема, рішення у справі «Пьєр-Блок проти Франції» від 21 жовтня 1997 року, *Reports* 1997-VI, с. 2223 (стосовно права балотуватися на виборах), та у справі Маауйя від 5 жовтня 2000 року, [GC], № 39652/98, ECHR 2000-X (щодо рішень, які стосуються в'їзду, перебування в країні та депортації іноземних громадян)).

5. Можна порушити питання про те, чи можливо взагалі, на підставі існуючого прецедентного права Суду, провести чітку й переконливу межу між «цивільними» і «нецивільними» правами та обов'язками, і якщо ні, то чи настав час покінчити з цією невизначеністю, поширивши ґарантії захисту за пунктом 1 статті 6 на всі справи, у яких ідеться про вирішення державним органом влади правового статусу приватної сторони (див., зокрема, подібну ситуацію у рішенні у справі ван Дейка та ван Хоофа *(van Dijk and van Hoof)*, *Theory and Practise of the European Convention on Human Rights* (3-є вид., 1998 р., с. 406).

Це був би доволі далекосяжний крок, який би значно обмежив незалежний зміст поняття «цивільний», і воно стало б потім простим прикриттям для всіх справ, що не підпадають під положення стосовно

кримінальних обвинувачень. На мою думку, у своїй практиці Суд поки що не підтримував висновку про те, що такий радикальний крок є єдиним засобом для подолання невизначеності щодо сфери застосування статті 6. Однак, оскільки стосовно проваджень між фізичними особами та урядами підтримується принцип поділу між «цивільними» і «нецивільними» правами та обов'язками, важливо забезпечити, щоб для визначення, що є «цивільним», логічно та обґрунтовано застосовувалися відповідні критерії — і це, можливо, час від часу вимагатиме кориґування прецедентної практики, щоб привести її у відповідність до нових реалій.

6. Не може бути жодного сумніву в тому, що, вирішуючи питання стосовно «цивільного» характеру прав та обов'язків, Суд передусім з'ясовував, чи були вирішальним чинником у даних провадженнях фінансові інтереси фізичної особи. Так, у згаданому вище рішенні у справі видання «Перископ» Суд зазначив, що питання, порушене позовом, мало «фінансовий» характер і в ньому йдеться про порушення прав, які так само є фінансовими правами. Суд визнав, що з огляду на це, дане право є «цивільним правом», незважаючи на походження спору...» Фінансовий аспект підкреслено у багатьох інших рішеннях Суду — навіть у ситуаціях, коли підґрунтя спору має явно податковий характер. Наприклад, у рішенні у справі Будівельних товариств *(Building Societies)* від 23 жовтня 1997 року, *Reports* 1997-VII, с. 2325, Суд визнав провадження, у яких позивач домагався повернення грошей, сплачених за недійсними податковими положеннями, «цивільними», посилаючись на фінансовий аспект, і додав: «На цей висновок не впливає той факт, що заявлені в цьому провадженні права випливають із податкового законодавства та обов'язку товариств-заявників звітувати за податкові питання згідно з цим законодавством» (див. п. 97 цього рішення).

Справді, в інших рішеннях Суд зазначав, що провадження не стає «цивільним» лише на підставі того, що в них порушене економічне питання (див., наприклад, рішення у справі «Шутен та Мельдрум проти Нідерландів» від 9 грудня 1994 року, серія А, № 304, с. 21, п. 50; у справі «Пьєр-Блок проти Франції» від 21 жовтня 1997 року, *Reports* 1997-VI, с. 2223, п. 51; та у справі «Пеллеґрін проти Франції» [GC], ECHR 1999-VIII, п. 60). У першому із цих рішень Суд — у своєму зауваженні *obiter dictum* (що не встановлює норми) — визнав положення статті 6, яке стосується цивільних обвинувачень, незастосовним, якщо права та обов'язки «випливають із податкового законодавства або якимось іншим чином <u>є частиною звичайних цивільних обов'язків</u> у демократичному суспільстві» *(підкреслено автором)*. Пізніше у своїх рішеннях Суд на цей загальний критерій не спирався — принаймні не спирався прямо, — у рішенні Пьєра-Блока Суд лише зазначив, що право балотуватися на виборах є «політичним, а не «цивільним» правом», і що сам по собі той факт, що провадження також мали для заявника економічний аспект, не був вирішальним, оскільки цей аспект становив частину

заходів для здійснення заявленого права. У рішенні у справі Пеллеґріна Суд дійшов висновку, що «економічний» критерій, який досі застосовувався, виявився недоречним для визначення застосовності пункту 1 статті 6 до спорів між державою та її службовцями. Однак Суд не став спиратися на інший загальний критерій, а запровадив критерій, специфічний для таких справ. У рішенні у справі Маауйя більшість Суду також не застосувала критерій, встановлений у рішенні у справі Шутена та Мельдрума, але постановила, що пункт 1 статті 6 не застосовується, посилаючись на тлумачення намірів авторів статті 1 Протоколу № 7.

Я вважаю, що критерій «звичайні цивільні обов'язки в демократичному суспільстві» недоречний для визначення загального поділу між «цивільними» і «нецивільними» правами та обов'язками. Так, важко зрозуміти, чому, наприклад, обов'язок передати майно для державного користування, щоб отримати натомість компенсацію, не є «звичайним цивільним обов'язком», тоді як обов'язок терпимо ставитися до податкового скорочення цієї компенсації є таким обов'язком? Як можна пояснити, що право одержати податкові пільги та право на поштове обслуговування за пільговими тарифами не є «цивільними», але вимога компенсації за стверджуване ненадання таких пільг є саме таким? Чи як можна пояснити, що обов'язок сплати внесків відповідно до програми соціального забезпечення є «цивільним», а обов'язок сплати податку на заробітну плату не є таким (див. згадане вище рішення у справі ван Дейка та ван Хоофа, с. 406)?

7. У випадках, коли принаймні безпосередньо зачіпаються фінансові інтереси фізичної особи і втручання здійснюється на підставі дискреційних повноважень, економічний критерій, встановлений рішенням у справі видання «Перископ» та іншими рішеннями, має залишатися вихідним пунктом. Однак необхідно погодитися з можливістю випадкових ситуацій, якщо вони обумовлені конкретними обставинами. Це мало місце стосовно права балотуватися на виборах, з огляду на його політичний характер (див. рішення у справі Пьєра-Блока), стосовно відносин між державою та її державними службовцями (див. рішення у справі Пеллеґріна) та стосовно права іноземців в'їжджати і перебувати в країні (див. рішення у справі Маауйя).

Не підлягає сумніву те, що обов'язок сплачувати податки безпосередньо і суттєво торкається фінансових інтересів громадян і що в демократичному суспільстві оподаткування (його база, порядок сплати і стягнення, на відміну від судового спору, що виникає на підставі бюджетного закону) ґрунтується на застосуванні юридичних норм, а не забезпечується дискреційними повноваженнями органів влади. Отже, на мій погляд, стаття 6 має застосовуватися до таких спорів, за винятком випадків, коли існують особливі обставини, які дають підстави для висновку, що обов'язок сплачувати податки не має вважатися «цивільним» у світлі пункту 1 статті 6 Конвенції.

8. Більшість вважає, що у сфері оподаткування не відбулося значних змін щодо характеру обов'язків фізичних осіб і компаній, порівняно із ситуацією на час підготовки Конвенції. Отже, більшість дотримується думки, що податкові питання і досі належать до «основного пакета прероґатив державних органів і при цьому відносини між платником податків та податковим органом і далі мають переважно публічний характер». Більшість також бере до уваги те, що стаття 1 Протоколу № 1 залишає за державою право запроваджувати такі закони, які, на її думку, необхідні для забезпечення сплати податків.

Я не вважаю таку арґументацію переконливою.

Висновок про те, що положення пункту 1 статті 6 Конвенції, яке стосується цивільних обвинувачень, застосовується до податкових справ, жодним чином не обмежує повноваження держави покладати будь-які фіскальні обов'язки, які вона може вважати за потрібні, на фізичних осіб та компанії. Такий висновок не обмежує також і права держави забезпечувати виконання таких законів, якщо вона вважає за потрібне робити це для забезпечення сплати податків (див. статтю 1 Протоколу № 1 Конвенції). Стаття 6 Конвенції є процедурною ґарантією, яка передусім надає право доступу до суду і право на судовий розгляд упродовж розумного строку. У цьому відношенні з часу створення Конвенції у сфері оподаткування відбулися справді важливі зміни. На той час у певних правових системах не було визначеності стосовно того, якою мірою суд може переглядати адміністративні рішення у фіскальних питаннях — якщо взагалі може, — але зараз визнано, принаймні у переважній більшості Договірних держав, що спори стосовно фіскальних питань можуть вирішуватися у звичайних провадженнях судом чи судовим органом. Отже, важко зрозуміти, чому все ще треба надавати державам особливу прероґативу за Конвенцією у цій сфері і таким чином позбавляти позивачів у податкових провадженнях елементарних процедурних ґарантій пункту 1 статті 6. Як видно, зокрема, з думки судді Ресса, яка збігається з позицією більшості, існує явна потреба в наданні такої ґарантії захисту — не в останню чергу проти тривалих проваджень, коли покладається обов'язок сплатити податки ще до остаточного вирішення спору стосовно законності податкового рішення. На мою думку, стаття 1 Протоколу № 1 не надає жодних підстав припускати, що задум її авторів полягав у тому, щоб надати державам право позбавити фізичних осіб будь-якої процедурної ґарантії захисту у спорах стосовно податкових питань. Як можна виправдати вилучення зі сфери розгляду Суду процедурних прав, які ґарантує пункт 1 статті 6 стосовно спорів, сутність яких безпосередньо пов'язана з цивільним правом (у цій справі — право на мирне володіння майном)? Таке тлумачення також суперечитиме прецедентному праву Суду, яке постійно розвивається і згідно з яким головні статті Конвенції, такі, як статті 2, 3 та 8, мають тлумачитися як такі, що покладають також процедурні обов'язки на державу.

Крім того, важко виправдати поширене застосування положення пункту 1 статті 6, яке стосується цивільних обвинувачень, якщо виходити із необхідності зберегти прероґативу для держави у фіскальних питаннях, коли Суд уже просунувся досить далеко у своїй прецедентній практиці, включивши податкові спори у сферу застосування положення пункту 1 статті 6, яке стосується кримінальних обвинувачень. З часу прийняття рішення у справі «Бенденун проти Франції» від 24 лютого 1994 року (серія А, № 284), Суд постійно розглядав провадження стосовно податкових спорів як провадження у «кримінальній» справі, якщо як засіб стримування чи покарання встановлено податкові штрафи, додаткові стягнення тощо чи навіть якщо існує ризик, що вони можуть бути встановлені (див. серед найновіших рішень рішення у справі «J.B. проти Швейцарії» *(J.B. v. Switzerland)* від 3 травня 2001 року, № 31827/96 (не остаточне)). Такий самий підхід застосовувався, якщо провадження також стосувалися встановленої суми оподаткування як такої (див. ухвалу про прийнятність від 16 травня 2000 року в рішенні у справі «Ґеорґіу проти Сполученого Королівства» *(Georgiou v. the United Kingdom (dec.))* № 40042/98). Із цього випливає, що рівень захисту за пунктом 1 статті 6 Конвенції може бути різним, залежно від того, як організоване правове поле для податкових проваджень у різних правових системах; і навіть усередині однієї правової системи провадження, порушені з метою стягнення штрафу, та провадження, порушені з метою стягнення додаткової суми податку, можуть виявитися різними або об'єднаними в одну справу. Тлумачення Конвенції, яке призводить до таких випадкових результатів, є досить незадовільним.

9. Виходячи із викладеного вище, я доходжу висновку, що немає переконливих арґументів на користь підтримання існуючої прецедентної практики Суду в тому, що в провадженнях стосовно податків не вирішуються «цивільні права і обов'язки», як про це йдеться у статті 6 Конвенції. Отже, я вважаю, що пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується в цій справі.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПОТОЧНІ РІШЕННЯ СУДУ

873
21.11.2001

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ У СПРАВАХ: «МАКЕЛГІННІ ПРОТИ ІРЛАНДІЇ», «АЛЬ-АДСАНІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА» ТА «ФОҐАРТІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

Сьогодні вранці Європейський суд з прав людини оголосив на відкритому слуханні в Страсбурзі такі три рішення Великої палати:

У справі «МакЕлгінні проти Ірландії» *(McElhinney v. Ireland)* (заява № 31253/96) Суд постановив:

— дванадцятьма голосами проти п'яти, що порушення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини (право на справедливий судовий розгляд) допущено не було.

У справі «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» *(Al-Adsani v. the United Kingdom)* (№ 35763/97) Суд постановив:

— одноголосно, що порушення статті 3 (заборона катування) Конвенції допущено не було;

— дев'ятьма голосами проти восьми, що порушення пункту 1 статті 6 допущено не було.

У справі «Фоґарті проти Сполученого Королівства» *(Fogarty v. the United Kingdom)* (№ 37112/97) Суд постановив:

— шістнадцятьма голосами проти одного, що порушення пункту 1 статті 6 допущено не було;

— одноголосно, що порушення статті 14 (заборона дискримінації), взятої у поєднанні з пунктом 1 статті 6, допущено не було.

Зі всіма трьома рішеннями, викладеними англійською та французькою мовами, можна ознайомитися на Інтернет-сторінці Суду за адресою <http://www.echr.coe.int>.

* * *

1. Основні факти

«МакЕлгінні проти Ірландії». Джон МакЕлгінні *(John McElhinney)*, громадянин Ірландії, 1944 року народження, проживає у м. Ґрінкаслі *(Greencastle)*, графство Доніґол *(Donegal)*. Він — поліцейський *(Garda)*. У березні 1991 року на кордоні Північної Ірландії трапився інцидент: заявник тягнув британського військовослужбовця на причепі свого велосипеда. Після цього, як стверджується, військовослужбовець Республіки

Ірландії завдав заявникові образи. Обставини, що передували цьому інциденту, є предметом спору між сторонами. Згодом заявника було притягнуто до суду і визнано винним за відмову здати проби крові та сечі після того, як його було заарештовано за підозрою в керуванні транспортним засобом у стані сильного алкогольного сп'яніння. У червні 1993 року заявник вчинив позов проти цього військовослужбовця та Уряду Сполученого Королівства, вимагаючи компенсації шкоди. Високий суд Ірландії погодився з клопотанням Уряду Сполученого Королівства про відхилення позову з огляду на принцип імунітету суверена, посилаючись на те, що заявник не мав права вчиняти позов у судах Ірландії проти члена іноземного суверенного уряду. Верховний суд затвердив це рішення в апеляційному провадженні.

«Аль-Адсані проти Сполученого Королівства». Сулейман Аль-Адсані *(Sulaiman Al-Adsani)*, який має подвійне громадянство (Сполученого Королівства й Кувейту), народився в 1961 році і проживає в Лондоні. Він пілот. Описані заявником факти справи заявника, які є предметом спору, можна стисло викласти таким чином. Під час війни в Перській затоці заявник служив у військово-повітряних силах Кувейту і після вторгнення Іраку залишився на території Кувейту як член руху опору. В його розпорядження потрапили відеоплівки із сексуальними сценами, в яких був знятий шейх Джабер Аль-Сабах Аль-Сауд Аль-Сабах *(Jaber Al-Sabah Al-Saud Al-Sabah)* (шейх), родич кувейтського еміра. Так чи інакше, ці плівки стали доступними широкому загалові, у чому шейх звинуватив заявника. 2 травня 1991 року, чи приблизно в цей період, шейх та двоє інших осіб вторглися в будинок заявника, побили його і під дулом пістолета привезли в урядовому джипі до в'язниці Кувейтської служби державної безпеки, де його неправомірно тримали під вартою протягом кількох днів і озброєні охоронці неодноразово били. Його було звільнено 5 травня 1991 року, після того як його змусили підписати неправдиве зізнання. 7 травня 1991 року, чи приблизно у цей час, шейх у державній машині привіз заявника під дулом пістолета в палац брата кувейтського еміра. Голову заявника неодноразово занурювали під воду в плавальному басейні з трупами, потім його волоком затягли до маленької кімнати, у якій шейх підпалив матраци, просочені бензином.

Заявник провів шість тижнів у лікарні в Англії, де йому лікували опіки, що покривали 25 відсотків тіла. Він зазнав психічної травми, і лікарі виявили, що у нього серйозний розлад, пов'язаний з посттравматичним стресом.

У серпні 1992 року в Англії, домагаючись компенсації шкоди, він вчинив проти Уряду Кувейту та шейха цивільний позов і в грудні 1992 року домігся судового рішення на свою користь у зв'язку з нез'явленням відповідача (шейха). У січні 1994 року апеляційний суд задовольнив повторне клопотання про вручення судового наказу Урядові Кувейту. У

травні 1995 року Високий суд видав наказ про вилучення позову, визнавши застосовність Закону 1978 року про імунітет держави (Закон 1978 року), який надає імунітет суверенним державам стосовно діянь, вчинених поза межами їхньої юрисдикції, не передбачаючи при цьому винятку стосовно актів катування. Це рішення затвердив апеляційний суд, і заявникові відмовили в дозволі на апеляцію до палати лордів. Його спроби домогтися компенсації від органів влади Кувейту через дипломатичні канали виявилися безуспішними.

«Фоґарті проти Сполученого Королівства». Мері Фоґарті *(Mary Fogarty)* — громадянка Ірландії, 1959 року народження, проживає в Лондоні. 8 листопада 1993 року вона почала працювати адміністративним помічником у посольстві США в Лондоні, в інформаційній службі Іноземного телерадіомовлення, яке є підрозділом Центрального розвідувального управління. Після того як її звільнили з роботи в лютому 1995 року, вона вчинила позов проти Уряду Сполучених Штатів у промисловому трибуналі (суд нижчої інстанції з трудових спорів). Вона стверджувала, що її звільнили внаслідок дискримінації за ознакою статі, на порушення Закону 1975 року про дискримінацію за ознакою статі (Закон 1975 року), посилаючись на те, що вона постійно зазнавала переслідування на сексуальному ґрунті з боку начальника, що призвело до розладу їхніх робочих стосунків. 13 травня 1996 року трибунал задовольнив скаргу, і їй було виплачено 12 000 фунтів стерлінґів компенсації.

У червні 1996 року та серпні 1996 року вона двічі безуспішно зверталася із заявою про прийняття на роботу до американського посольства у зв'язку з двома вакансіями. 15 вересня 1996 року вона подала другу заяву до промислового трибуналу, стверджуючи, що посольство відмовило їй у поновленні на роботі через те, що вона раніше виграла в суді справу, порушену на підставі її позову щодо дискримінації за ознакою статі, яка Законом 1975 року кваліфікувалася як переслідування і дискримінація. 6 лютого 1997 року їй повідомили, що Уряд Сполучених Штатів має право заявити про свій імунітет, згідно з Законом 1978 року, який надає імунітет від притягнення до суду у зв'язку з клопотаннями з боку адміністративного й технічного персоналу дипломатичних місій про порушення судового провадження стосовно контрактів про працевлаштування.

2. Процедура

Справу «МакЕлгінні проти Ірландії» розпочато за заявою проти Ірландії та проти Сполученого Королівства, поданою до Європейської комісії з прав людини 16 квітня 1996 року. 1 листопада 1998 заяву передано до Суду. 31 серпня 1999 року палата у складі семи суддів вирішила відмовитися від юрисдикції на користь Великої палати, відповідно до статті 30 Конвенції та пункту 1 правила 72 Реґламенту Суду. Рішенням від 9 лютого 2000 року, після розгляду питання про прийнятність заяви

та по суті, Велика палата оголосила заяву частково прийнятною стосовно Ірландії та неприйнятною стосовно Сполученого Королівства.

Справу «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» подано до Комісії 8 липня 1997 року і справу «Фоґарті проти Сполученого Королівства» — 8 липня 1997 року. До Суду ці справи передано 1 листопада 1998 року. 19 жовтня 1999 року палата вирішила відмовитися від юрисдикції на користь Великої палати. Рішенням від 1 березня 2000 року, після розгляду 9 лютого 2000 року питання про прийнятність заяви та по суті, Велика палата оголосила обидві заяви прийнятними. 13 вересня 2000 року Велика палата вирішила задовольнити клопотання Уряду Сполученого Королівства про проведення додаткового слухання обох справ по суті, і слухання відбулося 15 листопада 2000 року.

3. Склад Суду

Судове рішення у справі «МакЕлгінні проти Ірландії» постановлене Великою палатою, до складу якої увійшли такі судді:

Люціус **Вільдхабер** (Luzius Wildhaber, Швейцарія), **Голова Суду**
Елізабет **Палм** (Elisabeth Palm, Швеція)
Крістос **Розакіс** (Christos Rozakis, Греція)
Луїджі **Феррарі Браво** (Luigi Ferrari Bravo, Італія)
Ґаукур **Йорундссон** (Gaukur Jörundsson, Ісландія)
Люціус **Кафліш** (Lucius Caflisch, Швейцарія)
Лукіс **Лукайдес** (Loukis Loucaides, Кіпр)
Іренеу **Кабраль Баррето** (Ireneu Cabral Barreto, Португалія)
Карел **Юнґвірт** (Karel Jungwiert, Чехія)
Ніколас **Братца** (Nicolas Bratza, Британія)
Бостьян **Жупанчич** (Boštjan Župančić, Словенія)
Ніна **Важич** (Nina Vajić, Хорватія)
Матті **Пеллонпя** (Matti Pellonpää, Фінляндія)
Марґарита **Цаца-Ніколовська** (Margarita Tsatsa-Nikolovska, колишня югославська республіка Македонія)
Еґілс **Левіц** (Egils Levits, Латвія)
Анатолій **Ковлер** (Anatoly Kovler, Росія)
Ніколас **Кернс** (Nicolas Kearns, Ірландія), **суддя *ad hoc***,

а також Пол **Махоуні** (Paul Mahoney), **Секретар Суду**.

У справах «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» та «Фоґарті проти Сполученого Королівства» рішення було постановлене Великою палатою, до складу якої увійшли судді:

Люціус **Вільдхабер** (Luzius Wildhaber, Швейцарія), **Голова Суду**
Елізабет **Палм** (Elisabeth Palm, Швеція)
Крістос **Розакіс** (Christos Rozakis, Греція)
Жан-Поль **Коста** (Jean-Paul Costa, Франція)
Луїджі **Феррарі Браво** (Luigi Ferrari Bravo, Італія)

Ґаукур **Йорундссон** (Gaukur Jörundsson, Ісландія)
Люціус **Кафліш** (Lucius Caflisch, Швейцарія)
Лукіс **Лукайдес** (Loukis Loucaides, Кіпр)
Іренеу **Кабраль Баррето** (Ireneu Cabral Barreto, Португалія)
Карел **Юнґвірт** (Karel Jungwiert, Чехія)
Ніколас **Братца** (Nicolas Bratza, Британія)
Бостьян **Жупанчич** (Boštjan Župančić, Словенія)
Ніна **Важич** (Nina Vajić, Хорватія)
Матті **Пеллонпя** (Matti Pellonpää, Фінляндія)
Марґарита **Цаца-Ніколовська** (Margarita Tsatsa-Nikolovska, колишня югославська республіка Македонія)
Еґілс **Левіц** (Egils Levits, Латвія)
Анатолій **Ковлер** (Anatoly Kovler, Росія),

а також Пол **Махоуні** (Paul Mahoney), **Секретар Суду**.

4. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Пан МакЕлгінні скаржився в основному на те, що, застосувавши принцип імунітету суверена, суди Ірландії позбавили його права на судове вирішення його позову про компенсацію шкоди, на порушення пункту 1 статті 6.

Пан Аль-Адсані стверджував, що Сполучене Королівство не забезпечило йому захист від катування, на порушення статті 3, взятої у поєднанні зі статтею 1 (обов'язок поважати права людини) та статтею 13 (право на ефективний засіб правового захисту). Він також скаржився на порушення свого права на звернення до суду, ґарантованого пунктом 1 статті 6.

Пані Фоґарті, посилаючись на пункт 1 статті 6 і на статтю 14, скаржилася на відсутність доступу до суду та на дискримінацію.

Рішення Суду

Пункт 1 статті 6

У всіх трьох справах Суд зазначив, що імунітет суверена є принципом міжнародного права, згідно з яким держава не підлягає юрисдикції іншої держави. Суд визнав, що надання державі імунітету суверена у цивільному провадженні мало законну мету, яка відповідає міжнародному принципові забезпечення ввічливості і добрих стосунків між державами та поваги до суверенітету іншої держави.

Суд також зауважив, що Європейська конвенція з прав людини має тлумачитися в якомога більшій гармонії з іншими нормами міжнародного права, частиною якого вона є, включаючи норми, що забезпечують імунітет держави. Звідси випливає, що заходи, які відбивають

загальновизнані норми міжнародного публічного права стосовно імунітету держави не можуть, у принципі, вважатися такими, що встановлюють непропорційне обмеження на право звернення до суду, передбачене пунктом 1 статті 6.

У рішенні «МакЕлгінні проти Ірландії» Суд зазначив, що в міжнародному й порівняльному праві простежується тенденція до обмеження імунітету держави стосовно справ із завданням особі тілесного ушкодження внаслідок дії чи бездіяльності держави, про юрисдикцію якої йде мова, хоча така практика жодним чином не є загальнопоширеною. Схоже, що ця тенденція, мабуть, здебільшого стосується тілесного ушкодження, «яке може бути предметом страхування», тобто йдеться про інциденти, які виникають внаслідок звичайних дорожньо-транспортних пригод, а не про питання, пов'язані з головними аспектами державного суверенітету, наприклад, такі, як діяння військовослужбовця на території іноземної держави, — питання, які, завдяки самому своєму характеру, можуть порушувати делікатні питання, що стосуються дипломатичних відносин між державами та національної безпеки. Суд погодився з Верховним судом Ірландії у тому, що, враховуючи сучасний стан розвитку міжнародного права, не можна було робити висновок, що право Ірландії суперечило його загальним принципам.

Суд також зазначив, що заявник міг вчинити позов у Північній Ірландії проти міністра оборони Сполученого Королівства. Суд нагадав, що через невичерпання національних засобів правового захисту він уже визнавав неприйнятною скаргу заявника стосовно того, що його позбавили права вчинити позов проти Сполученого Королівства в Північній Ірландії.

Отже, не можна сказати, що рішення суддів Ірландії на підтримку заяви Сполученого Королівства про імунітет перевищили рамки свободи розсуду, що надається державам в обмеженні права фізичної особи на звернення до суду. Тому було допущено порушення пункту 1 статті 6.

У справі «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства», зазначаючи дедалі ширше визнання переважного юридичного значення заборони катування, Суд дійшов висновку, що, попри це, у міжнародному праві поки що визнається, що держави мають імунітет стосовно цивільних позовів про компенсацію шкоди за стверджуване катування, вчинене поза межами держави, про юрисдикцію якої йде мова. Закон 1978 року, який надає імунітет державам стосовно позовів у зв'язку з тілесними ушкодженнями, за винятком випадків, коли шкода завдана в межах юрисдикції Сполученого Королівства, суперечить тим обмеженням, які загально визнаються співдружністю націй як частина принципу імунітету держави. Отже, застосування англійськими судами положень Закону 1978 року на підтримку заяви Кувейту про імунітет не можуть розглядатися як невиправдане обмеження права заявника на звернення до суду. Таким чином, порушення пункту 1 статті 6 допущено не було.

У справі «Фоґарті проти Сполученого Королівства» Суд зауважив, що в міжнародному і порівняльному праві простежується тенденція до обмеження імунітету держави стосовно спорів, пов'язаних з питаннями працевлаштування. Однак, якщо судове провадження стосується питань працевлаштування в іноземній місії або посольстві, у міжнародній практиці немає згоди щодо проблеми, чи застосовується і в цих питаннях імунітет держави, і, якщо так, чи поширюється він на спори про трудові контракти з будь-якими працівниками, чи стосується лише старших посадових осіб місії. Звичайно, не можна стверджувати, що тільки Сполучене Королівство визнало застосовність імунітету до позовів працівників дипломатичних місій або що, надаючи такий імунітет, Сполучене Королівство, вийшло за межі якихось загальновизнаних у теперішній час міжнародних норм.

Суд також зауважив, що судовий позов, який мала намір вчинити заявниця, стосувався не договірних прав штатного працівника посольства, а стверджуваної дискримінації прийняття на роботу. Питання, які стосуються прийняття на посади в місіях та посольствах, можуть, за самим своїм характером, порушувати делікатні і конфіденційні питання, пов'язані з дипломатичною та організаційною політикою іноземної держави. Суду не відомо про будь-яку тенденцію в міжнародному праві до послаблення норми імунітету держави щодо питань прийняття на роботу в іноземні місії.

Отже, Суд дійшов висновку, що надання імунітету Сполученим Штатам у цій справі, на підставі Закону 1978 року, Сполученим Королівством не може розглядатися як перевищення цією державою рамок свободи розсуду, яку держави можуть застосовувати, обмежуючи право особи на звернення до суду. Це означає, що порушення пункту 1 статті 6 допущено не було.

Стаття 3

У справі «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» заявник не заперечував, що стверджуване катування відбулося поза межами юрисдикції Сполученого Королівства або що воно будь-яким чином було спричинене органами влади Сполученого Королівства. За цих обставин не можна стверджувати, що Сполучене Королівство було зобов'язане надати заявникові засіб правового захисту в цивільному суді чи можливість вчинити цивільний позов стосовно катування, якого, за його словами, він зазнав від органів влади Кувейту. Отже, звідси випливає, що порушення статті 3 допущено не було.

Стаття 14

У справі «Фоґарті проти Сполученого Королівства» Суд нагадав, що, з огляду на положення статей 1 та 16 (1) (а) Закону 1978 року, заявниця не могла вчинити позов у промисловому трибуналі, оскільки ці

положення надають імунітет стосовно судового провадження, пов'язаного з питаннями працевлаштування на посадах у посольстві. Цей імунітет застосовувався у всіх таких випадках вирішення спорів, пов'язаних з питаннями працевлаштування, незважаючи на предмет спору, стать, національність, місце проживання та інші ознаки заявника. Отже, не можна сказати, що із заявницею поводилися не так, як з іншими особами, які бажали вчинити проти посольства позов, пов'язаний з питанням їхнього працевлаштування, або що обмеження, встановлене на їхнє право звернення до суду, мало дискримінаційний характер. Звідси випливає, що порушення статті 14, взятої у поєднанні з пунктом 1 статті 6, допущено не було.

* * *

У рішенні «МакЕлгінні проти Ірландії» судді Розакіс і Лукайдес висловили окремі думки, що не збігаються з позицією більшості, і судді Кафліш, Кабраль Баррето та Важич — спільну окрему думку, що не збігається з позицією більшості.

У рішенні «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» окрему думку, що збігається з позицією більшості, висловили: суддя Жупанчич та судді Пеллонпя і Братца. Судді Розакіс та Кафліш, до яких приєдналися судді Вільдхабер, Коста, Кабраль Баррето і Важич, висловили спільну окрему думку, що не збігається з позицією більшості, а судді Феррарі Браво та Лукайдес — окремі думки, що не збігаються з позицією більшості.

У рішенні «Фоґарті проти Сполученого Королівства» судді Кафліш, Коста і Важич висловили спільну окрему думку, що збігається з позицією більшості, і суддя Лукайдес — окрему думку, що не збігається з позицією більшості.

Тексти окремих думок додаються до відповідних рішень.

950
13.12.2001

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЦЕРКВА БЕССАРАБСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ ТА ІНШІ ПРОТИ МОЛДОВИ»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення у справі «Церква Бессарабської митрополії та інші проти Молдови» *(Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova)* (№ 45701/99); рішення не є остаточним[1].

Суд одноголосно постановив:

— що було допущено порушення статті 9 (свобода віросповідання) та статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту), і

— що не було необхідності у з'ясуванні наявності порушення статті 14 (заборона дискримінації), взятої в поєднанні зі статтею 9, а також наявності порушення статті 6 (право на справедливий судовий розгляд) та статті 11 (свобода зібрань та об'єднання) Конвенції.

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникам 27 025 євро як компенсацію за матеріальну і нематеріальну шкоду та судові витрати.

Рішення викладене лише французькою мовою.

1. Основні факти

Справа стосується заяви, поданої церквою Бессарабської митрополії *(Mitropolia Basarabiei şi Exarhatul Plaiurilor)* та одинадцятьма громадянами Молдови: п. Петру Падурару *(Petru Păduraru)*, п. Петру Бубуруз *(Petru Buburuz)*, п. Йоаном Ешану *(Ioan Eşanu)*, п. Віктором Русу *(Victor Rusu)*, п. Анатолем Ґончаром *(Anatol Goncear)*, п. Валерю Чернеєм *(Valeriu Cernei)*, п. Ґеорґе Йонітою *(Gheorghe Ioniţă)*, п. Валерю Матчяком *(Valeriu Matciac)*, п. Владом Кубряковим *(Vlad Cubreacov)*, п. Анатолем Телембічім *(Anatol Telembici)* та п. Александру Маґолою *(Alexandru Magola)*. Дехто із заявників проживає в Кишиневі *(Chisinau)*; інші проживають у різних містах Молдови. Заявники є посадовими особами церкви-заявника.

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

Справа стосується відмови органів влади Молдови визнати церкву-заявника (православну християнську церкву). Відмова була затверджена 9 грудня 1997 року остаточним рішенням Верховного суду юстиції. Суд постановив, що питання визнання церкви-заявника може вирішити лише церква Молдовської митрополії [Молдовська митрополія Російської православної церкви (РПЦ)], яку держава вже визнала і від якої церква-заявник відокремилася, і що будь-яке втручання в конфлікт з боку органів влади Молдови може лише погіршити стан речей. Крім того, суд визнав, що заявники та інші прихильники церкви-заявника можуть вільно сповідувати свою релігію в церкві Молдовської митрополії.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 3 червня 1998 року і 1 листопада 1998 року передано до Європейського суду з прав людини. 7 червня 2001 року її було оголошено прийнятною. Слухання відбулося 2 жовтня 2001 року.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшли судді:

Елізабет **Палм** (Elisabeth Palm, Швеція), **голова**
Вільгельміна **Томассен** (Wilhelmina Thomassen, Нідерланди)
Луїджі **Феррарі Браво** (Luigi Ferrari Bravo, Італія)
Корнеліу **Бірсан** (Corneliu Bîrsan, Румунія)
Хосе **Касадеваль** (Josep Casadevall, Андорра)
Бостьян **Жупанчич** (Boštjan Župančić, Словенія)
Тудор **Пантіру** (Tudor Pantîru, Молдова),

а також Майкл **О'Бойл** (Michael O'Boyle), **секретар секції**.

4. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Посилаючись на статтю 9, заявники скаржилися на відмову Молдови визнати Бессарабську митрополію як церкву і стверджували, що, згідно з відповідним національним законодавством, релігійне віросповідання може існувати в межах території Молдови лише тоді, якщо його визнали органи влади. Заявники також стверджували про наявність порушення пункту 1 статті 6 і скаржилися, що відмова органів влади Молдови визнати церкву-заявника завадила цій церкві набути правосуб'єктність і таким чином позбавила її права звернення до суду для отримання постанови стосовно будь-якої скарги у зв'язку з порушенням її прав, зокрема прав власності. Посилаючись на статтю 9, взяту у поєднанні зі статтею 14, вони стверджують, що при здійсненні прав, які випливають зі свободи сповідувати свою релігію шляхом дотримання обрядів, церква-заявник стала жертвою дискримінації за ознакою релігійної віри,

оскільки вона не мала права на судовий захист. Вони також скаржилися на порушення статті 11 у зв'язку з відмовою органів влади визнати церкву-заявника у поєднанні з їхнім упертим ставленням до заявників як до членів церкви Молдовської митрополії. Нарешті, заявники стверджували про порушення статті 13, заявляючи, що, з огляду на відсутність правового захисту церкви-заявника, вони не мали ефективного засобу правового захисту в національному органі, до якого вони могли б подати скарги, надіслані ними до Суду.

Рішення Суду

Стаття 9

Суд зазначив, що взяв до уваги неможливість функціонування церкви-заявника через те, що її не було визнано. Зокрема, її священики не могли правити богослужіння, а парафіяни збиратися для сповідування своєї релігії. Крім того, не маючи правосуб'єктності, церква не мала права на судовий захист її фондів. Отже, Суд дійшов висновку, що відмова Уряду Молдови визнати церкву-заявника становила втручання у право цієї церкви та інших заявників на свободу віросповідання, ґарантовану пунктом 1 статті 9. Не даючи категоричної відповіді на запитання стосовно того, чи відповідають положення Закону від 24 березня 1992 року про релігійні конфесії вимогам передбачуваності і чіткості, Суд був готовий погодитися з тим, що дане втручання було «встановлене законом». Але Суд мав з'ясувати, чи мало це втручання «законну мету» і чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві». Суд визнав, що в цій справі оскаржуване втручання ставило законну мету для цілей пункту 2 статті 9, а саме — захист громадського порядку і громадської безпеки.

Суд постановив, що, відмовляючись визнати церкву-заявника як окрему конфесію і ставлячи таке визнання у залежність від волі певного церковного органу, тобто церкви Молдовської митрополії, Уряд не виконав свого обов'язку щодо забезпечення нейтралітету й безсторонності. Що стосується терпимості, яку, як стверджується, Уряд-відповідач виявляв стосовно церкви-заявника та її парафіян, Суд вважає, що нею не можна підмінити визнання, оскільки саме визнання може надати заявникам права. Крім того, Суд зазначив, що в кількох випадках заявники не змогли захистити себе від актів залякування, оскільки органи влади постановили, що правовий захист може надаватися лише стосовно діяльності, передбаченої законом. Нарешті, Суд зауважив, що, перед тим як визнати інші релігійні конфесії, органи влади не застосовували критерії, які вони використали для відмови у визнанні церкви-заявника, і що Уряд Молдови не навів жодного виправдання такій різниці у ставленні.

У підсумку, Суд визнав, що відмова визнати церкву-заявника мала такі наслідки для свободи віросповідання заявників, що їх не можна

вважати пропорційними законній меті. Отже, така відмова не була «необхідною в демократичному суспільстві» і було допущено порушення статті 9.

Стаття 13

Суд взяв до уваги, що у своєму рішенні від 9 грудня 1997 року Верховний суд юстиції постановив, що відмова Уряду відповісти на заяву про визнання, подану церквою-заявником, не була незаконною й не порушувала статті 9 Конвенції, оскільки заявники могли сповідувати свою релігію в церкві Молдовської митрополії. Однак, приймаючи таку постанову, Верховний суд юстиції не відповів на основні скарги заявників, а саме — на їхнє бажання збиратися для колективного сповідування своєї релігії в церкві, окремій від церкви Молдовської митрополії, а також мати право на звернення до суду для захисту своїх прав і власності, оскільки правовий захист надається лише конфесіям, що визнані державою. Отже, не будучи визнаною державою, церква Бессарабської митрополії не мала прав, які вона могла б відстояти у Верховному суді юстиції. Тому апеляція до Верховного суду, з посиланням на статтю 235 Цивільно-процесуального кодексу, була безуспішною.

Суд також зазначив, що, хоча Закон від 24 березня 1992 року про релігійні конфесії вимагав визнання релігійних конфесій Урядом і дотримання ними законодавства Молдови, він не містив жодного конкретного положення, яке передбачало б процедуру визнання або правового захисту, якою можна скористатися у разі виникнення спору.

На цих підставах Суд дійшов висновку, що заявники були не в змозі домогтися, щоб національний орган задовольнив скаргу стосовно їхнього права на свободу віросповідання. Отже, було допущено порушення статті 13.

970
19.12.2001

Комюніке Секретаря Суду

СПРАВУ «БАНКОВИЧ ТА ІНШІ ПРОТИ БЕЛЬГІЇ ТА 16 ІНШИХ ДОГОВІРНИХ ДЕРЖАВ» ОГОЛОШЕНО НЕПРИЙНЯТНОЮ

Сьогодні Європейський суд з прав людини оголосив ухвалу щодо прийнятності справи «Банкович та інші проти Бельгії та 16 інших договірних держав» *(Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States)* (заява № 52207/99) на відкритому слуханні в Палаці прав людини у Страсбурзі. Велика палата Суду одностайно оголосила справу неприйнятною.

Із комюніке Секретаря Суду і текстом (англійською та французькою мовами) ухвали можна ознайомитися на Інтернет-сторінці Суду за адресою <http://www.echr.coe.int>.

1. Основні факти

Заява подана шістьма громадянами Югославії, які проживають у Белґраді, Федеративна Республіка Югославія (ФРЮ). Властимир *(Vlastimir)* і Борка Банкович *(Borka Banković)*, 1942 та 1945 року народження, відповідно, звернулися до Суду із заявами від свого імені та від імені покійної дочки, Ксенії Банкович *(Ksenija Banković)*. Живана Стоянович *(Živana Stojanović)*, 1937 року народження, звернулася від свого імені та від імені покійного сина, Небойси Стояновича *(Nebojsa Stojanović)*, Мір'яна Стойменовська *(Mirjana Stoimenovski)* звернулася від свого імені та від імені покійного сина, Дарка Стойменовського *(Darko Stoimenovski)*. Драґана Йоксимович *(Dragana Joksimović)*, 1956 року народження, звернулася від свого імені та від імені покійного чоловіка, Мілана Йоксимовича *(Milan Joksimović)*. Драґан Сукович *(Dragan Suković)* звернувся із заявою від свого імені.

Справа стосувалася бомбардування штаб-квартири телерадіомовної компанії РТС («Радіо-Телебачення Сербії») у м. Белґраді, що проводилося Організацією Північно-атлантичного договору (НАТО) в рамках програми натовських повітряних ударів по ФРЮ під час Косовського конфлікту. Рано-вранці 23 квітня 1999 року один з будинків компанії РТС на вулиці Таковській був уражений ракетою, запущеною з натовського літака. Два з чотирьох поверхів будинку обрушилися, і була зруйнована центральна апаратна кімната. Загинуло шістнадцять осіб, серед яких були Ксенія Банкович, Небойса Стоянович, Дарко Стойменовський та Мілан Йоксимович. Іще 16 осіб, серед яких був Драґан Сукович, дістали серйозні поранення.

Справу було порушено проти 17 держав — членів НАТО, які також є Договірними Сторонами, що підписали Європейську конвенцію з прав людини, а саме: проти Бельгії, Чеської Республіки, Данії, Франції, Німеччини, Греції, Угорщини, Ісландії, Італії, Люксембурґу, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Іспанії, Туреччини та Сполученого Королівства.

2. Оскарження

Заявники скаржилися, що бомбардування штаб-квартири компанії РТС літаками НАТО порушило статтю 2 (право на життя), статтю 10 (свободу вираження поглядів) та статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Європейської конвенції з прав людини.

3. Процедура

Заяву було подано в жовтні 1999 року. 14 листопада 2000 року палата першої секції відмовилася від своєї юрисдикції на користь Великої палати. 24 жовтня 2001 року Суд розглянув питання прийнятності справи, основні питання, пов'язані з визначенням належності справи заявників до «юрисдикції» держав-відповідачів у контексті статті 1 Конвенції (зобов'язання поважати права людини), з визначенням можливості поставити дії сил НАТО за вину Урядам держав-відповідачів, а також із з'ясуванням, чи вичерпали заявники всі засоби правового захисту в контексті пункту 1 статті 35 Конвенції.

4. Стислий виклад ухвали

Беручи до уваги, що оскаржену дію було вчинено поза межами території держав-відповідачів (екстериторіальна дія), Суд зазначив, що основним питанням, яке потребує розгляду, є з'ясування можливості, у зв'язку з цією екстериторіальною дією, віднести справу заявників та їхніх родичів до «юрисдикції» держав-відповідачів.

Що стосується «звичайного змісту» терміна «юрисдикція» у статті 1 Конвенції, Суд переконався, що, виходячи з міжнародного публічного права, юрисдикційна компетенція держави передусім є територіальною. Хоча, за міжнародним правом, не виключається можливість здійснення державою юрисдикції поза своєю територією, пропоновані ознаки такої юрисдикції (зокрема належність до тієї чи іншої держави, прапор, дипломатичні й консульські відносини, наслідки дії, протекція, пасивна правосуб'єктність та універсальність), як правило, визначені та обмежені суверенними територіальними правами інших відповідних держав. Суд зауважив, що стаття 1 Конвенції має розглядатися як така, що відбиває цей звичайний зміст і, за суттю, територіальне поняття юрисдикції, при цьому інші ознаки юрисдикції є винятковими і вимагають окремого обґрунтування у світлі конкретних обставин кожної справи.

Суд визнав, що практика держав у застосуванні Конвенції з моменту її ратифікації свідчить про відсутність будь-якого побоювання з боку Договірних Сторін щодо своєї екстериторіальної відповідальності у ситуаціях, подібних до тієї, що розглядається в цій справі. Хоча за період після ратифікації Конвенції вже відбулася низка військових кампаній, у яких Договірні Сторони брали участь, виступаючи поза межами своїх територій (зокрема у Перській затоці, Боснії і Герцеґовині та у ФРЮ), жодна з цих держав не заявляла, що її екстериторіальні дії включають заходи щодо здійснення юрисдикції в контексті статті 1 шляхом відступу від своїх зобов'язань за Конвенцією, як це передбачено статтею 15 (відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації).

Суд також зауважив, що лише деякі екстериторіальні дії він уже визнав, як виняток, такими, що становлять здійснення юрисдикції. Це випадки, коли держава-відповідач — через ефективний контроль над відповідною територією за кордоном та її населенням, встановлений внаслідок військової окупації або за згодою, запрошенням чи непротивленням Уряду, що діє на цій території, — здійснювала всі чи деякі з державних повноважень, які зазвичай здійснює цей Уряд.

Розглядаючи твердження заявників про те, що позитивний обов'язок за статтею 1 передбачає забезпечення ґарантованих Конвенцією прав пропорційно рівню контролю, здійснюваного в будь-якій даній екстериторіальній ситуації, Суд зауважив, що воно є рівносильним твердженню, що будь-який потерпілий від дії, яку можна поставити за вину Договірній Стороні, незалежно від того, в якій країні світу її було вчинено, чи від наявних наслідків такої дії, тим самим переводиться під юрисдикцію такої Сторони для цілей статті 1.

Суд зауважив, що стаття 1 жодним чином не підтверджує слова заявників, що позитивний обов'язок за статтею 1 забезпечувати «права і свободи, визначені в статті 1 цієї Конвенції», може поділятися і припасовуватися до конкретних обставин даної екстериторіальної дії. Твердження заявників не узгоджується зі словосполученням статті 1 «під їхньою юрисдикцією» і навіть означає, що ці слова не потрібні і записані без будь-якої мети. Якби автори Конвенції бажали, щоб юрисдикція забезпечувалася в таких необмежених рамках, за які виступають заявники, вони могли б записати в Конвенції те саме чи схоже до нинішньої статті 1 у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року.

Крім того, згідно з розумінням заявниками поняття юрисдикції, встановлення можливості віднести справу особи до юрисдикції Договірної Сторони дорівнює вирішенню питання про можливість вважати цю особу потерпілою внаслідок порушення прав, ґарантованих Конвенцією. Але це — окремі і не схожі умови прийнятності заяви, і лише після задоволення кожної з них особа може послатися на положення Конвенції, виступивши проти Договірної Сторони.

Що стосується питання, чи спростовує виключення заявників з юрисдикції держав-відповідачів місію Конвенції, спрямовану на забезпечення публічного порядку *(ordre public)*, і залишає прикрий вакуум у системі захисту прав Конвенцією, то обов'язок Суду звернути увагу на особливий характер Конвенції як конституційного інструменту забезпечення *європейського* публічного порядку, призначеного захистити права конкретної людини, а його роль полягає в тому, щоб ґарантувати дотримання *зобов'язань, узятих на себе* Договірними Сторонами.

Конвенція є багатостороннім договором, який діє, за умови дотримання статті 56 Конвенції (територіальне застосування), у, по суті, реґіональному контексті, й особливо у правовому просторі Договірних Сторін. ФРЮ явно не належить до такого юридичного простору. Конвенція не призначена для застосування будь-якою країною світу, навіть по відношенню до дій Договірних Сторін.

Отже, Суд не визнав переконливим, що існує будь-який юрисдикційний зв'язок між особами, які стали жертвами оскаржуваної дії, та державами-відповідачами. Тобто Суд встановив, що заявники та їхні загиблі родичі не можуть підпадати, з огляду на дані екстериторіальні дії, під юрисдикцію держав-відповідачів.

Виходячи з цього, Суд дійшов висновку, що оскаржена дія держав-відповідачів не має наслідком їхню відповідальність за Конвенцією, а отже, немає необхідності розглядати прийнятність інших питань, порушених сторонами. Тому заява має бути оголошена неприйнятною.

971
19.12.2001

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ «C.G. ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення палати у справі «C.G. проти Сполученого Королівства» *(C.G. v. the United Kingdom)* (№ 43373/98); рішення не є остаточним[1].

Порушення пункту 1 статті 6 немає

Пані C.G., громадянку Сполученого Королівства, яка народилася в 1970 році і проживає на півночі Англії, було обвинувачено у вчиненні крадіжки приблизно 2900 фунтів стерлінґів з установи, де вона працювала. Вона заявила про свою невинуватість, але у квітні 1997 року, після триденного судового розгляду, який проводив суддя Суду корони у присутності присяжних, її було визнано винною і засуджено до двох років пробації та 100 годин суспільно корисних робіт.

Проти цього вироку вона подала апеляцію, посилаючись, зокрема, на те, що протягом усього судового засідання суддя постійно перебивав і залякував її захисника і зробив помилкове напутнє слово присяжним, позбавивши її таким чином права на справедливий судовий розгляд. Зокрема, вона стверджувала, що під час перехресного допиту, який здійснював її захисник стосовно головного свідка обвинувачення, S., суддя втручався так часто, що її захисник не зміг перевірити факти щодо точності підготовленого цим свідком розкладу здійснення банківських платежів, а це становило підґрунтя версії, яку висунула сторона обвинувачення. Таким чином, її захисникові завадили розвинути можливі арґументи захисту. Вона також скаржилася, що суддя постійно перебивав її під час головного допиту (допиту свідка захисту), що завадило їй викласти свої докази присяжним у логічній послідовності. Суддя також залякав її захисника настільки, що той мусив скоротити допит. У лютому 1998 року апеляційний суд відхилив її апеляцію на тій підставі,

---

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

що, незважаючи на існування «деяких суттєвих арґументів» у її версії стосовно неправомірних дій судді суду першої інстанції, це не означало, що її засудження було «помилковим», якщо застосувати відповідний передбачений законом критерій.

Посилаючись на статтю 6 (право на справедливий судовий розгляд) Європейської конвенції з прав людини, пані C.G. скаржилася, що її було позбавлено права на справедливий судовий розгляд.

Європейський суд з прав людини зауважив, що, хоча показання, які S. та заявниця давали тоді, коли відбулося згадане втручання, були, без сумніву, найважливішими усними доказами, які звучали на судовому розгляді, ця процедура становила тільки частину судового провадження. Крім того, хоч апеляційний суд визнав, що в деяких випадках втручання в допит суддя суду першої інстанції не мав для цього підстав, в інших таке втручання було виправдане. Хоча Суд погодився з висновком апеляційного суду про те, що перебивання судді збило захисника заявника з пантелику, Суд, ознайомившись із записами показань у протоколі допиту, погодився також з апеляційним судом і в тому, що захисникові заявника ніколи не заважали продовжувати свою лінію захисту. Суд надав значення тому фактові, що захисник заявника мав змогу звернутися до присяжних в остаточній промові, яка тривала 45 хвилин і яку ніхто не переривав, за винятком одного короткочасного втручання, яке було визнане виправданим. Суттєвим фактом також було те, що суть захисту заявника, хоч і в дуже стислій формі, була знову повторена суддею суду першої інстанції в його напутньому слові присяжним. З огляду на це, Суд дійшов висновку, що згадані втручання судді, хоч і надмірні та небажані, не дають підстав вважати, що все судове провадження в цілому не було справедливим.

Шістьма голосами проти одного Суд постановив, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції допущено не було і що інші скарги заявниці з посиланням на статтю 6 не дають підстав для розгляду будь-яких окремих питань.

(Рішення викладене лише англійською мовою).

017
17.01.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ У СПРАВІ «КАЛЬВЕЛЛІ ТА ЧІҐЛІО ПРОТИ ІТАЛІЇ»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення (що є остаточним) у справі «Кальвеллі та Чіґліо проти Італії» *(Calvelli & Ciglio v. Italy)* (заява № 32967/96). Суд постановив:

— 14 голосами проти трьох, що порушення статті 2 Європейської конвенції з прав людини (право на життя) допущено не було;

— 16 голосами проти одного, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на вирішення питання щодо цивільних прав упродовж розумного строку) допущено не було.

(Рішення викладене англійською та французькою мовами).

1. Основні факти

Заявники — П'єтро Кальвеллі *(Pietro Calvelli)* та Соня Чіґліо *(Sonia Ciglio)*, громадяни Італії, дитина яких народилася у приватній клініці «Ла Мадонніна» у м. Козенца *(Cosenza)*, Італія, 7 лютого 1987 року. Одразу після народження дитину помістили у відділ інтенсивної терапії цієї клініки у зв'язку із серйозним респіраторним і неврологічним синдромом, що виник внаслідок асфіксії, спричиненої положенням плода під час пологів. 9 лютого 1987 року дитина померла. 10 лютого 1987 року заявники подали скаргу, і прокуратура м. Козенца почала розслідування.

Заявників повідомили, що обвинувачення будуть висунуті проти Е.С., лікаря, який відповідав за пологи і був співвласником цієї клініки, а 7 липня 1989 року заявники приєдналися до провадження як цивільні сторони. 17 грудня 1993 року в заочному розгляді кримінальний суд м. Козенца визнав Е.С. винним у ненавмисному вбивстві і засудив його до одного року ув'язнення, а також видав наказ, щоб він оплатив судові витрати цивільних сторін та виплатив їм компенсацію.

Як встановив суд, обвинувачений знав, що пологи необхідно було вважати дуже ризикованими, оскільки мати була діабетиком рівня А і в минулому вже мала досвід пологів, які також були ускладненими через розмір плода. Ризик, пов'язаний з пологами за таких обставин, який експертні свідки, призначені кримінальним судом, охарактеризували як легко передбачуваний, вимагав вжиття запобіжних заходів та присутності лікаря, відповідального за пологи. Але, як встановив кримінальний суд, Е.С., до якого заявниця зверталася по консультацію під час

вагітності, не вжив ніяких запобіжних заходів і був відсутнім під час пологів, приймаючи пацієнтів в іншій частині лікарні. Коли виникли ускладнення, медичний персонал розшукував його протягом шести-семи хвилин, і затримка, що виникла й тривала, поки він готувався виконати необхідну процедуру з вилучення плоду, значно зменшила шанси немовляти на виживання.

Незважаючи на це, суд відстрочив винесення вироку і розпорядився, щоб це засудження не було зафіксоване в особовій справі Е.С. як кримінальна судимість. Крім того, суд відхилив клопотання цивільних сторін про присудження попередньої компенсації. Е.С. подав апеляцію. У рішенні від 3 липня 1995 року апеляційний суд м. Катанцаро *(Catanzaro)* постановив, що судове переслідування цього злочину погашене давністю і строк давності переслідування за злочин, у якому було обвинувачено Е.С., сплинув 9 серпня 1994 року.

Тим часом заявники вчинили також цивільний позов проти Е.С. Але 27 квітня 1995 року, коли ще тривало кримінальне провадження в апеляційному суді м. Катанцаро, вони уклали угоду зі згаданим лікарем та страховиками клініки, згідно з якою страховики мали сплатити 95 000 000 італійських лір за завдану заявникам шкоду. Згодом, у зв'язку з нез'явленням сторін на слухання 16 листопада 1995 року, справу було вилучено з реєстру.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 29 грудня 1995 року і передано до Європейського суду з прав людини 1 листопада 1998 року. 6 квітня 2000 року палата другої секції Суду оголосила справу прийнятною, а 10 липня 2001 року відмовилася від юрисдикції щодо справи на користь Великої палати.

Судове рішення постановлене Великою палатою, до складу якої увійшло сімнадцять суддів:

Люціус **Вільдхабер** (Luzius Wildhaber, Швейцарія), **Голова Суду**
Крістос **Розакіс** (Christos Rozakis, Греція)
Жан-Поль **Коста** (Jean-Paul Costa, Франція)
Ґеорґ **Ресс** (Georg Ress, Німеччина)
Бенедетто **Конфорті** (Benedetto Conforti, Італія)
Джованні **Бонелло** (Giovanni Bonello, Мальта)
Елізабет **Палм** (Elisabeth Palm, Швеція)
Ріца **Тюрмен** (Riza Türmen, Туреччина)
Вєра **Стражницька** (Viera Strážnická, Словаччина)
Пер **Лоренцен** (Peer Lorenzen, Данія)
Віллі **Фурманн** (Willi Fuhrmann, Австрія)
Марк **Фішбах** (Marc Fischbach, Люксембурґ)
Володимир **Буткевич** (Volodymyr Butkevych, Україна)

Бостьян **Жупанчич** (Boštjan Župančič, Словенія)
Ніна **Важич** (Nina Vajić, Хорватія)
Джон **Хедіґан** (John Hedigan, Ірландія)
Еґілс **Левіц** (Egils Levits, Латвія),

а також Пол **Махоуні** (Paul Mahoney), **Секретар Суду**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Заявники скаржилися, посилаючись на статтю 2, що через процедурні затримки виникла давність, яка унеможливила притягнення лікаря до судової відповідальності за організацію пологів, невдовзі після яких новонароджена дитина померла. Вони також скаржилися, посилаючись на пункт 1 статті 6, на тривалість судового провадження, яка становила шість років, три місяці та 10 днів (із 7 липня 1989 року, коли заявники приєдналися до кримінального провадження як цивільні сторони, і до 17 жовтня 1995 року, коли рішення апеляційного суду м. Катанцаро від 3 липня 1995 року стало остаточним).

Рішення Суду

Стаття 2

Суд зауважив, що, згідно зі статтею 2, Італія повинна була запровадити нормативні акти, які зобов'язували б лікарні, як державні так і приватні, вживати необхідних заходів щодо захисту життя пацієнтів. Італія була зобов'язана також забезпечити ефективну роботу незалежної судової системи, яка уможливлювала б встановлення причини смерті пацієнтів під час їхнього перебування під наглядом медичного персоналу, як державного, так і приватного сектора, а також притягнення винних до відповідальності. Отже, Суд розглянув питання застосовності статті 2.

Після цього Суд вирішив питання, якою мала бути реакція судів за цих конкретних обставин.

Суд зазначив, що кримінальне провадження, відкрите проти згаданого лікаря, виявилося погашеним давністю внаслідок процедурних недоліків, які призвели до затримок, зокрема під час проведення поліційного дізнання та судового розслідування. Однак заявники мали також право вчинити позов у цивільних судах і вони це зробили. Фактично, цивільний суд так і не прийняв висновку про відповідальність лікаря. Однак заявники уклали угоду про вреґулювання спору і добровільно відмовилися від свого права на подальший розгляд справи. Цей розгляд міг привести до прийняття судом рішення, за яким лікар мав би компенсувати шкоду, та до можливого оприлюднення цього рішення в

пресі. Рішення цивільного суду могло також завершитися вжиттям проти лікаря дисциплінарного заходу. Отже, Суд визнав, що заявники позбавили себе доступу до основних засобів — і до засобу, який, за особливих обставин даної справи, задовольнив би позитивні обов'язки, що виникають за статтею 2, — з'ясування міри відповідальності лікаря за смерть їхньої дитини.

Суд знову нагадав, що у випадку, коли родич покійної особи погоджується на компенсацію, визначену при врегулюванні цивільного позову, вчиненого у зв'язку з медичним недбальством, він у принципі вже не може претендувати на статус потерпілої сторони. Тому Суд мав вирішити, чи відповідав статті 2 той факт, що сплив строку позовної давності перешкодив притягненню лікаря до судової відповідальності за стверджуване правопорушення. Отже, Суд постановив, що порушення статті 2 допущено не було.

Пункт 1 статті 6

Суд взяв до уваги те, що дане судове провадження, безумовно, було складним. Крім того, хоча після приєднання заявників до судового провадження 7 липня 1989 року як цивільних сторін на початковій стадії у розгляді справи в першій інстанції відбулися значні затримки, пізніше не було якихось значних затримок, за які можна було б обвинуватити органи влади (окрім відстрочення першого слухання, спричиненого страйком адвокатів). Виходячи з цього, Суд визнав, що тривалість судового провадження (шість років, три місяці та десять днів) у судових інстанціях чотирьох рівнів юрисдикції не можна вважати безпідставною. Отже, порушення пункту 1 статті 6 допущено не було.

Суддя Жупанчич висловив окрему думку, яка збігається з позицією більшості, суддя Коста — окрему думку, яка частково не збігається з позицією більшості, і суддя Розакіс, до якого приєднався суддя Бонелло, — окрему думку, яка не збігається з позицією більшості. Тексти цих думок додаються до рішення Суду.

043
23.01.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ПРО ПЕРШОЧЕРГОВИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ «ПРІТТІ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

Учора Європейський суд з прав людини вирішив розглянути справу «Прітті проти Сполученого Королівства» *(Pretty v. the United Kingdom)* (заява № 2346/02) у першочерговому порядку та поінформувати Уряд Сполученого Королівства про надходження заяви й невідкладність її розгляду[1]. Заяву було зареєстровано 18 січня 2002 року.

Основні факти

Діана Прітті *(Diane Pretty)* — громадянка Сполученого Королівства, 1958 року народження, проживає в Лутоні *(Luton)*. Вона помирає від хвороби рухових нейронів — деґенеративної хвороби, яка уражає м'язи і від якої немає засобів лікування. Хвороба зараз уже в запущеній стадії; все тіло, починаючи від шиї, паралізоване, і очікувана тривалість життя незначна. Однак інтелект заявниці і спроможність приймати рішення не постраждали. Враховуючи те, що на останній стадії ця хвороба завдає страждань і приниження, заявниця хоче мати можливість особисто проконтролювати, як і коли вона помре, і позбутися цього страждання та приниження.

Хоча, згідно з англійським правом, вчинення самогубства не є злочином, заявниця, внаслідок своєї хвороби, не в змозі вчинити такий крок без допомоги. Однак, згідно з пунктом 1 статті 2 Закону про суїцид, допомога іншій особі у вчиненні самогубства є злочином. Пані Прітті бажає отримати таку допомогу від свого чоловіка, але генеральний прокурор відмовив задовольнити її прохання ґарантувати у такому випадку її чоловікові свободу від судового переслідування. Оскарження заявницею цієї відмови були безуспішними.

Оскарження

Заявниця подала скаргу з посиланням на статтю 3 (заборона нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження) Європейської конвенції з прав людини. Вона стверджує, що Уряд Сполученого Королівства зобов'язаний не лише сам утримуватися від завдання нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а й вживати реальних заходів, спрямованих не допускати ситуацій, у яких людина може

[1] Суд застосував правило 41 (черговість розгляду заяв) та правило 40 (повідомлення про надходження невідкладної заяви) Реґламенту Суду.

зазнати такого поводження. Єдиним ефективним засобом захисту заявниці від такого поводження могла б бути ґарантія про непереслідування її чоловіка в судовому порядку, якщо він допоможе їй вчинити самогубство.

Вона також скаржиться, посилаючись на статтю 2 Конвенції (право на життя), що саме людина має вирішувати, чи жити їй далі, і що право на смерть є неминучим наслідком права на життя і це право також захищене. Отже, держава має позитивний обов'язок передбачити в національному законодавстві можливість реалізації заявницею такого права.

Посилаючись також на статтю 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя), вона стверджує, що ця стаття недвозначно визнає право на самовизначення, і, посилаючись на статтю 9 (свобода совісті), вона скаржилась на те, що відмова надати ґарантію непереслідування та відсутність передбаченої законом можливості вчинення самогубства зі сторонньою допомогою порушує її право виражати свої переконання. Посилаючись на статтю 14, вона стверджує, що беззастережна заборона вчинення самогубства зі сторонньою допомогою є дискримінацією тих, хто не в змозі самотужки вчинити самогубство, тимчасом як здорові люди можуть здійснити право померти, не порушуючи національного законодавства.

053
25.01.2002

Комюніке Секретаря Суду

СПРАВУ «СЛИВЕНКО ТА ІНШІ ПРОТИ ЛАТВІЇ» ОГОЛОШЕНО ЧАСТКОВО ПРИЙНЯТНОЮ

Європейський суд з прав людини оголосив справу «Сливенко та інші проти Латвії» *(Slivenko and Others v. Latvia)* (заява № 48321/99) частково прийнятною.

Рішенням Великої палати, яке сьогодні було повідомлено сторонам, Суд оголосив прийнятними скарги Тетяни і Карини Сливенко, в яких вони посилалися на статтю 5 (право на свободу та особисту недоторканність), статтю 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та статтю 14 (заборона дискримінації) Європейської конвенції з прав людини. Решту скарг було оголошено неприйнятними.

З копією рішення англійською та французькою мовами можна ознайомитися на інтернет-сторінці Суду за адресою <http://www.echr.coe.int>. Рішення буде винесено пізніше.

Основні факти

Заявники є громадянами Росії. Тетяна Сливенко народилася 1959 року в Естонії і переїхала до Латвії, коли їй був один місяць. Її чоловік Микола Сливенко народився 1952 року в Естонії і, як офіцер радянських Збройних сил, був переведений до Латвії у 1977 році для відбування служби. Вони одружилися в 1980 році. Їхня донька, Карина Сливенко, народилася 1981 року. Всі троє були постійними мешканцями Латвії та проживали в Ризі.

Після набуття Латвією незалежності в 1991 році батьки Тетяни Сливенко, вона сама та її донька були зареєстровані як резиденти Латвії — громадяни колишнього СРСР. У 1994 році Микола Сливенко, який тоді ще продовжував бути громадянином Росії, звільнився зі Збройних сил Росії і звернувся з проханням надати йому посвідку на проживання. Органи влади відмовили йому, посилаючись на той факт, що офіцери радянських Збройних сил та їхні сім'ї були зобов'язані виїхати з території Латвії, відповідно до умов Латвійсько-російського договору від 30 квітня 1994 року про виведення військ Росії (Договір 1994 року). Імміґраційні власті анулювали реєстрацію Тетяни та Карини Сливенко як резидентів Латвії.

20 серпня 1996 року імміґраційна служба видала наказ про депортацію заявників. У 1996 році (дату не вказано) Микола Сливенко переїхав до Росії, а його дружина та донька залишилися в Латвії. Тетяна

Сливенко, подавши апеляцію від свого імені та від імені своєї доньки, оскаржила наказ про депортацію, але безуспішно. 29 жовтня 1998 року, з огляду на невиконання ними наказу про вислання з країни, їх було взято під варту в центрі для нелеґальних імміґрантів, а 16 березня 1999 року було заарештовано Карину Сливенко, і вона перебувала в центрі для нелеґальних імміґрантів протягом 30 годин.

З 11 липня 1999 року Тетяна та Карина Сливенко стали жити разом з Миколою Сливенком. На той час Карина закінчила своє навчання в середній загальноосвітній школі в Латвії. У 2001 році (дату не вказано) вони отримали громадянство Росії як колишні громадяни СРСР. Усі троє заявників тепер проживають у м. Курську (Російська Федерація).

За словами заявників, наказ про депортацію, яким Тетяні та Карині Сливенко заборонявся в'їзд до Латвії протягом п'яти років (до 20 серпня 2001 року), позбавив їх можливості відвідати батьків Тетяни, які, як стверджується, серйозно хворі. Після цієї дати вони отримали візи, які дозволяли їм перебування в Латвії протягом не більше 90 днів на рік. Оскільки Микола Сливенко виїхав із Латвії добровільно, заборона в'їзду до Латвії не поширювалася на нього і йому було дозволено відвідувати Латвію кілька разів у період з 1996 по 2001 рік.

Оскарження

Заявники скаржаться, посилаючись на статтю 8, на депортацію їх із Латвії і, посилаючись на статтю 14, взяту в поєднанні зі статтею 8, на те, що їх було депортовано з Латвії як членів російськомовної національної меншини та як сім'ю колишнього офіцера російських Збройних сил. Вони скаржаться, що з ними поводилися не так, як з іншими резидентами нелатвійського походження, оскільки вони не змогли зберегти статус «громадян колишнього СРСР» згідно із Законом про статус громадян колишнього СРСР, який забороняв їхню депортацію. Вони також посилалися на статтю 6 (право на справедливий судовий розгляд), статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту) та статтю 1 Протоколу № 1 (захист права власності).

Тетяна та Карина Сливенко скаржаться також, посилаючись на пункти 1 і 4 статті 5, на незаконність, як вони стверджують, тримання їх під вартою. Вони заявляють, що їхня депортація становила порушення статті 2 (свобода пересування), статті 3 (заборона вислання громадян) та статті 4 (заборона колективного вислання іноземців) Протоколу № 4 до Конвенції і що умови тримання їх під вартою становили порушення статті 3 (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження).

Карина Сливенко також стверджує, посилаючись на статтю 2 Протоколу № 1 (право на освіту), що тримання її під вартою і постійне побоювання щодо своєї свободи та особистої недоторканності, викликане

судовим провадженням стосовно її депортації, заважали їй в необхідному обсязі здобувати загальну шкільну освіту.

Рішення Суду

Суд вирішив, що вислання заявників із Латвії на виконання Договору 1994 року не перешкоджає Суду розглянути справу.

Суд оголосив:

— прийнятними — скарги Тетяни та Карини Сливенко, в яких вони посилаються на статті 5, 8 та 14;

— неприйнятними — решту скарг Тетяни та Карини Сливенко, з огляду на невичерпання ними національних засобів правового захисту, несвоєчасне подання скарг, невідповідність цих скарг положенням Конвенції або їхню необґрунтованість;

— неприйнятними — скарги Миколи Сливенка, з огляду на те, що він не вичерпав національних засобів правового захисту, а його виїзд із Латвії відбувся до набрання Конвенцією чинності в Латвії (27 червня 1997 року).

069
05.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ЧОНКА ПРОТИ БЕЛЬГІЇ»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення у справі «Чонка проти Бельгії» *(Čonka v. Belgium)* (№ 51564/99). (Рішення не остаточне)[1].

Суд постановив:

— одноголосно, що було допущено порушення пункту 1 статті 5 Європейської конвенції з прав людини (право на свободу та особисту недоторканність);

— одноголосно, що порушення пункту 2 статті 5 Конвенції допущено не було (право бути поінформованим про підстави арешту);

— одноголосно, що було допущено порушення пункту 4 статті 5 Конвенції (право на судовий розгляд законності затримання);

— чотирма голосами проти трьох, що було допущено порушення статті 4 Протоколу № 4 (заборона колективного вислання іноземців);

— одноголосно, що порушення статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту), взятої у поєднанні зі статтею 3 (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження), допущено не було;

— чотирма голосами проти трьох, що було допущено порушення статті 13, взятої у поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4.

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникам як компенсацію 10 000 євро за нематеріальну шкоду та 9000 євро за судові витрати.

1. Основні факти

Заявники — Ян Чонка *(Ján Čonka)*, Марія Чонкова *(Mária Čonková)* та їхні діти — громадяни Словаччини циганського походження.

---

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

У листопаді 1998 року вони переїхали зі Словаччини до Бельгії, де попрохали політичного притулку, посилаючись на те, що у Словаччині вони кілька разів були об'єктом нападу із застосуванням насильства з боку «бритоголових». 18 червня 1999 року генеральний уповноважений у справах біженців та осіб без громадянства затвердив рішення міністра внутрішніх справ, яким клопотання заявників про надання їм притулку були оголошені неприйнятними і заявникам було наказано покинути територію Бельгії упродовж п'яти днів.

3 серпня 1999 року заявники подали заяви до Державної ради *(Conseil d'État)* з проханням розглянути рішення від 18 червня 1999 року в порядку судового нагляду та відстрочити виконання цього рішення згідно із звичайною процедурою. Вони також звернулися з проханням про надання їм безоплатної правової допомоги.

23 вересня 1999 року Державна рада відхилила заяви про надання такої допомоги, посилаючись на те, що до них не було додано належної довідки про доходи, і зажадала від заявників сплатити судові витрати упродовж п'ятнадцяти днів.

У вересні 1999 року поліція міста Гент *(Ghent)* надіслала повідомлення кільком словацьким сім'ям циганського походження, і зокрема заявникам, з вимогою з'явитися 1 жовтня 1999 року до поліційної дільниці. У повідомленні зазначалося, що явка потрібна для того, щоб завершити оформлення матеріалів, пов'язаних з їхніми заявами.

У поліційній дільниці заявникам вручили новий наказ покинути територію Бельгії та рішення про вислання їх до Словаччини і взяття їх під варту з цією метою. Під час арешту був присутній перекладач, що розмовляв словацькою мовою.

Після цього їх, разом з іншими циганськими сім'ями, помістили в Стіноккерзильський *(Steenokkerzeel)* закритий пересильний центр поблизу Брюсселя. 5 жовтня 1999 року їх та приблизно 70 інших біженців циганського походження, чиї прохання про притулок також були відхилені, відправили до Мельзбруцького *(Melsbroek)* військового аеропорту й посадили на літак до Словаччини.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Суду 4 жовтня 1999 року і 13 березня 2001 року оголошено частково прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Жан-Поль **Коста** (Jean-Paul Costa, Франція), **голова**
Віллі **Фурманн** (Willi Fuhrmann, Австрія)
Пранас **Куріс** (Pranas Kuris, Литва)
Карел **Юнґвірт** (Karel Jungwiert, Чехія)

Ніколас **Братца** (Nicolas Bratza, Британія)
Крістак **Трая** (Kristaq Traja, Албанія)
Жан **Веліар** (Jan Velears, Бельгія), **суддя *ad hoc***,

а також Саллі **Долле** (Sally Dollé), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Посилаючись на статті 5 і 13 Конвенції та статтю 4 Протоколу № 4, заявники скаржилися, зокрема, на обставини їхнього арешту та вислання до Словаччини.

Рішення Суду

Пункт 1 статті 5

Суд жодним чином не виключає допустимості деяких хитрощів, до яких удається поліція, наприклад, з метою ефективнішого подолання злочинної діяльності. Але дії, за допомогою яких органи влади намагаються здобути довіру з боку тих, хто шукає притулку, щоб заарештувати й потім депортувати їх, можуть розглядатися як такі, що суперечать загальним принципам, прямо чи опосередковано передбаченим Конвенцією.

Стосовно цього були всі підстави вважати, що, хоча текст повідомлення був «невдалим», це відбулося не внаслідок неуважності; навпаки, таким його зробили навмисно, для того щоб забезпечити явку якомога більшої кількості одержувачів. Звідси випливало те, що навіть у випадку з іноземцями, які порушували імміґраційні правила, свідоме рішення органів влади, спрямоване на підвищення ефективності запланованої операції вислання іноземців за допомогою введення їх в оману стосовно мети повідомлення, щоб полегшити завдання позбавлення їх свободи, не відповідало статті 5. Отже, було допущено порушення пункту 1 статті 5.

Пункт 2 статті 5

Суд зауважив, що після прибуття в поліційну дільницю заявників поінформували про підстави їхнього арешту та засоби правового захисту, якими вони можуть скористатися. Також був присутнім перекладач, що володів словацькою мовою. Незважаючи на те, що ці заходи на практиці самі по собі не були достатніми для того, щоб заявники могли скористатися певними засобами правового захисту, надана їм таким чином інформація задовольняла вимоги пункту 2 статті 5. Отже, порушення цього положення не було.

Пункт 4 статті 5

Суд встановив кілька факторів, через які апеляція до відділу зі справ затриманих осіб, безсумнівно, була менш доступною. Зокрема, це той

факт, що інформація стосовно наявних засобів правового захисту, яку заявники отримали з прибуттям у поліційну дільницю, була надрукована дуже дрібним шрифтом, мовою, яку вони не розуміли. Допомогу великій кількості циганських сімей, які прибули до поліційної дільниці, з перекладом адресованої їм усної та письмової інформації їхньою мовою, надав лише один перекладач, і хоча він був присутній у поліційній дільниці, він не залишився допомагати їм на період перебування в закритому центрі. Зрозуміло, що за цих обставин заявники мали небагато шансів переговорити з адвокатом по телефону з цього центру за допомогою перекладача, і хоча вони й могли б зв'язатися з адвокатом із центру, проте вже не могли скористатися послугами перекладача. Незважаючи на ці труднощі, органи влади не надали їм будь-якої правової допомоги ані в поліційній дільниці, ані в центрі.

Крім того — і цей чинник, на думку Суду, був вирішальним, — адвоката заявників було повідомлено про ці події та ситуацію його клієнтів лише у п'ятницю 1 жовтня 1999 року о 10.30, коли будь-яка апеляція до відділу зі справ затриманих осіб уже не мала б сенсу, оскільки, якби він подав апеляцію до цього відділу 4 жовтня, справу розглянули б не раніше 6 жовтня, тобто через день після вислання заявників (5 жовтня). Таким чином, адвокат заявників не міг подати апеляцію до цього відділу. Отже, було допущено порушення пункту 4 статті 5.

Стаття 4 Протоколу № 4

Суд взяв до уваги те, що накази про взяття під варту та депортацію були видані на примусове виконання наказу про вислання з території країни, виданого виключно на підставі пункту 1 (2) статті 7 Закону про іноземців, єдиним посиланням на особисті обставини заявників був той факт, що їхнє перебування в Бельгії перевищило три місяці. Зокрема, цей документ не містив будь-якої інформації про прохання заявників надати їм притулок чи про ухвалені з цього приводу рішення. За цих обставин, а також ураховуючи те, що разом із заявниками постраждала така велика кількість осіб однакового з ними походження, Суд визнав, що застосована процедура примушує сумніватися в тому, що це вислання не було колективним.

Цей сумнів викликали кілька фактів: по-перше, перед депортацією заявників відповідальні за це органи влади оголосили, що буде проведено такі заходи, і дали інструктаж відповідному органові стосовно їх проведення; по-друге, від усіх іноземців, про яких ідеться, зажадали явки на поліційну дільницю в одну й ту саму годину; по-третє, вручені їм накази про депортацію з території країни та їхній арешт були сформульовані одними й тими самими словами; по-четверте, згаданим іноземцям було дуже складно зв'язатися з адвокатом; нарешті, процедуру стосовно притулку не було завершено.

Іншими словами, протягом усієї цієї процедури, з моменту вручення іноземцям повідомлення про явку до поліційної дільниці та до їхньої депортації, заявникам так і не надали достатніх ґарантій на підтвердження того, що особисті обставини кожної з цих осіб були справді враховані в індивідуальному порядку. Як висновок, було допущено порушення статті 4 Протоколу № 4.

Стаття 13

У цій справі Державна рада мала розглянути скарги заявників по суті, коли вони звернулися з проханням про проведення судового розгляду в порядку нагляду. Беручи до уваги час, якого потребував розгляд цієї справи, і той факт, що заявникам загрожувало вислання, вони також звернулися з проханням про його відстрочення згідно із звичайною процедурою, незважаючи на заяву Уряду про недоречність цієї процедури в даних обставинах справи. Уряд вважав, що заявники повинні були попрохати відстрочення за надзвичайно терміновою процедурою.

Однак Суд повинен зауважити, що звернення з проханням про відстрочення згідно зі звичайною процедурою було одним із засобів правового захисту, яким, як свідчить документ, що містить рішення генерального уповноваженого від 18 червня 1999 року, заявники могли скористатися для оскарження цього рішення. Оскільки, відповідно до цього рішення, заявники мали тільки п'ять днів на виїзд з території Бельгії і їхнє звернення з проханням про відстрочення згідно із звичайною процедурою саме по собі не могло зупинити цей процес, а розгляд таких заяв Державною радою потребував сорока п'яти днів, то саме той факт, що було згадано про можливість звернутися з таким проханням як про наявний засіб правового захисту, мав ввести заявників в оману.

Не могло зупинити цей процес і звернення з проханням про відстрочення згідно з надзвичайно терміновою процедурою. З цього приводу Суд зазначив, що вимоги статті 13, а також інших положень Конвенції становлять ґарантію, а не просто заяву про намір чи практичну домовленість. Однак, як свідчать матеріали справи, органи влади не були зобов'язані відстрочити виконання наказу про депортацію на період розгляду заяви про відстрочення за надзвичайно терміновою процедурою навіть на мінімально розумний період, який би дав Державній раді можливість ухвалити рішення стосовно такої заяви. Крім того, на практиці саме Державна рада мала з'ясувати наміри органів влади стосовно пропонованого вислання і вжити відповідних заходів, але, як видно, будь-якого зобов'язання робити це вона не мала. Нарешті, керуючись саме внутрішніми вказівками, секретар Державної ради зв'язався з цією метою з органами влади, діючи за розпорядженнями судді, і не було жодних ознак стосовно можливих наслідків у разі невжиття ним цього заходу. Зрештою, іноземці не мали жодних ґарантій, що Державна рада

та органи влади дотримуватимуться такої практики у кожному випадку, що Державна рада винесе своє рішення чи навіть розгляне цю справу до того, як їх буде депортовано, або що органи влади передбачатимуть якийсь мінімальний розумний період відстрочення. У зв'язку з наявністю цих фактів існувало дуже мало шансів на те, що використання засобу правового захисту забезпечить задоволення вимог статті 13. У підсумку, заявники не мали у своєму розпорядженні засобу правового захисту, який відповідав би положенням статті 13, що вимагають розгляду їхньої скарги, поданої з посиланням на статтю 4 Протоколу № 4. Отже, було допущено порушення статті 13 Конвенції.

Суддя Веліар висловив окрему думку, яка частково збігається і частково не збігається з позицією більшості, а суддя Юнґвірт, до якого приєднався суддя Куріс, — окрему думку, яка не збігається з позицією більшості. Ці думки додаються до рішення.

074
07.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МІКУЛИЧ ПРОТИ ХОРВАТІЇ»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення у справі «Мікулич проти Хорватії» *(Mikulic v. Croatia)* (№ 53176/99); рішення не є остаточним[1].

Суд одноголосно постановив, що:

— було допущено порушення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини (право на вирішення питання щодо цивільних прав упродовж розумного строку);

— було допущено порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до сімейного життя);

— було допущено порушення статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) стосовно скарги, поданої з посиланням на пункт 1 статті 6.

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявниці 7000 євро як компенсацію за моральну шкоду.

(Рішення викладене лише англійською мовою).

1. Основні факти

Монтана Мікулич *(Montana Mikulić)* — громадянка Хорватії, народжена поза шлюбом у 1996 році. 30 січня 1997 року вона та її мати подали до Заґребського муніципального суду позов про встановлення батьківства громадянина Н.Р. Кілька разів суд відстрочував слухання справи у зв'язку з нез'явленням Н.Р. до суду. Н.Р. також не виконав розпоряджень суду про явку в домовлений час і місце для проходження експертизи на ДНК з метою встановлення батьківства. Про проведення такого дослідження домовлялися шість разів. Три з половиною роки по тому суд дійшов висновку, що Н.Р. є батьком заявниці. Підставою для

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

такого висновку стали свідчення матері заявниці, а також той факт, що Н.Р. уникав проходження експертизи на ДНК.

Н.Р. звернувся з апеляцією до Заґребського окружного суду, який скасував рішення суду першої інстанції, визнавши, що уникнення громадянином Н.Р. проходження експертизи на ДНК не може бути основною підставою для встановлення його батьківства.

Справу було повернуто до муніципального суду, який розпорядився заслухати свідків, що, за словами Н.Р., мали інтимні стосунки з матір'ю упродовж відповідного періоду. 19 листопада муніципальний суд встановив батьківство Н.Р. і видав наказ про виплату ним аліментів заявниці. Н.Р. подав апеляцію. Як свідчать матеріали справи, судове провадження триває в окружному суді.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейського суду з прав людини 9 жовтня 1999 року і 7 грудня 2000 року оголошено прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Крістос **Розакіс** (Christos Rozakis, Греція), **голова**
Франсуаза **Тюлкен** (Françoise Tulkens, Бельгія)
Пер **Лоренцен** (Peer Lorenzen, Данія)
Ніна **Важич** (Nina Vajić, Хорватія)
Еґілс **Левіц** (Egils Levits, Латвія)
Анатолій **Ковлер** (Anatoly Kovler, Росія)
Владиміро **Заґребельський** (Vladimiro Zagrebelsky, Італія),

а також Ерік **Фріберг** (Erik Fribergh), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Заявниця скаржилася, посилаючись на статтю 8, що неприйняття національними судами рішення в її справі залишило невизначеною її особу. Вона також скаржилася, посилаючись на пункт 1 статті 6, на тривалість судового провадження і, посилаючись на статтю 13, на те, що вона не має засобів для прискорення судового провадження і що законодавство Хорватії не зобов'язує відповідачів у справах про встановлення батьківства виконувати судовий наказ про проходження експертизи на ДНК.

Рішення Суду

<u>Пункт 1 статті 6</u>

Суд взяв до уваги те, що муніципальний суд призначав 15 слухань, шість із яких були відстрочені у зв'язку з нез'явленням Н.Р., тимчасом

як жодне слухання не було відкладене через відсутність заявниці. З огляду на такі обставини справи, Суд визнав, що тривалість судового провадження, яка має братися до уваги, не задовольняє вимогу розумного строку. Отже, було допущено порушення пункту 1 статті 6.

Стаття 8

Суд зазначив, що законодавство Хорватії не передбачає жодних заходів, якими можна було примусити Н.Р. виконати судовий наказ про проходження експертизи на ДНК. Немає також жодного положення, яке передбачало б прямі наслідки такого невиконання. Проте факт той, що в цивільному провадженні судам ніщо не заважало зробити висновки, виходячи з того, що сторона перешкоджає встановленню певних фактів. Але само по собі це не було достатньою і належною підставою для встановлення батьківства у справах, у яких гаданий батько уникає виконання наказу про проходження дослідження на ДНК. Крім того, суд першої інстанції не вирішив питання батьківства за допомогою оцінки інших відповідних доказів.

Суд зазначив, що людина, опинившись у ситуації заявниці, має життєво важливий інтерес, захищений Конвенцією, в одержанні інформації, необхідної для розкриття правди про важливий аспект щодо своєї особи. З іншого боку, не треба забувати про те, що захист третіх осіб може перешкоджати можливості примусу їх до з'явлення на будь-яке медичне обстеження, включно з експертизою на ДНК.

Така система права, яка існує в Хорватії і не передбачає засобів примусу гаданого батька виконати судовий наказ про проходження дослідження на ДНК, може у принципі вважатися відповідною статті 8. Однак Суд зазначив, що, згідно з цією системою, інтереси особи, яка домагається встановлення батьківства, мають бути забезпечені, коли батьківство не може бути встановлене за допомогою дослідження на ДНК. Відсутність будь-якого процедурного засобу примусити гаданого батька виконати судовий наказ відповідатиме принципові пропорційності лише тоді, коли передбачаються альтернативні засоби, які дають незалежному органові змогу оперативно вирішити питання у зв'язку з позовом про батьківство. У цій справі заявниця не мала у своєму розпорядженні жодної такої процедури.

Крім того, розглядаючи клопотання про встановлення батьківства, суди були зобов'язані зважати на основний принцип забезпечення інтересів дитини. Суд визнав, що наявна процедура не забезпечувала справедливого балансу між правом заявниці на усунення без зайвих зволікань невизначеності стосовно її особи та правом гаданого батька не проходити обстеження на ДНК. Отже, неефективність судів залишила заявницю у стані тривалої невизначеності стосовно її особи. Відповідно, було допущено порушення статті 8.

Стаття 13

Суд встановив, що заявниця не мала ефективного засобу правового захисту стосовно тривалості судового провадження, і, отже, було допущено порушення статті 13, взятої у поєднанні з пунктом 1 статті 6.

Що стосується її скарги про те, що національне законодавство не передбачає жодних заходів забезпечення присутності відповідача на судовому розгляді позову про встановлення батьківства, Суд дійшов висновку, що він уже взяв цей аспект до уваги, розглядаючи скаргу в світлі статті 8, тому немає необхідності розглядати те саме питання за статтею 13.

082
14.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОРАК ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення у справі «Орак проти Туреччини» *(Orak v. Turkey)* (№ 31889/96), що не є остаточним[1]. (Рішення викладене лише французькою мовою).

Суд постановив:

— одноголосно, що було порушено статтю 2 Європейської конвенції з прав людини (право на життя) у зв'язку зі смертю сина заявника;

— одноголосно, що було порушено статтю 2 Конвенції у зв'язку з тим, що органи влади не провели належного та ефективного розслідування обставин загибелі сина заявника;

— одноголосно, що було порушено статтю 3 (заборона катування);

— шістьма голосами проти одного, що було порушено статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту);

— одноголосно, що не було необхідності розглядати скарги заявника у світлі статті 5 (право на свободу та особисту недоторканність), пункту 1 статті 6 (право на справедливий судовий розгляд), статті 14 (заборона дискримінації) та статті 18 (обмеження у застосуванні обмежень на права).

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникові, шістьма голосами проти одного:

— 2660 євро (з відрахуванням 4100 французьких франків, уже виплачених Радою Європи як правова допомога) компенсації за судові витрати заявника та 4000 євро за завдану йому нематеріальну шкоду;

— 46 000 євро за матеріальну шкоду та 22 500 євро за нематеріальну шкоду — цією компенсацією заявник має розпорядитися в інтересах спадкоємців свого сина;

---

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

— 457 євро — за витрати на похорон.

1. Основні факти

Заявник — Абдуррахман Орак *(Abdurrahman Orak)*, громадянин Туреччини курдського походження, 1950 року народження, проживає в м. Бітлісі *(Bitlis)*. Він — батько Абдульселама Орака *(Abdulselam Orak — A.O.)*, який народився в 1970 році й помер 25 червня 1993 року у віці 23 років.

10 червня 1993 року під час проведення операції, спрямованої на арешт кількох осіб, підозрюваних у причетності до діяльності Курдської робітничої партії (КРП), підрозділ служби безпеки увійшов у село Харабенґесор *(Harabengesor)* Бітліської провінції на південному сході Туреччини (де було запроваджено надзвичайний стан). Рано-вранці 11 червня 1993 A.O. і такого собі A.G. було заарештовано і привезено до жандармської казарми в м. Бітлісі, де їх було взято під поліційну варту.

Уряд стверджував, що о 15.30 14 червня 1993 року A.O. та A.G. зробили спробу втечі, коли вони перебували під наглядом у коридорах жандармської казарми. Під час цієї спроби виникла запекла сутичка. Після цієї стверджуваної спроби втечі жодного медичного огляду A.O. проведено не було. Після цього, як свідчать підписані жандармами протоколи, він почав голодування, упродовж якого жандарми та військовий лікар здійснювали сироваткове лікування.

Заявник зазначив, що він готовий погодитися з тим, що стверджувана спроба втечі мала місце, але він має сумніви щодо обставин, за яких вона відбувалася; його син був у наручниках і перебував під суворим наглядом служб безпеки. Його сина тримали під вартою у військовій казармі з набагато суворішим режимом охорони, ніж у поліційній дільниці. За таких обставин навряд чи можна було думати про спробу втечі.

20 червня 1993 року A.O. перевели до бітліської лікарні і згодом — до лікарні в м. Діярбакирі *(Diyarbakir)*. Йому поставили діагноз екстраренальної уремії. Лікарі, які оглянули його, зазначили, що він був непритомним і мав тілесні ушкодження на всьому тілі. 23 червня 1993 року він помер, так і не вийшовши з коматозного стану. У звіті про результати розтину від 23 червня 1993 року зазначено, що смерть настала внаслідок травматичного шоку.

6 липня 1993 року заявник подав скаргу на жандармів, у котрих під вартою перебував його син. 1 жовтня 1993 року було порушено судове переслідування чотирьох жандармів за обвинуваченням у вбивстві. 25 листопада 1997 року Бітліський суд присяжних виправдав підсудних, з огляду на те, що, незважаючи на висновки медичних обстежень про настання смерті внаслідок травматичного шоку, подані до суду докази не дають можливості встановити, що цей шок був спричинений обвинуваченими.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 5 червня 1996 року і передано до Суду 1 листопада 1998 року. 29 березня 2001 року її було оголошено прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Крістос **Розакіс** (Christos Rozakis, Греція), **голова**
Франсуаза **Тюлкен** (Françoise Tulkens, Бельгія)
Джованні **Бонелло** (Giovanni Bonello, Мальта)
Пер **Лоренцен** (Peer Lorenzen, Данія)
Снежана **Ботучарова** (Snejana Botoucharova, Болгарія)
Анатолій **Ковлер** (Anatoly Kovler, Росія)
Фейяз **Ґьольчюклю** (Feyyaz Gölcüklü, Туреччина), **суддя *ad hoc***,

а також Ерік **Фріберг** (Erik Fribergh), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Заявник скаржився, що його син помер внаслідок катування, якого зазнав у жандармських казармах у м. Бітлісі. Критикуючи відсутність ефективного механізму, за допомогою якого можна було б встановити обставини, за яких його син втратив життя, він скаржився, що недостатньо ефективне розслідування факту синової смерті завадило йому вчинити судовий позов про компенсацію. Він також стверджував, що було допущено дискримінацію за ознакою етнічного походження його сина. Він посилався на статті 2, 3, 5, 6, 13, 14 і 18 Конвенції.

Рішення Суду

Стаття 2

Смерть А.О.

Суд вважав, що немає необхідності розглядати питання щодо можливого завдання А.О. тілесного ушкодження в ділянці голови під час стверджуваної спроби його втечі, оскільки, незалежно від походження такого ушкодження, існувала ціла низка «достатніх і переконливих» доказів щодо причетності держави-відповідача до цієї смерті.

Насамперед, не заперечувалося те, що 23-річний А.О. був заарештований 11 червня 1993 року, коли він мав добре здоров'я і не було ознак наявності у нього хвороби чи завданих раніше тілесних ушкоджень. Після арешту його спочатку привезли до жандармського гарнізону в м. Татван *(Tatvan)* і потім тримали під вартою в жандармських казармах у м. Бітлісі. Отже, у принципі відповідальність за всі тілесні

ушкодження, зафіксовані упродовж цього періоду, покладається на державу. Передусім існувала «неґативна» відповідальність, яка випливає з вимоги утримуватися від застосування сили, яка перевищує необхідний рівень. Але держава також мала і позитивну відповідальність за захист життя людей, позбавлених свободи.

Суд взяв до уваги те, що А.О., все тіло якого покривали порізи та синці і який мав поранення голови, відправили до лікарні лише 20 червня 1993 року, тобто через шість днів після стверджуваної спроби втечі. На час, коли він потрапив у лікарню 20 червня 1993 року, А.О. вже був непритомним і перебував у коматозному стані. Уряд не подав будь-якого правдоподібного пояснення стосовно виявлених синців, які, зокрема, були на руках і стегнах, на стопах, на верхній частині й по боках голови, а також подряпин на статевих органах, та стосовно причин травматичного шоку, який, як свідчать матеріали справи, призвів до його смерті. До того ж під час перебування А.О. під поліційною вартою командування жандармського гарнізону призначило йому лише сироваткове лікування, тимчасом як він мав тяжкі тілесні ушкодження і, зокрема, страждав від пролежня, розміром 10 на 10 см, над крижовою кісткою, спричиненого тривалим лежанням на спині.

Отже, Суд визнав, що відповідальність за смерть сина заявника покладається на Уряд, оскільки не було надано жодного пояснення стосовно причин травматичного шоку, який спричинив смерть А.О., та не було виконано обов'язок щодо захисту його життя під час перебування під наглядом держави в поліційному ув'язненні. Звідси випливає, що в цьому відношенні було порушено статтю 2.

Стверджувана недостатність розслідування

Суд взяв до уваги те, що після скарги заявника прокурор, як це видно з матеріалів справи, не піддав сумніву офіційну версію подій, адже в складеному ним обвинувальному акті він обвинуватив жандармів у вбивстві, яке сталося внаслідок застосування ними сили, що перевищила необхідний рівень під час спроби втечі. До того ж під час досудового розслідування він не зробив нічого, лише зажадав медичного висновку та допиту жандармів, котрим було доручено наглядати за А.О. При цьому прокурор не потурбувався про те, щоб викликати A.G., який був разом з А.О. Суд визнав, що показання A.G. мали вирішальне значення, оскільки він, окрім жандармів, був єдиним свідком, який був разом із сином заявника під час виникнення стверджуваної бійки. Але показання від A.G. було взято лише 3 березня 1994 року, коли його допитали за клопотанням про взяття доказів за дорученням. Ніхто із слідчих чи суддів суду першої інстанції, які працювали зі справою, не мали можливості допитати цього ключового свідка, який категорично заперечував, що після запеклої сутички мала місце спроба втечі. Подальше розслідування, яке проводилося адміністративними слідчими

органами, не забезпечило належного виправлення зазначених вище недоліків, оскільки жандармський підполковник, якому доручили розслідувати справу, вирішив, що немає достатніх доказів для судового переслідування згаданих жандармів.

Далі Суд взяв до уваги, що бітліський суд присяжних, який згодом ухвалив рішення у справі, 25 листопада 1997 року вирішив, на підставі відсутності доказів, виправдати жандармів, під відповідальність котрих було віддано А.О., але при цьому суд не зміг пояснити показання A.G. З таким висновком, що ґрунтується виключно на доказах, які дав обвинувачений та інші жандарми, що були присутніми в казармах, не можна погодитися, з огляду на відсутність будь-якого пояснення стосовно докорінної різниці між двома версіями подій та зважаючи на характер тілесних ушкоджень, виявлених на різних частинах тіла покійного.

Суд дійшов висновку, що органи влади не провели ефективного розслідування обставин смерті А.О., через що цивільні засоби правового захисту так само, за даних обставин справи, не могли забезпечити відшкодування. Суд дійшов висновку, що в цьому відношенні було допущено порушення статті 2.

Стаття 3

Суд зазначив, що, згідно з висновком від 23 червня 1993 року про проведення розтину, А.О. мав тілесні ушкодження на всьому тілі. Цей і наступний висновок від 16 вересня 1993 року, підготовлені колеґією з чотирьох лікарів, підтвердили наявність на тілі покійного травматичних ушкоджень різних розмірів і кольору.

Навіть якщо припустити, що деякі з цих тілесних ушкоджень могли виникнути внаслідок застосування сили під час стверджуваної спроби втечі, Уряд не надав будь-якого правдоподібного пояснення стосовно виявлених синців, зокрема на руках та стегнах А.О., на стопах, на верхній та бокових частинах голови, а також подряпин на статевих органах, тимчасом як до взяття під поліційну варту він мав добре здоров'я. Крім того, органи влади, які відповідали за розслідування обставин смерті А.О., вирішили, що немає потреби в більш детальному вивченні цих обставин, щоб встановити можливі причини виникнення цих тілесних ушкоджень.

Через відсутність будь-якого правдоподібного пояснення Суд визнав встановленим, що ушкодження, виявлені на тілі А.О., виникли внаслідок поводження, відповідальність за яке несе Уряд.

Виходячи з наведених міркувань та зважаючи на всі подані йому докази, Суд дійшов висновку, що спосіб, у який поводилися з А.О. під час його перебування під поліційною вартою, становило поводження, заборонене статтею 3. Отже, було допущено порушення статті 3.

Стаття 13

З огляду на принципову важливість права на захист життя, стаття 13 вимагала проведення, на додаток до виплати компенсації, якщо така потребується, ретельного та ефективного розслідування, спроможного привести до виявлення та покарання осіб, винних у смерті цієї людини, а також вимагала, зокрема, наявності у скаржника фактичної можливості ознайомлення зі слідчою процедурою. На підставі поданих у цій справі доказів Суд визнав, що, згідно зі статтями 2 і 3, Уряд несе відповідальність за смерть сина заявника та несумісне зі статтею 3 поводження, якого син заявника зазнав під час перебування під поліційною вартою. Отже, доречно розглянути скарги, подані заявником з цього приводу, у світлі статті 13.

Таким чином, органи влади повинні були провести ефективне розслідування обставин смерті сина заявника. Виходячи з викладених вище міркувань, Суд не може погодитися з твердженням про те, що таке розслідування було проведено, як того вимагає стаття 13. Отже, Суд визнав, що заявникові було відмовлено в реальному здійсненні права на засіб правового захисту у зв'язку із загибеллю його сина, що, у свою чергу, позбавило його доступу до будь-якого іншого наявного засобу правового захисту, на який він мав право, включно з позовом про відшкодування. Тобто було допущено порушення статті 13.

Статті 5, 6, 14 та 18

Суд зазначив, що ці скарги стосуються тих самих фактів, які були розглянуті у світлі статей 2, 3 та 13. Зважаючи на свої висновки стосовно цих положень, Суд визнав, що розглядати окремо зазначені скарги потреби немає.

Суддя Ґьольчюклю висловив окрему думку, яка частково не збігається з позицією більшості. Думка додається до рішення Суду.

099
26.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ «КУТЦНЕР ПРОТИ НІМЕЧЧИНИ»

У рішенні[1], винесеному в Страсбурзі 26 лютого 2002 року в справі «Кутцнер проти Німеччини» *(Kutzner v. Germany)* (заява № 46544/99), Європейський суд з прав людини одноголосно постановив, що було допущено порушення статті 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини.

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникам як компенсацію 15 000 євро за нематеріальну шкоду та 8000 євро (з відрахуванням 350,63 євро) за судові витрати.

(Рішення викладене лише французькою мовою).

1. Основні факти

Заявники — Інґо *(Ingo)* та Аннетт Кутцнер *(Annette Kutzner)*, громадяни Німеччини, 1966 та 1968 року народження, відповідно, проживають у м. Бадберґен *(Badbergen)*, Німеччина. Вони одружені і мають двох дочок: Корінну *(Corinna)*, яка народилася 11 вересня 1991 року, та Ніколу *(Nicola)*, яка народилася 27 лютого 1993 року.

Відтоді як народилися діти, заявники та їхні доньки проживали з батьками п. Кутцнера та неодруженим братом у старому сільському будинку. Заявники відвідували спеціальну школу для осіб з розумовими вадами. У зв'язку з відставанням цих дівчат у фізичному і особливо психічному розвитку їх неодноразово оглядали лікарі. За порадою одного з цих лікарів та на клопотання заявників, дівчата отримували додаткову освітню допомогу й підтримку, починаючи з іще зовсім раннього віку.

27 травня 1997 року Берсенбрукський *(Bersenbrück)* суд у справах опіки позбавив заявників батьківських прав і видав наказ про віддання

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

їхніх двох дочок під опіку названим батькам, посилаючись передусім на те, що заявники не мають необхідної інтелектуальної здатності для виховання своїх дітей, а також на те, що дівчата дуже відстають у своєму психічному та фізичному розвиткові і що заявники не співпрацювали із соціальними службами.

У рішенні від 29 січня 1998 року Оснабрукський *(Osnabrück)* реґіональний суд, спираючись на два експертні висновки, перший з яких вказував на затримку в батьків розумового розвитку, а другий — на недостатній розвиток емоційної сфери, затвердив наказ суду у справах опіки про віддання дітей названим батькам.

Дівчат помістили під опіку у дві різні сім'ї, адреси яких не розголошувалися, а права заявників на відвідування дітей обмежили. Заявникам не дозволили бачитися з дітьми упродовж перших шести місяців; пізніше їм надали право на побачення у присутності третіх сторін, спочатку тривалістю одна година на місяць, а згодом — дві години на місяць.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 5 липня 1998 року і передано до Суду 1 листопада 1998 року. 10 липня 2001 року її було оголошено прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Антоніо Пастор **Рідруехо** (Antonio Pastor Ridruejo, Іспанія), **голова**
Ґеорґ **Ресс** (Georg Ress, Німеччина)
Люціус **Кафліш** (Lucius Caflisch, Швейцарія)
Єжи **Макарчик** (Jerzy Makarczyk, Польща)
Іренеу **Кабраль Баррето** (Ireneu Cabral Barreto, Португалія)
Ніна **Важич** (Nina Vajić, Хорватія)
Матті **Пеллонпя** (Matti Pellonpää, Фінляндія),

а також Венсан **Берже** (Vincent Berger), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Заявники стверджували, що позбавлення їх батьківських прав стосовно їхніх дочок та віддання дітей під опіку названим батькам становило порушення права заявників на повагу до сімейного життя, яке ґарантується статтею 8.

Рішення Суду

Стаття 8

Суд визнав, що органи влади, очевидно, мали законне занепокоєння щодо затримки розвитку дітей, яку відзначали відповідні соціальні

служби та психологи. Однак суд встановив, що як сам порядок віддання під опіку, так і, насамперед, його виконання були незадовільними.

Було очевидним, що діти з раннього віку отримували, на прохання заявників, освітню допомогу і що ситуація особливо загострилася внаслідок конфлікту між заявниками та працівником соціальної служби, який подав дуже неґативну доповідь Оснабрукському управлінню у справах молоді.

Крім того, висновки психологів, до яких зверталися на різних стадіях судового провадження в національних судах, суперечили якщо не самі по собі, то принаймні стосовно підстав, на які посилалися психологи (один з них посилався на недостатню інтелектуальну здатність батьків, тимчасом як інший — на недостатній розвиток їхньої емоційної сфери, через що вони були неспроможні забезпечувати особистісний розвиток дітей). Крім того, інші психологи, яких найняли як експертних свідків Німецька асоціація захисту дітей та Асоціація захисту прав дитини, а також сімейні лікарі наголошували на тому, що дітей необхідно повернути до первинної сім'ї. Вони, зокрема, зазначали, що добробуту дітей ніщо не загрожує і що заявники були цілком здатними виховувати своїх дітей як в емоційному, так і в інтелектуальному сенсі. За їхніми словами, дітям необхідно було надати додаткову освітню підтримку. Ці висновки не можна було іґнорувати лише на тій підставі, що їхні автори виступали як приватні особи. Нарешті, на жодному етапі не було ніяких заяв про те, що заявники виявляли недбалість чи погано поводилися зі своїми дітьми. Отже, хоча заходи з освітньої підтримки, вжиті на початковому етапі, згодом виявилися недостатніми, постало питання про те, чи національні адміністративні та судові органи приділили достатню увагу додатковим засобам підтримки як альтернативі найсуворішому заходу, а саме — відокремленню дітей від їхніх батьків.

Суд знову наголосив, що наказ про віддання під опіку має у принципі вважатися тимчасовим заходом, який має припинитися одразу, як тільки це дозволять обставини, і що будь-яке виконання тимчасової опіки має відповідати кінцевій меті возз'єднання біологічних батьків та дитини. Позитивний обов'язок вживати заходів для сприяння возз'єднанню сім'ї, як тільки це стане більш-менш здійсненним, покладається на відповідальні органи як тягар, що дедалі більше зростає з початком періоду опіки. Причому цей обов'язок завжди має перебувати в рівновазі з обов'язком урахування основних інтересів дитини.

Однак у справі, яку розглядає Суд, дітей було не лише відокремлено від їхніх справжніх батьків, а й поміщено в різні сім'ї, адреси яких не розголошуються, і всі контакти з батьками протягом перших шести місяців були припинені. На жодному етапі провадження судді дітей не заслуховували.

Матеріали справи також свідчать, що заявникам надали право на побачення з дітьми лише після їхнього звернення до суду, але на практиці Оснабрукське управління у справах молоді систематично перешкоджало цим побаченням, і спершу вони обмежувалися однією годиною на місяць у присутності восьми осіб, які не були членами родини, а вже потім, згідно з рішенням від 9 жовтня 2000 року Оснабрукського суду у справах опіки, тривалість побачення збільшили до двох годин на місяць (при цьому бабусям та дідусям дозволялося відвідувати їх один раз на кожні два місяці).

Зважаючи на дуже ранній вік дітей, розірвання контактів таким чином і встановлення таких обмежень щодо права на побачення з дітьми, на думку Суду, призводить лише до поглиблення «відчуження» дітей від їхніх батьків та між дітьми. Отже, спір навколо цього питання не можна вважати вирішеним, оскільки заявники постійно оскаржували не лише віддання їхніх дітей названим батькам, а й обмеження, встановлені щодо їхніх прав на побачення з дітьми, і фактично їх не можна було критикувати за використання наданої національними судами можливості, яка давала їм змогу принаймні бачитися зі своїми дітьми.

З огляду на всі ці обставини, Суд визнав, що, незважаючи на слушність підстав, на які посилалися адміністративні та судові органи, вони не були достатніми для виправдання такого серйозного втручання в сімейне життя заявників. Отже, хоча національні органи влади користувалися певною свободою розсуду, їхнє втручання не було пропорційним до законних інтересів, які мали бути забезпечені. Це означає, що було допущено порушення статті 8 Конвенції.

100
26.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ «МАҐАЛЬЯЇШ ПЕРЕЙРА ПРОТИ ПОРТУГАЛІЇ»

У рішенні[1], винесеному в Страсбурзі 26 лютого 2002 року у справі «Маґальяїш Перейра проти Португалії» *(Magalhães Pereira v. Portugal)* (№ 44872/98), Європейський суд з прав людини одностайно постановив, що було допущено порушення пункту 4 статті 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Європейської конвенції з прав людини і що немає необхідності розглядати, чи було допущено порушення пункту 1 статті 5.

(Рішення викладене лише французькою мовою).

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникові 6000 євро за нематеріальну шкоду та 3221 євро за судові витрати.

1. Основні факти

Заявник — Жуакін Маґальяїш Перейра *(Joaquim Magalhães Pereira)*, громадянин Португалії, 1940 року народження, проживає в м. Майя *(Maia)*, Португалія. Раніше був юристом; нині перебуває в психіатричній лікарні закритого типу Санта-Круз ду Біспу в м. Матусінуш *(Matosinhos)* у Португалії.

Його було заарештовано 1 березня 1996 року за підозрою в шахрайстві і взято під варту до початку судового розгляду. Поки тривало судове провадження, він пройшов психіатричне обстеження. У висновку експерта від 22 липня 1996 року було зазначено, що він страждає на залишкову шизофренію і потребує довгострокового психіатричного лікування. 11 листопада 1996 року суд з кримінальних справ м. Опорту *(Oporto)* визнав заявника невинуватим *(inimputável)* у зв'язку з його неосудністю, але небезпечним. Згодом суд видав наказ про поміщення

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

заявника в лікарню на строк не більше 8 місяців. 4 грудня 1996 року заявника було переведено до психіатричної лікарні закритого типу Санта-Круз ду Біспу. Суддя суду з кримінальних справ м. Опорту видав наказ, за яким 1 березня 1998 року мав відбутися обов'язковий періодичний перегляд наказу про поміщення заявника в лікарню.

У лютому 1997 року суддя, відповідальний за виконання вироків *(Tribunal de Execução das Penas)* у м. Опорту, попрохав надати йому попередні висновки щодо стану заявника. У листі від 19 березня 1997 року лікар M.S.C. повідомив суддю, що заявник пройшов «клінічну компенсацію». 2 липня 1997 року заявник сам звернувся з проханням звільнити його на підставі цього позитивного висновку лікаря. 18 травня 1998 року Інститут соціальної реабілітації подав висновок про соціальне становище заявника, зазначивши, що умови для його тимчасового звільнення за спеціальним дозволом сприятливі.

Медичне обстеження було проведено 28 квітня 1998 року. 18 травня 1998 року Інститут судової медицини подав висновок, у якому йшлося, що заявник і далі становить небезпеку для громадян.

2 червня 1998 року заявник сам подав ще одне прохання про звільнення з-під варти. 1 липня 1998 року його заслухав суддя. Оскільки адвокат, якого суд призначив представляти заявника, був відсутній, суддя доручив виконання цих функцій посадовій особі з пенітенціарного закладу Санта-Круз ду Біспу. Рішенням від 20 січня 2000 року суддя, відповідальний за виконання вироків, визнав за необхідне подовжити строк дії наказу про тримання заявника в лікарні. Суддя послався на висновок Інституту судової медицини від 18 травня 1998 року. Заявник подав апеляцію, але суддя, відповідальний за виконання вироків, не розглядав його прохання.

29 січня 2001 року прокуратура подала клопотання про звільнення заявника, посилаючись на те, що він уже не становить небезпеки. Суддя клопотання відхилив і зазначив, що розглядатиме цю ситуацію 20 січня 2002 року під час наступного періодичного перегляду. Прокуратура подала апеляцію проти рішення апеляційного суду м. Опорту, але 20 червня 2001 року її було відхилено.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 3 квітня 1997 року. 1 листопада 1998 року справу було передано до Суду. Слухання справи відбулося 14 червня 2001 року і того самого дня палата оголосила заяву частково прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Ґеорґ **Ресс** (Georg Ress, Німеччина), **голова**
Антоніо **Пастор Рідруехо** (Antonio Pastor Ridruejo, Іспанія)

Люціус **Кафліш** (Lucius Caflisch, Швейцарія)
Єжи **Макарчик** (Jerzy Makarczyk, Польща)
Іренеу **Кабраль Баррето** (Ireneu Cabral Barreto, Португалія)
Ніна **Важич** (Nina Vajić, Хорватія)
Матті **Пеллонпя** (Matti Pellonpää, Фінляндія),

а також Венсан **Берже** (Vincent Berger), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

У своїй скарзі заявник стверджував, що тримання його під вартою було незаконним. Він також скаржився, що йому не надали правової допомоги, яка б дала йому змогу апелювати проти рішення, яким його позбавили свободи. Він, нарешті, скаржився, що національні органи влади занадто довго розглядали законність тримання його під вартою. Він посилався на пункти 1 і 4 статті 5 Конвенції.

Рішення Суду

Пункт 4 статті 5 (перевірка законності тримання під вартою) — Суд взяв до уваги, що заявник звернувся з проханням про звільнення 2 липня 1997 року на підставі медичного висновку. 4 липня 1997 року суддя, відповідальний за виконання вироків, залишив на матеріалах справи нотатку «дивився». Суд зауважив найперше, що таку нотатку не можна вважати розглядом клопотання про звільнення, а тим більше не можна вважати, що таким розглядом було рішення стосовно підстав для тримання його під вартою.

Перший періодичний обов'язковий перегляд рішення тримання заявника під вартою мав відбутися 1 березня 1998 року, тобто через два роки після видання наказу про взяття його під варту до судового розгляду. Однак перший розгляд підстав для тримання під вартою, у кінцевому підсумку, відбувся лише 20 січня 2000 року: через два роки, шість місяців і 18 днів після подання першого клопотання про звільнення. Суд зазначив, що цей строк був надмірним, і визнав, що немає жодних конкретних підстав, які виправдали б цю затримку для цілей пункту 4 статті 5.

Далі Суд взяв до уваги, що, вирішуючи 20 січня 2000 року продовжити чинність наказу про тримання заявника в лікарні, суддя, відповідальний за виконання вироків, посилався, зокрема, на медичний висновок від 18 травня 1998 року. Таким чином, це рішення ґрунтувалося на медичному доказі, який було отримано за рік і вісім місяців до цього і який не обов'язково відбивав стан заявника під час прийняття рішення. Суд зауважив, що проміжок часу між складенням медичного висновку та подальшим рішенням сам по собі міг суперечити основному принципу

статті 5 Конвенції: захист людини проти свавільності, коли це загрожує її праву на свободу. Нарешті, Суд зазначив, що суддя, відповідальний за виконання вироків у м. Опорту, не забезпечив дотримання передбачених законом процедурних норм. Отже, Суд встановив, що було допущено порушення пункту 4 статті 5.

Пункт 4 статті 5 (правова допомога) — Суд взяв до уваги, що заявник страждав на психічний розлад і це заважало йому задовільно проводити судове провадження, незважаючи на юридичну освіту. Отже, обставини справи вимагали призначення адвоката для надання йому допомоги у провадженні стосовно періодичного перегляду законності тримання його під вартою. Суддя, відповідальний за виконання вироків, призначив адвоката на самому початку судового провадження, але в провадженні він не відіграв жодної ролі. Проте призначення захисника саме по собі не забезпечує надання ефективної допомоги обвинуваченому. Той факт, що він насправді не отримав її, був наочно продемонстрований на слуханні 1 липня 1998 року, коли суддя призначив діяти як адвокат заявника посадову особу з пенітенціарного закладу. Навіть незважаючи на те, що таке призначення видавалося чинним у світлі національного законодавства та прецедентного права Конституційного суду, його не можна було вважати задовільним чи відповідним представництвом заявника. Отже, порушення пункту 4 статті 5 було також допущено і в цьому відношенні.

Пункт 1 статті 5 — Суд постановив, що не було необхідності також розглядати скарги заявника у світлі пункту 1 статті 5.

105
26.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ «ФРЕТТЕ ПРОТИ ФРАНЦІЇ»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення у справі «Фретте проти Франції» *(Fretté v. France)* (№ 36515/97), що не є остаточним[1].

Суд постановив:

— чотирма голосами проти трьох, що порушення статті 14 Європейської конвенції з прав людини (заборона дискримінації), взятої у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя), допущено не було; і

— одноголосно, що було допущено порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд).

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникові 3500 євро як компенсацію за судові витрати.

(Рішення викладене лише французькою мовою).

1. Основні факти

Заявник — Філіп Фретте *(Philippe Fretté)*, громадянин Франції, 1954 року народження, проживає в Парижі.

Рішенням від 3 травня 1993 року Паризький департамент з питань соціальної допомоги, молоді та охорони здоров'я відхилив прохання заявника про надання попереднього дозволу на усиновлення дитини. Апеляцію, подану заявником 21 травня 1993 року, було відхилено рішенням від 15 жовтня 1993 року на тій підставі, що «спосіб життя» заявника не виглядав таким, що може достатнім чином ґарантувати забезпечення дитині належного родинного притулку для її освітньої, психологічної та сімейної перспективи.

---

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

Рішенням від 25 січня 1995 року Паризький адміністративний суд відхилив рішення про відмову надати заявникові такий дозвіл. Суд зазначив, що немає доказів, на підставі яких можна було встановити чи навіть припускати, «що спосіб життя п. Фретте свідчить про відсутність суворої моральної позиції чи його емоційну нестабільність, або про небезпеку того, що він може зловжити фактом усиновлення, або про будь-яку іншу поведінку, яка говорила б про те, що його план усиновлення становить небезпеку для будь-якої дитини, котру він усиновляє». Паризький департамент з питань соціальної допомоги апелював до Державної ради *(Conseil d'Etat)*; вона скасувала рішення адміністративного суду і рішенням по суті справи відхилила прохання заявника про надання попереднього дозволу на усиновлення. Рада постановила, що заявник, «незважаючи на його очевидні особисті якості й здатність до виховання дітей, але враховуючи його спосіб життя, не може забезпечити належних ґарантій — з освітнього, психологічного та сімейного погляду — щодо усиновлення дитини».

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 1 квітня 1997 року і передано на розгляд Європейського суду з прав людини 1 листопада 1998 року. 12 червня 2001 року її було оголошено частково прийнятною. Слухання відбулося 2 жовтня 2001 року.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Віллі **Фурманн** (Willi Fuhrmann, Австрія), **голова**
Жан-Поль **Коста** (Jean-Paul Costa, Франція)
Пранас **Куріс** (Pranas Kuris, Литва)
Франсуаза **Тюлкен** (Françoise Tulkens, Бельгія)
Карел **Юнґвірт** (Karel Jungwiert, Чехія)
Ніколас **Братца** (Nicolas Bratza, Британія)
Крістак **Трая** (Kristaq Traja, Албанія),

а також Саллі **Долле** (Sally Dollé), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

У своїй скарзі заявник стверджував, що рішення, яким було відхилено його прохання про дозвіл на усиновлення, становило свавільне втручання в його приватне та сімейне життя, оскільки ґрунтувалося виключно на неґативному упередженні щодо його сексуальної орієнтації. У зв'язку з цим він посилався на статтю 14, взяту в поєднанні зі статтею 8. Він також скаржився, що його не було викликано на слухання, яке проводила Державна рада, і це становило порушення пункту 1 статті 6.

Рішення Суду

Стаття 14, взята в поєднанні зі статтею 8

Спочатку Суд мав вирішити, чи підпадають факти справи під сферу застосування статті 8 та, відповідно, статті 14.

Суд зауважив, що Конвенція як така не ґарантує права на усиновлення.

Право на повагу до сімейного життя передбачає існування сім'ї, і стаття 8 простого бажання заснувати сім'ю не захищає. Однак французьке національне право дозволяє будь-якій неодруженій особі — чоловікові чи жінці — звертатися з проханням про усиновлення, і, як видно з матеріалів справи, французькі органи влади відмовили заявникові в наданні попереднього дозволу, посилаючись при цьому, хоча й не прямо, лише на його сексуальну орієнтацію. Отже, Суд дійшов висновку, що допущено дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації заявника, — поняття, яке, без сумніву, підпадає під сферу застосування статті 14. Це означає, що право заявника, ґарантоване статтею 343-1 Цивільного кодексу і яке належить до сфери застосування статті 8, було порушене вирішальним чином на підставі його сексуальної орієнтації, і стаття 14 застосовується.

Щодо конкретних обставин справи, Суд зазначив найперше, що рішення про відмову надати заявникові дозвіл на усиновлення відповідали законній меті, а саме — захистові здоров'я та прав дітей, яких могла торкнутися процедура усиновлення. Така процедура у принципі могла відбутися лише після отримання дозволу. Суд зауважив, що Договірні держави користуються певною свободою розсуду в оцінці того, чи виправдовують положення законодавства нерівний підхід до вирішення цього питання залежно від різних обставин у подібних справах і наскільки такий підхід може відрізнятися. У такій справі, як ця, в якій порушені складні питання, підходи до вирішення яких державами — членами Ради Європи мають дуже мало спільного, і яка стосується сфери, де взагалі закон, схоже, перебуває в перехідному стані, органам влади кожної держави треба надати широку свободу розсуду, адже вони мають безпосередній і постійний контакт з демографічними тенденціями у своїх країнах і мають у принципі кращі, ніж міжнародний суд, можливості для оцінки місцевих потреб та умов.

У цій справі, де йдеться про конкуруючі інтереси заявника та дітей, які можуть бути усиновлені, Суд міг лише зазначити, що наукові кола — особливо фахівці з питань дитячої опіки, психіатри та психологи — не мають єдиної думки щодо можливих наслідків виховання дітей одним чи кількома гомосексуальними батьками. Зокрема, треба зважати й на те, що кількість опублікованих на сьогодні наукових досліджень з цього приводу обмежена. Крім того, існує дуже велика різниця в думках як в

окремих країнах, так і між країнами, не кажучи вже про малий відсоток дітей, яких усиновляють гадані названі батьки. За цих обставин національні органи влади мають законні й розумні підстави вважати, що право на усиновлення дитини, якого домагався заявник, посилаючись на статтю 343-1 Цивільного кодексу, обмежується інтересами дітей, яких може торкнутися ця процедура, незважаючи на законні прагнення заявника і не піддаючи сумніву його власний вибір.

Стаття 6

Суд нагадав, що принцип рівності вихідних умов — елемент більш широкої концепції справедливого судового розгляду — вимагає надання кожній стороні достатньої можливості представити свою справу в умовах, які не дають їй значних переваг перед її опонентом. У принципі це означає, що сторони в судовому процесі повинні мати право знати про всі подані до суду докази чи зауваження.

Суд взяв до уваги те, що заявник, який стверджував, що він кілька разів телефонував у канцелярію Державної ради, щоб дізнатися про дату слухання, і не отримав чіткої відповіді, і якого не було поінформовано про можливість письмово попрохати повідомити його про цю дату, не отримав повістки про явку на слухання в Державну раду. Внаслідок цього він не мав можливості дізнатися, які подання зробила уповноважена особа Уряду. Не будучи представленим, він і перед слуханням також не мав змоги дізнатися про їхній зміст у загальних рисах. Це позбавило його можливості подати вторинне заперечення у вигляді записки до суду на етапі обговорення. Отже, його було позбавлено права на справедливий судовий розгляд справи з дотриманням принципу змагальності судового процесу, на порушення пункту 1 статті 6.

Суддя Коста, до якого приєдналися судді Юнґвірт і Трая, висловив окрему думку, яка частково збігається з позицією більшості. Судді Фурманн, Тюлкен і Братца висловили окрему думку, яка не збігається з позицією більшості. Ці думки додаються до рішення Суду.

106
26.02.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ «МОРРІС ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення[1] у справі «Морріс проти Сполученого Королівства» *(Morris v. the United Kingdom)* (№ 38784/97).

(Рішення викладене лише англійською мовою).

Суд одноголосно постановив:

— що було допущено порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий судовий розгляд) Європейської конвенції з прав людини у зв'язку з певними скаргами заявника щодо загальної структури системи військових судів;

— порушення пункту 1 статті 6 та пункту 3 (c) статті 6 Конвенції допущено не було у зв'язку з окремими скаргами заявника.

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд постановив, що висновок про наявність порушення сам по собі становить достатню справедливу сатисфакцію будь-якої нематеріальної шкоди, зазнаної заявником, і присудив йому 30 000 євро за судові витрати.

1. Основні факти

Справа стосується заяви, поданої громадянином Сполученого Королівства Діном Моррісом *(Dean Morris)*, 1975 року народження, проживає в м. Колчестері *(Colchester).*

Заявник стверджує, що під час відбування служби в кінному полку королівської кінної гвардії Британської армії він став об'єктом нападу хуліганів і що наприкінці листопада 1992 року його вдарили збоку по голові, збивши з коня. Упавши, він ударився головою об землю. 26 лютого 1993 року, побоюючись подальшого нападу, він пішов у самовільну

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

відлучку. Командир частини віддав його під суд. Засідання військового суду відбулося 13 березня 1997 року.

Заявник звернувся до армійського Управління правової допомоги в кримінальних справах з проханням надати йому безоплатну правову допомогу, але спочатку йому відмовили. Згодом йому надали таку допомогу за умови, що він внесе 240 фунтів стерлінґів. Він відмовився прийняти цю пропозицію, внаслідок чого під час розгляду справи військовим судом його представляв лише військовий захисник, призначений його начальником з числа офіцерів його частини.

Військовий суд відбувся 28 травня 1997 року. До складу суду входив постійний голова військового суду (армійський підполковник, який мав залишатися на цій посаді протягом чотирьох років, до свого звільнення у відставку), два армійські капітани та цивільний юридичний консультант військового суду. Заявник визнав себе винним, і його було засуджено до звільнення з армії та до дев'яти місяців тримання під вартою. Військовий захисник помилково повідомив його, що в разі безуспішної апеляції йому може загрожувати ще триваліший строк перебування під вартою.

31 травня 1997 року заявник ознайомив зі своєю справою соліситора, і той подав петицію до Оборонної ради як до органу, «який перевіряє законність» ухвалених військовими судами обвинувальних рішень та застосованих ними покарань. У петиції наголошувалося на тому, що заявник не мав юридичного представника і що його твердження про здійснений на нього напад не були наведені в суді. Військовий захисник подав до Оборонної ради заяву з роз'ясненням, чому він порадив заявникові визнати себе винним. Петицію було відхилено. Прохання заявника про надання йому дозволу апелювати до військового апеляційного суду також було відхилено.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 31 жовтня 1997 року і передано на розгляд Суду 1 листопада 1998 року. 3 липня 2001 року її було оголошено прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Жан-Поль **Коста** (Jean-Paul Costa, Франція), **голова**
Віллі **Фурманн** (Willi Fuhrmann, Австрія)
Лукіс **Лукайдес** (Loukis Loucaides, Кіпр)
Ніколас **Братца** (Nicolas Bratza, Британія)
Ханна Софія **Ґрев** (Hanna Sophie Greve, Норвегія)
Крістак **Трая** (Kristaq Traja, Албанія)
Міндія **Уґрекхелідзе** (Mindia Ugrekhelidze, Грузія),

а також Саллі **Долле** (Sally Dollé), **секретар секції**.

3. *Стислий виклад судового рішення*

Оскарження

Посилаючись на пункт 1 статті 6, заявник скаржився на організацію системи військових судів у Сполученому Королівстві. Зокрема, він стверджував, що суд, який складається у переважній більшості з армійських офіцерів і розглядає висунуті військовим відомством обвинувачення, не може являти собою «незалежний і безсторонній суд», особливо у випадку, коли справа стосується порушення військової дисципліни. Він надав великого значення ролі, яку відіграє «орган, що перевіряє законність рішень», і відзначив вплив військового відомства на інших ділянках системи військових судів. Він також окремо скаржився на дії свого військового захисника і, посилаючись на пункт 3 (с) статті 6, — на ненадання йому юридичного представника в провадженні у військовому суді.

Рішення Суду

Загальні скарги заявника стосовно організації системи військових судів

Суд взяв до уваги, що після запроваджених Законом про Збройні сили 1996 року змін в організації системи військових судів у цій сфері було чимало зроблено для розв'язання проблем, для подолання яких він призначався. Посади *«convening officer»* («офіцера скликання») та *«confirming officer»* («офіцера підтвердження») було скасовано, а функції, які раніше виконували ці офіцери, були розмежовані. Прокурорські та суддівські функції у військовому суді також розмежували. На цих підставах Суд визнав, що стверджувана в загальній скарзі заявника наявність зв'язку між старшим військовим командуванням, представленим Оборонною радою і начальником Адміністративно-стройового управління сухопутних військ, та особами, залученими в розгляд справи заявника у військовому суді, сама по собі не становить будь-якого порушення пункту 1 статті 6.

Розглядаючи питання про те, чи становив у колективному сенсі військовий суд, який розглядав справу заявника, «незалежний і безсторонній суд», як цього вимагає пункт 1 статті 6, Суд визнав за необхідне розглянути посади як постійного голови цього суду, так і двох його помічників. Постійного голову суду в справі заявника було призначено на посаду в січні 1997 року, і він мав залишатися на ній протягом чотирьох років і восьми місяців, до свого звільнення на пенсію у вересні 2001 року. У своїй діяльності він не підпорядковувався жодній інстанції військового командування. Хоча ґарантії від передчасного усунення постійного голови суду не було, як не було і жодного прецеденту такого усунення в минулому. Суд встановив, що участь у розгляді постійного

голови суду не піддає сумніву незалежність військового суду. Навпаки, строк перебування його на посаді і фактична ґарантія від необґрунтованого усунення з посади, той факт, що він не мав будь-якого зацікавлення щодо свого службового зростання у майбутньому, а також те, що у своїй діяльності він уже не мав дотримуватися військової субординації та був відносно незалежним від військової командної структури, — усе це свідчило про те, що його роль становила значну ґарантію незалежності суду, який, з іншого боку, був судом *ad hoc.*

На відміну від постійного голови суду, двоє його помічників, які засідали на розгляді справи заявника у військовому суді, призначалися без визначення будь-якого фіксованого строку повноважень. Їх призначали виключно для виконання функцій у даній справі (як членів *ad hoc*), і вони були свідомі того, що після закінчення провадження вони повернуться до своїх звичайних військових обов'язків. Суд не вважає, що призначення їх як членів *ad hoc* військового суду було достатньою підставою для того, щоб визнати комплектування військового суду несумісним з вимогами пункту 1 статті 6 щодо незалежності такого органу, але він зазначає, що за таких умов мають існувати ґарантії від зовнішнього тиску.

Суд визнав, що в цій справі певні ґарантії існували. Наприклад, важливою ґарантією була участь у розгляді цивільного юридичного консультанта військового суду, повноваження якого були посилені Законом 1996 року. Іншою ґарантією була присутність постійного голови суду. Суд також відзначив ґарантії, забезпечені законодавчими та іншими нормами, що реґулювали право на обрання членом військового суду та складання ними присяги.

Однак Суд зауважив, що наявність цих ґарантій була недостатньою для того, щоб виключити ризик зовнішнього тиску, який міг справлятися на двох відносно молодших офіцерів — помічників голови, які засідали під час розгляду військовим судом справи заявника. Зокрема, Суд взяв до уваги, що ці офіцери не мали юридичної освіти, що вони мали дотримуватися військової дисципліни й субординації і що не було жодних законодавчих та інших положень, які захищали б їх від зовнішнього тиску з боку військового командування під час виконання ними своїх функцій у судовому засіданні. Це питання у такій справі, як ця, де обвинувачення безпосередньо стосувалося порушення військової дисципліни, мало особливу важливість. У цьому відношенні функції військовослужбовців — членів військового суду не були аналогічними до функцій цивільних членів суду присяжних, які захищені від небезпеки такого тиску.

Що стосується скарг заявника про роль, яку відіграє «орган, що перевіряє законність рішень», Суд зазначив, що цей орган був уповноважений скасувати засудження заявника та встановлену військовим судом міру покарання. Особливо важливим є те, що цей орган мав

повноваження зробити будь-який висновок стосовно вини, якого міг би дійти військовий суд, і замінити будь-яку міру покарання, яку міг встановити військовий суд, але якщо таке покарання, на думку даного органу, не було серйознішим за покарання, встановлене військовим судом. Лише той факт, зауважив Суд, що розгляд рішення у порядку нагляду здійснював такий несудовий орган, «уповноважений перевіряти законність рішень», становив порушення вимог пункту 1 статті 6.

Суд висловив думку, що виявлені Оборонною радою суттєві недоліки не були усунуті подальшою апеляцією заявника до військового апеляційного суду, оскільки ця апеляція не передбачала будь-якого перегляду справи, а лише призвела до рішення, яке фактично зводилося до двох речень: відмовити в наданні дозволу на апеляцію проти засудження і покарання. З огляду на всі ці підстави, Суд визнав, що сумніви заявника щодо незалежності військового суду та його статусу як судового органу *(«tribunal»)* були об'єктивно виправдані, а отже, було допущено порушення пункту 1 статті 6.

Окремі скарги заявника

Суд взяв до уваги, що заявникові запропонували безоплатну правову допомогу за умови внеску ним 240 фунтів стерлінґів. Суд не вважав, що умови цієї пропозиції були свавільними чи нерозумними, з огляду на тодішній чистий дохід заявника у вигляді платні і незалежно від того, чи надали заявникові можливість сплатити цей внесок окремими частинами. Суд зазначив, що якби заявник погодився з пропозицією Управління правової допомоги, то у військовому суді його представляв би незалежний юридичний представник. Натомість заявник відмовився від пропозиції ще до того, як Управління правової допомоги дало відповідь на прохання соліситора заявника про перегляд умов цієї пропозиції.

Як підсумок, Суд не встановив жодних фактів на підтвердження скарг заявника щодо незалежності його військового захисника та ведення ним захисту у справі. Суд встановив, що в будь-якому разі військовий захисник зумів надати заявникові належну консультацію та представництво, за винятком помилки щодо ризиків його подальшої апеляції проти вироку військового суду. Отже, порушення пункту 1 або пункту 3 (с) статті 6 стосовно окремих скарг заявника допущено не було.

129
12.03.2002

Комюніке Секретаря Суду

Рішення[1] палати у справі «Соден проти Сполученого Королівства» (заява № 38550/97) — дружнє врегулювання

Заявник — Дін Соден *(Dean Sawden)*, громадянин Сполученого Королівства, одружений з 1994 року, має двох дітей, 1989 та 1992 року народження. Його дружина у серпні 1997 року померла, залишивши йому повноваження управляючого її нерухомим майном.

Протягом чотирьох років дружина заявника працювала продавщицею в магазині і приблизно половину їхнього спільного доходу становили її вкладення. Вона, як працююча особа, що утримує сім'ю, сплачувала всі внески із соціального забезпечення, за винятком часу, коли вона залишила роботу, щоб піклуватися про своїх дітей, і згодом вона, як непрацездатна особа, отримала право на контрибуційні кредити. У січні 1997 року заявник залишив роботу, щоб доглядати за своєю дружиною та піклуватися про дітей.

У вересні 1997 року заявник звернувся з проханням надання йому соціального забезпечення у розмірі, еквівалентному допомозі, на яку б мала право вдова, чоловік котрої помер за подібних обставин, а саме — у розмірі «допомоги вдові» та «допомоги матері, що овдовіла», які мають надаватися згідно із Законом 1992 року про соціальне забезпечення та пільги. Заявника поінформували, що його заява є юридично нікчемною, оскільки положення, які реґулюють виплату допомоги вдовам, стосуються лише жінок. 2 жовтня 1997 року він безуспішно апелював проти цього рішення.

Пан Соден хотів збільшити свої доходи й далі піклуватися про своїх дітей, працюючи на неповну ставку. Однак, згідно з Правилами отримання додаткового доходу, будь-який дохід понад 15 фунтів стерлінґів на тиждень має вираховуватися з отриманої ним допомоги. Таким чином, це фактично не давало йому змоги підняти низький рівень життя своєї сім'ї і він мав чекати на зміну ситуації, що дасть йому можливість

---

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

знову працювати на повну ставку. Якби йому надали право отримувати виплати соціальної допомоги, еквівалентні тим, на які має право жінка у подібній ситуації, він ще зміг би працювати неповний робочий день і отримував би соціальну допомогу в розмірі приблизно 85 фунтів стерлінґів на тиждень. Він також отримав би одноразову допомогу розміром 1000 фунтів стерлінґів, яка призначена жінці, що стала вдовою.

9 квітня 2001 року набрав чинності Закон про реформу системи соціального забезпечення та пенсій, згідно з яким допомога у зв'язку з втратою чоловіка чи дружини може надаватися як жінкам, так і чоловікам.

Заявник скаржився, що, у зв'язку з чинною системою соціального забезпечення й податковим законодавством Сполученого Королівства, він зазнав дискримінації за ознакою статі, на порушення статті 14 (заборона дискримінації), взятої у поєднанні зі статтею 8 (право на повагу до сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини та статтею 1 Протоколу № 1 (захист права власності). Він також подав скаргу з посиланням на статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту).

Справу було вилучено з реєстру Суду після досягнення дружнього вреґулювання, за яким заявникові має бути виплачено 1000 фунтів стерлінґів за нематеріальну й матеріальну шкоду та судові витрати.

(Рішення викладене лише англійською мовою).

133
12.03.2002

Комюніке Секретаря Суду

СПРАВА «РОУМЕН ТА ШМІТ ПРОТИ ЛЮКСЕМБУРҐУ» ЗАЯВУ ОГОЛОШЕНО ЧАСТКОВО ПРИЙНЯТНОЮ

Сьогодні Європейський суд з прав людини оголосив заяву у справі «Роумен та Шміт проти Люксембурґу» *(Roemen and Schmit v. Luxembourg)* частково прийнятною (№51772/99).

Суд оголосив прийнятною першу скаргу заявника, в якій він посилається на статтю 10 Європейської конвенції з прав людини (свобода вираження поглядів), стосовно захисту джерел журналістської інформації, а також другу скаргу заявника, в якій він посилається на статтю 8 (право на повагу до житла), стосовно обшуку, проведеного в його офісі. Суд оголосив решту заяви неприйнятною.

Ухвалу про прийнятність заяви буде розміщено на Інтернет-сторінці Суду <www.echr.coe.int> пізніше.

Основні факти

Заявники — Роберт Роумен *(Robert Roemen)*, журналіст із Люксембурґу, та Анна-Марія Шміт *(Anne-Marie Schmit)*, адвокат, що веде його справу в національному судовому провадженні в Люксембурзі. Вони — громадяни Люксембурґу, 1945 та 1963 року народження, відповідно, проживають у Люксембурзі.

21 липня 1998 року перший заявник опублікував у щоденній газеті *«Lëtzëbuerger Journal»* статтю під заголовком «Міністра W. засуджено за ухилення сплати податків» *(Minister W. der Steuerhinterziehung überführt)*. У статті стверджувалося, що, ухилившись від сплати податків на додану вартість, міністр порушив сьому, восьму та дев'яту заповідь. Далі п. Роумен стверджував, що від політика правового спрямування можна було очікувати серйознішого дотримання принципів, які з такою увагою запровадив Мойсей. Роумен зазначав також, що міністрові було наказано сплатити 100 000 люксембурзьких франків як податковий штраф. У підсумку він висловив погляд, що така поведінка видається ще ганебнішою, якщо зважати на те, що, як керівник, міністр повинен був служити взірцем для громадян.

Заявники подали документи на підтвердження того, що рішенням від 16 липня 1998 року директор Управління земельного реєстру та державної власності наклав згаданий штраф на міністра W., відповідно до пункту (2) статті 77 Закону про ПДВ (Закон від 12 лютого 1979 року).

21 серпня 1998 року, після подання міністром W. скарги, прокуратура доручила судді-слідчому провести судове розслідування за фактами цих тверджень, а саме — твердження про те, що перший заявник вчинив правопорушення, оскільки використав інформацію, одержану ним через порушення свого обов'язку професійної конфіденційності, і що такий обов'язок порушила невідома особа чи особи. У дорученні конкретно зазначалася вимога провести розслідування з метою встановлення особи чи осіб державних службовців в Управлінні земельного реєстру та державної власності, які займалися цими матеріалами і мали доступ до цих документів.

За дорученням судді-слідчого 19 жовтня 1998 року було проведено обшуки вдома та на робочому місці першого заявника, а 11 січня 1999 року — в офісі його адвоката. Обоє заявників подали клопотання про скасування розпоряджень судді-слідчого та вжитих на їхній підставі слідчих дій, зокрема обшуків. Ці клопотання було відхилено.

13 листопада 2001 року перший заявник одержав виклик на допит, що мав відбутися 30 листопада 2001 року у зв'язку з висунутими проти нього обвинуваченнями.

Як стверджує п. Роумен, 30 листопада 2001 року суддя-слідчий обвинуватив його у «використанні інформації, одержаної через порушення професійної конфіденційності».

141
14.03.2002

Комюніке Секретаря Суду

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ПОЛ ТА ОДРЕЙ ЕДВАРДЗ ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА»

Сьогодні Європейський суд з прав людини повідомив у письмовій формі рішення[1] у справі «Пол та Одрей Едвардз проти Сполученого Королівства» *(Paul and ɵudrey Edwards v. the United Kingdom)* (№ 46477/99).

(Рішення викладене лише англійською мовою).

Суд одноголосно постановив:

— що було допущено порушення статті 2 (право на життя) Європейської конвенції з прав людини стосовно обставин смерті Крістофера Едвардза;

— що було допущено порушення статті 2 у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування;

— що жодного окремого питання за статтею 6 (право на справедливий судовий розгляд) чи статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) не постає;

— що було допущено порушення статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту).

Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція), Суд присудив заявникам 20 000 фунтів стерлінґів компенсації за нематеріальну шкоду та 20 000 фунтів стерлінґів за судові витрати.

1. Основні факти

Заявники — Пол *(Paul)* та Одрей Едвардз *(Audrey Edwards)*, обоє громадяни Сполученого Королівства. Справа стосується вбивства їхнього 30-річного сина, Крістофера Едвардза *(Christopher Edwards)*.

Крістофера Едвардза, у якого 1991 року було виявлено ознаки, що могли свідчити про наявність у нього шизофренії, було заарештовано

[1] Згідно зі статтею 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати Суду, яка складається з 17 суддів. Якщо колеґія у складі п'яти суддів вважає, що справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення, Велика палата виносить остаточне рішення. Якщо серйозних питань або проблем не виникає, колеґія відхиляє клопотання, а судове рішення стає остаточним. В іншому разі рішення палати стають остаточними зі спливом зазначених вище трьох місяців або раніше, якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться із клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

27 листопада 1994 року і поміщено в поліційну дільницю в м. Колчестері *(Colchester*. Він приставав до молодих жінок на вулиці і робив їм недоречні пропозиції. Згодом його тримали в запобіжному ув'язненні в челмсфордській *(Chelmsford)* в'язниці, спершу — в одиночній камері.

28 листопада у ту саму камеру, де перебував Крістофер Едвардз (камера D1-6 (поверх D)), помістили Річарда Лінфорда *(Richard Linford)*. Річарда Лінфорда заарештували в м. Малдоні *(Maldon)* 26 листопада 1994 року за напад на його подругу та її сусіда. За ним у минулому значилися насильницькі пориви та напади і, зокрема, напад на товариша по камері у в'язниці під час минулого ув'язнення. У 1988 році його госпіталізували до психіатричної лікарні і згодом поставили діагноз шизофренії.

Кожна камера була оснащена кнопкою негайного виклику, яка запалювала зелену лампочку зовні на камері та активізувала роботу дзвінка і червону лампочку, що вказувала на номер камери, на контрольній панелі на згаданому поверсі.

О 21 годині 28 листопада 1994 року працівник в'язниці встановив, що дзвінок, з'єднаний з камерою D1-6 не працює належним чином. Про цю очевидну несправність він не доповів. Незадовго до 1 години ночі 29 листопада 1994 року працівник в'язниці, відповідальний за поверх D, почув дзвінок, але червона лампочка на контрольній панелі не горіла. Він бачив, як працівник в'язниці пішов перевірити інші поверхи. Трохи пізніше він почув звук ударів об двері камери на своєму поверсі. Прямуючи перевірити цю камеру, він побачив, що на зовнішньому боці камери D1-6 горить зелена лампочка. Коли працівники увійшли в камеру, вони знайшли Крістофера Едвардза, забитого до смерті ногами. Річард Лінфорд у цей час постійно повторював, що ним оволоділи злі духи й дияволи.

Річарда Лінфорда було засуджено в Челмсфордському Суді корони, після того як він визнав себе винним у неумисному вбивстві Крістофера Едвардза, на підставі обмеженої відповідальності. Нині він перебуває в Ремптонській *(Rampton)* спеціальній лікарні з діагнозом параноїдної шизофренії. Коронерське розслідування після винесення обвинувального вироку було припинено.

У липні 1995 року розпочато приватне розслідування, не передбачене законом. Його висновки були оприлюднені 15 червня 1998 року. У висновку зазначалося, що, в ідеальному випадку, Крістофера Едвардза та Річарда Лінфорда не можна було поміщати у в'язницю, а на практиці їх не можна було поміщати в одну камеру. Було встановлено «систематичний вихід з ладу запобіжних механізмів, які мали працювати» і служити для захисту Крістофера Едвардза. Було виявлено низку недоліків, зокрема хиби у веденні документів, незадовільна робота системи зв'язку та недостатня взаємодія між внутрішніми ланками установи.

Заявникам повідомили, що у світлі висновків цього розслідування в їхньому розпорядженні немає цивільних засобів правового захисту, і 25 листопада 1998 року Служба кримінального переслідування підтвердила своє попереднє рішення, зазначивши, що немає достатніх доказів для судового переслідування за кримінальними обвинуваченнями.

2. Процедура і склад Суду

Заяву було подано до Європейського суду з прав людини 14 грудня 1998 року, і 7 червня 2001 року третя секція оголосила її прийнятною.

Судове рішення постановлене палатою, до складу якої увійшло сім суддів:

Іренеу **Кабраль Баррето** (Ireneu Cabral Barreto, Португалія), **голова**
Ніколас **Братца** (Nicolas Bratza, Британія)
Люціус **Кафліш** (Lucius Caflisch, Швейцарія)
Пранас **Куріс** (Pranas Kuris, Литва)
Ріца **Тюрмен** (Riza Türmen, Туреччина)
Ханна Софія **Ґрев** (Hanna Sophie Greve, Норвегія)
Крістак **Трая** (Kristaq Traja, Албанія),

а також Венсан **Берже** (Vincent Berger), **секретар секції**.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Заявники стверджують, зокрема, що органи влади не спромоглися захистити життя їхнього сина. Вони посилалися на статті 2, 6, 8 та 13 Конвенції.

Рішення Суду

Стаття 2

Обов'язок забезпечення захисту права на життя

Суд переконався, що ще до цих подій органи влади мали у своєму розпорядженні інформацію про наявність психічної хвороби у Річарда Лінфорда та історію його насильницьких нападів, які були достатньо серйозними для того, щоб взяти до уваги пропозиції про примусове тримання його під вартою, і що, поміщаючи його в палату Крістофера Едвардза, вони знали, що ця інформація, у поєднанні з ексцентричною та насильницькою поведінкою Р. Лінфорда під час арешту та після нього, свідчила, що він становить реальну й серйозну небезпеку для К. Едвардза.

Що стосується заходів, яких можна було підставно очікувати від органів влади з метою уникнення цього ризику, Суд зауважив, що інформацію про історію хвороби Річарда Лінфорда та рівень

усвідомленої небезпечності необхідно було довести до відома в'язничних властей і, зокрема, до відома тих, хто відповідав за прийняття рішення про те, чи поміщати його у в'язничний лікувальний центр, чи у звичайну камеру з іншими в'язнями. Цього зроблено не було. Було виявлено низку недоліків у процесі передачі інформації персоналові в'язничного прийомного пункту, а процедура огляду й перевірки особи Річарда Лінфорда з прибуттям його до в'язниці була короткою і поверховою.

Матеріали доповіді за результатами приватного розслідування свідчили також про численні помилки в поводженні з Крістофером Едвардзом від моменту його арешту до поміщення його в спільну камеру.

Суд зауважив, що насамперед, з огляду на наявну в органів влади інформацію, Річарда Лінфорда не можна було поміщати в одну камеру з Крістофером Едвардзом.

Суд дійшов висновку, що незабезпечення залученими у цю справу установами (медичних працівників, поліції, прокурорських та судових органів) повідомлення інформації стосовно Річарда Лінфорда в'язничним властям, а також недоліки, допущені в процесі огляду та перевірки його особи, свідчать про порушення обов'язку держави стосовно захисту життя Крістофера Едвардза. Отже, було допущено порушення статті 2.

Обов'язок проведення ефективного розслідування

Суд зауважив, що жодного коронерського розслідування проведено не було і що провадження в кримінальній справі, у якій Річарда Лінфорда було визнано винним, не включало судового розгляду з допитом свідків, оскільки він визнав себе винним у вбивстві і підлягав примусовому лікуванню.

Встановлюючи, чи свідчать матеріали приватного розслідування тих фактів, що стосувалися тримання Крістофера Едвардза і Річарда Лінфорда та поводження з ними, про забезпечення ефективної слідчої процедури, Суд зазначив, що під час цього розслідування було заслухано велику кількість свідків і детально перевірено порядок, за яким з цими двома особами проводили роботу різні медичні, поліційні, судові та в'язничні органи. У висновку за результатами цього розслідування, який налічує 388 сторінок, зафіксовано численні факти недоліків і наведено рекомендації щодо майбутньої практики. Це ретельно підготовлений документ, на який Суд без вагань спирався в оцінці фактів та ситуацій у цій справі.

Однак це розслідування не мало юридичної сили, на підставі якої можна було б примусити до давання показань і, у підсумку, двоє працівників в'язниці відмовилися дати такі показання. Один із них проходив повз камеру незадовго до виявлення факту смерті. Суд встановив, що

відсутність примусу до давання показань свідками, які були або очевидцями, або мали речові докази стосовно обставин смерті К. Едвардза, зменшила шанси приватного розслідування встановити факти, пов'язані з цією смертю, і задовольнити таким чином вимоги статті 2 Конвенції.

Крім того, слухання показань та свідків здійснювалося під час цього розслідування за зачиненими дверима. Заявники мали змогу бути присутніми під час слідчої процедури лише протягом трьох днів, коли вони давали показання. Вони не були присутніми під час слухання свідків і не могли поставити їм запитання. Вони мусили чекати на оприлюднення остаточної версії висновку за результатами розслідування і лише тоді дізналися про зміст доказів стосовно того, що трапилося. Отже, суд встановив, що їх не можна вважати особами, які були залучені в процедуру настільки, наскільки це необхідно для забезпечення їхніх інтересів.

Суд дійшов висновку, що відсутність примусу до давання показань свідками та приватний характер згаданої процедури не змогли забезпечити дотримання положень статті 2, яка вимагала проведення ефективного розслідування за фактом смерті Крістофера Едвардза.

Стаття 13

Суд взяв до уваги, що цивільний позов із недбалості або згідно із Законом про нещасні випадки зі смертельним кінцем, поданий до національних судів, можливо, забезпечив би юрисдикцію встановлення та оцінки фактів, і ця юрисдикція була б повноважна покласти відповідальність за смерть Крістофера Едвардза. Однак, оскільки була очевидною неможливість присудження компенсації за нематеріальну шкоду та надання безоплатної правової допомоги, Суд визнав, що такий шлях відшкодування шкоди був нездійсненним на практиці. Крім того, хоча й не було підстав вважати, що справу не можна порушити з посиланням на Закон 1998 року про права людини, таке провадження, яке триває після 2 жовтня 2000 року, стосувалося б лише того чи іншого порушення процедурного обов'язку за статтею 2 і не завершилося б виплатою компенсації у зв'язку зі смертю Крістофера Едвардза, яка настала до набрання цим законом чинності. Суд також нагадав, що це розслідування — яке не забезпечило дотримання процедурного обов'язку, встановленого статтею 2, — не дало жодної можливості одержати компенсацію за шкоду.

Отже, Суд дійшов висновку, що заявники не мали доступу до відповідних засобів ухвалення рішення за фактами їхніх тверджень про те, що органи влади не спромоглися захистити право їхнього сина на життя, і не мали можливості одержати захищену позовом компенсацію за завдану їм шкоду — що, згідно зі статтею 13, є невід'ємним елементом засобу правового захисту для батька (чи матері), який втратив члена сім'ї. Це означає, що було допущено порушення статті 13.

Статті 6 та 8

Суд дійшов висновку, що жодного окремого питання у світлі статей 6 та 8 не постає.

* * *

Судові рішення можна знайти на веб-сторінці Суду в Інтернеті **<http://www.echr.coe.int>**.

Канцелярія Європейського суду з прав людини
F-67075 Strasbourg Cedex
Звертатися до Родеріка Лідделла (Roderick Liddell),
телефон (0)3 88 41 24 92;
або до Емми Гельєр (Emma Hellyer),
телефон (0)3 90 21 42 15;
факс: (0)3 88 41 27 91

Європейський суд з прав людини було створено 1959 року в Страсбурзі з метою здійснення судочинства щодо порушень Європейської конвенції з прав людини 1950 року.

1 листопада 1998 року було створено Суд на постійній основі, який замінив колишню двоступеневу систему: Суд на тимчасовій основі та Комісію.

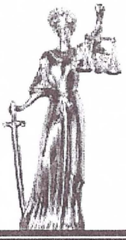

РІШЕННЯ КОЛИШНЬОГО СУДУ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

СПРАВА «УНТЕРПЕРТІНҐЕР ПРОТИ АВСТРІЇ» (CASE OF UNTERPERTINGER v. AUSTRIA)

4

У справі Унтерпертінґера*

Європейський суд з прав людини, засідаючи — згідно зі статтею 43 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) і відповідними положеннями Реґламенту Суду — палатою, до складу якої увійшли судді:

п. **Ж. Віарда** (G. Wiarda), **Голова Суду**
п. **В. Ґаншоф ван дер Меерш** (W. Ganshof van der Meersch)
п. **Ф. Матчер** (F. Matscher)
п. **Б. Волш** (B. Walsh)
сер **Вінсент Еванс** (Sir Vincent Evans)
п. **Р. Макдоналд** (R. Macdonald)
п. **К. Руссо** (C. Russo),

а також п. **М.-А. Ейссен** (M.-A. Eissen), **Секретар Суду**, та п. **Г. Пецольд** (H. Petzold), **заступник Секретаря**,

після наради за зачиненими дверима 19 лютого та 22 жовтня 1986 року

постановляє таке рішення, ухвалене в останній із зазначених днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Ця справа була передана до Суду Європейською комісією з прав людини (Комісія) 18 липня 1988 року та Урядом Республіки Австрія (Уряд) 14 березня і 30 квітня 1985 року, відповідно, у межах тримісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 32 та статтею 47 Конвенції. Справу розпочато за заявою (№ 9120/80) проти Республіки Австрія,

* *Примітка Секретаря Суду:* Справі привласнено номер 1/1985/87/134.
Друге число позначає рік подання справи до Суду; перше число позначає порядковий номер у списку справ, поданих того року; останні два числа позначають, відповідно, порядкові номери у списку справ, переданих до Суду від часу його створення, і початкових заяв (до Комісії).

поданою 1 вересня 1980 року громадянином Австрії п. Алоїсом Унтерпертінґером *(Alois Unterpertinger)* до Комісії, відповідно до статті 25.

У своєму запиті Комісія посилалася на статті 44 і 48 та на заяву, якою Австрія визнала обов'язковість юрисдикції Суду (стаття 46); Уряд у своїй заяві посилався на статтю 48. Метою запиту і заяви було отримати рішення стосовно того, чи свідчать факти справи про порушення державою-відповідачем своїх зобов'язань за пунктами 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції.

2. У відповідь на запит, зроблений відповідно до пункту 3 (d) правила 33 Реґламенту Суду, заявник повідомив про свій намір взяти участь у провадженні, яке має розпочатися в Суді, і призначив адвоката, який представлятиме його (правило 30).

3. До палати, яка мала бути створена у складі семи суддів, увійшли за посадою п. Ф. Матчер, суддя, обраний від Австрії (стаття 43 Конвенції), та п. Ж. Віарда, Голова Суду (пункт 3 (b) правила 21). 27 березня 1985 року в присутності Секретаря Голова Суду шляхом жеребкування визначив імена інших п'яти членів, а саме — пані Д. Біндшедлер-Роберт *(D. Bindschedler-Robert)*, п. Ж. Пінейро Фарінья *(J. Pinheiro Farinha)*, п. Е. Ґарсія де Ентеррія *(E. García de Enterría)*, п. Б. Волша та сера Вінсента Еванса (стаття 43, у кінці, Конвенції та пункт 4 правила 21). Згодом п. Е. Ґарсію де Ентеррію, п. Пінейро Фарінью та пані Д. Біндшедлер-Роберт, які не могли взяти участь у провадженні, замістили підмінні судді — п. В. Ґаншоф ван дер Меерш, п. К. Руссо та п. Р. Макдоналд (пункт 1 правила 24).

4. Заступивши на посаду голови палати (пункт 5 правила 21), п. Віарда з'ясував через Секретаря Суду позицію уповноваженої особи Уряду, представника Комісії та представника п. Унтерпертінґера стосовно необхідності проведення письмової процедури (пункт 1 правила 37). 24 квітня він зажадав від представника заявника подати до 6 червня 1985 року меморандум, а від представника Комісії — подати відповідь не пізніше двомісячного строку з моменту передання йому цього меморандуму Секретарем Суду. 12 квітня Голова Суду надав адвокатові заявника дозвіл використовувати в суді німецьку мову (пункт 3 правила 27).

5. Секретар Суду отримав меморандум заявника 10 червня.

11 липня Секретар Комісії сповістив Секретаря Суду про те, що представник Комісії висловить свої зауваження під час слухання справи в Суді.

На прохання представника Комісії Голова Суду 3 грудня 1985 року розпорядився про заборону публікувати чи іншим чином оприлюднювати один із пунктів меморандуму заявника (правило 55).

6. Ще раніше, 23 жовтня, після консультацій через заступника Секретаря Суду з уповноваженою особою Уряду, представником Комісії та

представником заявника, Голова Суду розпорядився про відкриття усного провадження 17 лютого 1986 року (правило 38).

3 лютого 1986 року Комісія подала Секретареві Суду певні документи, у відповідь на його запит, зроблений за вказівкою Голови Суду.

7. Відкрите слухання відбулося у призначений день у Палаці прав людини, Страсбурґ. Безпосередньо перед його початком Суд провів підготовче засідання.

На судовому розгляді були присутні:

— від Уряду

п. Г. Тюрк *(H. Türk)*, юрисконсульт, Міністерство закордонних справ, *уповноважена особа;*

п. М. Матцка *(M. Matzka)*, Управління федерального канцлера,

п. Г. Епп *(H. Epp)*, Федеральне міністерство юстиції, *радники;*

— від Комісії

п. Ґаукур Йорундссон *(Gaukur Jörundsson)*, *представник;*

— від заявника

п. Ф. Кралл *(F. Krall)*, адвокат, *представник.*

Суд заслухав їхні звернення, а також відповіді на запитання. На слуханні Уряд і заявник пред'явили деякі документи.

ЩОДО ФАКТІВ

8. Пан Унтерпертінґер — громадянин Австрії, 1938 року народження, проживає у Верґлі *(Wörgl)*.

Він скаржиться на кримінальне провадження, відкрите проти нього у зв'язку з фактичними тілесними ушкодженнями, які він спричинив падчерці 14 серпня 1979 року та дружині 9 вересня того самого року.

1. Провадження в поліції

9. Про інцидент, що трапився 14 серпня 1979 року, того ж дня було повідомлено поліцію в м. Верґл *(Gendarmeriepostenkommando)*. Спочатку це зробила сусідка на прохання заявника, а потім сам заявник. За його словами, його дружина й падчерка — які того ранку обізвали його «кримінальником» *(Zuchthäusler)* — напали на нього десь опівдні, коли між ними виникла сварка. Зокрема, він стверджував, що дружина кілька разів поранила його по голові ножем для розрізання паперу і розсікла йому чоло над самою бровою. Він мусив звернутися по допомогу до лікаря.

Він зізнався, що у той момент штовхнув свою дружину і намагався вдарити падчерку по обличчю, але безуспішно.

10. 22 серпня 1979 року поліція допитала дружину заявника як «підозрювану» *(Verdächtige)* і його падчерку, пані Таппейнер *(Tappeiner)* як «особу, причетну до справи» *(Beteiligte)*.

У своїх показаннях пані Унтерпертінґер стверджувала, що чоловік ударив її по обличчю, схопив її доньку за волосся, щоб не дати їй втекти; після цього вони обидві вчинили опір. У неї в руці був ніж для розрізання паперу, і, як вона каже, можливо, вона вдарила його ним, але ні вона, ні її донька не завдали йому ніяких ушкоджень на голові чи обличчі навмисно.

Пані Таппейнер зізналася, що того ранку назвала вітчима «кримінальником», і сказала, що у відповідь він ударив її по обличчю, але не завдав їй тілесного ушкодження. Під час сварки опполудні він кілька разів ударив її матір, один раз по обличчю. Коли сама вона спробувала втекти, він схопив її за волосся і подряпав їй обличчя просто під правим оком. Він також хапав її матір за волосся і за комір. Тому обидві жінки вчинили опір, і вона потягла вітчима за волосся, але не била його; вона не бачила, як мати вдарила його ножем для розрізання паперу. З лоба у вітчима текла кров, але на потилиці вона поранення не бачила. Вона додала, що лікар, до якого вона звернулася, видав довідку стосовно її власного тілесного ушкодження.

11. 28 серпня 1979 року поліція м. Верґл відправила до Куфштайнського *(Kufstein)* районного суду *(Bezirksgericht)* доповідь *(Strafanzeige)* «стосовно Алоїса Унтерпертінґера і Розі *(Rosi)* Унтерпертінґер, підозрюваних у завданні тілесних ушкоджень *(Körperverletzung)*».

Згідно з інформацією поліції, пані Унтерпертінґер та її донька накинулися на заявника під час сварки і, ймовірно *(vermutlich)*, вдарили його кілька разів ножем для розрізання паперу, залишивши рвану рану на потилиці і ще одну над самою бровою. Стверджується, що він, у свою чергу, вдарив падчерку по обличчю і злегка подряпав її під правим оком.

У розділі «Докази» у поліційному рапорті зафіксоване показання, взяте у згаданої вище сусідки Унтерпертінґерів, згідно з яким заявник, обличчя якого було залите кров'ю, попрохав її повідомити поліцію. Через десять хвилин заявник сам прийшов до поліційної дільниці, принісши із собою ніж для розрізання паперу; він пояснив, що дружина завдала йому кількох ударів цим ножем по голові. Оскільки було очевидним, що п. Унтерпертінґер потребує швидкої медичної допомоги, черговий поліцейський запропонував йому звернутися до лікаря.

Далі в рапорті зазначено, що до цього інциденту поліція вже кілька разів мусила втручатися у сварки в цій сім'ї. Крім того, ці три особи подали свої версії подій 14 серпня, які суперечать одна одній. Пані Таппейнер, яку було допитано як інформатора *(Auskunftsperson)*, явно була на боці матері.

У рапорті зазначалося, що тілесні ушкодження заявника лікар охарактеризував як «легкі».

У розділі «Інформація, надана підозрюваними» поліція стисло виклала показання пана і пані Унтерпертінґерів.

До рапорту було долучено кілька документів, зокрема показання заявника, його дружини й падчерки, а також довідку, видану лікарем, який оглянув пані Таппейнер.

12. Про другий інцидент, який стався 9 вересня 1979 року, повідомила в поліцію м. Верґл 14 вересня пані Унтерпертінґер. Вона стверджувала, що її чоловік напідпитку під час сварки вдарив її ногою по правій руці, завдавши гострого болю. Проведене наступного дня в лікарні рентґенологічне дослідження показало, що великий палець її правої руки зламаний, і через це вона не могла працювати протягом чотирьох тижнів. Вона також повідомила, що вже подала заяву до суду на розірвання шлюбу зі своїм чоловіком.

11 вересня до поліції надійшло повідомлення з лікарні м. Верґл, в якому йшлося, що тілесне ушкодження, завдане заявниці її «власним чоловіком», має вважатися серйозним.

13. 17 жовтня поліція взяла у п. Унтерпертінґера показання. Він заперечував, що завдав своїй дружині тілесні ушкодження 9 вересня, стверджуючи, що, коли він прийшов додому, її рука вже була забинтована. Насправді вона намагалася вдарити його по голові щіткою для волосся, але промахнулася і вдарила руку об поруччя на сходах. Це, можливо, призвело до ускладнення травми великого пальця, але обвинувальна заява, яку вона зробила проти нього, була цілковитою вигадкою.

Заявник підтвердив, що провадження про розірвання шлюбу вже певний час триває в суді.

14. 20 жовтня поліція м. Верґл надіслала до Куфштайнського районного суду доповідь «стосовно Алоїса Унтерпертінґера, підозрюваного в завданні тяжкого тілесного ушкодження». У доповіді зазначалося, що 9 вересня між подружжям виникла сварка, під час якої п. Унтерпертінґер ударив ногою по правій руці своєї дружини. Далі стисло наводилися показання пані Унтерпертінґер та її чоловіка. Самі показання додавалися до доповіді.

2. Розслідування *(Vorerhebungen)*

15. За клопотанням Іннсбрукської *(Innsbruck)* прокуратури 9 листопада 1979 року Куфштайнський районний суд вирішив розпочати розслідування проти заявника стосовно цих двох інцидентів. Відокремивши судове провадження проти пані Унтерпертінґер стосовно першого інциденту (див. пункт 11 вище), районний суд виправдав її 28 січня 1980 року.

16. 3 грудня 1979 року пані Унтерпертінґер постала перед суддею в Куфштайні, який повідомив її, що вона, як дружина обвинуваченого *(Beschuldigter)*, має право відмовитися від давання показань. Адже у статті 152(1)(1) Кримінально-процесуального кодексу сказано: «члени сім'ї обвинуваченого ... не зобов'язані давати показання».

Вона відповіла, що, незважаючи на це, вона бажає свідчити, і повідомила свою версію того, що трапилося під час інцидентів, узагальнивши вже сказане нею в поліції і заперечуючи факти у версії, поданій її чоловіком стосовно інциденту 9 вересня.

12 грудня заявника, підозрюваного у завданні фактичного тілесного ушкодження, що підпадає під статтю 83 (та наступні після неї) Кримінального кодексу, допитав суддя Іннсбрукського районного суду. Заявник зізнався в тому, що 14 серпня вдарив свою дружину по обличчю. За його словами, він потягнув пані Таппейнер за волосся, щоб уникнути нападу двох жінок, і, можливо, у цей момент завдав їй тілесного ушкодження під оком; він також вдарив її по обличчю. Стосовно другого інциденту, він повторив те, що вже повідомляв (див. пункт 13 вище); він також стверджував, що не бачив, як його жінка вдарилася об поруччя на сходах, і додав, що він не такий спритний, щоб ногою вцілити її по великому пальцю на руці.

3. Провадження в суді першої інстанції

17. 10 березня 1980 року справу одноособово розглянув суддя Іннсбрукського районного суду *(Landesgericht)*.

18. Як свідчить протокол слухання, заявник обстоював свою невинуватість. Він зізнався, що вдарив падчерку по голові, але заперечував, що завдав їй тілесного ушкодження. Так само він заперечував, що ударом ноги зламав великий палець на руці у дружини; де вона його зламала, він не мав жодного уявлення.

19. Після цього реґіональний суд викликав пані Унтерпертінґер та пані Таппейнер. Суд повідомив їх про їхнє право відмовитися давати показання (див. пункт 16 вище), і вони відповіли, що бажають скористатися цим правом. Згодом суд не зміг допитати їх чи зачитати вголос протокол співбесіди пані Унтерпертінґер із суддею в Куфштайні (пункт 1 статті 252 Кримінально-процесуального кодексу).

Однак на вимогу прокуратури були зачитані документи, які згадувалися у клопотанні про дозвіл розпочати судове переслідування *(Strafantrag)*, зокрема поліційні доповіді, інформацію про раніше вчинені обвинуваченим злочини, а також матеріали його двох попередніх судимостей. Таким чином, у цих документах містилися різні показання, зібрані поліцією: в австрійській судовій практиці такі матеріали мають вважатися документами для цілей пункту 2 статті 252 Кримінально-процесуального кодексу (див., зокрема, рішення Верховного суду від 14 листопада 1974 року

(*Oberster Gerichtshof, Österreichische Juristenzeitung*, 1975 р., с. 304); це означало, що їх необхідно було оголосити, якщо сторони не домовляються не робити цього.

20. Наприкінці слухання реґіональний суд встановив, що заявник винний у вчиненні 14 серпня 1979 року правопорушення *(Vergehen)* — у завданні тілесного ушкодження (пункт 1 статті 83 Кримінального кодексу) своїй падчерці та у вчиненні правопорушення 9 вересня 1979 року — у завданні тяжкого тілесного ушкодження (*schwere Körperverletzung*, пункт 1 статті 83 та пункт 1 статті 84 Кримінального кодексу) своїй дружині. Його було засуджено на шість місяців ув'язнення.

Стосовно «завданих тілесних ушкоджень» та арґументів, висунутих п. Унтерпертінґером на свій захист, суд постановив вважати встановленими такі факти.

Під час сварки 14 серпня 1979 року заявник кілька разів ударив дружину, а також ударив по обличчю свою падчерку, залишивши синець між оком і носом та подряпину біля правого ока. Його версія подій не може бути прийнята: він зізнався судді в Куфштайні, що вдарив пані Таппейнер по обличчю, і не відкидав можливості, що міг подряпати її. Тілесні ушкодження були незначними, але поведінка свідчила про те, що його дії були умисними. Знову його арґументи на свій захист не витримали перевірки. Крім того, матеріали судимостей свідчили про те, що він був цілком здатний поводитися таким чином. Ще до цих інцидентів між ним та його дружиною часто виникали сварки, які здебільшого закінчувалися бійкою.

Суд зазначив, що пані Унтерпертінґер — яка тим часом уже розлучилася зі своїм чоловіком — та її донька відмовилися давати показання на розгляді справи в суді. Незважаючи на це, суд визнав «безсумнівність та конкретність» показань, які вони дали поліції, що є «достатнім підтвердженням вини»; «не [могло бути] жодного сумніву щодо правдивості цих показань». У цьому випадку заявник також діяв умисне.

Суд не встановив будь-яких пом'якшувальних обставин; навпаки, він урахував кримінальне минуле заявника як обтяжувальну обставину.

4. Апеляційне провадження

21. 9 квітня 1980 року п. Унтерпертінґер подав апеляцію.

Він стверджував, що судове рішення від 10 березня не має юридичної сили (стаття 281(1)(3) Кримінально-процесуального кодексу): незважаючи на статтю 152 Кримінально-процесуального кодексу, його колишню дружину та падчерку, чиї показання в поліції послужили єдиною підставою для визнання його винним, не було поінформовано із самого початку про те, що вони мають право відмовитися давати показання, тому вони не змогли скористатися таким правом.

Крім того, реґіональний суд не врахував достатнім чином певні обставини, які ставили під сумнів достовірність показань пані Унтерпертінґер та падчерки заявника. У зв'язку з цим заявник попрохав узяти показання кількох свідків, зокрема двох лікарів, працівника поліції, сусідки, а також матері, падчерки та колишньої дружини заявника.

Нарешті, він наголосив на тому, що в минулому він завжди зізнавався у правопорушеннях, у яких його обвинувачували, — і це підтверджували матеріали попередніх судових справ. Однак цього разу під час першого інциденту він керувався самозахистом і не мав наміру завдавати тілесного ушкодження своїй падчерці — якщо й справді саме він поранив її. Реґіональний суд не взяв до уваги його версію подій 14 серпня 1979 року. Що стосується інциденту 9 вересня 1979 року, то він повторно зазначив, що його колишня дружина пошкодила палець правої руки ще до виникнення інциденту, як він уже казав під час першого допиту. Він також стверджував, що на момент інциденту він сам мав травму коліна, яка завадила б йому настільки сильно вдарити ногою, щоб зламати палець у дружини. Він попрохав подальшого розслідування цих фактів і, зокрема, взяття показань у кількох людей, а також отримання експертних висновків *(Sachbefund)*.

Підводячи підсумок, п. Унтерпертінґер прохав Іннсбрукський апеляційний суд *(Oberlandesgericht)* скасувати рішення від 10 березня про визнання його винним і виправдати його. Тобто він звертався до суду з проханням перевірити законність його засудження, враховуючи ступінь його вини.

22. Засідання апеляційного суду відбулося 4 червня 1980 року.

Захисник заявника подав підстави для апеляції і попрохав, зокрема, щоб суд викликав додаткових свідків. Він також зазначив, що позбавлення його клієнта права поставити запитання стосовно показань, взятих поліцією у свідків обвинувачення, суперечить Європейській конвенції з прав людини. Сторона обвинувачення домагалася відхилення апеляції.

У зв'язку з цим суд вирішив провести повторний розгляд показань, поданих до суду першої інстанції, і доповнити їх *(Wiederholung und Ergänzung)* зачитаними матеріалами судового провадження про розірвання шлюбу та заслуховуванням свідчень дружини брата п. Унтерпертінґера. Братова дружина не змогла пригадати, чи була у колишньої дружини заявника забинтована рука восени чи влітку 1979 року. Заявник відмовився від свого права на її перехресний допит.

Суд розпорядився оголосити ці документи і поставив кілька запитань п. Унтерпертінґеру, зокрема стосовно травми коліна. За словами заявника, його попрохали пройтися вперед і назад, для того щоб судді змогли сформувати свою думку про його стан.

Суд відмовився визнати достовірність решти показань, частково з огляду на те, що обставини, яких вони стосувалися, не мали будь-якого значення, і, зрештою, тому, що заявник не вказав, які конкретно питання мають бути розслідувані додатково.

23. Одразу після слухання 4 червня 1980 року апеляційний суд відхилив апеляцію заявника.

Щодо поданих ним підстав для визнання рішення таким, що не має юридичної сили (див. пункт 21 вище), він зазначив, посилаючись на прецедентну практику Верховного суду, що законна відмова давати показання не завадила суду зачитати показання свідків, які вони давали поліції *(Sicherheitsbehörden)*, а не під час самого судового провадження. Апеляційний суд також зауважив, що, згідно з рішенням Верховного суду, суди фактично були зобов'язані організовувати оголошення таких показань з метою оцінки їх як доказів.

З іншого боку, апеляційний суд вважав, що свідчення, які він заслухав, підтверджують висновки реґіонального суду. Показання потерпілих осіб у поліції були правдоподібними і заслуговували на довіру; їхня версія подій була логічно послідовною. Матеріали попередніх судимостей заявника свідчили про те, що дії, в яких його обвинувачували, були йому цілковито властиві. Крім того, версії того, що трапилося 9 вересня 1979 року, які він виклав у поліції та судді-слідчому, суперечили одна одній. Дружина його брата, яку викликали як свідка, не змогла надати будь-яку інформацію з цього приводу. Стосовно його твердження, що він не був достатньо спритним, щоб ногою зламати палець у дружини, це також не витримало перевірки.

За винятком дружини його брата, не було необхідності заслуховувати інших свідків, викликати яких прохав заявник, оскільки він послався на них у зв'язку з питаннями, які або не мали ніякого значення, або були дуже непевними.

Отже, визнання п. Унтерпертінґера винним за двома пунктами обвинувачення проти нього було обґрунтованим; 14 серпня 1979 року він діяв поза межами самооборони. Встановлене покарання відповідало ступеню його вини *(schuldangemessen)*.

24. Заявник відбував своє покарання з 22 вересня 1980 року до 22 березня 1981 року.

ПРОВАДЖЕННЯ В КОМІСІЇ

25. У своїй заяві (№ 9120/80) до Комісії, до якої п. Унтерпертінґер звернувся 1 вересня 1980 року, він скаржився на судове провадження, внаслідок якого його було визнано винним, і стверджував, що було порушено пункти 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції.

26. Комісія оголосила заяву прийнятною 8 липня 1983 року.

У своїй доповіді від 11 жовтня 1984 року (стаття 31) Комісія висловила думку, що порушення пункту 3 (d) статті 6 допущено не було (п'ять голосів проти п'яти, з вирішальним голосом голови, пункт 3 правила 18 Правил процедури), як і пункту 1 (п'ять голосів проти чотирьох, з одним, що утримався). Повний текст думки Комісії та окремих думок, які містяться в доповіді, додаються до цього судового рішення.

ОСТАТОЧНІ ПОДАННЯ ОСІБ, ЯКІ ВИСТУПАЛИ В СУДІ

27. Під час слухання 17 лютого 1986 року до Суду надійшли прохання:

— з боку Уряду: «визнати, що в цій справі положення пунктів 1 і 3 (d) статті 6 Європейської конвенції з прав людини порушено не було і, отже, що факти, які є предметом спору, не свідчать про будь-яке порушення Республікою Австрія своїх зобов'язань за Конвенцією»;

— з боку представника Комісії: «визнати, як це визнала більшість членів Комісії, відсутність порушення статті 6»;

— з боку заявника: «визнати, що у цьому кримінальному провадженні Республіка Австрія порушила кілька положень Конвенції» і «зажадати від Республіки Австрія сплатити відповідну компенсацію».

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6

28. Заявник стверджував, що його було визнано винним виключно на підставі показань, які дала поліції його колишня дружина та падчерка, — ці показання було зачитано під час слухання справи. За його словами, відмова двох жінок як близьких родичок дати показання під час слухання справи в суді позбавила його можливості допитати їх чи домогтися їхнього допиту на будь-якому етапі судового провадження. Він також стверджував, що апеляційний суд не надав йому будь-якої можливості піддати їхні показання сумніву, оскільки не погодився заслухати осіб, яких заявник прохав викликати як свідків. Він стверджував, що було порушено пункти 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції, у яких сказано:

> «1. Кожен... при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий ... розгляд ... судом...
>
> ...
>
> 3. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, має щонайменше такі права:
>
> ...

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

...»

Уряд оспорював цю заяву, з якою не погодилася і Комісія.

29. Особи, що виступили в Суді, зробили свої подання, передусім стосовно пункту 3 (d) статті 6 і потім — стосовно пункту 1. Суд нагадує, що ґарантії, які містяться в пункті 3, є конкретними аспектами загальної концепції справедливого судового розгляду, що викладені у пункті 1 статті 6 (див., як найостанніший прецедент, рішення у справі Беніша *(Bönisch)* від 6 травня 1985 року, серія A, № 92, с. 14–15, п. 29). За обставин цієї справи Суд розглядатиме скарги заявника з погляду ґарантій пункту 1, у поєднанні з принципами, закладеними в пункті 3 (d).

30. Викликані на засідання Іннсбрукського реґіонального суду, пані Унтерпертінґер та пані Таппейнер відмовилися дати показання, на що вони мали право відповідно до статті 152(1)(1) Кримінально-процесуального кодексу (див. пункти 16 та 19 вище). Через це суддя суду першої інстанції не мав змоги заслухати їх як свідків, а сторона захисту — як і обвинувачення — не мала змоги допитати їх під час усного провадження. Як таке, це положення прямо не суперечить пунктам 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції: воно враховує можливість виникнення особливих проблем у зв'язку з конфронтацією між особою, «обвинуваченою у кримінальному правопорушенні», та свідком з його власної сім'ї, а також покликане захистити такого свідка, унеможливлюючи, щоб він потрапив у складне з морального погляду становище; крім того, у національному праві деяких держав — членів Ради Європи є схожі положення.

31. Внаслідок цього суд першої інстанції і згодом апеляційний суд не мали змоги заслухати показання, взяті у пані Унтерпертінґер та пані Таппейнер, або ознайомитися з їхніми показаннями, які вони дали судді в Куфштайні. З іншого ж боку, коли сторона обвинувачення звернулася з проханням оголосити показання цих жінок, дані в поліції, суди були змушені забезпечити таке оголошення (див. пункт 19 вище).

Оголошення показань у такий спосіб саме по собі не може вважатися таким, що суперечить пунктам 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції, але, використовуючи їх як докази, все-таки необхідно забезпечувати дотримання прав захисту, адже це є предметом і метою ґарантій статті 6. Особливо це стосується ситуацій, коли особа, «обвинувачена в кримінальному правопорушенні», яка має право, згідно з пунктом 3 (d) статті 6, «допитати чи вимагати допиту» свідків проти неї, не мала можливості на будь-якому попередньому етапі провадження допитати осіб, показання яких було зачитано під час слухання справи в суді.

32. У цій справі поліція взяла показання у пані Унтерпертінґер як «підозрюваної» у зв'язку з інцидентом, що стався 14 серпня 1979 року, і згодом — як у позивачки у зв'язку з інцидентом, що стався 9 вересня 1979 року; у пані Таппейнер поліція брала показання як у «особи, причетної» до першого інциденту (див. пункти 10 та 12 вище). Відмовившись дати показання в суді, вони позбавили заявника можливості допитати цих свідків чи домогтися їхнього допиту стосовно їхніх показань. Хоча він мав змогу подати свої зауваження безперешкодно під час слухання справи в суді, апеляційний суд відмовився прийняти показання, якими він хотів піддати сумніву достовірність свідчень його колишньої дружини та падчерки (див. пункт 21 вище).

33. Це факт, що показання, які дали пані Унтерпертінґер і пані Таппейнер, були не єдиними показаннями, що розглядалися в судах. Суди також розглядали, зокрема, поліційні доповіді, додані до них медичні документи, а також матеріали судового провадження у зв'язку з розірванням шлюбу цього подружжя (див. пункти 19 та 22 вище); на додаток до цього, апеляційний суд заслухав як свідка дружину брата п. Унтерпертінґера.

Однак із рішення від 4 червня 1980 року видно, що апеляційний суд визнав заявника винним головним чином на підставі показань пані Унтерпертінґер і пані Таппейнер поліції. Апеляційний суд кваліфікував ці показання не просто як інформацію, а як докази правдивості обвинувальних заяв цих жінок на той час. Треба зазначити, що саме апеляційний суд мав оцінити подані матеріали, а також відповідність показань, які обвинувачений домагався долучити до справи; незважаючи на це, п. Унтерпертінґера було визнано винним на підставі «свідчень», стосовно яких його право на захист було значно обмежене.

З огляду на це, заявник не здійснив свого права на справедливий судовий розгляд і було допущено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, взятого у поєднанні з принципами, закладеними в пункті 3 (d) цієї статті.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 50

34. У статті 50 Конвенції сказано:

> «Якщо Суд встановлює, що рішення чи захід судового або будь-якого іншого органу влади Високої Договірної Сторони повністю або частково суперечить зобов'язанням, які випливають з ...Конвенції, і якщо внутрішнє право цієї Сторони дозволяє лише часткову компенсацію за наслідки такого рішення чи заходу, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

У своєму меморандумі п. Унтерпертінґер вимагав компенсації в розмірі 150 000 австрійських шилінґів у зв'язку з його ув'язненням і 28 000

австрійських шилінґів — за втрату заробітку. Він також вимагав 33 578,15 австрійського шилінґа за судові витрати, пов'язані з провадженням в органах Конвенції. Загальний розмір усіх його вимог становив 210 000 австрійських шилінґів з відрахуванням 5470,50 французького франка, які Рада Європи вже надала йому у вигляді правової допомоги на провадження справи в Суді.

Уряд подав відповідь на ці вимоги під час слухань. У разі встановлення Судом порушення Конвенції, Уряд погодився б компенсувати судові витрати відповідно до поданого переліку. Розмір компенсації, якої заявник вимагав за втрату заробітку, Уряд вважав досить прийнятним; однак неприйнятною для нього була вимога компенсації за ув'язнення (150 000 австрійських шилінґів) — він міг погодитися сплатити не більше ніж 50 000 австрійських шилінґів. Іншими словами, Уряд готовий був відшкодувати шкоду за всіма пунктами вимог, але в загальному розрахунку компенсація не мала перевищувати 100 000 австрійських шилінґів.

4

35. Що стосується втрати заробітку та компенсації за ув'язнення, Суд нагадує, що заявника було визнано винним через встановлення його вини у спосіб, який не відповідав вимогам статті 6. Внаслідок цього він провів шість місяців під вартою і втратив заробітки на суму 28 000 австрійських шилінґів. Він також зазнав нематеріальної шкоди у зв'язку з його ув'язненням, і за цим пунктом Суд, керуючись принципом справедливості, як цього вимагає стаття 50, присуджує йому 100 000 австрійських шилінґів компенсації.

36. Що стосується судових витрат на провадження в органах Конвенції, Уряд не заперечує, що вони понесені фактично і були неминучими і що розмір їх був прийнятним; він також не оспорює, що заявник зобов'язався сплатити за послуги адвоката в розмірі, більшому ніж розмір витрат, які покриваються сумою наданої йому безоплатної правової допомоги (пор., зокрема, рішення у справі Ейрі *(Airey)* від 6 лютого 1981 року, серія А, № 41, с. 9, п. 13). Отже, Суд задовольняє цю вимогу в повному обсязі, присуджуючи 33 578,15 австрійського шилінґа з відрахуванням 5470,50 французького франка.

На цих підставах Суд одноголосно

1. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 6 Конвенції.

2. *Постановляє*, що держава-відповідач має сплатити заявникові як справедливу сатисфакцію 161 578,15 (сто шістдесят одну тисячу п'ятсот сімдесят вісім) австрійських шилінґів та п'ятнадцять грошей з відрахуванням 5470,50 (п'яти тисяч чотирьохсот сімдесяти) французьких франків та п'ятдесяти сантимів.

Учинено англійською та французькою мовами й оголошено на відкритому слуханні у Палаці прав людини, Страсбурґ, 24 листопада 1986 року.

Підпис: **Жерар Віарда**,
Голова Суду

Підпис: **Марк-Андре Ейссен**,
Секретар Суду

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

СПРАВА «КОСТОВСЬКИЙ ПРОТИ НІДЕРЛАНДІВ» (CASE OF KOSTOVSKI v. THE NETHERLANDS)

4

У справі Костовського*

Європейський суд з прав людини, розглядаючи справу в пленарному засіданні, відповідно до правила 50 Реґламенту Суду, у складі суддів:

п. **Р. Рюссдаль** (R. Ryssdal), **Голова Суду**
п. **Дж. Кремона** (J. Cremona)
п. **Тор Вільялмссон** (Thór Vilhjálmsson)
пані **Д. Біндшедлер-Роберт** (D. Bindschedler-Robert)
п. **Ф. Ґьольчюклю** (F. Gölcüklü)
п. **Ф. Матчер** (F. Matscher)
п. **Ж. Пінейро Фарінья** (J. Pinheiro Farinha)
п. **Л.-Е. Петтіті** (L.-E. Pettiti)
п. **Б. Волш** (B. Walsh)
сер **Вінсент Еванс** (Sir Vincent Evans)
п. **Р. Макдоналд** (R. Macdonald)
п. **К. Руссо** (C. Russo)
п. **Р. Бернхардт** (R. Bernhardt)
п. **А. Шпільманн** (A. Spielmann)
п. **Ж. Де Мейєр** (J. De Meyer)
п. **Х. А. Каррілло Сальседо** (J. A. Carrillo Salcedo)
п. **Н. Валтікос** (N. Valticos)
п. **С. К. Мартенс** (S.K. Martens),

а також п. **М.-А. Ейссен** (M.-A. Eissen), **Секретар Суду**, та п. **Г. Пецольд** (H. Petzold), **заступник Секретаря Суду**,

після наради за зачиненими дверима 24 червня та 25 жовтня 1989 року

постановляє таке рішення, ухвалене в останній із зазначених днів:

---

* *Примітка канцелярії:* Справі привласнено номер 10/1988/154/208. Перше число позначає порядковий номер у списку справ, переданих до Суду у відповідному році (друге число). Два останніх числа вказують на порядкові номери справи у списку справ, переданих до Суду від часу його створення, і в списку відповідних заяв до Комісії.

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була передана до Суду Європейською комісією з прав людини (Комісія) та Урядом Нідерландів 18 липня 1988 року і 15 вересня 1988 року, відповідно, у межах тримісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 32 та статтею 47 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція). Справу розпочато за заявою (№ 11454/85) проти Королівства Нідерландів, поданою в березні 1985 року громадянином Югославії п. Слободаном Костовським *(Slobodan Kostovski)* до Комісії, відповідно до статті 25.

У своєму запиті Комісія посилалася на статті 44 і 48 та на заяву, якою Нідерланди визнали обов'язковість юрисдикції Суду (стаття 46). Уряд у своїй заяві посилався на статтю 48. Метою запиту і заяви було отримати рішення стосовно того, чи свідчать факти справи про порушення державою-відповідачем своїх зобов'язань за статтею 6 Конвенції.

2. У відповідь на запит, зроблений відповідно до пункту 3 (d) правила 33 Реґламенту Суду, заявник повідомив про свій намір взяти участь у провадженні і призначив адвоката, який представлятиме його (правило 30).

3. До складу палати, яка мала бути створена, увійшли за посадою п. С. К. Мартенс, суддя, обраний від Нідерландів (стаття 43 Конвенції), та п. Р. Рюссдаль, Голова Суду (пункт 3 (b) правила 21). 29 вересня 1988 року у присутності Секретаря Голова Суду шляхом жеребкування визначив імена інших п'яти членів, а саме — п. Дж. Кремони, п. Ж. Пінейро Фарінья, п. Л.-Е. Петтіті, п. Р. Макдоналда та п. К. Руссо (стаття 43, у кінці, Конвенції і пункт 4 правила 21).

4. Заступивши на посаду голови палати (пункт 5 правила 21), п. Р. Рюссдаль через Секретаря Суду проконсультувався з уповноваженою особою Уряду, представником Комісії та представником заявника стосовно необхідності проведення письмової процедури (пункт 1 правила 37). Після цього, відповідно до наказу Голови Суду, 13 березня 1989 року канцелярія отримала меморандум Уряду та меморандум заявника. Меморандум заявника було подано голландською мовою — дозвіл на це надав Голова Суду 6 березня (пункт 3 правила 27).

Листом від 18 травня заступник Секретаря Комісії поінформував Секретаря Суду, що представник Комісії подасть свої зауваження на слуханні справи.

5. 23 травня 1989 року палата вирішила, відповідно до правила 50, відмовитися від юрисдикції на користь Великої палати.

6. Після консультацій через Секретаря Суду з особами, які мали бути присутніми на слуханні в Суді, 29 травня 1989 року Голова Суду розпорядився про відкриття усного провадження 20 червня 1989 року (правило 38).

7. Відкрите слухання відбулося в призначений день у Палаці прав людини, Страсбурґ. Безпосередньо перед його відкриттям Суд провів підготовче засідання.

Перед Судом виступили:

a) від Уряду

пані Д. С. Ван Хекелом *(D.S. Van Heukelom)*, помічник юрисконсульта, Міністерство закордонних справ,	*уповноважена особа,*
п. Й. Л. Де Вейкерслоот Де Веєрдестейн *(J.L. De Wijkerslooth De Weerdesteijn)*, адвокат,	*консультант,*
п. Й. Е. Е. Шютте *(J. E. E. Schutte)*, Міністерство юстиції,	
п. Е. П. Вон Бруккен Фок *(E. P. Von Brucken Fock)*, Міністерство юстиції,	*радники;*

b) від Комісії

п. К. Л. Розакіс *(C.L. Rozakis)*,	*представник;*

c) від заявника

пані Т. Спронкен *(T. Spronken)*, *advocaat en procureur,*	*представник,*
професор Ґ. П. М. Ф. Молз *(G. P. M. F. Mols)*, професор кримінального права, Маастрихтський університет,	*радник.*

Суд заслухав звернення п. Й. Л. Де Вейкерслота Де Веєрдестейна від імені Уряду, п. Розакіса від імені Комісії та пані Т. Спронкен від імені заявника, а також їхні відповіді на запитання.

8. На запит Суду Комісія та Уряд подали низку документів 25 травня та 20 червня 1989 року, відповідно. 16 червня заявник також подав деякі документи.

ЩОДО ФАКТІВ

I. КОНКРЕТНІ ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9. Пан Слободан Костовський є громадянином Югославії, 1953 року народження. Має дуже тривале кримінальне минуле, включно із засудженнями за різні злочини в Нідерландах, особливо — за збройне пограбування ювелірного магазину в 1979 році, за що його було засуджено до шести років ув'язнення.

У листопаді 1980 року Амстердамський районний суд *(arrondissements-rechtbank)* визнав прийнятним клопотання Швеції про його екстрадицію для притягнення до суду за серйозні злочини, вчинені в м. Стокгольмі у вересні 1979 року, а саме — два збройні пограбування та допомогу у втечі з будинку суду, при цьому в кожній справі мала місце спроба неумисного вбивства.

8 серпня 1981 року заявник разом з таким собі Стенлі Гіллісом *(Stanley Hillis)* та іншими здійснив втечу із в'язниці Шевенінґен *(Scheveningen)* і переховувався від поліції до квітня наступного року.

10. 20 січня 1982 року троє чоловіків у масках вчинили збройний напад на банк у м. Баарні *(Baarn)* і втекли зі значною сумою валюти і чеків. Підозра поліції впала на Стенлі Гілліса та його спільників, оскільки, переховуючись від поліції, вони напевне потребували грошей і кілька років до цього Стенлі Гілліс був прямим учасником збройного пограбування того самого банку, яке було вчинено у такий самий спосіб, як і в 1982 році. Ця підозра зміцніла 25 січня, коли поліція м. Амстердама отримала анонімний телефонний дзвінок від чоловіка, який сказав:

> «Кілька днів тому відбулося збройне пограбування банку в м. Баарні. За це несуть відповідальність Стенлі Гілліс, Пауль Молхук *(Paul Molhoek)* та ще один югослав. Стенлі Гілліс і цей югослав утекли із гаазької в'язниці в серпні минулого року».

11. 26 січня 1982 року поліцію в м. Гаазі відвідав якийсь чоловік. 18 березня працівник поліції, який запротоколював розмову, виклав її таким чином:

> «26 січня до мене звернувся чоловік, який, через побоювання помсти у відповідь, побажав залишитися анонімним свідком, але особа якого мені відома. Він повідомив таке:
>
> «Кілька місяців тому четверо чоловіків здійснили втечу зі слідчого ізолятора *(huis van bewaring)* у Гаазі. Серед них були один югослав і мешканець Амстердама. Зараз вони проживають у їхнього знайомого в Утрехті. Їхньої адреси я не знаю. Вони також підтримують контакти з Паулем Молхуком в Гаазі. Іноді югослав і амстердамець проводять ніч у домі Аада Дені *(Aad Denie)* в Гаазі на Пауль Круґерлаан *(Paul Krugerlaan)*. Пауль Молхук ночує там майже щоночі. Югослав і амстердамець їздять тепер на BMW блакитного кольору. Реєстраційного номера цієї машини я не знаю. Пауль Молхук їздить на новій білій спортивній машині марки «Мерседес». Югослав, амстердамець і Пауль Молхук вчинили кілька днів тому збройне пограбування банку в Баарні, під час якого персонал банку опинився замкненим у приміщенні. Аад Дені щодня відвозить Пауля Молхука до цих двох чоловіків в Утрехті, оскільки Пауль Молхук не має водійського посвідчення. Іншого стосунку до цієї справи Аад Дені не має. Він водить сріблясто-сіру модель BMW, реєстраційний номер якої — 84-PF-88».
>
> Я хочу додати, що після того, як йому показали різні фотографії в матеріалах поліційної справи, він вказав на фотографії таких осіб:
>
> Слободан Костовський... як на того самого югослава, про якого він згадував; Стенлі Маршалл Гілліс ... як на того самого амстердамця».

12. 27 січня утрехтська поліція, діючи на підставі отриманої інформації про те, що Стенлі Гілліс переховується з братом Паулем Молхуком за певною адресою в цьому місті, провела там обшук. Хоча там нікого не знайшли, поліція все-таки виявила відбитки пальців Стенлі Гілліса та Пауля Молхука.

13. 23 лютого 1982 року до поліції в м. Гаазі звернулася якась особа. 22 березня двоє працівників поліції, які запротоколювали розмову, виклали її таким чином:

> «У вівторок 23 лютого 1982 року до нас звернулася особа, яка з міркувань безпеки побажала залишитися анонімним свідком, але яка нам відома. Вона повідомила таке.
>
> Їй відомо, стверджує вона, що Стенлі Гілліс, Слободан Костовський, Пауль Молхук та Аад Дені винні у вченні збройного пограбування відділу Нідерландського банку *(Nederlandse Middenstands Bank)* на вул. Ньївстраат *(Nieuwstraat)* в м. Баарні приблизно 19 січня 1982 року. За словами цієї особи, перші троє із зазначених вище осіб здійснили напад, а Аад Дені був водієм або принаймні забрав їх своєю машиною після нападу.
>
> Ця особа також зазначила, що надходження від нападу, які становлять приблизно 600 000 ґульденів, були розподілені більш-менш рівномірно між Гіллісом, Костовським та Молхуком і що Аад Дені отримав від них лише незначну частину. За словами цієї особи, це могло б бути приблизно 20 000 флоринів. Також ця особа повідомила, що Гілліс, Костовський та Молхук знають один одного відтоді, коли вони перебували під вартою в шевенінґенській в'язниці.
>
> Гілліс і Костовський здійснили втечу з цієї в'язниці 8 серпня 1981 року, а Молхука було звільнено пізніше. За свідченнями згаданої особи, Пауль Молхук здебільшого проживав разом з Аадом Дені на Пауль Круґерлаан, 216, в Гаазі. Стверджувалося, що Гілліс і Костовський деякий час проживали в м. Утрехті на Оуде Ґрахт *(Oude Gracht)*, 76, де вони наймали приміщення під іншим ім'ям. Там також проживав брат Пауля Молхука, Пітер. З цього приводу зазначена особа повідомила, що утрехтська поліція здійснила облаву названого приміщення, але згаданих вище осіб не виявила. За словами цієї особи, під час поліційної облави Гілліс, Костовський та Молхук були в кімнаті поверхом вище у тому самому будинку на Оуде Ґрахт. Поліція цей поверх не обшукувала. Дана особа також повідомила, що, на її думку, Гілліс тепер проживає в Амстердамі.
>
> За свідченнями, Пауль Молхук та Гілліс досить реґулярно зустрічаються один з одним в Амстердамі біля станції Амстел *(Amstel)*. Це було їхнім звичайним місцем зустрічі.
>
> За словами цієї особи, Гілліс, Костовський та Молхук мали потужну зброю. Даній особі було відомо, що як Гілліс, так і

Костовський мали, зокрема, кулемет системи Стена, і що у Пауля Молхука був револьвер, можливо, кольт 45 калібру.

Особа, яку ми опитали, повідомила, що пізніше вона, можливо, зможе навести конкретніші дані про згаданих вище осіб та вчинені ними правопорушення».

14. 1 квітня 1982 року Стенлі Гілліса було заарештовано разом зі Слободаном Костовським в Амстердамі. Вони були в машині, яку вів такий собі V., який допоміг їм здійснити втечу із в'язниці і неодноразово контактував з ними в січні 1982 року та пізніше.

Під час арешту Слободан Костовський мав при собі заряджений револьвер. Згодом вогнепальну зброю було також виявлено вдома у Пауля Молхука, якого було заарештовано 2 квітня, у помешканні V., а також в іншій кімнаті помешкання в Утрехті, в якому раніше здійснювався обшук.

Як і заявник, Стенлі Гілліс, Пауль Молхук, Аад Дені та V. мали чимало кримінальних судимостей.

15. Попереднє судове розслідування (*gerechtelijk vooronderzoek*; див. пункт 23 нижче) було розпочато стосовно Стенлі Гілліса, Слободана Костовського, Пауля Молхука та Аада Дені. 8 квітня 1982 року п. Нюбур *(Nuboer)*, маґістрат-слідчий *(rechter-commissaris)*, провів допит свідка, який 23 лютого дав показання гаазькій поліції (див. пункт 13 вище). Допит відбувся в присутності працівників поліції, але за відсутності прокурора, заявника та його захисника. Маґістрат-слідчий, якому особа цього свідка була невідома, визнав її побоювання помсти у відповідь досить обґрунтованими і, отже, дозволив йому залишитися анонімним. Виступаючи на слуханні, він зазначив, що свідок дав таке показання:

«23 лютого 1982 року я дав показання поліції в Гаазі, яке було долучено до доповіді, підготовленої 22 березня 1982 року. Ви зачитали це показання мені. Я заявив, що це правда, і я підтверджую свої слова, якщо враховувати, що мені не було відомо, що банк в Баарні розташований на Ньївстраат, 1. Мої показання ґрунтуються на інформації про збройне пограбування, яку повідомили мені і Стенлі Гілліс, і Пауль Молхук, і Аад Дені. Вони сказали, що забрали не тільки готівку, а й американські дорожні чеки та єврочеки. Я сам бачив кілька єврочеків».

16. 2 червня 1982 року маґістрат-слідчий надіслав адвокатам, які представляли зазначених осіб, листа, додавши копії офіційних доповідей, які містили, зокрема, показання допитаного ним анонімного свідка. Він зазначив, що стосовно цих показань адвокати можуть подати письмові запитання, вказавши на те, що їх не було запрошено на цей допит. Серед тих, хто відповів, була адвокат п. Костовського, пані Спронкен, яка в листі від 14 червня поставила чотирнадцять запитань.

22 червня, на підставі цих запитань, анонімного свідка, якого заслухав п. Нюбур, було допитано вдруге, цього разу п. Вейсенфелдом *(Weijsenfeld)*, маґістратом-слідчим, який був помічником Нюбура. Присутніми були працівники поліції, але прокурора, заявника та його захисника на допиті не було. Складений маґістратом-слідчим протокол цього допиту містив таке показання свідка, анонімність якого було збережено і в цьому випадку:

> «Я підтверджую показання, які дав 8 квітня 1982 року маґістратові-слідчому в Утрехті. Мої відповіді на запитання, поставлені пані Спронкен, такі.
>
> Я не той, хто анонімно телефонував у поліційний центр зв'язку в Амстердамі 25 січня 1982 року, і не особа, яка дала показання 26 січня 1982 року в поліційній дільниці в Гаазі. Я не повідомляв поліцію, начебто мені відомо, що банк міститься на Ньївстраат, 1, у Баарні. Я знав, що він у Баарні, але не знав вулицю. Вулицю мені повідомили в поліції, і це помилково було зараховано як моє власне показання. Хоча пані Спронкен не прохала, я хотів би додати, що я не інформував муніципальну поліцію в Утрехті.
>
> Що стосується запитань, поставлених Ван Стрален *(Van Straelen)*, я передусім посилаюся на показання, які вже дав. Я знайомий з Гіллісом, Костовським, Молхуком та Дені і не маю жодних сумнів стосовно їхньої особи».

Як виявилося, відповіді було отримано лише на два з чотирнадцяти запитань, які поставила пані Спронкен. Більшість із них стосувалася обставин, за яких свідок отримав цю інформацію. З цього приводу п. Вейсенфелд у своїй доповіді додав:

> «Подані запитання, зокрема поставлені С.М. Гіллісом, які залишилися без відповіді, або не були поставлені мною, маґістратом-слідчим, з метою збереження анонімності свідка, або, з цієї самої причини, на них не відповів свідок».

17. Розгляд справ Стенлі Гілліса, Слободана Костовського та Пауля Молхука розпочався в Утрехтському районному суді 10 вересня 1982 року. Хоча, з процедурних причин, кожна справа розглядалася окремо і за кожною очікувалося окреме рішення, суд провів одне засідання, використавши як доказ оголошені на ньому показання стосовно всіх трьох підозрюваних.

Свідками, яких заслухав суд, були маґістрати-слідчі п. Нюбур, п. Вейсенфелд (див. пункти 15–16 вище) та п. Вейман *(Weijman)*, один з працівників поліції, який проводив допит 23 лютого (див. пункт 13 вище). Їх було викликано до суду на прохання заявника, але суд, керуючись статтею 288 Кримінально-процесуального кодексу (див. пункт 25 (b) нижче), не дозволив стороні захисту поставити їм певні запитання,

спрямовані на встановлення достовірності показань свідків та надійності джерел інформації, відповівши на які, ці свідки назвали б себе.

Пан Нюбур повідомив, що довіряє свідкові, якого він допитав 8 квітня 1982 року і який «справив на нього приємне враження»; що йому не відома особа цього свідка і що він вважає обґрунтованими побоювання помсти у відповідь, висловлені свідком на виправдання своєї анонімності; що він вірить, що свідок дав свої показання поліції добровільно; і що він відмовився від пропозиції з боку поліції допитати чоловіка, якого бачили 26 січня 1982 року (див. пункт 11 вище), оскільки він не міг ґарантувати анонімність останнього.

Пан Вейсенфелд зазначив, що, на його думку, показання даного свідка, особа якого йому не відома і якого він допитував 22 червня 1982 року, «не є недостовірними» (див. пункт 16 вище); і що він також вважає побоювання помсти у відповідь достатньо обґрунтованими.

Пан Вейсенфелд зазначив, що, на його думку, показання особи, яку він допитував з колеґою 23 лютого 1982 року (див. пункт 13 вище), були «достатньо надійними», оскільки вона також повідомила інформацію стосовно інших справ, яка виявилася точною. Він додав, що, з метою збереження анонімності свідка, певну частину її показань зі службової доповіді було вилучено.

18. Самих анонімних свідків на судовому розгляді не заслуховували. Всупереч поданню сторони захисту, службові доповіді, складені поліцією та маґістратами-слідчими під час допиту цих свідків, були використані як доказ. Також показання одного зі свідків, які він дав під присягою маґістратам-слідчим, було зачитано і визнано, на підставі статті 295 Кримінально-процесуального кодексу, показаннями свідка на судовому розгляді (див. пункт 26 нижче).

У своїх рішеннях від 24 вересня 1982 року, зупиняючись на використанні показань анонімних свідків, Утрехтський районний суд визнав, що їхні джерела інформації неможливо перевірити, що суд не в змозі дійти об'єктивного висновку стосовно їхньої достовірності і що обвинувачених було позбавлено права конфронтації. Однак, виправдовуючи своє рішення використати цю інформацію як доказ, суд зазначив, що він переконаний у тому, що п. Костовський винний, оскільки показання свідків підтверджували і частково доповнювали одне одне, а також з огляду на подані йому висновки щодо достовірності показань одного з анонімних свідків (див. пункт 17 вище). Узявши також до уваги, що заявника в минулому вже визнавали винним у подібних злочинах, суд визнав його та його співобвинувачених винними у збройному пограбуванні та засудив кожного з них до шести років ув'язнення.

19. Пан Гілліс, п. Костовський і п. Молхук, які постійно заперечували будь-яку участь у пограбуванні банку, подали апеляцію до

Амстердамського апеляційного суду *(Gerechtshof)*, який відхилив рішення Утрехтського районного суду, давши іншу оцінку цим доказам. Однак після повторного розгляду справи, на якому всі три справи розглядалися разом, рішенням від 27 травня 1983 року апеляційний суд також визнав заявника та його співобвинувачених винними і призначив такі самі міри покарання, як і раніше.

13 травня апеляційний суд заслухав кількох свідків, яких раніше було заслухано в суді першої інстанції. Свідки підтвердили показання, які вони давали раніше. Як і Утрехтський районний суд, апеляційний суд не дозволив стороні захисту поставити певні запитання, які змусили б свідків розкрити свою особу. Апеляційному суду також зробив заяву поліцейський Гаазької муніципальної поліції старший суперінтендент Алферінк *(Alferink)*:

> «Перед допитом анонімних свідків відбуваються консультації. Як правило, перед допитом я з'ясовую особу свідка, щоб визначити наявність загрози стосовно нього. У цій справі анонімні свідки були в реальній небезпеці. Загроза була реальною. Обоє свідків вирішили давати показання з власної ініціативи. Було встановлено зв'язок з прокурором, але я не пам'ятаю, з яким. Показання анонімних свідків даються маґістрату-слідчому після консультації з прокурором. Обоє анонімних свідків справили на мене враження людей, яким можна довіряти».

Апеляційний суд також не заслухав анонімних свідків, але, знову-таки всупереч поданню сторони захисту, визнав службові доповіді з результатів їхніх допитів у поліції та маґістратами-слідчими прийнятними доказами. Суд визнав, що свідки, які дали свої показання з власної ініціативи, мали достатні підстави для побоювань стосовно помсти у відповідь; суд взяв до уваги, що свідки справили на п. Алферінка враження людей, яким можна довіряти, і на п. Нюбура — як особи, яким є всі підстави довіряти; суд також урахував взаємну узгодженість і послідовність даних показань.

20. 25 вересня 1984 року Верховний суд *(Hoge Raad)* відхилив апеляцію заявників з питань права. Він встановив, що Амстердамський апеляційний суд навів достатні підстави для визнання даних доповідей прийнятними (див. пункт 32 нижче). Він також зазначив, що стаття 6 Конвенції не заважає судді дещо обмежувати обов'язок відповідати на запитання, зокрема дозволяти свідкові не відповідати на запитання стосовно даних особистого характеру, якщо суддя вважає, що це потрібно в інтересах належного здійснення правосуддя.

21. 8 липня 1988 року, коли п. Костовський уже відбув 1461 день свого ув'язнення, настав строк його умовно-дострокового звільнення. Однак цього дня Нідерланди видали його Швеції, де він мав відбути вісім років ув'язнення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

А. Кримінально-процесуальний кодекс

22. Кримінально-процесуальний кодекс Нідерландів (КПК) набув чинності 1 січня 1926 року. Посилання, наведені в цьому рішенні, взято з КПК у тій редакції, яка була чинною на час судових розглядів справ заявника.

23. У статті 168 КПК сказано, що кожний районний суд має одного чи кількох маґістратів-слідчих, яким доручаються кримінальні справи. Вони обираються з числа членів районного суду і призначаються на два роки відповідним апеляційним судом.

На підставі статті 181 КПК, прокурор може звернутися з клопотанням про порушення так званого «досудового розслідування» (це не судове розслідування, яке проводиться під час розгляду справи). Проводить таке розслідування маґістрат-слідчий. У такому випадку в найстисліший строк він бере показання у підозрюваного, свідків та експертів. При цьому він стільки разів заслуховує відповідних осіб, скільки потребує справа (стаття 185 КПК). Як прокурор, так і захисник у принципі мають право бути присутніми на таких заслуховуваннях (пункт 2 статей 185 і 186) і, навіть якщо вони були відсутніми, повідомити про запитання, які вони бажають поставити. На підставі результатів досудового розслідування видається рішення стосовно подальшого судового переслідування підозрюваного. На цьому етапі також з'ясовуються питання, які не можуть бути належним чином розслідувані під час судового розгляду справи. Маґістрат-слідчий повинен діяти безсторонньо, збираючи також і ті докази, які можуть зняти обвинувачення з підозрюваного.

Якщо прокурор вважає, що результати досудового розслідування виправдовують подальше судове переслідування, він попереджає про це підозрюваного і передає справу до суду. Після цього починається судове розслідування.

24. Згідно зі статтею 338 КПК, рішення про доведеність того, що підозрюваний вчинив дії, у зв'язку з якими його обвинувачено, суддя може ухвалити лише тоді, якщо матеріали розслідування, проведеного під час судового розгляду, зміст «доказів, добутих законними засобами», переконали його в цьому. Згідно зі статтею 339 КПК, ці докази містять лише (i) те, у чому суддя упевнився особисто; (ii) показання, які дав обвинувачений; (iii) показання, які дав свідок; (iv) показання експерта; і (v) письмові документи.

Докази, наведені як третя категорія, визначаються в статті 342 КПК, в якій сказано:

> «1. Показання свідка — це показання, яке він дає слідству під час судового розгляду стосовно фактів чи обставин, які він сам бачив чи переживав.

2. Суддя не може прийняти як доведений факт вчинення підсудним дій, у зв'язку з якими його обвинувачено, виключно на підставі показання одного свідка».

25. Статті 280 і 281–295 КПК містять різні положення стосовно допиту свідків на судовому розгляді. Із них для цієї справи важливість мають такі положення:

a) Голова суду повинен попрохати свідка повідомити, назвавши своє ім'я і прізвище, свій вік, вид заняття й адресу (пункт 1 статті 284 КПК); такий самий обов'язок покладається статтею 190 КПК на маґістрата-слідчого під час допиту свідків.

b) Статті 284, 285 і 286 КПК явно вказують на право обвинуваченого ставити запитання свідкові. Взагалі свідків допитує спочатку голова суду; однак свідка, якого не допитували під час досудового розслідування і якого було викликано на прохання сторони захисту, допитує спочатку обвинувачений і лише після цього голова суду (пункт 3 статті 280 КПК). У будь-якому випадку, стаття 288 КПК уповноважує суд «відмовляти у відповіді на запитання, поставлені обвинуваченим, його захисником чи прокурором».

c) Стаття 292 КПК дозволяє голові суду наказати обвинуваченому покинути залу судового засідання, щоб допитати свідка за його відсутності. Якщо видається такий наказ — при цьому не потребується наводити відповідні підстави, — представник сторони захисту має право ставити запитання свідкові, й «обвинуваченого одразу повідомляють про те, що відбувалося за його відсутності, і лише тоді відновлюється розслідування» (пункт 2 статті 292 КПК). Таким чином, повернувшись до зали судового засідання, обвинувачений може скористатися своїм правом, передбаченим статтею 285 КПК, ставити запитання свідкові.

26. Стаття 295 КПК передбачає виняток із правила, зафіксованого в статті 342 КПК (див. пункт 24 вище), за яким свідок має бути допитаним під час судового розгляду. У статті сказано:

> «Взяті до судового розгляду показання свідка, який присягнув чи якого було попереджено говорити правду, згідно з пунктом 2 статті 216, але який помер чи, на думку суду, не має змоги з'явитися на судовий розгляд, розглядатимуться як показання, взяті на судовому розгляді, за умови, якщо вони зачитуються в залі суду».

Стосовно свідків, які не можуть з'явитися на судовий розгляд, у статті 187 КПК сказано:

> «Якщо маґістрат-слідчий вважає, що є підстави припускати, що свідок чи експерт не матиме змоги бути присутнім на судовому розгляді, він повинен запросити прокурора, обвинуваченого та захисника бути присутніми на заслуховуванні показань, але за винятком випадків, коли в інтересах розслідування таке заслуховування може бути відстрочене».

27. П'ята категорія доказів, перелічених у статті 339 КПК (див. пункт 24 вище), визначається у статті 344 КПК, у відповідній частині якої сказано:

«1. Під письмовими документами розуміються:

1° ...;

2° службові доповіді та інші документи — складені за передбаченою законом формою, належним чином уповноваженими органами та особами, — що містять викладені факти чи обставини, побачені або пережиті ними особисто;

3° ...;

4° ...;

5° всі інші документи; але вони мають юридичну силу лише у зв'язку зі змістом інших засобів доведення.

2. Суддя може прийняти як доведений факт те, що підсудний вчинив дію, у зв'язку з якою його обвинувачено, на підставі службової доповіді працівника, який провів розслідування».

Показання анонімного свідка, яке міститься в службовій доповіді, підпадає під сферу застосування підпункту 2° пункту 1 цієї статті.

В. Практика застосування кримінальної процедури

28. У Нідерландах процедура вирішення кримінальної справи на практиці значно відрізняється від процедури, передбаченої положеннями, наведеними в пунктах 23–27 вище. Значною мірою це завдячує прецедентному рішенню, ухваленому Верховним судом 20 грудня 1926 року, — року, в якому КПК набув чинності. Це рішення *(Nederlandse Jurisprudentie (NJ) 1927, 85)* містить такі положення, кожне з яких має значення для цієї справи:

a) для кваліфікації показань свідка такими, що дані на судовому розгляді, згідно зі статтею 295 КПК (див. пункт 26 вище), факт дотримання маґістратом-слідчим статті 187 КПК не має жодного значення (див. там само);

b) письмове показання свідка, яке він дає під присягою, стосовно того, що йому повідомила інша особа (показання з чужих слів), може бути використане як доказ, але з надзвичайною обережністю;

c) дозволяється використовувати як доказ заяви, зроблені обвинуваченим або свідком працівникові поліції і викладені в службовій доповіді останнього.

29. Ці положення дозволяють використання як «доказів, добутих законними засобами», у контексті статей 338 і 339 КПК (див. пункт 24 вище), письмових показань свідків не на судовому розгляді, а

працівникові поліції чи маґістратові-слідчому, за умови, що ці показання зафіксовані в службовій доповіді, яка зачитується в суді. Наслідком цих положень на практиці стало те, що розслідування під час судового розгляду — яке ніколи не проводиться в присутності присяжних, — втратило своє значення. У переважній більшості випадків на слуханні справи в суді свідків не заслуховують, а обмежуються лише взяттям показань у поліції або маґістратом-слідчим.

30. Закон не передбачає обов'язкової присутності представника сторони захисту під час розслідування, яке проводить поліція. Те саме стосується досудового розслідування маґістратом-слідчим (але див. пункт 23 вище). Однак сьогодні більшість маґістратів-слідчих запрошують обвинуваченого та його захисника бути присутніми під час процедури взяття ними показань у свідків.

С. Показання анонімних свідків у судовій практиці

31. КПК не містить положень, які прямо стосувалися б показань анонімних свідків.

Проте разом зі зростанням насильницької, організованої злочинності стала відчутною потреба в захисті тих свідків, побоювання яких стосовно помсти у відповідь виправдані. Цей захист здійснюється через надання їм права не називати свою особу. Збереження анонімності свідка стало можливим завдяки низці рішень, ухвалених Верховним судом.

32. Така практика була розпочата рішенням від 17 січня 1938 року (NJ 1938, 709), у якому Верховний суд постановив, що показання з чужих слів (див. пункт 28 (b) вище) можуть прийматися навіть тоді, коли свідок не називає особу, яка повідомила йому відповідну інформацію. Рішення на захист анонімності ухвалювалися в 1980-і роки.

У рішенні від 5 лютого 1980 року (NJ 1980, 319) у справі, в якій маґістрат-слідчий зберіг анонімність свідка і заслухав його без присутності обвинуваченого чи його захисника, Верховний суд постановив — слідом за своїм рішенням від 20 грудня 1926 року (див. пункт 28 вище), — що недотримання статті 187 КПК (див. пункт 26 вище) не заважає використанню службової доповіді маґістрата-слідчого як доказу, «але з обережністю, що вимагається під час оцінки доказової ваги таких доказів». Такий самий висновок міститься і в рішенні від 4 травня 1981 року (NJ 1982, 268) у справі, в якій показання анонімного свідка були взяті як поліцією, так і маґістратом-слідчим; з цього приводу Верховний суд також постановив — відповідно до згаданого вище рішення від 17 січня 1938 року, — що той факт, що в службових доповідях за результатами взяття показань не називається особа свідка, сам по собі не є перешкодою для використання цих показань як доказів, але з такою самою умовою стосовно дотримання обережності.

Із рішення від 29 листопада 1983 року (NJ 1984, 476) можна зробити висновок: потрібна обережність не обов'язково означає, що анонімний свідок також повинен давати показання маґістратові-слідчому.

Наступними рішеннями з цього приводу були рішення, ухвалені Верховним судом 25 вересня 1984 року у справах п. Костовського та його співобвинувачених. Одне з рішень опубліковане в *NJ 1985, 426*. Вони містять такі нові положення:

a) той факт, що маґістрат-слідчий не знав особи свідка, сам по собі не є перешкодою для використання як доказів матеріалів його службової доповіді за результатами проведеного ним заслуховування;

b) якщо під час розгляду справи в суді сторона захисту спростовує достовірність узятих під присягою в анонімного свідка письмових показань, зафіксованих у службовій доповіді про заслуховування цього свідка, але суд, незважаючи на це, вирішує прийняти їх як доказ, він повинен навести підстави на виправдання такого рішення.

Ці принципи були підтверджені в рішенні від 21 травня 1985 року (NJ 1986, 26), і це означає, що розгляди Верховним судом законності підстав, поданих на виправдання прийняття показань анонімних свідків як доказів, мали тільки другорядне значення.

D. Правова реформа

33. У своїх поданнях, що передували певним рішенням Верховного суду, згаданим у пункті 32 вище, кілька генеральних адвокатів, визнаючи неможливість у всіх справах уникнути збереження анонімності свідків, до якої іноді доводиться вдаватися як до меншого лиха, все ж висловлювали своє занепокоєння. Таке занепокоєння висловлювали і досвідчені автори коментарів до цих рішень, які наголошували на тому, що суд і справді має бути дуже обережним. Ці рішення, однак, також зазнавали критики.

34. У 1983 році Асоціація суддів висловила занепокоєння у зв'язку зі зростанням кількості випадків погрожування свідкам та дедалі більшою кількістю свідків, які відмовляються давати показання, якщо їм не ґарантується збереження анонімності. Асоціація рекомендувала законодавчому органові приділити увагу питанню анонімності свідків.

Згодом, у вересні 1984 року, міністр юстиції створив зовнішній консультативний комітет — «Комісію із захисту свідків, яким погрожують», яка мала розв'язати цю проблему. У своїй доповіді від 11 червня 1986 року, яку пізніше було подано з консультативною метою до кількох органів, компетентних у сфері застосування кримінального права, комісія дала такий висновок (з яким не погодився лише один її член):

> «У деяких випадках не можна обійтися без збереження анонімності свідків. Це пов'язано з тим фактом (на який також вказувало

міністерство), що сьогодні існують форми організованої злочинності, які становлять таку небезпеку, можливість виникнення якої не міг передбачити законодавчий орган того часу».

Комісія додала, що «у суспільстві, яке керується принципом верховенства права, втручання у процес здійснення правосуддя або, якщо сказати правильніше, розлад цього процесу внаслідок [такої ситуації] у будь-якому випадку не можна вважати прийнятним».

Комісія запропонувала, що у принципі доцільно заборонити законом використання показань анонімних свідків як доказів. Однак мають передбачатися винятки, за якими свідкові надається можливість зберегти анонімність, якщо, назвавши свою особу, він піддає себе неприйнятній небезпеці. У таких випадках показання анонімного свідка могло б прийматися як доказ, якщо при допиті свідка маґістратом-слідчим обвинуваченому надається право оскарження рішення останнього про збереження анонімності цього свідка. Доповідь містить законопроект, який передбачає необхідні зміни в КПК (з чорновими пояснювальними нотатками), та порівняльні дані.

За словами Уряду, запровадження законодавства в цій сфері було відстрочено, поки Суд не ухвалить рішення в цій справі.

ПРОВАДЖЕННЯ В КОМІСІЇ

35. У своїй заяві (№ 11454/85), поданій до Комісії 18 березня 1985 року, п. Костовський стверджував, що було порушено пункти 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції, особливо з огляду на позбавлення його можливості поставити запитання до анонімних свідків та спростувати їхні показання.

36. Комісія оголосила заяву прийнятною 3 грудня 1986 року.

У своїй доповіді від 12 травня 1988 року (складена відповідно до статті 31) Комісія висловила одностайну думку, що було порушено пункт 1, взятий у поєднанні з пунктом 3 (d) статті 6. Повний текст думки Комісії та тих окремих думок її членів, що збігаються з позицією більшості, містяться в доповіді, яка додається до цього рішення*.

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6

37. Суть скарги п. Костовського полягала в тому, що він не здійснив свого права на справедливий судовий розгляд. З цього приводу він посилався, головним чином, на такі положення статті 6 Конвенції:

---

* *Примітка Секретаря Суду.* З практичних міркувань цей додаток з'явиться лише разом з друкованою версією рішення Суду (том № 166, серія А Публікацій Суду), але копію доповіді Комісії можна одержати в канцелярії Суду.

«1. Кожен ...при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд ...незалежним і безстороннім судом...

...

3. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, має щонайменше такі права:

...

d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

...»

Комісія дійшла висновку, що було порушено пункт 1, узятий разом з пунктом 3(d) статті 6. Уряд цей висновок заперечив.

38. Підставою для скарги заявника послужило те, що Утрехтський районний суд і Амстердамський апеляційний суд використали як доказ показання двох анонімних свідків, зафіксовані в службових доповідях. Показання взяла поліція, а в одній справі — також маґістрат-слідчий, але самих свідків під час розгляду справ суд на заслуховував (див. також пункти 11, 13, 15, 16, 18 та 19 вище).

39. Із самого початку необхідно зазначити, що прийнятність доказів є передусім питанням, яке реґулюється національним правом (див. рішення у справі Шенка *(Schenk)* від 12 липня 1988 року, серія А, № 140, с. 29, п. 46). Отже, за загальним правилом, саме національні суди мають оцінювати подані їм докази (див. рішення у справі Барбера, Мессеґе і Хабардо *(Barberà, Messegué and Jabardo)* від 6 грудня 1988 року, серія А, № 146, с. 31, п. 68).

Виходячи з цих принципів, Суд вважає, що в цій справі він не зобов'язаний висловлювати думку стосовно того, чи були дані показання прийняті й оцінені належним чином, але Суд має з'ясувати, чи були справедливими судове провадження загалом і спосіб, у який приймалися докази, зокрема (див. там само).

Оскільки це основне питання, а також з огляду на те, що ґарантії пункту 3 статті 6 становлять конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, викладеного в пункті 1 (див., зокрема, те саме рішення, с. 31, п. 67), Суд розглядатиме скарги заявника з погляду ґарантій пунктів 3 (d) та 1, узятих разом.

40. Суд бере до уваги, що лише один зі згаданих свідків, а саме — особа, показання якої було зачитано на судовому розгляді, вважався, відповідно до права Нідерландів, «свідком» (див. пункт 18 вище). Однак, з огляду на потребу самостійного тлумачення цього поняття (див.

рішення у справі Беніша *(Bönisch)* від 6 травня 1985 року, серія А, № 92, с. 15, п. 31–32), обоє суб'єктів цих показань мають вважатися свідками, в цілях пункту 3 (d) статті 6 Конвенції, оскільки показання як першого, так і другого, незалежно від того, чи було їх зачитано в суді, фактично були подані до суду і враховані судом.

41. Згідно з принципом змагального судового процесу, всі докази мають пред'являтися у присутності обвинуваченого на відкритому слуханні (див. згадане вище рішення у справі Барбера, Мессеґе і Хабардо, серія А, № 146, с. 34, п. 78). Це не означає, однак, що, для того щоб показання свідків були використані як доказ, вони завжди мають бути оголошені на відкритому слуханні в суді: використання як доказів таких показань, взятих на досудовому етапі провадження, саме по собі не суперечить пункту 3 (d) та пункту 1 статті 6, якщо при цьому дотримано ґарантій прав сторони захисту.

4

Як правило, ці права вимагають надання обвинуваченому рівноцінної і належної можливості спростування показань свідка обвинувачення та його допиту — чи то під час давання свідком показань, чи на якомусь пізнішому етапі судового провадження (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі Унтерпертінґера *(Unterpertinger)* від 24 листопада 1986 року, серія А, № 110, с. 14–15, п. 31).

42. Однак такої можливості у цій справі заявникові надано не було, хоча не може бути жодного сумніву в тому, що він хотів спростувати чи допитати згаданих анонімних свідків. Останніх не лише не заслухали на судових розглядах — їхні показання бралися і поліцією, і маґістратом-слідчим за відсутності п. Костовського та його захисника (див. пункти 11, 13, 15 та 16 вище). Отже, заявник чи його представник не мали змоги допитати цих свідків.

Фактично, сторона захисту могла, як в Утрехтському районному суді, так і в Амстердамському апеляційному суді, поставити свої запитання одному з працівників поліції та обом маґістратам-слідчим, які брали показання (див. пункти 17 та 19 вище). Сторона захисту також мала змогу, але стосовно лише одного анонімного свідка, подати опосередковано, через маґістрата-слідчого, письмові запитання до нього (див. пункт 16 вище). Однак характер і зміст запитань, які вона могла поставити у всіх цих випадках, значно обмежувалися внаслідок рішення зберегти анонімність авторів цих показань (див. пункти 16, 17 та 19 вище).

Остання обставина справи ускладнювала труднощі, з якими зіткнувся заявник. Якщо стороні захисту не відома особа свідка, якого вона хоче допитати, то згадана сторона може бути позбавлена абсолютно конкретного права продемонструвати упереджене, необ'єктивне ставлення цього свідка або недостовірність його показань. Досить ймовірною може бути ситуація, коли свідчення чи інші заяви, які викривають обвинуваченого, є умисне неправдивими або просто помилковими, і

сторона захисту навряд чи зможе прояснити це, якщо немає інформації, за допомогою якої вона змогла б перевірити достовірність показань свідка або піддати сумніву цю достовірність. Небезпека такої ситуації є очевидною.

43. Крім того, відсутність зазначених анонімних свідків на розгляді справи судом першої інстанції в кожному випадку позбавляла цей суд можливості спостерігати за їхньою поведінкою під час допиту, завдяки чому суд міг би зробити свій власний висновок стосовно надійності цих свідків. Хоча суди й справді заслухали докази стосовно достовірності цих показань (див. пункти 17 та 19 вище) і, безперечно — як і вимагає право Нідерландів (див. пункт 32 вище), — виявляли обережність, оцінюючи ці докази, таке заслуховування навряд чи може належним чином замінити безпосереднє спостереження.

Справді, одного з анонімних свідків заслухав маґістрат-слідчий. Однак Суд має зауважити, що — окрім того факту, що ні заявник, ані його захисник не були присутніми на цих допитах, — самим маґістратам-слідчим була невідома особа цього свідка (див. пункти 15–16 вище), і ця обставина не могла не позначитися на результатах перевірки достовірності показань цього свідка. Щодо іншого анонімного свідка, маґістрат-слідчий взагалі не проводив з ним бесіди, і його допитувала тільки поліція (див. пункти 11 та 17 вище).

За цих обставин не можна стверджувати, що перешкоди, які мала долати сторона захисту, усувалися завдяки процедурним заходам, вжитим судовими органами.

44. Уряд наголосив на тому факті, що в нідерландському прецедентному праві й судовій практиці з питання анонімних доказів береться до уваги збільшення кількості випадків залякування свідків і що національні суди опікуються забезпеченням інтересів суспільства, обвинуваченого і свідків. У цій справі, зазначав Уряд, було встановлено, що свідки, про яких ідеться, мали достатні підстави для побоювань (див. пункт 19 вище).

Як і в попередніх своїх рішеннях (див., наприклад, рішення у справі Чюлла *(Ciulla)* від 22 лютого 1989 року, серія A, № 148, с. 18, п. 41), Суд не применшує важливості, яку має боротьба з організованою злочинністю. Але він не вважає арґументацію Уряду переконливою, незважаючи на її вагомість.

Хоча зростання організованої злочинності, безсумнівно, вимагає вжиття відповідних заходів, подання Уряду, на думку Суду, не є достатньо переконливими, щоб переважити арґумент захисника заявника стосовно того, що «інтересом кожного в цивілізованому суспільстві є контрольована і справедлива судова процедура». Адже право на справедливе здійснення правосуддя посідає таке чільне місце в демократичному

суспільстві (див. рішення в справі Делкорта *(Delcourt)* від 17 січня 1970 року, серія А, № 11, № 11, с. 15, п. 25), що ним не можна поступатися заради практичної доцільності. Конвенція не забороняє використання на етапі розслідування кримінальної справи інформації, отриманої з анонімних джерел. Однак подальше використання анонімних показань як достатніх доказів для обґрунтування рішення про визнання вини, як це мало місце в цій справі, є питанням іншого характеру. Це спричинилося до обмеження прав сторони захисту і порушило гарантії статті 6. Фактично, Уряд погодився з тим, що визнання заявників винними ґрунтувалося «вирішальною мірою» на анонімних показаннях.

4

45. Отже, Суд доходить висновку, що, з огляду на ці обставини справи, перешкоди, які обмежили права сторони захисту, позбавляють можливості констатувати, що п. Костовський здійснив своє право на справедливий судовий розгляд. Тому було порушення пункту 3 (d), узятому разом з пунктом 1 статті 6.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 50

46. У статті 50 Конвенції сказано:

> «Якщо Суд встановлює, що рішення чи захід судового або будь-якого іншого органу влади Високої Договірної Сторони повністю або частково суперечить зобов'язанням, які випливають з ...Конвенції, і якщо внутрішнє право цієї Сторони передбачає лише часткову компенсацію за наслідки такого рішення чи заходу, то Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

Посилаючись на цю статтю, заявник вимагав компенсації нематеріальної шкоди. Він не висунув жодної вимоги стосовно компенсації матеріальної шкоди чи судових витрат, і Суд не зобов'язаний розглядати це питання з власної ініціативи (див., зокрема, рішення у справі Броуґана та інших *(Brogan and Others)* від 29 листопада 1988 року, серія А, № 145-В, с. 36, п. 70).

47. За словами п. Костовського, висновок Суду про наявність порушення в цій справі може означати, що його було б виправдано через відсутність доказів. Виходячи з цього, він вимагав 150 000 голландських ґульденів як компенсацію за нематеріальну шкоду, якої він зазнав внаслідок неправомірного тримання його під вартою. Однак він також прохав Суд ухвалити рішення, за яким виплата йому визначеної Судом компенсації скасовується, якщо Уряд Нідерландів домовиться з Урядом Швеції про зарахування кількості днів, проведених заявником під вартою в Нідерландах внаслідок його засудження, на погашення строку ув'язнення, яке він у теперішній час відбуває у Швеції (див. пункт 21 вище).

Представник Комісії питання компенсації за статтею 50 не коментував. Основний довід Уряду полягав у тому, що достатнього причинного

зв'язку між стверджуваною шкодою і встановленим порушенням не існувало: не встановлено, що п. Костовського було б виправдано, якби не заборона поставити певні запитання авторам анонімних показань або навіть якби їхню анонімність збережено не було. Як альтернатива, Уряд висував арґумент, що сума, якої вимагав заявник, була занадто великою; Уряд залишав Суду право на власний розсуд визначити розмір цієї суми, якщо Суд розглядатиме питання про необхідність такої компенсації.

48. Суд не може прийняти основний довід Уряду. Тримання заявника під вартою було прямим наслідком встановлення його вини, що було здійснено у спосіб, який не відповідав вимогам статті 6 (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Унтерпертінґера, серія А, № 110, с. 16, п. 35).

Однак сторони, які постали перед Судом, не надали йому жодної інформації щодо того, чи передбачає внутрішнє право держави-відповідача виплату компенсації за наслідки встановленого в цій справі порушення, і якщо так, то якою мірою. Отже, Суд вважає, що питання про застосування статті 50 не готове до вирішення і його розгляд має бути відкладений.

На цих підставах Суд

1. Одноголосно постановляє, що було порушення пункту 3 (d), взятого у поєднанні з пунктом 1, статті 6 Конвенції.

2. Сімнадцятьма голосами проти одного, що питання про застосування статті 50 не готове до вирішення;

отже,

a) відкладає розгляд цього питання;

b) пропонує Урядові й заявникові подати упродовж наступних трьох місяців письмові зауваження стосовно цього питання і, зокрема, попередити Суд про будь-яку досягнуту між ними домовленість;

c) відкладає подальшу процедуру та уповноважує Голову Суду призначити її, якщо виникне така потреба.

Учинено англійською та французькою мовами й оголошено на відкритому слуханні у Палаці прав людини, Страсбурґ, 20 листопада 1989 року.

Підпис: **Рольф Рюссдаль**, Голова Суду

Підпис: **Марк-Андре Ейссен**, Секретар Суду

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

У справі Костовського*

Європейський суд з прав людини, розглядаючи справу в пленарному засіданні, відповідно до правила 50 Реґламенту Суду, у складі суддів:

п. **Р. Рюссдаль** (R. Ryssdal), **Голова Суду**
п. **Дж. Кремона** (J. Cremona)
п. **Тор Вільялмссон** (Thór Vilhjálmsson)
пані **Д. Біндшедлер-Роберт** (D. Bindschedler-Robert)
п. **Ф. Ґьольчюклю** (F. Gölcüklü)
п. **Ф. Матчер** (F. Matscher)
п. **Ж. Пінейро Фарінья** (J. Pinheiro Farinha)
п. **Л.-Е. Петтіті** (L.-E. Pettiti)
п. **Б. Волш** (B. Walsh)
сер **Вінсент Еванс** (Sir Vincent Evans)
п. **К. Руссо** (C. Russo)
п. **Р. Бернхардт** (R. Bernhardt)
п. **А. Шпільманн** (A. Spielmann)
п. **Ж. Де Мейєр** (J. De Meyer)
п. **С. К. Мартенс** (S.K. Martens),

а також п. **М.-А. Ейссен** (M.-A. Eissen), **Секретар Суду**, та п. **Г. Пецольд** (H. Petzold), **заступник Секретаря**,

після наради за зачиненими дверима 26 березня 1990 року

постановляє таке рішення, ухвалене в зазначений день:

ПРОЦЕДУРА І ФАКТИ

1. Справа була передана до Суду Європейською комісією з прав людини (Комісія) та Урядом Нідерландів 18 липня 1988 року і 15 вересня 1988 року, відповідно. Справу розпочато за заявою (№ 11454/85) проти Королівства Нідерландів, поданою в 1985 році громадянином Югославії п. Слободаном Костовським *(Slobodan Kostovski)* до Комісії.

2. Рішенням від 20 листопада 1989 року (основна частина рішення) Суд постановив, що визнання заявника винним у збройному пограбуванні, що ґрунтувалося в основному на зафіксованих у службових доповідях показаннях двох анонімних свідків, спричинило порушення пункту 3 (d), взятого у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) (серія A, № 166, пункти 37–45

---

* *Примітка канцелярії:* Справі привласнено номер 10/1988/154/208. Друге число позначає рік подання справи до Суду; перше число позначає порядковий номер у списку справ, поданих того року; останні два числа позначають, відповідно, порядкові номери у списку справ, переданих до Суду від часу його створення, і початкових заяв (до Комісії).

мотивувальної частини та пункт 1 резолютивної частини рішення, с. 19–21 та 23).

Єдиним невирішеним питанням є питання застосування статті 50. Щодо фактів цієї справи, посилання робиться на пункти від 9 по 34 основної частини рішення (див. там само, с. 8–18).

3. Стверджуючи, що висновок Суду про наявність порушення означав би, що його було б виправдано через відсутність доказів, заявник вимагав компенсації розміром у 150 000 голландських ґульденів за нематеріальну шкоду у зв'язку з неправомірним триманням його під вартою в Нідерландах після визнання винним.

В основній частині рішення Суд зазначив, що він не може прийняти доводу Уряду про відсутність достатнього причинного зв'язку між стверджуваною шкодою і встановленим порушенням. Однак Суд вважав, що питання застосування статті 50 не було готовим до вирішення, оскільки ті, хто постав перед ним, не надали йому будь-якої інформації стосовно того, чи передбачає внутрішнє право держави-відповідача виплату компенсації за наслідки цього порушення, і якщо так, то якою мірою. Отже, Суд відклав розгляд цього питання і запропонував Урядові та заявникові подати упродовж наступних трьох місяців свої письмові зауваження з цього питання і, зокрема, попередити Суд про будь-яку досягнуту між ними домовленість (пункт 48 мотивувальної частини та пункт 2 резолютивної частини рішення, с. 22 і 23).

4. 19 лютого 1990 року Секретар Суду отримав від уповноваженої особи Уряду листа, датованого 14 лютого, в якому говорилося:

> «Посилаючись на рішення Суду в справі Костовського, Уряд Королівства Нідерландів подає такі зауваження з питання застосування статті 50 Конвенції у цій справі.
>
> Уряд готовий виплатити 150 000 (сто п'ятдесят тисяч ґульденів), відповідно до вимоги п. Костовського, згаданої у пункті 47 зазначеного рішення, як справедливу сатисфакцію за нематеріальну шкоду, завдану йому триманням під вартою в Нідерландах».

Копію цього листа було відправлено адвокатові заявника, від якого Секретар Суду отримав 16 березня відповідь, датовану 13 березня, сформульовану так:

> «Посилаючись на Ваш лист від 22 лютого 1990 року, хочу повідомити Вас від імені п. Костовського, що він готовий прийняти пропозицію Уряду Нідерландів про виплату 150 000 ґульденів як справедливу сатисфакцію за нематеріальну шкоду, якої він зазнав у зв'язку з триманням його під вартою в Нідерландах».

23 і 26 березня, відповідно, адвокат заявника та уповноважена особа Уряду підтвердили Секретареві Суду, що в цих двох листах викладено умови дружнього врегулювання вимог заявника за статтею 50.

5. Представник Комісії, з яким було проведено консультацію, 26 березня 1990 року висловився про відсутність будь-яких заперечень.

6. Того самого дня Суд вирішив обійтися без слухання в цій справі.

ЩОДО ПРАВА

7. Стаття 50 Конвенції передбачає:

> «Якщо Суд встановлює, що рішення чи захід судового або будь-якого іншого органу влади Високої Договірної Сторони повністю або частково суперечить зобов'язанням, які випливають з ...Конвенції, і якщо внутрішнє право цієї Сторони передбачає лише часткову компенсацію за наслідки такого рішення чи заходу, то Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

Після того, як Суд виніс основне рішення у справі, його було поінформовано про досягнуте між Урядом і заявником дружнє врегулювання стосовно вимоги останнього за статтею 50 (див. пункт 4 вище). Беручи до уваги характер погоджених умов та відсутність заперечень з боку представника Комісії, Суд визнає, що досягнуте врегулювання є «справедливим» у контексті пункту 4 правила 53 Регламенту Суду. Отже, Суд складає офіційний акт про це врегулювання і робить висновок про доцільність вилучення справи з реєстру, згідно з цим правилом.

На цих підставах Суд одноголосно

Вирішує вилучити справу з реєстру.

Учинено англійською та французькою мовами і, згідно з другим підпунктом пункту 2 правила 54 Регламенту Суду, повідомлено в письмовій формі 29 березня 1990 року.

Підпис: **Рольф Рюссдаль**, Голова Суду

Підпис: **Марк-Андре Ейссен**, Секретар Суду

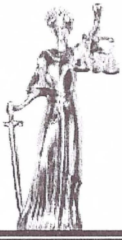

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІ МАТЕРІАЛИ

Станіслав ШЕВЧУК,
кандидат юридичних наук,
директор Центру порівняльного права
при Міністерстві юстиції України

Європейська правова традиція в Україні і скасування смертної кари

Наприкінці 2001 року поза увагою української юридичної громадськості залишилася знакова подія, що підтвердила європейський вибір України. За два роки до того, 29 грудня 1999 року, Конституційний Суд України ухвалив історичне рішення[1] (далі — Рішення) у справі за конституційним поданням народних депутатів України, відповідно до якого окремі положення Кримінального кодексу України, що передбачали наявність смертної кари як виду покарання, визнано неконституційними. Як наслідок, з 1 вересня 2001 року набрав чинності новий Кримінальний кодекс України, у якому смертна кара як вид покарання відсутня.

Слід мати на увазі, що постановлення цього Рішення було б неможливим без висловлення послідовної та наукової позиції щодо заборони смертної кари українськими науковцями й політиками[2], представниками суб'єкта права на конституційне подання — Верховної Ради України, а саме — Романом Зваричем, Василем Костицьким та Сергієм Головатим, а також суддями Конституційного Суду України, і особливо суддею-доповідачем у цій справі професором Петром Мартиненком.

Якщо придивитися до мотивації цього Рішення, не можна не помітити позитивної тенденції просування української правової системи у фарватері європейської правової традиції публічного права та дбайливе ставлення до скарбниці світового і європейського досвіду, зокрема судового, у сфері захисту фундаментального права людини на життя. Саме захистові права на життя крізь призму європейської правової традиції присвячено цю статтю, причому особливо цікавим видається вплив європейського прецедентного права на практику Конституційного Суду України, — вплив, що має тенденцію до посилення. Передовсім ідеться про вплив мотивувальної частини рішення *Soering v. United*

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару), м. Київ, 29 грудня 1999 року № 11-рп/99, справа № 1-33/99.

[2] Див., наприклад, Holovatiy S. Abolishing the death penalty in Ukraine — Difficulties real or imagined?//The death penalty. Abolition in Europe. — Council of Europe Publishing, 1999. — p. 139–151.

Kingdom (справа Сорінґа), ухваленого Європейським судом з прав людини 7 липня 1989 року, на мотивацію Конституційного Суду України у цій справі.

У професійному середовищі фахівців-правознавців, обізнаних із Конституцією України та відповідними європейськими правовими підходами до змісту права на життя, особливих заперечень це Рішення не викликало і загалом дістало схвальну оцінку. Але, на жаль, дискусія щодо його помилковості триває, навіть стає поширеною думка про повторне запровадження цього виду кримінального покарання. Частково цей, м`яко кажучи, неоднозначний підхід можна пояснити довготривалою відірваністю української юридичної еліти від правових надбань європейської та світової цивілізації, а також особливістю професійного менталітету, що формувався у радянський період. Навіть тепер в Україні, після 10 років незалежності, частка фахівців, які відчувають себе вільно в європейському правовому середовищі, дуже незначна. Саме цим пояснюється те, що й досі тривають вітчизняні дискусії щодо відповідності цього Рішення положенням чинної Конституції України. Серед арґументів на користь неконституційності цього Рішення, що були наведені в засобах масової інформації відомими українськими правниками, є такі:

1. У Рішенні фактично іґнорується положення Преамбули і статті 5 Конституції України про те, що Основний Закон прийнятий від імені українського народу — громадян України всіх національностей, що він виражає суверенну волю народу, який є єдиним джерелом влади в Україні. Оскільки однією з форм народного волевиявлення є опитування громадської думки, а «абсолютна більшість населення нашої держави» підтримує наявність смертної кари як виду покарання, рішення є неконституційним.

2. Суд «перекрутив» доктрину природного права та знехтував принципом справедливості, витлумачив право на життя як абсолютне, у тому числі й для вбивці. Разом з цим, у «природному праві існує правило: стратити розбійника — не означає вбити людину». Оскільки в частині першій статті 27 Конституції України невід'ємне право на життя має кожна людина, а вбивця не є людиною, він не має природного права на життя.

3. Суд неправильно зрозумів термін «свавільно», що вживається у частині другій статті 27 Конституції України («ніхто не може бути свавільно позбавлений життя»), посилаючись на міжнародні договори з прав людини, а також використовуючи іншу арґументацію, тимчасом як український конституцієдавець однозначно розумів цей термін як такий, що дозволяє смертну кару як вид покарання за вироком суду.

4. Рішення було ухвалене під політичним тиском Ради Європи, а не ґрунтувалося на юридичних арґументах, пов'язаних із положеннями

Конституції України, що символізує підпорядкованість правової системи України «європейській правовій сфері», «європейському праву» та «європейському правовому середовищу». Саме ця «підпорядкованість», на думку критиків цього Рішення, спричинила хибну спрямованість арґументації Суду, що в кінцевому підсумку призвела до визнання смертної кари неконституційною.

Якщо не заглиблюватися в аналіз змісту доктрини священно-тотемної «волі народу», як її розуміють прихильники вчення Ж.-Ж. Руссо та соціалістичної демократії, а також її сучасної модифікації («рішення Конституційного Суду України повинні прийматись відповідно до результатів соціологічного опитування»), необхідно розглянути останні три позиції щодо обґрунтування «конституційності» смертної кари в контексті європейської правової традиції та Конституції України 1996 року.

Природне право та смертна кара. Виходячи з аналізу діяльності органів конституційної юрисдикції сучасних західних країн, можна впевнено стверджувати про наявність практики застосування природного права при здійсненні конституційного правосуддя. Це право має самостійне юридичне значення як при реалізації конституційних положень (продовжує та розширює позитивний конституційний текст), так і при визначенні обґрунтованості та розумності законодавчих обмежень щодо фундаментальних прав людини.

У сучасних умовах під природним правом розуміється система неписаних правових принципів (у сенсі того, що вони не закріплені у позитивному законодавстві, а встановлені судами у процесі здійснення правосуддя) як критеріїв визначення чинності позитивного права. Ці принципи можуть бути як загальноправовими та входити у концепцію верховенства права, так і слугувати додатком до конституційних норм про права людини та основні свободи, що формулюються судами у процесі тлумачення конституційних положень. Ці принципи стають принципами позитивного права та мають загальнообов'язкове значення з огляду на дію доктрини прецедентного (квазіпрецедентного) права або з огляду на визнання їх правотворчими або правозастосовчими органами державної влади. До них належать принципи моралі, розумності, справедливості, цілеспрямованості[1]. Здебільшого природне право дістає свою реалізацію через судові рішення і за сучасних умов у жодному разі не може бути ототожнене з принципами Таліона.

Так, у рішенні у справі Сорінґа (пункт 121) згадується про перевірку дій органів виконавчої влади у зв'язку з екстрадицією п. Сорінґа до США на предмет «ірраціональності» на основі «принципів у справі Венсбері». Суд звертає увагу на те, що суди Великої Британії повинні

[1] Див.: *Шевчук С.В.* Природно-правові засади конституційного права// Українське право. — 2000. — № 1. — С.80–95.

перевіряти саме розумність цих дій. Нагадаємо, що в основі мотивування рішення у справі Венсбері, розглянутої судовою системою Великої Британії, лежить такий принцип: «Адміністративне рішення визнається нечинним, якщо воно настільки погане, що жодна розумна людина, яка приймає такі рішення, не може таке прийняти»[1].

У свою чергу, складовою принципу справедливості є принцип пропорційності[2] («між засобами, що вибираються, та законною метою, для якої встановлюються відповідні обмеження, має існувати пропорційне співвідношення»)[3], що його визнає та застосовує Європейський суд з прав людини як у справі Сорінґа (пункти 89 і 104), так і в інших справах (наприклад, *Handyside v. the United Kingdom* (1976)).

Іншою суттєвою вимогою природного права щодо позитивного законодавства є цільова спрямованість останнього (принцип цілеспрямованості), тобто воно має слугувати інструментом досягнення чітких, леґітимних і суспільно визначених цілей. В іншому разі позитивне право втрачає свою чинність. Ставити перед державою такі цілі — це вимога конституційної концепції «правової держави». На цей аспект звернув увагу Конституційний Суд України у цьому Рішенні, де зазначено, що за час існування інституту смертної кари в українському законодавстві мета призначення смертної кари за вироком суду залишилась юридично не визначеною, а це не узгоджується зі статтями 1 і 3 Конституції України.

Схоже, що така мотивація судового рішення на підставі застосування принципів природного права не може бути визнана прихильниками теорії правового позитивізму, до яких належать і критики цього Рішення. Нагадаємо, що, відповідно до цієї теорії, правом є виключно нормативні приписи державної влади. Так, наприклад, відомий російський науковець В. С. Нерсесянц висловлює свою позицію стосовно заборони смертної кари виключно з позитивістських поглядів: «Відповідно, й відмова від смертної кари — *це поступка з боку права* (курсив мій. — *С.Ш.*), відхід від права в бік певних моральних (релігійних та ін.) поглядів та уявлень. З огляду на те, що вимога скасування смертної кари за кваліфіковані вбивства має не правовий, а моральний (релігійний та ін.) характер, цю вимогу неправомірно й неадекватно формулювати (як це зроблено у Статуті Ради Європи) як загальнообов'язкову правову норму. Така моральна (релігійна та ін.) норма може мати тільки рекомендаційний характер»[4].

---

[1] Associated Provincial Picture Houses v. Wednesbury Corporation (1948) 1 KB 223.

[2] *Шевчук С.В.* Основи конституційної юриспруденції. — К., 2001. — С.72–75.

[3] Fayed v. the United Kingdom (1994) 18 EHRR 393, 432.

[4] Российское законодательство и европейская конвенция (материалы круглого стола)// Государство и право. — № 5. — 1997. — С.95.

Західний науковець Г. Берман характеризує цю тенденцію в сучасній російській юридичній науці таким чином: «У пострадянський період моральна теорія права (у значенні теорії природного права. — *С.Ш.*), яка ґрунтується на працях Платона, Аристотеля, Цицерона, Локка та Канта, дістала значну підтримку серед російських учених, але вона так і не стала теорією природного права у її справжньому сенсі; вважається, що моральна теорія не є теорією про правові приписи, які випливають безпосередньо з розуму та розсуду людини і зв'язують державу (тобто являють собою самостійний юридичний критерій визначення чинності позитивного законодавства. — *С.Ш.*), а включає тільки правила моралі, уявлення про справедливість, які право має віддзеркалювати»[1].

Отже, ми бачимо, що на теренах колишнього СРСР навіть сьогодні до теорії природного права ставляться досить стримано, не кажучи вже про її застосування на практиці. Тому й роль цього Рішення є досить вагомою не тільки з огляду на практичні наслідки, а й з огляду на просвітницьку діяльність Конституційного Суду України щодо практичного застосування принципів природного права, а також розуміння юридичної природи конституційних прав та свобод з природно-правових позицій.

5

При характеристиці юридичної природи зазначених прав у літературі зустрічається термін *«vested rights»*, тобто безумовні або невідчужувані права, які набуваються з моменту народження, заперечити існування яких неможливо без зміни соціального ладу (наприклад, заперечення права власності — «експропріація експропріаторів» — це соціальна революція). Саме ці права складають «компетенцію особи» (за аналогією з компетенцією державного органу), яка у політичному суспільстві може їх реалізовувати незалежно від приписів державної влади. З аналізу природних прав можна зробити такі три важливі висновки про їхній конституційний статус: 1) будь-який орган державної влади обмежений цими правами; 2) кожна особа має певну сферу індивідуальної автономії, у яку не може втручатися державна влада, навіть шляхом видання та застосування правових актів; 3) кожна особа може вчиняти юридичні позови проти держави незалежно від чинного «конкретизуючого» законодавства.

У свою чергу, Конституція — система правових принципів та норм, спрямована на забезпечення юридичними засобами обмеження державної влади та унеможливлення будь-яких проявів державного свавілля для того, щоб усі люди залишалися вільними після створення держави. Тобто люди не передають свої права (свободи) державі за суспільною угодою (як у Ж.-Ж. Руссо чи у Т. Гоббса), оскільки вони є «невідчужуваними» та «непорушними», а також не можуть бути

[1] *Berman H.* The Rule of Law and the Law-Based State (Rechtsstaat), With Special Reference to the Soviet Union// Toward the «Rule of Law» in Russia?: Political and Legal Reform in the Transition Period. — 1992. — P. 8.

«скасовані». Якщо права не можуть бути передані державі, тоді вони не можуть бути «відібрані» з волі держави, тобто скасовані, витлумачені або врегульовані в нормативно-правовому акті держави у такий спосіб, що фактично призводить до їх скасування. Тому ці основні права ще називають фундаментальними правами, оскільки вони не встановлюються і не скасовуються державою в законах, тобто, знов-таки, вони не створюються і не скасовуються шляхом виявлення волі держави. Роль Конституції на європейському рівні щодо захисту певних фундаментальних прав і свобод виконує Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року (далі — Конвенція).

Рішенню належатиме виключна важливість саме тому, що вперше практика конституційного судочинства в Україні однозначно стає на позиції визнання за конституційними правами та свободами, принаймні за фундаментальним правом на життя, природно-правового характеру: «Право на життя належить людині від народження і захищається державою... Позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України» (пункт 3 мотивувальної частини Рішення). Слід мати на увазі, що при побудові арґументації, основаній на позитивістській концепції, довести неконституційність смертної кари практично дуже важко, оскільки позбавлення людського життя за законом автоматично відповідає Конституції, якщо вона не містить чітких приписів щодо заборони смертної кари за законом. Отже, дотримання європейської правової традиції привносить розуміння конституційного права України з природно-правових позицій, що й започаткував Конституційний Суд у цьому Рішенні.

Чи є смертна кара свавільним позбавленням життя? Як зазначено у пункті 2 мотивувальної частини Рішення:

> «...в частині першій статті 27 Конституції України проголошено невід'ємне право кожної людини на життя. У частині другій цієї статті зазначається, що «ніхто не може бути свавільно позбавлений життя», проте значення терміна «свавільно» не розкрито.
>
> У звичному, а також в юридичному обігу термін «свавільно» вживається теж неоднозначно: необмежена влада; відсутність законності, справедливості; схильність діяти на власний розсуд, не зважаючи на волю й думку інших; самовілля тощо».

Вітчизняні критики Рішення звертають увагу на те, що український конституцієдавець однозначно розумів термін «свавільно» як такий, що дозволяє смертну кару за вироком суду. Тут простежується вплив постулатів радянської теорії права, відповідно до яких закон як найвищий прояв волі народу не може бути свавільним за будь-яких обставин.

У свою чергу, іноземні експерти, які вивчали це питання по відношенню до української Конституції, зокрема експерти Венеціанської комісії Ради Європи «За демократію через право», не були такими категоричними. Вони дійшли спільної думки, що термін «свавільно» треба обов`язково тлумачити в контексті конституційних і міжнародних нормативно-правових актів, де він вживається, а не намагатися зрозуміти його окремо. При цьому вони погоджувалися, що термін «свавільно», який вживається в частині другій статті 27 Конституції України, запозичений із частини 1 статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року («Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя»). Частина 2 статті 6 цього міжнародного документа допускає застосування смертної кари на виконання смертного вироку, що винесений компетентним судом, та відповідно до закону.

Тому, на думку іноземних експертів, термін «свавільно» у міжнародних договорах обов'язково супроводжується посиланням на вищу міру покарання, що відсутнє у тексті Конституції України.

При розв'язанні юридичної колізії «норма — виняток» треба виходити з того, що винятки з конституційних норм містяться лише в конституційному тексті, про що йдеться у пункті 4 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України у справі К.Г. Устименка від 30 жовтня 1997 року[1]: «Винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами». Існування цього принципу можна також вивести з аналізу частини першої статті 64 Конституції України: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України». Як зазначив Конституційний Суд України у пункті 4 мотивувальної частини Рішення: «Конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами».

У Висновку Венеціанської комісії стосовно конституційності смертної кари в Україні, що прийнятий на 33-му пленарному засіданні (Venice, December 12–13, 1997), серед інших арґументів також стверджується, що смертна кара є такою, що не відповідає положенням Конституції України, оскільки відсутні конституційні положення, що прямо дозволяють смертну кару; термін «свавільно», що вживається у частині другій статті 27 Конституції України, є неоднозначним для сприйняття; частина друга статті 27 Конституції України інкорпорує тільки загальне правило

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г.Устименка), м. Київ, 30 жовтня 1997 року № 5-зп, справа № 18/203-97.

статті 6 Міжнародного пакту ООН «Про громадянські та політичні права» (право на життя) без визначення винятку (смертної кари):

> «Якби законодавчий орган України справді мав намір дозволити смертну кару, використовуючи за зразок статтю 6 Пакту, то він мав би відтворити цей зразок повністю і чітко зазначити ті випадки, коли смертну кару можна призначати. Оскільки у другу частину статті 27 (Конституції України. — *С.Ш.*) включено тільки загальну норму статті 6 Пакту без відтворення винятку, то можна стверджувати, що Конституція України не допускає смертної кари (пункт 9 цього Висновку).
>
> Причому, на думку Комісії, прислівник «свавільно», згідно з логікою статті 27 Конституції, слугує лише вступом до третьої частини, яку можна правомірно тлумачити як таку, що дозволяє позбавляти життя заради захисту свого життя і життя інших людей (крайня необхідність та необхідна оборона).
>
> Як приклад наявності цього винятку в конституційному тексті, можна навести положення чинної Конституції Російської Федерації. У частині першій статті 20 зазначено, що «кожен має право на життя», але вже у частині другій робиться виняток: «Смертна кара аж до її скасування може встановлюватися федеральним законом як виняткова міра покарання за особливо тяжкі злочини проти життя з наданням обвинуваченому права на розгляд його справи судом за участю присяжних засідателів».

Аналогічні винятки встановлено в пункті 2 статті 2 Конвенції, яка не розглядає позбавлення життя як порушення цієї статті, якщо воно є виключно наслідком необхідного застосування сили при захисті будь-якої особи від насильства, а також при здійсненні законного арешту або запобігання втечі особи, яка законно тримається під вартою; а також є результатом правомірних дій, вчинених для придушення заворушення або повстання. Крім того, у другому реченні пункту 1 статті 2 Конвенції встановлюється виняток щодо позбавлення життя людини на виконання вироку суду, винесеного після визнання її винною у вчиненні злочину, за який законом передбачене таке покарання. Після підписання 28 квітня 1983 року та ратифікації країнами — членами Ради Європи Протоколу № 6 про скасування смертної кари цей виняток втратив свою актуальність.

На відміну від чинної Конституції України, її проекти містили положення, що припускали застосування смертної кари згідно із законом та за вироком суду. Так, у статті 21 першого проекту Конституції незалежної України від 1 липня 1992 року імплементуються окремі положення статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права:

> «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Держава захищає життя людини від будь-яких протиправних зазіхань.

Смертна кара до її відміни може застосовуватися відповідно до закону як виняткова міра покарання за найтяжчі злочини і лише за вироком суду».

У проекті Конституції України від 27 травня 1993 року стаття 21 відтворюється майже без змін, але додатково вводиться частина четверта: «Смертна кара до її повної відміни може застосовуватися відповідно до закону як виняткова міра покарання за навмисне вбивство і лише за вироком суду».

У проекті Конституції України від 26 жовтня 1993 року стаття 21 залишається без істотних змін, але в частині четвертій цієї статті словосполучення «за вироком суду» замінено на «за вироком суду присяжних».

У проекті Конституції України від 15 листопада 1995 року, схваленому Конституційною комісією 23 листопада 1995 року, зміст статті 21 з попередніх проектів перейшов у статтю 22 цього проекту з істотними змінами, а саме — стаття виключає можливість застосування смертної кари відповідно до закону та за вироком суду:

«Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і життя інших осіб від протиправних посягань».

Конституційне визнання смертної кари як виду покарання, що застосовується відповідно до закону та за вироком суду, також відсутнє у статті 22 проекту Конституції України від 24 лютого 1996 року, схваленого Конституційною комісією 11 березня 1996 року, і в тексті чинної Конституції України.

Вилучення з проектів Конституції України положень про застосування смертної кари згідно із законом та за вироком суду в 1995 році хронологічно збігається з прийняттям Закону України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» 31 жовтня того ж року. Це свідчить про те, що автори конституційних проектів та український конституцієдавець свідомо відмовилися від закріплення на конституційному рівні смертної кари, вважаючи її такою, що не відповідає духу та букві Конституції України. Підтвердженням цього є така арґументація:

а) визнання авторами конституційних проектів та українським конституцієдавцем заборони смертної кари як однієї з головних цілей Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і Конвенції, що є обов'язковими для України;

б) положення статті 6 Пакту та статті 2 Конвенції, що допускають смертну кару, зазначають, у яких випадках вона може бути призначена та виконана, чого немає в тексті Конституції України;

в) якби український конституцієдавець керувався положеннями статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права як беззаперечним зразком для відтворення їх у тексті Конституції України, він мав би запозичити цей зразок у повному обсязі, припускаючи смертну кару як вид кримінального покарання, але цього не зробив;

г) вилучення положень про застосування смертної кари з проекту Конституції України від 15 листопада 1995 року, з наступних проектів і з тексту чинної Конституції України свідчить про європейський вибір України та її відданість «ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів». Це було підтверджено Законом України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 року, що виключає застосування смертної кари. Хронологічно цей закон передував проектові Конституції України від 15 листопада 1995 року, у якому вперше в історії конституційного процесу в незалежній Україні смертну кару було вилучено.

Таким чином, у ході конституційного процесу в Україні виняток з конституційних положень, що закріплюють та ґарантують невід'ємне право на життя — смертну кару згідно із законом, — свідомо вилучено з конституційного тексту як свідчення європейського вибору України, враховуючи «новий європейський публічний порядок» без смертної кари. На це також звернув увагу Конституційний Суд України у пункті 4 мотивувальної частини Рішення: «Конституція України не містить будь-яких положень про можливість застосування смертної кари як винятку з положення частини першої статті 27 Конституції України про невід'ємне право на життя кожної людини. Таким чином, смертну кару як вид покарання, передбачений у відповідних положеннях Кримінального кодексу України, не можна вважати винятком з невід'ємного права на життя кожної людини, закріпленого у Конституції України».

Отже, конституційне реґулювання питання винесення смертної кари згідно із законом та в межах визначених законом процедур як виняток з частини першої статті 27 у тексті Конституції України відсутнє. Український конституцієдавець визнав абсолютність права на життя, оскільки не встановив у тексті Конституції України винятків із права на життя шляхом застосування смертної кари згідно із законом та за вироком суду. Жодне положення чинної Конституції України не містить згадки про смертну кару.

Цим підтверджується визнання українським конституцієдавцем загальносвітового та європейського рівня правового розвитку щодо скасування смертної кари, про що свідчить частина 6 статті 6 вже

згадуваного Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: «Ніщо в цій статті не може бути підставою для відстрочення або недопущення скасування смертної кари будь-якою державою — учасницею цього Пакту»; Другий Факультативний протокол від 1989 року до цього Пакту, що спрямований на скасування смертної кари (виняток — застосування смертної кари у воєнний час); стаття 11 Конвенції про видачу правопорушників 1957 року: «Якщо правопорушення, за яке вимагається видача, карається смертною карою за законодавством запитуючої Сторони і якщо законодавство запитуваної Сторони не передбачає смертної кари за таке саме правопорушення або вона, як правило, не виконується, у видачі може бути відмовлено, якщо запитуюча Сторона не надасть запитуваній Стороні достатніх ґарантій того, що смертний вирок не буде звернутий до виконання»; Протокол № 6 до Конвенції щодо скасування смертної кари, зокрема стаття 1 цього Протоколу: «Смертна кара скасовується. Жодну людину не може бути засуджено до такого покарання або страчено», а також Декларація № 1 щодо скасування смертної кари — додаток до Амстердамського договору (установчий договір ЄС) 1997 року («смертна кара більше не застосовується»).

Отже, український конституцієдавець однозначно розумів термін «свавільно» як такий, що дозволяє смертну кару як вид покарання за вироком суду лише до 31 жовтня 1995 року, до юридичного визнання Україною європейської правової традиції. Після приєднання України до Статуту Ради Європи питання тлумачення терміна «свавільно» як такого, що дозволяє смертну кару відповідно до кримінального закону, втратило свою актуальність. Крім того, відповідні положення Кримінального кодексу України, які передбачають застосування до особи виняткової міри покарання, не можна вважати винятками з Конституції України, оскільки вони безпосередньо не закріплені в її тексті.

Правова система України та європейська правова традиція. Верховна Рада України в Законі України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 року підтвердила «відданість України ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів», та визнала, що «інтереси збереження та подальшого втілення в життя цих ідеалів... потребують більш тісного єднання між усіма європейськими країнами». За цією простою юридичною формулою криється глибокий зміст. Тенденція полягає не лише в тому, що Верховна Рада України, по суті, визнала наявність тенденції щодо скасування смертної кари в країнах — членах Ради Європи, де визнається цінність людського життя та забороняється застосування смертної кари в мирний час, а також не тільки в належному виконанні зобов`язання України щодо заборони смертної кари як виду покарання, яке міститься у «Висновку Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 (1995) щодо

заявки України на вступ до Ради Європи» (Страсбург, 26 вересня 1995 року).

З набуттям Україною членства у цій поважній організації, у юридичному сенсі, правові цінності та розуміння юридичної природи прав людини та основних свобод набувають ознак об`єднавчого чинника правової системи України з правовими системами інших країн — членів Ради Європи. Україна не може бути винятком із цього процесу, зокрема у всіх питаннях одноманітного тлумачення та застосування положень Конвенції, а також застосування прецедентного права Європейського суду з прав людини при визначенні змісту та обсягу відповідних конституційних положень при їх реалізації. Отже, підпорядкованість європейській правовій традиції є скоріш не неґативним, а позитивним чинником, що дасть змогу надати праву України загальноєвропейського гуманітарного сенсу.

Крім того, не слід забувати про загальновизнаний у європейських країнах принцип дружнього ставлення до міжнародного права як способу конституційного тлумачення. Під ним розуміється застосування міжнародного та європейського права при тлумаченні відповідних конституційних положень, зокрема конституційних норм про права людини. Так, згідно з частиною другою статті 10 чинної Конституції Іспанії, конституційні положення про основні права та свободи мають тлумачитися відповідно до ратифікованіх Іспанією Загальної декларації прав людини та міжнародних договорів і угод із цих питань. Аналогічні положення містяться в частині першій статті 4 чинної Конституції Республіки Молдова.

При вирішенні справи Конституційний Суд України не міг не враховувати існуючі загальноєвропейські правові тенденції щодо скасування смертної кари, застосувавши, таким чином, ціннісний підхід щодо тлумачення відповідних конституційних положень. Іншою важливою ознакою цього Рішення (пункт 6 мотивувальної частини) є відданість сучасній європейській правовій традиції в частині визнання, уперше в історії української юриспруденції, прецедентного права Європейського суду з прав людини при тлумаченні Конституції України:

> «Смертна кара як вид покарання суперечить також статті 28 Конституції України, відповідно до якої «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню». Названа стаття відтворює положення статті 3 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. *Невідповідність смертної кари цій статті Конвенції підтверджує Європейський суд з прав людини* (курсив мій. — *С.Ш.*), юрисдикцію якого щодо тлумачення зазначеної Конвенції визнала Україна (пункт перший Закону України від 17 липня 1997 року)».

Йдеться саме про класичну справу Сорінґа — основу прецедентного права Суду за статтею 3 Конвенції. У процесі її розгляду було виявлено порушення цієї статті саме тому, що людина, засуджена до смертної кари, вимушена очікувати довгий та невизначений проміжок часу до своєї страти, оскільки необхідно використати судову процедуру оскарження вироку, що призводить до психічних страждань — так званого синдрому камери смертників. Суд у пункті 106 свого рішення повністю погоджується, що засудженому до смертної кари треба надати можливість використання «комплексу процедур, що надаються після винесення вироку», і це є «потенційно корисною справою». Але «їхнім наслідком є те, що засуджена особа повинна протягом багатьох років перебувати в очікування смерті й тяжкого та зростаючого напруження від життя у стані постійно присутньої тіні смерті». На думку Суду, це є порушенням статті 3 Конвенції, тому людина не може бути видана у третю країну, в якій існує вірогідність застосування до неї смертної кари.

5

Конституційний Суд уник прямого посилання на відповідну мотивувальну частину цього рішення, що дає підстави вважати це за «приховане» застосування прецедентного права, оскільки без наявності синдрому камери смертників важко обґрунтувати порушення статті 3 Конвенції та, відповідно, статті 28 Конституції України. Але вже в мотивувальній частині рішення у справі про заощадження громадян від 10 жовтня 2001 року[1] прецедентне право Європейського суду з прав людини застосовується у традиційній формі:

«Водночас Конституційний Суд України зазначає, що відсутність саме в Законі конкретних етапів, термінів повернення заощаджень та обсягів бюджетних асиґнувань може призвести до повної втрати громадянами своїх вкладів, тобто до порушення їх конституційного права власності».

Така позиція викладена і в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року: «Не заперечуючи право держави встановлювати — у досить широких межах розсуду, відповідно до її внутрішньої законодавчої, соціальної, економічної політики чи з іншою метою — обмеження у користуванні об'єктами права власності з огляду на суспільний інтерес, слід мати на увазі, що ці обмеження, однак, не повинні

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», за конституційним зверненням Воробйова В.Ю., Лосєва С.В. та інших громадян щодо офіційного тлумачення положень статей 22, 41, 64 Конституції України (справа по заощадження громадян), 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001, справа № 1-13/2001.

призводити до позбавлення можливостей такого користування, тобто до повної їх втрати».

Рішення у справі Сорінґа закладається в основу Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 1253 (2001) від 25 червня 2001 року «Скасування смертної кари у країнах-спостерігачах Ради Європи»:

> «Асамблея вважає, що смертна кара не має леґітимного місця в системах призначення покарання у сучасних цивілізованих суспільствах, та її застосування становить катування і нелюдське або таке, що принижує гідність, покарання відповідно до значення статті 3 Європейської конвенції з прав людини» (пункт 1 Резолюції)».

Далі Асамблея, у пункті 5 Резолюції, окремо зауважує про наявність синдрому камери смертників у США та Японії, де смертну кару ще не скасовано, що є порушенням Конвенціїї, відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у 1989 році (справа Сорінґа. — *С.Ш.*). Тому Асамблея закликає ці країни оголосити мораторій на виконання смертних вироків та вжити заходів для позбавлення від цього синдрому, оскільки за відсутності суттєвого проґресу до 1 січня 2003 року вони будуть позбавлені статусу країн-спостерігачів. Більше того, ПАРЄ у цій Резолюції ухвалює рішення відмовити в наданні статусу спостерігача новим країнам, якщо вони не скасували смертної кари та продовжують виконувати смертні вироки.

Отже, справа Сорінґа має вирішальний вплив на треті країни, що не є членами Ради Європи у питаннях заборони смертної кари. Але визначальна роль рішення у цій справі стосується нашого, українського контексту, оскільки вона стала, по суті, першим проявом дотримання правовою системою України європейської правової традиції в частині застосування європейського прецедентного права судовою гілкою влади.

В останні роки це питання в Україні набуває великої актуальності. Так, у Рекомендаціях парламентських слухань «П'ята річниця прийняття Конституції України. Права і свободи громадян України — сподівання і реальність», що затверджені Постановою Верховної Ради України від 13 вересня 2001 року за № 269, спеціально звертається увага Верховного Суду України (пункт 5 Резолюції) на необхідність розгляду «питання про застосування у судовій практиці норм Конвенції про захист прав і основних свобод людини та *рішень Європейського Суду з прав людини* (курсив мій. — *С.Ш.*)». У свою чергу, відповідно до пункту 2 цих Рекомендацій, Верховній Раді України необхідно «забезпечити відповідність законодавства України міжнародно визнаним принципам і нормам у галузі прав людини, зокрема Конвенції про захист прав і основних свобод людини та *практиці її застосування Європейським Судом з прав людини* (курсив мій. — *С.Ш.*)».

Парламентська асамблея Ради Європи у пункті 4 Резолюції № 1262 (2001) щодо дотримання Україною обов'язків та зобов'язань від 27 вересня 2001 року зазначає:

> «Стосовно решти зобов'язань у сфері національного законодавства та імплементації реформ Асамблея закликає органи влади України продовжити зусилля, а також зміцнити співробітництво з Радою Європи з тим, щоб забезпечити цілковиту відповідність українського законодавства та практики принципам і стандартам Організації, особливо тим стандартам, що ґарантуються Європейською конвенцією з прав людини та *практикою Страсбурзького суду* (курсив мій. — *С.Ш.*)».

На зламі століть ми спостерігаємо результати прояву унікального явища — об'єднання Європи навколо культурних і правових цінностей та принципів, на що звертає увагу Генеральний секретар Ради Європи В.Швіммер на відкритті останнього колоквіуму з європейської ідентичності 18 квітня 2002 року: «...ми всі є нащадками європейської культури, яка пронизана загадковим і заворожуючим поєднанням відмінностей та єдності. У цій єдності — наша відданість спільним цінностям та принципам. Вони лежать у самому серці нашої європейської ідентичності».

Саме відданість українських правників та, зокрема, суддів європейському вибору дасть змогу здійснити якісний перехід від чисельних декларацій до повсякденної діяльності щодо захисту прав людини та основних свобод з обов`язковим урахуванням прецедентного права Європейського суду з прав людини. Уперше в українській юриспруденції суттєве підтвердження цього вибору на рівні судової гілки влади закладене в Рішенні Конституційного Суду України щодо скасування смертної кари. Сподіваюсь, назавжди.

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ

981
21.12.2001

Комюніке Секретаря Суду

ЗАЯВА СЛОБОДАНА МІЛОШЕВИЧА

20 грудня 2001 року п. Слободан Мілошевич *(Slobodan Miloševic)*, колишній президент Федеративної Республіки Югославії, подав заяву до Європейського суду з прав людини. Нині п. Мілошевич, 1940 року народження, перебуває під вартою в слідчому ізоляторі ООН, Гааґа, Нідерланди.

Заява п. Мілошевича подана проти Нідерландів, де 31 серпня 2001 року голова Гаазького реґіонального суду, розглянувши за спрощеною процедурою прохання п. Мілошевича про його негайне звільнення і повернення до Югославії, визнав, що суди Нідерландів не мають для цього юрисдикції.

У Страсбурзькому суді п. Мілошевич посилається на такі статті Європейської конвенції з прав людини: стаття 5 (право на свободу та особисту недоторканність), стаття 6 (право на справедливий судовий розгляд), стаття 10 (свобода вираження поглядів), стаття 13 (право на ефективний засіб правового захисту) та стаття 14 (заборона дискримінації). Його скарги спрямовані проти арешту і тримання його під вартою, а також судового провадження, яке здійснюється у справі проти нього в Міжнародному трибуналі з розгляду злочинів, вчинених у колишній Югославії.

Пана Мілошевича представляє, зокрема, п. Н.М.П. Штайнен *(N.M.P. Steijnen)*, захисник із Зейста *(Zeist)*, Нідерланди.

032
21.01.2002

Комюніке Секретаря Суду

ЗНАЧНЕ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ У РОБОТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини значно підвищив продуктивність роботи, адже в 2001 році було винесено майже на 30 відсотків більше рішень та судових ухвал, ніж 2000 року.

Згідно зі щорічним статистичним звітом Суду, який оприлюднюється сьогодні, у 2001 році було винесено 889 рішень, а також прийнято 8989 судових ухвал, якими заяви були оголошені неприйнятними або вилученими з реєстру Суду, тимчасом як у 2000 році — 695 рішень та 6769 ухвал про вилучення заяв із реєстру або оголошення неприйнятними.

У 2001 році було постановлено 683 рішення, кожне з яких містило принаймні один висновок про порушення Європейської конвенції з прав людини. Більше половини з них стосувалися Італії (359) та майже чверть — Туреччини (169). Також було ухвалено 32 рішення стосовно Франції, 19 — Сполученого Королівства, 17 — Польщі, 14 — Австрії та Греції і 13 стосовно Німеччини.

Виступаючи сьогодні вранці на щорічній прес-конференції Суду, Голова Суду Люціус Вільдхабер *(Luzius Wildhaber)* зазначив, що 2001 рік був «роком, у якому побито всі рекорди».

«Ще ніколи Суд не постановляв так багато рішень та ухвал; але й ніколи він не отримував так багато заяв... Я лише наведу кілька цифр: минулого року було зареєстровано 13 858 заяв, що на 130 відсотків більше, ніж коли Суд почав свою роботу. Було отримано 31 398 попередніх заяв, що порівняно з 1998 роком становить зростання на 93 відсотки. Іншими словами, кількість справ, які розглядає Суд, і далі збільшується; жодних ознак того, що Суд втрачає попит, немає.

Суд і його канцелярія знову відреаґували підвищенням продуктивності своєї роботи..., прийнявши майже 9000 судових ухвал та постановивши майже 900 рішень.

Якщо підсумувати діяльність Суду в минулому році, то знову треба використати слово «ефективність»: здійснювався пошук засобів більш ефективного застосування механізму Конвенції в опрацюванні справ, докладалися зусилля щодо забезпечення ефективності захисту, практичної реалізації прав і свобод, ґарантованих Конвенцією, а також забезпечення ефективності Конвенції в загальному контексті міжнародного права».

044
23.01.2002

Комюніке Секретаря Суду

ПЕРЕОБРАННЯ СУДДІ ВІД ГРУЗІЇ ДО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Міндію Уґрекхелідзе *(Mindia Ugrekhelidze)*, суддю від Грузії, було переобрано сьогодні до Європейського суду з прав людини[1].

Пан Уґрекхелідзе народився 19 травня 1942 року в м. Кутаїсі (Грузія). 1974 року став доктором юридичних наук у Тбіліському державному університеті, а 1976 року — доцентом кримінального права в цьому університеті. Із 1993 до 1995 року був членом Державної конституційної комісії, а з 1990 до 1998 року — головою Верховного суду Грузії.

Новий строк перебування його на посаді судді ЄСПЛ починається 25 червня 2002 року і спливає 31 жовтня 2007 року. Він був обраний Парламентською асамблеєю Ради Європи за поданим Грузією списком із трьох кандидатів.

[1] Див. повні біографічні дані всіх обраних суддів та кандидатів на Інтернет-сторінці <http://stars.coe.int>.

ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА НОТАТКА ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ НАМІР ЗВЕРНУТИСЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

І. Які заяви розглядає Суд?

1. Європейський суд з прав людини є міжнародним органом, який, за певних умов, розглядає заяви, що подаються особами, які скаржаться на порушення їхніх прав, викладених у Європейській конвенції з прав людини та основних свобод. Ця Конвенція є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язуються дотримуватись визначених у ній основних прав людини. Ці права викладені у Конвенції та в чотирьох додаткових протоколах до неї (протоколи № 1, 4, 6, 7). Зазначені документи прийняті певними державами. Бажано, щоб Ви ознайомилися з текстами цих документів та із застереженням до них.

2. Якщо Ви вважаєте, що одна з держав, які ратифікували Конвенцію, порушила <u>стосовно Вас</u> одне з <u>цих</u> основних прав, Ви маєте право звернутися до Суду. Суд розглядає лише ті заяви, в яких ідеться про права, ґарантовані Конвенцією та протоколами до неї, за винятком усіх інших. Суд не є апеляційним судом у відношенні до національних судових інстанцій, він не може ні скасовувати, ні змінювати їхні рішення. Суд не може безпосередньо захищати Вас перед національною судовою інстанцією, проти якої спрямована Ваша заява.

7

3. Суд може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію (перелік додається). Також не розглядаються заяви, які стосуються подій, що мали місце до визначених дат. Ці дати відрізняються залежно від того, проти якої держави спрямована заява, і від того, чи стосується заява права, ґарантованого Конвенцією або одним із протоколів до неї.

4. Ви можете надсилати заяви лише проти дій або рішень <u>органів державної влади</u> (органів законодавчої, виконавчої, судової влади і т. ін.) однієї з цих держав. Суд не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб або недержавних установ.

5. Перед тим як звернутися із заявою до Суду, Ви повинні використати усі можливі <u>внутрішні засоби захисту у державі, проти якої спрямовується заява, які могли б привести до позитивного вирішення питання, яке є предметом оскарження</u>. Стосовно України йдеться про звичайну процедуру судового провадження, яка передбачає можливість касаційного оскарження прийнятого судового рішення. (Крім цього, процедура «у порядку нагляду» не є засобом правового захисту, який необхідно вичерпати, згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції.) Ви повинні дотримуватись усіх процесуальних правил, зокрема передбачених законом строків. Якщо, наприклад, Ваш позов було відхилено з причини недотримання

строків або ж невиконання процедурних правил, Суд, мабуть що, не зможе розглянути Вашу заяву.

6. Заяву до Суду потрібно подати у шестимісячний строк від дня винесення остаточного судового рішення. Суд не зможе розглянути Вашу заяву, якщо Ви протягом цих шести місяців не подасте, принаймні стисло, чітко сформульовану претензію.

II. Як подавати заяву до Суду?

7. Якщо Ви вважаєте, що стосовно Вас було порушено одне з прав, які ґарантуються Конвенцією або ж протоколами до неї, і Ваша заява повністю відповідає усім наведеним вище вимогам, Ви повинні надіслати у канцелярію Суду лист із зазначенням необхідних даних, про які йдеться нижче:

Au Greffier de la
Cour europeenne des Droits de l'Homme
Conseil de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
France

8. Лист має містити такі відомості:

а) стислий виклад Вашої заяви;

б) визначення права або прав (ґарантованих Конвенцією), які, на Вашу думку, порушено;

в) відомості про засоби правового захисту, якими Ви скористалися;

г) перелік офіційних рішень у Вашій справі, із зазначенням дати кожного документа й інстанції, яка його видала (суд або інший орган), а також стисла інформація про зміст кожного документа.

До листа необхідно додати копії згаданих вище документів. (Суд не може ґарантувати повернення цих документів, тому в інтересах особи, яка подає заяву, має сенс надсилати копії замість оригіналів.)

9. Секретар Суду надішле Вам відповідь, а також відповідний формуляр для того, щоб Ви виклали заяву у формалізованому вигляді. Можливо, до Вас звернуться за додатковою інформацією, документами чи роз'ясненнями, пов'язаними із заявою. У разі необхідності Секретар проінформує Вас також про те, яким чином було застосовано Конвенцію у випадках, подібних до Вашого. У разі визнання заяви неприйнятною до розгляду її Судом Секретар Суду поінформує Вас також і про це. Водночас Секретар не може давати Вам поради стосовно законодавства держави, проти якої спрямована заява.

10. Якщо з Вашого листування із канцелярією стає очевидним, що Ваша заява може бути зареєстрована, і якщо Ви висловите таке бажання, Вашу заяву буде передано на розгляд Суду.

11. Секретар інформуватиме Вас про хід розгляду Вашої заяви. Процедура розгляду не є прилюдною, і на першій стадії розгляд здійснюється у письмовій формі. Тому Ваша особиста присутність на засіданні Суду не є необхідною.

12. Якщо у Вас є можливість, зверніться до адвоката, щоб він вів Вашу справу. На подальших етапах розгляду брак відповідних коштів на оплату правової допомоги адвоката може слугувати підставою для прохання про надання безоплатної допомоги. Але така допомога не може бути Вам надана на момент подання заяви.

Дати ратифікації

станом на 15.04.2002

Держава	Конвенція	Протокол №1	Протокол №4	Протокол №6	Протокол №7
Австрія	03.09.1958	03.09.1958	18.09.1969	05.01.1984	14.05.1986
Азербайджан	15.04.2002	15.04.2002	15.04.2002	15.04.2002	15.04.2002
Албанія	02.10.1996	02.10.1996	02.10.1996	21.09.2000	02.10.1996
Андорра	22.01.1996	-	-	22.01.1996	-
Бельгія	14.06.1955	14.06.1955	21.09.1970	10.12.1998	-
Болгарія	07.09.1992	07.09.1992	-	29.09.1999	-
Вірменія	-	-	-	-	-
Греція	28.11.1974	28.11.1974	-	08.09.1998	29.10.1987
Грузія	20.05.1999	-	13.04.2000	13.04.2000	13.04.2000
Данія	13.04.1953	13.04.1953	30.09.1964	01.12.1983	18.08.1988
Естонія	16.04.1996	16.04.1996	16.04.1996	17.04.1998	16.04.1996
Ірландія	25.02.1953	25.02.1953	29.10.1968	24.06.1994	03.08.2001
Ісландія	29.06.1953	29.06.1953	16.11.1967	22.05.1987	22.05.1987
Іспанія	04.10.1979	27.11.1990	-	14.01.1985	-
Італія	26.10.1955	26.10.1955	27.05.1982	29.12.1988	07.11.1991
Кіпр	06.10.1962	06.10.1962	03.10.1989	19.01.2000	15.09.2000
Латвія	27.06.1997	27.06.1997	27.06.1997	07.05.1999	27.06.1997
Литва	20.06.1995	24.05.1996	20.06.1995	08.07.1999	20.06.1995
Ліхтенштейн	08.09.1982	14.11.1995	-	15.11.1990	-
Люксембурґ	03.09.1953	03.09.1953	02.05.1968	19.02.1985	19. 04.1989
Македонія (колишня республіка Югославії)	10.04.1997	10.04.1997	10.04.1997	10.04.1997	10.04.1997
Мальта	23.01.1967	23.01.1967	-	26.03.1991	-
Молдова	12.09.1997	12.09.1997	12.09.1997	12.09.1997	12.09.1997
Нідерланди	31.08.1954	31.08.1954	23.06.1982	25.04.1986	-
Німеччина	05.12.1952	13.02.1957	01.06.1968	05.07.1989	-
Норвегія	15.01.1952	18.12.1952	12.06.1964	25.10.1988	25.10.1988
Польща	19.01.1993	10.10.1994	10.10.1994	-	-
Португалія	09.11.1978	09.11.1978	09.11.1978	02.10.1986	-
Росія	05.05.1998	05.05.1998	05.05.1998	-	05.05.1998
Румунія	20.06.1994	20.06.1994	20.06.1994	20.06.1994	20.06.1994
Сан-Марино	22.03.1989	22.03.1989	22.03.1989	22.03.1989	22.03.1989
Словацька Республіка	18.03.1992	18.03.1992	18.03.1992	18.03.1992	18.03.1992
Словенія	28.06.1994	28.06.1994	28.06.1994	28.06.1994	28.06.1994
Сполучене Королівство	08.03.1951	03.11.1952	-	20.05.1999	-
Туреччина	18.05.1954	18.05.1954	-	-	-
Угорщина	05.11.1992	05.11.1992	05.11.1992	05.11.1992	05.11.1992
Україна	11.09.1997	11.09.1997	11.09.1997	04.04.2000	11.09.1997
Фінляндія	10.05.1990	10.05.1990	10.05.1990	10.05.1990	10.05.1990

Держава	Конвенція	Протокол №1	Протокол №4	Протокол №6	Протокол №7
Франція	03.05.1974	03.05.1974	03.05.1974	17.02.1986	17.02.1986
Хорватія	05.11.1997	05.11.1997	05.11.1997	05.11.1997	05.11.1997
Чеська Республіка	18.03.1992	18.03.1992	18.03.1992	18.03.1992	18.03.1992
Швейцарія	28.11.1974	-	-	13.10.1987	24.02.1988
Швеція	04.02.1952	22.06.1953	13.06.1964	09.02.1984	08.11.1985

7

Редакція:

Юрій ЗАЙЦЕВ,
головний редактор

Наталія ОЛЕКСАНДРЕНКО,
відповідальний секретар

Юлія ШИКУТА,
технічний редактор

Олег САВЧИН,
старший редактор-перекладач

Ольга КУПРІЄВИЧ,
редактор-перекладач

Микола ПОЛУДЬОННИЙ,
консультант

Засновник: **Українська Правнича Фундація**
Видавець: **Український Центр Правничих Студій**

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №3557 від 10 листопада 1998року

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
Серія ДК № 9 від 24 лютого 2000 року

Адреса редакції: 01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 41

© **Українська Правнича Фундація, *Сергій Головатий, Юрій Зайцев, Галина Фріланд*** — концепція видання, 2002

© **Український Центр Правничих Студій —** переклад, 2002

© **Українська Правнича Фундація, *Володимир Горобченко* —** розробка макета та обкладинки, 2002

Переклад з англійської мови:
Сергій Ткачук

Редактор
Наталія Олександренко

Термінологічне опрацювання:
Юрій Зайцев
Наталія Олександренко

Комп'ютерний набір, верстка, технічне редагування:
Юлія Шикута

Коректор
Юлія Мороз

Кольороподіл обкладинки:
В'ячеслав Горобченко

Підписано до друку 25.04.2002.
Формат 60x100/16. Друк офсетний.
Наклад 1000 прим.

Віддруковано в СП «АВЕРС».
Київ, вул. Дегтярівська, 62, оф. 98.
Зам.

Віддруковано з оригінал-макета Українського Центру Правничих Студій

Редакція:

Юрій ЗАЙЦЕВ,
головний редактор

Наталія ОЛЕКСАНДРЕНКО,
відповідальний секретар

Юлія ШИКУТА,
технічний редактор

Олег САВЧИН,
старший редактор-перекладач

Ольга КУПРІЄВИЧ,
редактор-перекладач

Микола ПОЛУДЬОННИЙ,
консультант

Засновник: **Українська Правнича Фундація**
Видавець: **Український Центр Правничих Студій**

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №3557 від 10 листопада 1998року

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
Серія ДК № 9 від 24 лютого 2000 року

Адреса редакції: 01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 41

Шановний передплатнику 2001 року!

Редакція просить вибачення за затримку з виходом журналу “Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі” № 4 2001 року у зв’язку з допущеним друкарнею “Українська книга” браком. Це число журналу буде надіслано Вам одразу після видрукування виправленого тиражу.

от ТЕОРИИ *к практике*

СУДЕБНЫЕ прецеденты
Новости ПРОФЕССИИ
Комментарии ЗАКОНОВ
ТЕМАТИЧЕСКИЕ обзоры
АНАЛИТИЧЕСКИЕ материалы

ПОДПИСКА НА ГАЗЕТУ «ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА»:

- в любом отделении связи:
  подписной индекс 33930
  льготный индекс 21729
- в альтернативных службах подписки вашего региона
- в редакции – Прямая подписка!™

Телефон: (044) 495-27-27
Телефакс: (044) 495-27-77
E-mail: info@ypgazeta.com
www.ypgazeta.com

Практика
Європейського суду з прав людини
Рішення. Коментарі

Case Law
of the European Court of Human Rights
Judgments. Commentaries

Jurisprudence
de la Cour européenne des Droits de l'Homme
Arrêts. Commentaires

Видання цього числа журналу здійснено в рамках проекту «Зміцнення судової влади в Україні» (програма MATRA). Підтримку в реалізації цього проекту надало Міністерство закордонних справ Королівства Нідерланди.

This issue has been published within the framework of «Strengthening the Judiciary in Ukraine» project (MATRA programme). Support for the implementation of this project has been provided by the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of the Netherlands.

L'édition de ce numéro de la revue a été effectuée dans le cadre du projet «Le renforcement du pouvoir judiciaire en Ukraine» (Programme MATRA). Le projet est effectué avec le soutien du Ministère des Affaires étrangères du Royaume des Pays-Bas.

Передплатний індекс **22777**

2002
Практика Європейськ... ...ду з пра... ...одини. Рішення. Коментарі
1